

ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ

- ਨਾਵਲ -

ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਚੌਹਾਨ

ਅਰਪਿਤਾ ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ

1 / ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ

Pata Nahin Cee

(Novel)

BY

Boota Singh Chauhan
Shaheed Bhagat Singh Nagar,
Barnala (PUNJAB)
Mob.: 98143-80749

ਸਰਵਰਕ

ਤੇਜਿੰਦਰ ਮਾਰਕੰਡਾ

2020

ਅਰਪਿਤਾ ਪਬਲੀਕੇਸ਼ਨ,
ਸ਼ਹੀਦ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਨਗਰ,
ਬਰਨਾਲਾ

ਛਾਪਕ

ਅਰਨਾ ਪ੍ਰਿੰਟਿੰਗ ਪ੍ਰੈਸ, ਪਟਿਆਲਾ

ਮੁੱਲ: 150/- ਰੁਪਏ

ਬਚਪਨ ਦੇ ਗੂਹੜੇ
ਮਿੱਤਰ
ਰਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਭੋਲਾ
ਅਕਲੀਆ
ਦੇ ਨਾਂ...

ਲੇਖਕ ਦੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ

ਸਿਰ ਜੋਗੀ ਛਾਂ (ਗਜ਼ਲ ਸੰਗ੍ਰਹਿ)
ਖਿਆਲ ਖੁਸ਼ਬੋ ਜਿਹਾ (ਗਜ਼ਲ ਸੰਗ੍ਰਹਿ)
ਨੈਣਾਂ ਵਿਚ ਸਮੁੰਦਰ (ਗਜ਼ਲ ਸੰਗ੍ਰਹਿ)
ਤਿੰਨ ਰੰਗ ਰਿਸ਼ਮਾਂ ਦੇ (ਤਿੰਨ ਗਜ਼ਲ ਸੰਗ੍ਰਹਿ)

ਨਾਵਲ

ਸੱਤ ਰੰਗੀਆਂ ਚਿੜੀਆਂ
ਸਾਬ ਪਰਿਦਿਆਂ ਦਾ

ਕਾਵਿ ਸੰਗ੍ਰਹਿ

ਦੁੱਖ ਪਰਛਾਵੇਂ ਹੁੰਦੇ

ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ

ਚਿੱਟਾ ਪੰਛੀ (ਕਾਵਿ ਕਹਾਣੀਆਂ)
ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਡੇਕ (ਕਵਿਤਾਵਾਂ)
ਤਿੰਨ ਦੂਣੀ ਔਠ (ਕਹਾਣੀਆਂ)

ਬਾਲ ਨਾਵਲ

ਜੜ੍ਹਾਂ ਵਾਲੀ ਗੱਲ

ਅਨੁਵਾਦ

ਮੌਤ ਦੇ ਆਲ੍ਹਣੇ
ਪੱਥਰ ਨਾ ਪਿਘਲੇ
ਜੰਗਲ ਦੀ ਹੂਕ
ਲਕਸ਼ਣ ਗਾਇਕਵਾੜ

(ਮਰਾਠੀ ਲੇਖਕ)

ਸੰਗੀਤਕ ਪ੍ਰਾਪਤੀ

ਚੁਰਾਹੇ ਦੇ ਦੀਵੇ (ਸੀ.ਡੀ.)
ਅੰਬਰ ਮੋੜ ਦਿਓ (ਸੀ.ਡੀ.)
(ਸੁਰ-ਤਾਲ 'ਚ)
(ਯੂ-ਟਿਊਬ 'ਤੇ ਉਪਲਬਧ)

ਗੁਰਜੀਤ ਖਾਸੇ ਚਿਰ ਦਾ ਜਾਗੋ-ਮੀਟੀ 'ਚ ਪਿਆ ਸੀ। ਸੋਚਦਾ ਸੀ ਕਿ ਅੱਜ ਨਾਨਕਿਆਂ ਨਾਲ ਗੱਲ ਮੁਕਾ ਲਵੇ। ਅੱਜ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਕੱਲ੍ਹ, ਉਹਨੂੰ ਮਨ ਦੀ ਗੱਲ ਕਹਿਣੀ ਤਾਂ ਪਵੇਗੀ ਹੀ।

ਉਸਨੂੰ ਫ਼ੌਜ 'ਚੋਂ ਆਏ ਨੂੰ ਕਈ ਦਿਨ ਹੋ ਗਏ ਸੀ। ਆ ਕੇ ਉਹਨੇ ਮਾਮੇ ਨੂੰ ਰੰਮ ਦੀਆਂ ਦੋ ਬੋਤਲਾਂ ਦੇਣੀਆਂ ਚਾਹੀਆਂ ਸੀ ਤੇ ਆਉਣ ਵੇਲੇ ਸੰਗਰੂਰ ਤੋਂ ਲਿਆਂਦੇ ਸਾਰੇ ਟੱਬਰ ਲਈ ਕੱਪੜੇ ਵੀ। ਪਰ ਮਾਮੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ, “ਕੋਈ ਨਾ ਭਾਈ! ਅਜੇ ਤੂੰ ਰੱਖ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਵਦੇ ਕੋਲ਼। ਜਦੋਂ ਲੋੜ ਪਈ, ਅਸੀਂ ਲੈ ਲਾਂਗੇ।”

ਉਹਨੇ ਮਾਮੀ ਵੱਲ ਵੇਖਿਆ।

ਉਹਦੀ ਬੇਰੁਖੀ ਚੁਭੀ। ਅੱਜ ਤੱਕ ਕਦੇ ਉਹਨੇ ਗੁਰਜੀਤ ਨੂੰ ‘ਭਾਈ’ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿਹਾ। ਹਮੇਸ਼ਾ ਪੁੱਤ ਕਹਿੰਦੀ ਆਈ ਸੀ। ਉਹਦਾ ਇਹ ਕਹਿਣਾ, ‘ਜਦੋਂ ਲੋੜ ਪਈ ਅਸੀਂ ਲੈ ਲਵਾਂਗੇ’ ਵੀ ਅਜੀਬ ਲੱਗਿਆ। ਸੋਚਿਆ ਜੇ ਉਹ ‘ਅਸੀਂ’ ਨੇ ਤੇ ਉਹ ‘ਕੌਣ’ ਐਂ?’

ਮਾਮੀ ਉਹਨੂੰ ਓਪਰੀ-ਓਪਰੀ ਲੱਗੀ।

ਉਹ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਕਿਉਂ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਸੱਤ ਬਿਗਾਨੀ ਹੋਵੇ। ਉਹਦੇ ਮਨ 'ਚ ਕੀ ਸੀ, ਉਹਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆ ਰਹੀ। ਉਹ ਕਈ ਦਿਨ ਖੋਲ੍ਹਦਾ ਰਿਹਾ ਕਿ ਪਤਾ ਤਾਂ ਲੱਗੇ ਗੱਲ ਵਿੱਚੋਂ ਕੀ ਹੈ? ਉਹਨੇ ਆ ਕੇ ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤੀ, ਜਿਹੜੀ ਗੁੱਸਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹੋਵੇ। ਜਾਂ ਦਿਲ ਦੁਖਾਉਣ ਵਾਲੀ।

ਉਹਨੂੰ ਇਸ ਵਾਰ ਕੋਈ ਯਾਰ-ਦੋਸਤ ਵੀ ਮਿਲਣ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਇਆ। ਫੇਰ ਵੀ ਮਾਮੀ ਤੇ ਘਰਦੇ ਬਾਕੀ ਜੀਅ ਉਹਦੇ 'ਤੇ ਔਖੇ ਕਿਉਂ ਨੇ? ਬੁਝਾਰਤ ਬਣੀ ਹੋਈ ਸੀ।

ਨਾਨਕਿਆਂ ਦੇ ਘਰੇ ਘੁੱਟਵਾਂ ਮਹੌਲ ਸੀ।

ਕੋਈ ਵੀ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਦਾ।

ਉਹ ਸੋਚਦਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਕੋਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ 'ਚ ਗੱਲ ਹੈ ਤਾਂ ਦੱਸਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਫ਼ੌਜ 'ਚੋਂ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਸੋਚਦਾ ਸੀ ਕਿ ਮਾਮਾ-ਮਾਮੀ ਮੂਹਰੇ ਲੱਗ ਕੇ ਉਹਦੇ ਵਿਆਹ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਨਗੇ। ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਰਹੇਗਾ ਤੇ ਪਿੰਡ ਨੇੜਲੀ ਫੈਕਟਰੀ 'ਚ ਲੱਗ ਕੇ ਬੋਝਾ-ਬਹੁਤਾ ਹੱਥ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਝਾੜਦਾ ਰਹੇਗਾ...ਪਰ ਜੋ ਕੁਝ ਘਰ 'ਚ ਸੁਲਗਦਾ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਨਾ ਉਹ ਬਾਹਰ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਨਾ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸੁਲਗਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਕੀ ਨੇ?

ਉਹਨੂੰ ਭਾਵੇਂ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹਦੇ ਨਾਨਕਿਆਂ ਨੇ ਆੜ੍ਹਤੀਏ ਦੇ ਪੈਸੇ ਦੇਣੇ ਨੇ। ਪਰ ਜਿਨੇ ਦੇਣੇ ਸੀ, ਓਨੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਤਾ। ਲੁਕਵੀਂ ਭਰ ਵਹਿਦੀ ਸੁਰੰਗ ਦਿਨ-ਬ-ਦਿਨ ਗਹਿਰੀ ਹੁੰਦੀ ਗਈ ਸੀ। ਜ਼ਮੀਨ ਪੁੱਟੇ ਹੋਏ ਟੋਏ ਭਰਨ ਤੋਂ ਹੱਥ ਖੜ੍ਹੇ ਕਰ ਗਈ ਸੀ। ਅੱਗੇ ਪੈਰ ਪਿੱਛੇ ਪੁੱਟਦੇ ਸੀ, ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਬਿੱਜ ਪਹਿਲਾਂ ਆ ਪੈਂਦੀ ਸੀ।

ਉਹ ਜਦੋਂ ਆਇਆ ਸੀ ਤਾਂ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਨਾਨਕਿਆਂ ਦਾ ਘਰ ਛੱਡ ਕੇ ਗਿਆ ਸੀ, ਉੱਥੇ ਹੀ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ। ਘਰ ਦੀਆਂ ਕੰਧਾਂ ਰੋ ਰਹੀਆਂ ਸੀ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਦੇ ਰੰਗ ਨਸੀਬ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਇਆ। ਸਮੇਂ ਦੀ ਪਈ ਮਾਰ ਹਰ ਚੀਜ਼ 'ਚੋਂ ਦਿਸਦੀ ਸੀ।

ਉਹ ਪਿਛਲੇ ਅੱਠ-ਨੌਂ ਸਾਲ ਤੋਂ ਛੁੱਟੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਇਆ। ਉਹਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਰੋਹੀ ਵਾਂਗ ਸੁੰਨੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਉਹ ਕਦੇ ਗਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ 'ਚ ਟੁੱਟ-ਭੱਜ ਹੀ ਏਨੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਉਦਾਸੀ ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਖਹਿੜਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਛੱਡਦੀ। ਫ਼ੌਜ 'ਚ ਉਹ ਤਿੰਨ-ਚਾਰ ਸਾਲ ਇਸੇ ਗੱਲ 'ਚ ਉਲਝਿਆ ਰਿਹਾ ਕਿ ਵਿਆਹ ਕਰਾਵੇ ਜਾਂ ਨਾ ਕਰਾਵੇ?

ਉਦੋਂ ਉਹ ਜਲੰਧਰ ਸੀ। ਫੇਰ ਅਚਾਨਕ ਬਦਲੀ ਸ਼ਿਲਾਂਗ ਦੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਉੱਥੇ ਵਿਆਹ ਬਾਰੇ ਸੋਚਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਈ। ਐਤਵਾਰ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਉਹ ਫ਼ੌਜੀ ਦੋਸਤਾਂ ਨਾਲ਼ ਛਾਉਣੀ 'ਚੋਂ ਗੇਟ-ਪਾਸ ਲੈ ਕੇ ਬਾਜ਼ਾਰ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਆਪਣੇ ਮੌਜ-ਮਸਤੀ ਕਰਕੇ ਆ ਜਾਂਦਾ।

ਉੱਥੇ ਕੁਝ ਪਹਾੜੀ ਜਾਤੀਆਂ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੰਦੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਦੇ। ਜੇ ਕਰਦੇ ਸੀ ਤਾਂ ਨਾ ਹੋਇਆਂ ਵਰਗਾ ਸੀ। ਉਹ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕੰਮ ਦੀ ਧੌਣ ਨਹੀਂ ਸੀ ਫੜਦੇ। ਕੰਮ ਦੇ ਉੱਤੋਂ ਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪੈਂਦੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਹਿੰਮਤੀ ਸੀ। ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਉਹ ਅੱਗੇ ਆ ਗਈਆਂ ਸੀ। ਉਹ ਪਿੱਛੇ ਧੱਕੇ ਗਏ ਸੀ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤੀਵੀਆਂ ਤੇ ਕੰਵਾਰੀਆਂ ਭੈਣਾਂ ਸਬਜ਼ੀ ਦੀਆਂ ਫੜੀਆਂ ਲਾਉਂਦੀਆਂ ਸੀ। ਫਲ ਵੇਚਣ ਦਾ ਕੰਮ ਵੀ ਕਰਦੀਆਂ। ਹੋਰ ਸਮਾਨ ਦੀਆਂ ਦੁਕਾਨਾਂ ਵੀ ਤੇ ਆਪਣੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦੇ ਉੱਤੋਂ ਦੀ ਪੈ ਕੇ ਮਨ-ਮਰਜ਼ੀ ਵੀ ਕਰਦੀਆਂ।

ਖਾਣ-ਪੀਣ ਦੀਆਂ ਖੁੱਲ੍ਹੀਆਂ ਇਹ ਔਰਤਾਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਭੋਗਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਮਾਣਦੀਆਂ ਲੱਗਦੀਆਂ। ਵੇਖਣ ਜਾਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਇਹ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਸੀ। ਹਾਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਹੀ ਪਈ ਹੁੰਦੀ। ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਝਾਕ ਕੇ ਹਵਾ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ। ਬੁੱਲ੍ਹ ਗੁਲਾਬ ਦੀਆਂ ਪੱਤੀਆਂ ਵਾਂਗ ਖੁੱਲ੍ਹ ਜਾਂਦੇ। ਦੁਕਾਨਾਂ ਚੱਲਦੀਆਂ ਰੱਖਣ ਤੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ਼ ਦੀਆਂ ਦੁਕਾਨਾਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮਾਲ ਵੇਚਣ ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਹ ਇਕ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਓਹਲੇ 'ਬਰਕਤ' ਬਣੇ ਹੋਏ ਸੀ।

ਲਗਾਤਾਰ ਆਉਣ ਕਾਰਨ ਪਹਾੜੀਆਂ ਦੀਆਂ ਦੋ-ਤਿੰਨ ਕੁੜੀਆਂ ਉਹਦੇ ਨਾਲ਼ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਈਆਂ ਸੀ। ਜਿਹੜੀਆਂ ਅਜੇ ਮਾਵਾਂ ਨਾਲ਼ ਬਾਜ਼ਾਰ 'ਚ ਬੈਠਣ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੱਗੀਆਂ। ਜਵਾਨੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰਾਂ 'ਤੇ ਘੂਕ ਰਹੀ ਸੀ। ਕੱਦ ਕਾਠ ਉੱਚੇ ਲੰਬੇ ਸੀ। ਮਾਵਾਂ ਨੇ ਖੂਬ ਖਵਾ ਪਿਆ ਕੇ ਪਾਲੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸੀ। ਉਡੂ-ਉਡੂ ਕਰਦੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੁੜੀਆਂ 'ਚੋਂ ਉਹਨੇ ਸੋਚਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਨਾਲ਼ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਲਵੇ। ਪਿੰਡ ਜਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਇਧਰ ਹੀ ਫ਼ੌਜ 'ਚ ਨਾਲ਼ ਰੱਖ ਲਵੇਗਾ। ਫ਼ੌਜ ਪਿੱਛੋਂ ਜਿੱਥੇ ਦਿਲ ਕਰਿਆ, ਘਰ ਪਾ ਕੇ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਵੇਗਾ। ਕੀ ਧਰਿਆ ਪਿਆ ਹੈ ਪਿੰਡ।

ਪਰ ਜਦੋਂ ਇਹ ਗੱਲ ਸੋਚਦਾ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ 'ਤੇ ਹਾਸੀ ਆਉਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੀ। ਉਹ ਖ਼ੁਦ 'ਤੇ ਲਾਹਣਤਾਂ ਪਾਉਂਦਾ ਕਿ ਉਹ ਏਨਾ ਗਿਆ ਗੁਜ਼ਰਿਆ ਤਾਂ ਨਹੀਂ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਨੀਵੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਿਉਂ ਸੋਚਦਾ ਹੈ! ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਛੋਟਾ ਕਿਉਂ ਕਰਦਾ ਹੈ? ਉਹਨੂੰ ਨਾਨਕਿਆਂ ਤੋਂ ਜ਼ਮੀਨ ਵੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਪਿੰਡੋਂ ਵੀ। ਉਹਨੂੰ ਸਾਕਾਂ ਦਾ ਕੀ ਘਾਟੇ?

ਜਦੋਂ ਉਹ ਫ਼ੌਜ 'ਚੋਂ ਜਾਵੇਗਾ। ਕੁੜੀਆਂ ਵਾਲ਼ੇ ਉਹਦੀਆਂ ਮਿਨਤਾਂ ਕਰਨਗੇ। ਸਤਾਰਾਂ-ਅਠਾਰਾਂ ਲੱਖ ਰੁਪਿਆ ਜਾਣ ਵੇਲ਼ੇ ਮਿਲੇਗਾ। ਅੱਠ-ਦਸ ਲੱਖ ਤਨਖ਼ਾਹਾਂ 'ਚੋਂ ਬਚਿਆ ਪਿਆ। ਸਤਾਰਾਂ-ਅਠਾਰਾਂ ਹਜ਼ਾਰ ਪੈਨਸ਼ਨ ਮਿਲੂ। ਦਸ-ਬਾਰਾਂ ਹਜ਼ਾਰ ਕਿਸੇ ਫੈਕਟਰੀ 'ਚ ਲੱਗ ਕੇ ਕਮਾਉਂਦਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਸਰਕਾਰੀ ਨੌਕਰੀਆਂ ਨਿਕਲੀਆਂ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਚੋਂ ਵੀ ਕੋਈ ਨੌਕਰੀ ਉਹਨੂੰ ਮਿਲ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਉਹ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕਰਦਾ ਕਿ ਫ਼ੌਜ 'ਚੋਂ ਜਾ ਕੇ ਹੀ ਵਿਆਹ ਕਰਾਵੇਗਾ। ਹਾਥੀ ਲੰਘ ਗਿਆ ਹੈ। ਬੱਸ ਪੂੰਛ ਰਹਿ ਗਈ ਹੈ।

ਉਹਦੇ ਤਿੰਨ-ਚਾਰ ਸਾਲ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਸੀ।

ਉਹ ਜੈਪੁਰ ਤੋਂ ਫਿਰ ਸ਼ਿਲਾਂਗ ਆ ਗਿਆ।

ਅਖ਼ੀਰਲਾ ਸਾਲ ਉਹਨੇ ਦਿੱਲੀ ਲਾਇਆ ਸੀ।

...ਪਰ ਜਦੋਂ ਦਿਲੀਓਂ ਪਿੰਡ ਆਇਆ ਤਾਂ ਸਭ ਕੁਝ ਬਦਲ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਲ਼ਾ ਕੁੱਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਿਹਾ। ਹਰ ਪਾਸੇ ਓਪਰਾ ਮਹੌਲ ਸੀ। ਨਵੀਂ ਪਨੀਰੀ ਜਾਣਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਨਾਲ਼ ਪੜ੍ਹਦੇ ਇਧਰ-ਉਧਰ ਤਾਸ਼ ਦੇ ਪੱਤਿਆਂ ਵਾਂਗ ਖਿੱਲਰ ਗਏ ਸੀ। ਕੁੱਝ ਖੇਤੀ 'ਚ ਧਸ ਗਏ ਸੀ। ਕਬੀਲਦਾਰੀ ਨੇ ਉਹ ਹੱਸਣ-ਖੇਡਣ ਜੋਗਰੇ ਛੱਡੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਫ਼ਿਕਰਾਂ ਦੇ ਦੇਸ 'ਚ ਜਾ ਵਸੇ ਸੀ।

ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕ ਹੋਰ ਦੇ ਹੋਰ ਹੋਏ ਪਏ ਸੀ।

ਹਰ ਇੱਕ ਨੂੰ ਉਲਟੀ ਹਵਾ ਪਿੱਛੇ ਧੱਕੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਹੋਰਾਂ ਦਾ ਛੱਡ ਕੇ ਸਭ ਨੂੰ ਆਪਣਾ-ਆਪਣਾ ਫ਼ਿਕਰ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਜਿਹੜੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਦੇ ਸੁਪਨੇ 'ਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸੋਚੀਆਂ ਜਾਂ ਕੰਨੀਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸੁਣੀਆਂ। ਅੱਖੀਂ ਵੇਖਣੀਆਂ ਪੈ ਰਹੀਆਂ ਸੀ। ਬੜਾ ਅਜੀਬ ਵਰਤਾਰਾ ਸੀ।

2.

ਫ਼ੌਜ 'ਚੋਂ ਆ ਕੇ ਉਹ ਕਈ ਦਿਨ ਸੰਗਰੂਰ ਰਿਹਾ। ਕਲੱਬ ਰੋਡ 'ਤੇ ਫ਼ੌਜੀਆਂ ਨਾਲ਼ ਸਬੰਧਿਤ ਦਫ਼ਤਰ 'ਚ ਉਹਨੇ ਫ਼ੌਜ 'ਚ ਕੀਤੇ ਕੰਮ ਦੇ ਕਾਗਜ਼-ਪੱਤਰ ਦਿੱਤੇ। ਇੱਥੋਂ ਹੀ ਕੀਤੀ ਨੌਕਰੀ ਦੇ ਬਕਾਏ ਮਿਲਣੇ ਸੀ। ਇੱਥੋਂ ਹੀ ਪੈਨਸ਼ਨ ਲੱਗਣੀ ਸੀ। ਇੱਥੋਂ ਹੀ ਫ਼ੌਜ ਦੀ ਕਨਟੀਨ ਦੀ ਕਾਪੀ ਬਣਨੀ ਸੀ।

ਸੰਗਰੂਰੋਂ ਹੀ ਉਹਨੇ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਲੈ ਲਿਆ।

ਕਈ ਦਿਨ ਉਹ ਫ਼ੌਜ ਦੇ ਰੈਸਟ-ਹਾਊਸ 'ਚ ਰਿਹਾ। ਤੜਕੇ ਉੱਠ ਕੇ ਉਹ ਬਾਜ਼ਾਰ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਵੱਡੇ ਚੌਕ 'ਚੋਂ ਨਾਸ਼ਤਾ ਕਰ ਆਉਂਦਾ। ਦੁਪਹਿਰੇ ਕਿਸੇ ਹੋਟਲ 'ਤੇ ਰੋਟੀ ਖਾ ਆਉਂਦਾ।

ਉਹ ਬਨਾਸਰ ਬਾਗ 'ਚ ਵੀ ਗਿਆ। ਉਹ ਤੇ ਵਿਪਰੀਤ ਜਿਹੜੇ ਸਾਗਵਾਨ ਦੇ ਰੁੱਖ ਹੇਠਾਂ ਬਹਿੰਦੇ ਸੀ, ਹੁਣ ਕਾਫ਼ੀ ਵੱਡਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਸਰਦੀ ਕਾਰਨ ਉਹਦੇ ਪੱਤੇ ਝੜ ਗਏ ਸੀ। ਜਿਹੜੇ ਬਚੇ ਸੀ, ਉਹ ਅੱਧ-ਹਰੇ ਸੀ ਤੇ ਥਾਂ-ਥਾਂ ਤੋਂ ਛਣੇ ਪਏ ਸੀ। ਪੱਤਝੜ ਦੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਪੈੜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਸਾਫ਼ ਦਿਸ ਰਹੀਆਂ ਸਨ।

ਉਹਦੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਵਾਲ਼ਾ ਡਾਹਣਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੱਢ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਜਾਂ ਝੱਖੜ-ਹਨ੍ਹੇਰੀ ਨੇ ਤੋੜ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਪੌਰੇ ਵਾਲ਼ੀ ਥਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆਂ ਡਾਹਣੇ ਵਾਲ਼ੀ ਥਾਂ ਭਰ ਗਈ ਲੱਗਦੀ ਸੀ ਪਰ ਅਜੇ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਭਰੀ।

ਉਸ ਬੀਹੀ 'ਚ ਵੀ ਉਹ ਗਿਆ। ਜਿੱਥੇ ਵਿਪਰੀਤ ਰਹਿੰਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਹੁਣ ਓਥੇ ਕਈ ਮੰਜ਼ਿਲੀ ਬੂਟਾਂ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਸੀ ਜਿਸ ਅੱਗੇ ਇਕ ਉਹਦੇ ਵਰਗਾ ਫ਼ੌਜ ਦੀ ਮਾਰ ਝੱਲ ਕੇ ਆਇਆ ਫ਼ੌਜੀ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ, ਜਿਹੜਾ ਉਹਨੂੰ ਗੌਰ ਨਾਲ਼ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਇਹ ਕਹਿੰਦੀਆਂ ਲੱਗਦੀਆਂ ਸਨ ਕਿ ਜੇ ਉਹਨੇ ਕੁੱਝ ਲੈਣਾ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਦੁਕਾਨ ਵੱਲ ਇਉਂ ਕਿਉਂ ਝਾਕ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਉਹ ਬਹੁਤਾ ਚਿਰ ਨਹੀਂ ਖੜ੍ਹਿਆ।

ਅੱਗੇ ਤੁਰ ਗਿਆ।

ਗਲ਼ੀ 'ਚ ਹੁਣ ਪੁਰਾਣਾ ਕੁੱਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸਮਾਂ ਪਲਟ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਾਰੇ ਹੀ ਘਰ ਦੁਕਾਨਾਂ ਬਣ ਗਏ ਸੀ।

ਪਹਿਲਾਂ ਗਲ਼ੀ 'ਚੋਂ ਟਾਵਾਂ-ਟਾਵਾਂ ਆਦਮੀ ਲੰਘਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਦੂਰ ਤੱਕ ਗਲ਼ੀ ਸੁੰਨੀ ਪਈ ਹੁੰਦੀ। ਪਰ ਬਾਜ਼ਾਰ ਗਲ਼ੀ 'ਚ ਵੜਨ ਕਰਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਭੀੜ ਪਿੱਛੇ ਆ ਗਈ ਸੀ। ਵਹੀਕਲਾਂ ਦੀ ਟੀਂ-ਟੀਂ, ਪੀਂ-ਪੀਂ ਤੁਰ ਕੇ ਜਾਣ

ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਕੰਨ ਖਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਹਾਰਨ ਤੇ ਹਾਰਨ ਵੱਜਦਾ ਸੀ। ਹਰ ਕੋਈ ਇਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਜਾਣ ਲਈ ਕਾਹਲਾ ਸੀ। ਇਹ ਸਭ ਕੁੱਝ ਵੇਖ ਕੇ ਗੁਰਜੀਤ ਦੇ ਬੁੱਲ੍ਹ ਫਰਕੇ ਕਿ ਸਤਾਰਾਂ-ਅਠਾਰਾਂ ਸਾਲ ਕੋਈ ਥੋੜ੍ਹੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਕੀ ਦਾ ਕੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਏਨੇ ਸਾਲਾਂ 'ਚ।

ਉਹ ਕਾਲਜ 'ਚ ਵੀ ਗਿਆ।

ਓਥੇ ਵੀ ਮਹੌਲ ਬਦਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਗਰਾਊਂਡ 'ਚ ਮੁੰਡੇ-ਕੁੜੀਆਂ ਇਕੱਠੇ ਬੈਠੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਰਹੇ ਸੀ। ਕੋਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲ ਝਾਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਿਹਾ। ਹਰ ਪਾਸੇ ਮਸਤੀ ਸੀ। ਵੱਡੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇ ਪਾਰਕਾਂ ਵਰਗਾ ਮਹੌਲ ਸੀ। ਕਨਟੀਨ 'ਚ ਮੁੰਡੇ-ਕੁੜੀਆਂ ਇਕੱਠੇ ਖਾ-ਪੀ ਰਹੇ ਸੀ। ਮਨ 'ਤੇ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਘਰਾਂ ਵਾਲੀ ਬੇ-ਫ਼ਿਕਰੀ ਚਿਹਰਿਆਂ 'ਤੇ ਸੀ।

ਉਹਦੇ ਵੇਲੇ ਮੁੰਡੇ-ਕੁੜੀਆਂ ਦੀਆਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਨਟੀਨਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ। ਕੋਈ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਕਨਟੀਨ 'ਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਖਾ-ਪੀ ਰਹੇ ਮੁੰਡੇ-ਕੁੜੀਆਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਵੱਲ ਵੇਖ ਹੀ ਸਕਦੇ ਸੀ। ਹਮੇਸ਼ਾ ਇਕ ਵਿੱਥ ਵਿਚਾਲੇ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ। ਪਰ ਹੁਣ ਵੱਡੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇ ਕਾਲਜਾਂ ਦੀ ਹਵਾ ਇੱਥੇ ਵੀ ਆ ਗਈ ਸੀ ਤੇ ਨਵੇਂਪਣ ਨੂੰ ਕਲਾਵੇ 'ਚ ਲੈਣ ਲਈ ਬਾਹਰ ਖਿਲਾਰੀ ਖੜ੍ਹੀ ਸੀ। ਦਿਨੋਂ-ਦਿਨ ਉਹਦੇ 'ਚ ਪੁਰਾਣਾਪਣ ਆ ਕੇ ਸਮਾਈ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਟੋਭੇ 'ਚ ਆ ਕੇ ਮੀਂਹ ਦੇ ਪਾਣੀ ਪੈਣ ਵਾਂਗ।

ਕਈ ਮੁੰਡੇ-ਕੁੜੀਆਂ ਧੁੱਪੇ ਬੈਠੇ ਸੀ।

ਕਈ ਮੋਬਾਈਲ 'ਤੇ ਚਲਦੇ ਗੀਤ ਇੱਕੋ ਹੋਂਡ ਫੋਨ ਲਾ ਕੇ ਸੁਣ ਰਹੇ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਦੋ ਬਲਦ ਇਕ ਹਲ ਅੱਗੇ ਜੁੜੇ ਹੋਣ। ਇਹ ਗੱਲ ਉਹਨੂੰ ਚੰਗੀ ਲੱਗੀ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਵੱਲ ਅੱਖਾਂ ਪਾੜ-ਪਾੜ ਕੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਝਾਕ ਰਿਹਾ। ਸਭ ਨੇ ਆਪਣਾ-ਆਪਣਾ ਸੰਸਾਰ ਵਸਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਆਪਣੀ-ਆਪਣੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਸੀ। ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਸੁਪਨੇ ਸਨ।

ਉਹਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਹੈਰਾਨੀ ਹੋਈ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਆਉਂਦਾ-ਜਾਂਦਾ ਮੁੰਡਾ-ਕੁੜੀ ਸਭ ਤੋਂ ਲੰਬਾ ਦਿਸਦਾ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੇਲੇ ਦਰਮਿਆਨਾ ਗਿਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਵਿਪਰੀਤ ਦਾ ਕੱਦ ਗਿਆਰਵੀਂ 'ਚ ਹੀ ਸਾਢੇ ਪੰਜ ਫੁੱਟ ਤੋਂ ਟੱਪ ਗਿਆ ਸੀ। ਆਪ ਉਹ ਓਦੂੰ ਵੀ ਕੱਦ ਕੱਢਦਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਰਗੇ ਕਾਲਜ 'ਚ ਹੋਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮੁੰਡੇ-ਕੁੜੀਆਂ ਸਨ। ਲੰਬੇ 'ਤੇ ਭਰਵੇਂ। ਹੁਣ ਲੱਗਦਾ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਅੱਠਵੀਂ-ਨੌਵੀਂ ਵਾਲੇ ਮੁੰਡੇ-ਕੁੜੀਆਂ ਨੇ ਕਾਲਜ 'ਚ ਆ ਕੇ ਦਾਖ਼ਲੇ ਲੈ ਲਏ ਹੋਣ।

ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਇੱਕੋ ਗੋੜਾ ਕਾਲਜ ਦਾ ਲਾਇਆ। ਰੁਕਿਆ ਨਹੀਂ। ਸੋਚਿਆ ਜੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਪੁੱਛ ਲਿਆ ਕਿ ਉਹ ਕੀ ਕਰਨ ਆਇਆ ਹੈ? ਉਹਨੂੰ ਜਵਾਬ ਦੇਣਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੇਲੇ ਕੋਈ ਬਾਹਰਲਾ ਆਦਮੀ

ਕਾਲਜ 'ਚ ਆਉਣ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਦਾ। ਉਹ ਜਿਵੇਂ ਗਿਆ ਸੀ, ਓਵੇਂ ਤੁਰ ਆਇਆ।

ਮਨ ਪਿੱਛਲ ਖੁਰਾ ਹੋ ਗਿਆ।

ਕਦੇ ਉਹ ਪਿੰਡ ਜਾਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਬਨਾਸਰ ਬਾਗ 'ਚ ਵਿਪਰੀਤ ਨੂੰ ਉਡੀਕਦਾ ਹੁੰਦਾ। ਜਾਂ ਵੱਡੇ ਚੌਕ 'ਚ ਖੜ੍ਹਾ ਬਾਣੇ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ। ਜੇ ਉਹ ਪਛੜ ਕੇ ਆਉਂਦੀ, ਸਾਹ ਸੁੱਕਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ। ਸੋਚਦਾ ਉਹ ਆਈ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ। ਕੋਈ ਪਿੰਡੋਂ ਨਾ ਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਉਹ ਕਾਲਜੋਂ ਘਰੇ ਗਈ ਹੋਵੇ। ਉਹਦਾ ਡੈਡੀ ਜਾਂ ਭਾਈ ਨਾਲ ਨਾ ਲੈ ਗਿਆ ਹੋਵੇ।

ਉਹਦੀ ਉਡੀਕ 'ਚ ਲੰਘਦੇ ਪਲ ਬੜੇ ਅਸਹਿ ਹੁੰਦੇ। ਸਮਾਂ ਪਹਿਰਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਬੰਦੇ ਵਾਂਗ ਹਿਲ-ਜੁਲ ਕਰਨੇ ਹਟ ਜਾਂਦਾ। ਉਹਦੇ ਆਉਣ 'ਤੇ ਹੀ ਸਾਹ 'ਚ ਸਾਹ ਪੈਂਦੇ।

ਉਹ ਦੂਰੋਂ ਹੀ ਇਕ ਦੂਜੇ ਵੱਲ ਵੇਖਦੇ।

ਅੱਖਾਂ 'ਚੋਂ ਹਾਸੀ ਛਲਕਦੀ।

ਅੱਗੜ-ਪਿੱਛੜ ਉਹ ਪਟਿਆਲਾ ਚੌਕ 'ਚ ਬਣੇ ਨਵੇਂ ਹੋਟਲ 'ਚ ਕਾਹਲੀ ਨਾਲ ਜਾਂਦੇ। ਬਾਹਰਲਾ ਸਹਿਮ ਸੜਕ 'ਤੇ ਛੱਡ ਆਉਂਦੇ। ਸਾਹਾਂ ਦੀ ਚਾਲ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਥਾਂ ਸਿਰ ਆਉਂਦੀ। ਫੇਰ ਵੀ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਚੁਫੇਰੇ ਨਿਗਾਹ ਮਾਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਕਿ ਕੋਈ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲਾ ਮੁੰਡਾ ਜਾਂ ਕੁੜੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਬੈਠੀ। ਕੋਈ ਪਿੰਡਾਂ ਵੱਲ ਦਾ ਜਾਣ ਪਹਿਚਾਣ ਵਾਲਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਬੈਠਾ। ਮੋਮਬੱਤੀ ਬਾਲ ਕੇ ਦੁਆਲੇ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ ਕਰਨੇ ਪੈਂਦੇ।

ਉਹ ਆਹਮਣੇ-ਸਾਹਮਣੇ ਇਕ ਨੁੱਕਰ 'ਚ ਬਹਿੰਦੇ।

ਆਰਡਰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਵਿਪਰੀਤ ਦਿੰਦੀ।

ਪੈਸੇ ਵੀ ਉਹ ਦਿੰਦੀ।

ਗੁਰਜੀਤ ਦੇ ਨਾਨਕਿਆਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਦਾ ਉਹਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ। ਹਰ ਰੋਜ਼ ਉਹ ਨਵੀਂ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਆਰਡਰ ਦਿੰਦੀ। ਪੈਸੇ ਵੀ ਕਾਫ਼ੀ ਲੱਗਦੇ। ਉਹ ਆਪ ਪੈਸੇ ਦੇਣ ਬਾਰੇ ਸੋਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਕਦਾ।

ਉਹ ਹੈਰਾਨ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਵਿਪਰੀਤ ਨੂੰ ਏਨੀਆਂ ਖਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਦਾ ਕਿਵੇਂ ਪਤਾ ਹੈ? ਫੇਰ ਸੋਚਦਾ ਉਹਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀਆਂ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ 'ਚ ਨੇ। ਮਾਸੀ ਸ਼ਿਮਲੇ ਹੈ। ਨਾਨਕੇ ਪਟਿਆਲੇ ਨੇ। ਭੂਆ ਲੁਧਿਆਣੇ ਐ। ਇਕ ਮਾਮਾ ਦਿੱਲੀ ਹੈ ਤੇ ਹੋਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੌਣ-ਕੌਣ ਕਿੱਥੇ ਹੈ। ਅਮੀਰਾਂ 'ਚ ਰਲੇ ਅਮੀਰ ਦੂਰ-ਦੂਰ ਤੱਕ ਖਿਲਰੇ ਹੋਏ ਸੀ।

ਹਰ ਵਾਰ ਛੁੱਟੀਆਂ 'ਚ ਵਿਪਰੀਤ ਆਪਣੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਨਾਲ ਜਾਂਦੀ। ਉਹ ਚਾਰ-ਚਾਰ, ਪੰਜ-ਪੰਜ ਦਿਨ ਹਰ ਥਾਂ ਲਾ ਕੇ ਆਉਂਦੀ। ਨਾਨਕੇ ਉਹਦੇ ਕਾਫ਼ੀ ਦਿਨ ਲੱਗ ਜਾਂਦੇ। ਗੁਰਜੀਤ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਛੁੱਟੀਆਂ ਉਹਦੇ ਬਿਨ ਬੇ-ਰਸੀਆਂ ਲੰਘਦੀਆਂ। ਚਾਨਣ ਬਿਨਾਂ ਹਨ੍ਹੇਰਾ ਰਹਿੰਦਾ। ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ

ਕਰਨੀ ਆਹਰ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ। ਬਿਨ ਮਤਲਬ ਹੀ ਉਹ ਦਿਨ 'ਚ ਇਕ ਔਧ ਉਹਦੀ ਵੀਹੀ 'ਚ ਗੇੜਾ ਮਾਰ ਆਉਂਦਾ। ਉਹ ਛੁੱਟੀਆਂ ਤੋਂ ਦੋ ਤਿੰਨ ਪਹਿਲਾਂ ਮਸਾਂ ਪਿੰਡ ਆਉਂਦੀ।

ਪਿੰਡ 'ਚ ਮਿਲਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਨਾ ਮਿਲਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਬਹੁਤੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਦੂਰੋਂ ਵੇਖ ਕੇ ਹੀ ਮੁਹੱਬਤ ਦੀ ਪਰਕਰਮਾ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ। ਸਕੂਲ 'ਚ ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ-ਮੁੰਡੇ ਨਾਲ ਹੁੰਦੇ। ਵਿਪਰੀਤ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਦਾ ਉਹਨੂੰ ਇੱਥੇ ਆ ਕੇ ਹੀ ਪਤਾ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਮੁਹੱਬਤ ਦੇ ਵੇਗ 'ਚ ਗੁਰਜੀਤ ਦੇ ਪੈਰ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੱਗਦੇ। ਮਨੋ ਮਨੀਂ ਉਹ ਵਿਪਰੀਤ ਨਾਲ ਗੱਲੀਂ ਲੱਗਿਆ ਰਹਿੰਦਾ। ਕਦੇ-ਕਦੇ ਉਹਦੀ ਘਰੇ ਬੈਠੇ-ਬੈਠੇ ਦੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹਾਸੀ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦੀ। ਜਿੱਥੇ ਬੈਠਾ ਹੁੰਦਾ। ਥਾਂ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੀ ਨਾ ਰਹਿੰਦਾ। ਪਲਾਂ ਛਿਣਾਂ 'ਚ ਵਿਪਰੀਤ ਉਹਦੇ ਕੋਲ ਆ ਬਹਿੰਦੀ। ਮਨੋ ਮਨੀਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਖੂਹ ਗਿੜਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ। ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਹੋਇਆ ਖੜਕਾ ਹੀ ਉਹਨੂੰ ਮਨ 'ਚ ਗਰਕੇ ਹੋਏ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕੱਢਦਾ।

ਵਿਪਰੀਤ ਦੀ ਨੇੜਤਾ ਮਾਣਦੇ ਨੂੰ ਉਹਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਕਿ ਉਹਨੇ ਕਿਸੇ ਯੁੱਗ 'ਚ ਵਾਕਾਈ ਮੋਤੀ ਪੁੰਨ ਕੀਤੇ ਹੋਣਗੇ ਤਾਂ ਹੀ ਸਭ ਤੋਂ ਸੋਹਣੀ ਵਿਪਰੀਤ ਦਾ ਸਾਥ ਮਿਲਿਆ ਹੈ। ਨਹੀਂ ਉਹ ਕੀ ਹੈ ਉਹਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ। ਕਿੱਥੇ ਤਾਰਿਆਂ ਤੱਕ ਜਾਂਦਾ ਹੋਵੇ। ਕਿੱਥੇ ਮੋਢੇ ਨਾਲ ਲਟਕਦੀ ਹੋਈ ਬਾਂਹ।

ਕਾਲਜ 'ਚ ਕਿਹੜਾ ਮੁੰਡਾ ਵਿਪਰੀਤ ਵੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਵੇਖਦਾ। ਕੌਣ ਨਹੀਂ ਸੀ ਉਹਦੇ ਨੇੜੇ ਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਸਾਰਾ ਕੁੱਝ ਉਹ ਅੱਖੀਂ ਵੇਖਦਾ ਸੀ ਤੇ ਵਿਪਰੀਤ ਉਹਨੂੰ ਦੱਸ ਵੀ ਦਿੰਦੀ ਸੀ। ਪਰ ਗੁਰਜੀਤ ਨੂੰ ਇਹ ਸਭ ਕੁੱਝ ਚੰਗਾ ਲਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਵਿਪਰੀਤ ਦਾ ਹਮਰਾਹੀ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਕਾਲਜ ਦੀ ਜਾਨ ਉਹਦੀ ਝੋਲੀ 'ਚ ਪਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਖਿਆਲਾਂ ਦੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹਤ ਭੋਗਦਾ ਉਹ ਹੋਰਾਂ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਵਕਤ ਟਪਾਈ ਕਰਦੇ ਸਮਝਦਾ। ਉਹਦੀ ਧੌਣ ਉੱਚੀ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਈ ਸੀ।

ਉਹਨੂੰ ਲਗਦਾ, ਜਿਵੇਂ ਸੂਰਜ ਉਹਦੇ ਲਈ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੋਵੇ।

ਫੁੱਲ ਉਹਦੇ ਲਈ ਖਿੜਦੇ ਹੋਣ।

ਧੁੱਪ ਉਹਦੇ ਲਈ ਕੋਸ਼ੀ ਹੁੰਦੀ ਹੋਵੇ।

ਹਵਾ ਉਹਦੇ ਲਈ ਰੁਮਕਦੀ ਹੋਵੇ।

ਚੰਨ ਉਹਦੇ ਲਈ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੋਵੇ।

ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਕਿਹੜੀ ਚੀਜ਼ ਸੀ, ਜਿਹੜੀ ਉਹਨੂੰ ਆਪਣੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਗਦੀ। ਮਾਣ ਨਾਲ ਭਰੇ ਹੋਏ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਸੱਤਰੰਗੀ ਪੀਘ ਵਾਂਗ ਰੰਗ ਵਿਖੇਰਦੀ। ਫ਼ਿਕਰ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਹੰਝੂ ਕੀ ਹੁੰਦੇ ਨੇ, ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਚਾਰ-ਚੁਫੇਰਾ ਫੁੱਲਾਂ ਨਾਲ ਭਰ ਗਿਆ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਕੰਡਿਆਂ

ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦਾ।

...ਪਰ ਹੁਣ ਇਹ ਸਭ ਕੁੱਝ ਬਹੁਤ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਗਿਆ ਸੀ।

ਕਿਹੜਾ ਦੁੱਖ ਸੀ, ਜਿਹੜਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਝੱਲਿਆ। ਕਿਹੜੀ ਆਫ਼ਤ ਸੀ, ਜਿਹੜੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਈ। ਸਭ ਕੁੱਝ ਹੱਥਾਂ 'ਚੋਂ ਰੇਤ ਵਾਂਗ ਕਿਰ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਿਰਫ਼ ਇਕ ਆਸ ਬਚੀ ਸੀ, ਜਿਹੜੀ ਹਨੇਰੀ 'ਚ ਜਗਦੇ ਦੀਵੇ ਵਾਂਗ ਹਿੰਡ ਕਰੀ ਬੈਠੀ ਸੀ ਕਿ ਹੋ ਸਕਦੈ, ਸ਼ਾਇਦ ਹਵਾ ਦਾ ਰੁੱਖ ਬਦਲ ਜਾਵੇ। ਹੋ ਸਕਦੈ ਬੰਜਰ ਧਰਤੀ 'ਚ ਕੁੱਝ ਨਾ ਕੁੱਝ ਉੱਗ ਪਵੇ। ਮਸ਼ੋਸਿਆ ਜਿਹਾ ਸੁਪਨਾ ਲੈ ਕੇ ਉਹ ਨਾਨਕੇ ਪਿੰਡ ਆਇਆ ਸੀ।

3

ਜਦੋਂ ਪਿੰਡ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹਦੇ ਕੋਲ ਦੋ ਬੈਗ ਸਨ। ਇਕ ਮੋਢੇ 'ਚ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਵੱਡਾ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਏਨਾ ਕੁ ਸੰਸਾਰ ਸੀ ਉਸਦਾ, ਜਿਹੜਾ ਸਿਮਟਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਜਿਸਨੂੰ ਵਸਣ ਲਈ ਧਰਤੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ। ਪਰ ਧਰਤੀ ਕਿਹੜੀ ਤੇ ਕਿੱਥੇ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਤਾ।

ਜਦੋਂ ਉਹ ਸ਼ਹਿਰ ਵਾਲੇ ਚੌਕ 'ਚ ਆਇਆ ਤਾਂ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸੜਕ ਦੁੱਗਣੀ ਚੌੜੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਵਿਚਾਲੇ ਚੱਪਾ ਕੁ ਚੌੜੀ ਚਿੱਟੀ ਪੱਟੀ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਅੱਗੇ ਜਿਹੜਾ ਰਾਹ ਕਦੇ ਪਿੰਡ ਤੱਕ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਸੁੰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਹੁਣ ਦੋਵੇਂ ਪਾਸੀਂ ਪੰਦਰਾਂ-ਵੀਹ ਸ਼ੈਲਰ ਬਣ ਗਏ ਸੀ ਤੇ ਅੱਗੇ ਦੋ ਸਾਬਣਾਂ ਦੀਆਂ ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਵੀ। ਸਸਤੀ ਜ਼ਮੀਨ ਸ਼ਹਿਰੋਂ ਵਪਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਫੜ-ਫੜ ਪਿੰਡ ਵੱਲ ਧੂਈ ਆ ਰਹੀ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਕੋਈ ਕੰਮ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ, ਕਿਸੇ ਨੇ ਕੋਈ। ਸ਼ਹਿਰੀਆਂ ਨੇ ਰਲ ਕੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਰੰਗ ਚਾੜ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਸੜਕ ਚੌੜੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕਾਫ਼ੀ ਵਗਣ ਲੱਗ ਪਈ ਸੀ। ਪਿੰਡ ਕੋਲ ਆਇਆ ਤਾਂ ਵੇਖਿਆ ਸਿਵਿਆਂ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਕੰਧ ਕੱਢ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਨਾਲ ਬਾਬਾ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਯਾਦਗਾਰੀ ਸਟੇਡੀਅਮ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਿਸ 'ਚ ਕਾਫ਼ੀ ਉੱਚੀ ਸਟੇਜ ਸੀ ਤੇ ਦੋਵੇਂ ਪਾਸੇ ਬਹਿ ਕੇ ਮੈਚ ਵੇਖਣ ਗੋਲ ਪੌੜੀਆਂ ਵੀ।

ਰਮਦਾਸੀਆਂ ਦੇ ਸਿਵਿਆਂ ਵਾਲੀ ਥਾਂ 'ਚ ਹੁਣ ਭਗਤ ਰਵੀਦਾਸ ਦਾਸ ਦਾ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸੀ ਤੇ ਵਿਹੜੇ 'ਚ ਨੀਂਵੇ ਜਿਹੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਸਾਹਿਬ 'ਤੇ ਕੇਸਰੀ ਫਰਲਾ ਹਵਾ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਲੁਟਕਿਆ ਪਿਆ ਸੀ।

ਪਿੰਡ ਦਾ ਬੱਸ ਔਡਾ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਬਾਜ਼ਾਰ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ। ਦੋਵੇਂ ਪਾਸੀਂ ਤੀਹ ਚਾਲੀ ਦੁਕਾਨਾਂ ਸੀ। ਇਹ ਦੁਕਾਨਾਂ ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਨਿੱਕੀਆਂ-ਨਿੱਕੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਦੀਆਂ ਤੇ ਛੇਤੀ ਕੀਤੀਆਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸ਼ਹਿਰ ਨਹੀਂ

ਸੀ ਜਾਣ ਦਿੰਦੀਆਂ। ਮੁੰਡਿਆਂ ਦੀਆਂ ਹਜ਼ਾਮਤਾਂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਸਜਣ-ਫੱਬਣ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੋ ਗਏ ਸੀ।

ਅੱਡੇ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸੀਟੀ ਦਰਜ਼ੀ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਸੀ। ਉਸ 'ਤੇ ਨਾਮਦੇਵ ਟੇਲਰ ਦਾ ਵੱਡਾ ਬੋਰਡ ਲੱਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਹ ਤੋਂ ਹਟਵੀਂ ਸਾਹਮਣੇ ਦੇਬੂ ਛੀਬੇ ਦੀ ਹਲਵਾਈ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਸੀ।

ਅੱਡੇ ਤੋਂ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਜਾਂਦਾ ਰਾਹ ਕਦੇ ਕੱਚਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਨੀਵਾਂ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਮੀਂਹਾਂ 'ਚ ਗੋਡੇ-ਗੋਡੇ ਪਾਣੀ ਖੜ੍ਹਦਾ। ਪਾਣੀ ਕਰਕੇ ਛੋਟੇ ਜੁਆਕ ਸਕੂਲ ਆਉਣੋਂ ਘੋਸਲ ਵੱਟ ਜਾਂਦੇ। ਸਕੂਲ 'ਚ ਜਵਾਕਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਅੱਧੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦੀ।

ਗੁਰਜੀਤ ਦੇ ਯਾਦ ਆਇਆ। ਜਦੋਂ ਝੜੀ ਲੱਗਦੀ। ਉਹ ਕਿੰਨਾ ਖੁਸ਼ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਹੁਣ ਸਕੂਲ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਉਹਨੂੰ ਮੌਜ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀ। ਮਾਮੀ ਮੀਂਹ 'ਚ ਗੁਲਗਲੇ ਵੀ ਪਕਾਉਂਦੀ ਤੇ ਲੂਣ ਵਾਲੇ ਗੰਢਿਆਂ ਦੇ ਪਕੌੜੇ ਵੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਪਤੌੜ ਕਹਿੰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ।

ਪਰ ਹੁਣ ਰਾਹ ਉੱਚਾ ਚੁੱਕ ਕੇ ਸੜਕ ਬਣਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਤੇ ਪਿੰਡ ਵੜਦੇ ਸਾਰ ਕਾਫ਼ੀ ਉੱਚਾ ਬਾਬਾ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਯਾਦਗਾਰੀ ਗੇਟ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਜਿਸ 'ਤੇ ਲੱਗੀਆਂ ਚੀਨੀ ਦੀਆਂ ਰੰਗ-ਬਿਰੰਗੀਆਂ ਟਾਈਲਾਂ ਲਿਸ਼ਕਾਰੇ ਮਾਰ ਰਹੀਆਂ ਸੀ। ਗੇਟ ਦੇ ਅੰਦਰਲੇ ਪਾਸੇ ਬਾਜ਼ੀਰਾਹਾਂ ਦੀ ਬਸਤੀ ਸੀ, ਜੋ ਹੁਣ ਕਾਫ਼ੀ ਸੰਘਣੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ।

ਪਿੰਡ ਦਾ ਨਵਾਂ ਰੂਪ ਉਹਨੂੰ ਅਜੀਬ ਲੱਗਿਆ। ਭੁਲੇਖਾ ਪਿਆ ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪਿੰਡ ਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਬਾਹਰਲੇ ਬਾਜ਼ਾਰ 'ਚ। ਪਰ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਉਹਦਾ ਨਾਨਕਾ ਪਿੰਡ ਸੀ, ਜਿਸਨੂੰ ਉਹ ਆਪਣਾ ਹੀ ਸਮਝਦਾ ਸੀ।

ਗੁਰਜੀਤ ਡੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਚੜ੍ਹਾਈ ਚੜ੍ਹਨ ਲੱਗਿਆ ਤਾਂ ਵੇਖਿਆ ਸਰਪੰਚ ਨੇ ਪੁਰਾਣਾ ਘਰ ਢਾਹ ਕੇ ਵੱਡੀ ਕੋਠੀ ਪਾ ਲਈ ਸੀ। ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਪੰਜ-ਛੇ ਘਰ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਉਧੇੜ ਕੇ ਖੇਤਾਂ 'ਚ ਕੋਠੀਆਂ ਪਾ ਲਈਆਂ ਸੀ, ਤੋਂ ਮੁੱਲ ਲੈ ਲਏ ਸੀ।

ਉਹਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਉਹਦੇ ਵੱਡੇ ਭਾਈ ਦੀ ਕੋਠੀ ਸੀ। ਦੋ ਮੰਜ਼ਲੀਆਂ ਇਹ ਕੋਠੀਆਂ ਵੇਖ ਕੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਘਰ ਕਾਫ਼ੀ ਨੀਵੇਂ ਹੋਏ ਲਗਦੇ ਸੀ। ਗੁਰਜੀਤ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਦੋਵੇਂ ਭਾਈਆਂ ਦੀ ਆਪਿਸ 'ਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬਣਦੀ। ਪਰ ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਕਿਹੜੀ ਗੱਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇੱਟ-ਕੁੱਤੇ ਦਾ ਵੈਰ ਸੀ।

ਉਹ ਪਿੰਡ ਦੀ ਵੱਡੀ ਸੱਥ 'ਚ ਆਇਆ ਤਾਂ ਵਿਰਲੀ ਹੋਈ ਪਈ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਹਨ੍ਹੇਰੇ-ਸਵੇਰੇ ਚੋਰੀ ਦੀ ਬਰਸੀਮ ਵੱਢੀ ਹੋਵੇ। ਪਹਿਲਾਂ ਵਰਗੀ 'ਹਾਹਾ, ਹੀ-ਹੀ' ਨਹੀਂ ਸੀ। ਥਾਂ-ਥਾਂ ਪੰਜ-ਪੰਜ, ਚਾਰ-ਚਾਰ ਬੁੜ੍ਹੇ ਐਮ ਪੀ

ਵਾਲੇ ਸੀਮਿਟ ਦੇ ਰੰਗਦਾਰ ਬੈਂਚਾਂ 'ਤੇ ਬੈਠੇ ਸੀ। ਕਈਆਂ ਨੇ ਉਹਦੇ ਵੱਲ ਵੇਖਿਆ। ਸਿਆਣ ਵੀ ਕੱਢੀ। ਪਰ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਉਹ ਪਛਾਣਿਆਂ ਨਾ ਗਿਆ। ਉਹਨੇ ਆਪ ਉਹ ਪਹਿਚਾਣ ਲਏ ਸਨ। ਪਰ ਖੜ੍ਹਨ ਨੂੰ ਮਨ ਨਾ ਕਰਿਆ।

ਉਹ ਮਾਮੇ ਕੇ ਘਰੇ ਆਇਆ ਤਾਂ ਸਭ ਕੁੱਝ ਪੁਰਾਣਾ ਸੀ।

ਜਦੋਂ ਉਹ ਦਲਵੀਰ ਦੇ ਵਿਆਹ ਵੇਲੇ ਆਇਆ ਸੀ, ਉਦੋਂ ਘਰ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ ਦੋ ਕਮਰੇ ਸੀ। ਇਕ ਕਮਰੇ ਨੂੰ ਉਹ ਸਥਾਤ ਕਹਿੰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸੀ। ਦੂਜੇ ਕਮਰੇ 'ਚ ਅੰਦਰ ਬਾਰ ਕੱਢ ਕੇ ਸਟੋਰ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਜੀਹਨੂੰ ਉਹ 'ਕੋਠੀ' ਕਹਿੰਦੇ ਹੁੰਦੇ।

ਦਲਵੀਰ ਤੇ ਗੁਰਜੀਤ ਛੋਟੇ ਹੁੰਦੇ ਸਥਾਤ 'ਚ ਪੈਂਦੇ ਹੁੰਦੇ। ਮਾਮਾ-ਮਾਮੀ ਦੂਜੇ ਕਮਰੇ 'ਚ। ਪਰ ਦਲਵੀਰ ਦੇ ਵਿਆਹ ਵੇਲੇ ਦੋਵਾਂ ਕਮਰਿਆਂ ਅੱਗੇ ਵਰਾਂਡਾ ਪਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਵਰਾਂਡੇ ਦੇ ਬਾਹਰਲੇ ਪਾਸੇ ਪੌੜੀ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਸਟੋਰ 'ਤੇ ਚੁਬਾਰਾ ਪਾ ਲਿਆ ਸੀ।

ਮੱਝਾਂ ਵਾਲਾ ਵਰਾਂਡਾ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸੀ। ਆੜ੍ਹਤੀਏ ਮੇਘ ਰਾਜ ਤੋਂ ਪੈਸੇ ਲੈ ਕੇ ਹੀ ਇਹ ਸਭ ਕੁੱਝ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਪੰਜ-ਸੱਤ ਹਜ਼ਾਰ ਘਰ ਲਈ ਦਿੱਤੇ ਸੀ। ਵਿਆਹ ਵਾਸਤੇ ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ ਅੱਡ।

ਅਗਲੀ ਵਾਰ ਉਹ ਆਇਆ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਮੂੰਹ-ਮੱਥਾ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਬੀਹੀ 'ਤੇ ਬੈਠਕ ਪਾ ਲਈ ਸੀ। ਨਾਲ ਇਕੱਠਾ ਫਲੋਰ-ਬਾਥਰੂਮ। ਜਿਸ 'ਚ ਬੈਠਵੀਂ ਸੀਟ ਲਾਈ ਸੀ। ਉਹਦਾ ਇੱਕ ਬਾਰ ਵਿਹੜੇ 'ਚ ਰੱਖਿਆ ਸੀ। ਇਕ ਬੈਠਕ ਦੇ ਅੰਦਰ। ਗੁਸਲਖਾਨੇ ਦੇ ਨਾਲ ਬੈਠਕ 'ਤੇ ਪੌੜੀ ਚੜ੍ਹਾ ਲਈ ਸੀ। ਬੈਠਕ ਅੰਦਰ ਜਦੋਂ ਗੁਸਲਖਾਨੇ ਦਾ ਬਾਰ ਕੱਢਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਮਿਸਤਰੀ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ ਪਰ ਉਹਨੇ ਫੇਰ ਵੀ ਇਹ ਬਾਰ ਰਖਵਾ ਲਿਆ ਸੀ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗੁਸਲਖਾਨਾ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਗੱਲ ਉਹਦੇ ਮਨ 'ਚ ਉਦੋਂ ਆਈ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਵਿਪਰੀਤ ਨਾਲ ਕਦੇ ਡਲਹੌਜੀ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਕਦੇ ਸ਼ਿਮਲੇ। ਉਥੇ ਸਾਰੇ ਹੋਟਲਾਂ 'ਚ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਮਰਿਆਂ ਨਾਲ ਬਾਥਰੂਮ ਬਣੇ ਹੁੰਦੇ ਸੀ। ਉਹ ਅੰਦਰੋਂ ਹੀ ਤਿਆਰ ਹੋ ਕੇ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਦੇ। ਇਹ ਗੱਲ ਉਹਨੂੰ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਲਗਦੀ ਸੀ।

ਆਪਣੇ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਘਰ ਬਾਰੇ ਉਹ ਅਕਸਰ ਸੋਚਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ ਕਿਵੇਂ ਬਣੇਗਾ। ਪਰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਤਾ ਕਿ ਉਹਦੇ ਆਉਣ ਪਿੱਛੋਂ ਗੱਲਾਂ ਹੋਰ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਹੋ ਜਾਣਗੀਆਂ। ਵਹਿਣ ਉਲਟੇ ਵਹਿਣ ਲੱਗ ਪੈਣਗੇ। ਜਿਹੜੀ ਪੱਤਣ 'ਤੇ ਉਹ ਖੜ੍ਹਾ ਹੈ, ਪੈਰਾਂ ਹੇਠੋਂ ਖੁਰ ਜਾਵੇਗੀ।

ਮਾਮੇ ਕਾ ਘਰ ਵੇਖ ਕੇ ਉਹਨੂੰ ਘਿਣ ਆਈ।

ਦਲਵੀਰ ਦੇ ਵਿਆਹ ਵੇਲੇ ਵਰਾਂਡਾ ਤਾਂ ਪਾ ਲਿਆ ਸੀ ਪਰ ਹੇਠੋਂ ਕੱਚਾ ਸੀ। ਮਾਮੀ ਨੇ ਤਲੀ ਦੇ ਕੇ ਕੰਮ ਚਲਾਇਆ ਸੀ। ਪੌੜੀਆਂ ਨੂੰ ਹੱਥ ਪਾ

ਕੇ ਚੜ੍ਹਨ ਵਾਲਾ ਓਟਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਝਿਜਕ ਕੇ ਕੋਠੇ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਨਾ ਪੈਂਦਾ।
ਹੁਣ ਵਰਾਂਡੇ ਦੀ ਟੀਪ ਥਾਂ-ਥਾਂ ਤੋਂ ਲਹਿ ਗਈ ਸੀ।

ਇਹੋ ਹਾਲ ਰਸੋਈ ਦਾ ਸੀ। ਉਹਦਾ ਜਾਲੀ ਵਾਲਾ ਤਖ਼ਤਾ ਖੋਲ੍ਹਣ
ਤੇ ਬੰਦ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਫਰਸ਼ 'ਤੇ ਘਿਸਰਦਾ ਤਾਂ ਵੱਢ ਖਾਣੀ ਘਿਸਰ ਕੰਨਾਂ ਨੂੰ
ਖਾਂਦੀ। ਢਿਲਕਿਆ ਪੱਲਾ ਵਿਲਕਦਾ ਲੱਗਦਾ।

ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਵੇਖਿਆਂ ਕੰਧਾਂ ਰੌਂਦੀਆਂ ਲਗਦੀਆਂ ਸਨ।

ਫੌਜ 'ਚੋਂ ਆ ਕੇ ਉਹਨੂੰ ਮਾਮੇ ਕਿਆਂ 'ਤੇ ਬੜਾ ਤਰਸ ਆਇਆ।
ਉਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਥੋੜ੍ਹੇ-ਬਹੁਤੇ ਪੈਸੇ ਘਰ 'ਤੇ ਲਾ ਦੇਵੇ ਪਰ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ
ਦੀ ਘਰੇ ਹਾਲਤ ਹੋਈ ਪਈ ਸੀ, ਉਹਨੇ ਆਪਸ 'ਚ ਬੋਲ-ਚਾਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ
ਛੱਡੀ।

ਨਾਨਕਿਆਂ ਨਾਲ ਉਹ ਅੱਧੀ ਟੁੱਟੀ ਟਾਹਣੀ ਵਾਂਗ ਲਟਕ ਰਿਹਾ ਸੀ।
ਭਰ ਕੇ ਆਈ ਛੱਲ ਟਿੱਬੇ ਦੀ ਭੇਟ ਚੜ੍ਹ ਗਈ ਸੀ। ਆਸ ਦੇ ਬੀਜ ਨੂੰ ਧਰਤੀ
ਨਹੀਂ ਸੀ ਮਿਲ ਰਹੀ। ਅਣਚਾਹਿਆ ਵੇਖਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਿਹਾ।
ਪਿੰਡ 'ਚ ਜਾਣ ਨੂੰ ਦਿਲ ਨਾ ਕਰਦਾ।

ਕਈ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਉਹਦੇ ਕੋਲ ਸੀਟੀ ਆਇਆ।

ਉਹਨੇ ਆ ਕੇ ਬੈਠਕ ਦਾ ਬਾਹਰਲਾ ਬਾਰ ਖੜਕਾਇਆ। ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ
ਇੱਧਰਲੀਆਂ-ਉੱਧਰਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਕੇ ਕਹਿੰਦਾ, “ਹੋਰ ਫੇਰ ਭਾਣਜਿਆ!
ਕਿਵੇਂ ਕਰਨੈ ਫੇਰ ਵਿਆਹ ਦਾ?”

“ਕਰਨਾ ਕੀ ਐ...ਵੇਖਦਾਂ ਮਾਮੇ ਕੇ ਕੀ ਕਰਦੇ ਐ।”

“ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੁਸ਼ ਨੂੰ ਕਰਨਾ। ਤੂੰ ਆਵਦੀ ਪੜ੍ਹੀ ਵਿਚਾਰ। ਇਹ ਕੁਸ਼
ਕਰਨ ਜੋਗੇ ਨੂੰ ਰਹੇ ਹੁਣ। ਆਵਦਾ ਸਿਰ ਆਪ ਗੁੰਦ। ਜੇ ਤੇਰਾ ਮਨ ਐ
ਤਾਂ ਮੈਂ ਦਸ ਦਿਨ ਨੂੰ ਪੈਣ ਦਿੰਦਾ। ਸਿਉਨੇ ਨੂੰ ਸਿਉਨਾ ਮਿਲਾਊ। ਕਾਣ-
ਮੀਣ ਕਦੇ ਮੈਂ ਛੱਡੀ ਨੂੰ। ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਕਰਾਂਗੇ...”

ਸਾਹ ਲੈ ਕੇ ਉਹਨੇ ਗੱਲ ਅੱਗੇ ਤੋਰੀ, “ਪਰ ਇਕ ਗੱਲ ਜ਼ਰੂਰ ਐ।
ਨਾਨਕਿਆਂ ਨਾਲ ਗੱਲ ਸਾਫ਼ ਕਰ ਲੈ। ਆਵਦੇ ਘਰ ਦਾ ਮੂੰਹ-ਮੱਥਾ ਬਣਾ...ਪਰ
ਲਗਦਾ ਨੂੰ ਤੇਰੇ ਮਾਮੇ ਕੇ ਢੱਬ-ਸਿਰ ਆਉਣਗੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਬਾਰੇ ਤੈਨੂੰ
ਚੰਗੂ ਪਤਾ ਨੂੰ...ਪਰ ਐਂ ਕਰੀਂ, ਤੂੰ ਆਥਣ-ਤੜਕੇ ਗੇੜਾ ਮਾਰੀਂ ਮੇਰੇ ਕੋਲੇ।
ਦੋ ਘੁੱਟਾਂ ਲਾਵਾਂਗੇ ਵੀ। ਸੀਟੀ ਵੀ ਮਰਵਾਵਾਂਗੇ।”

‘ਸੀਟੀ’ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਗੁਰਜੀਤ ਹੱਸਿਆ।

ਯਾਦ ਆਇਆ ਜਦੋਂ ਛੋਟੇ ਹੁੰਦੇ ਮੀਂਹ ਪਏ ਤੋਂ ਮੁੰਡੇ ਰਲ ਕੇ ਉਹਨੂੰ
ਕਹਿੰਦੇ ਹੁੰਦੇ, “ਹਾਂ ਬਈ ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਹਾਂ! ਠੰਡ ਹੋ ਗਈ। ਲਾਈਏ ਫੇਰ ਰੰਗ-
ਭਾਗ?”

ਉਹਨੇ ਕਹਿਣਾ, “ਰੰਗ-ਭਾਗ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਓਟੋ। ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਸੇਰ-ਦਸੇਰ
ਮੀਟ ਲਿਆ ਦਿਓ। ਸੀਟੀ ਮਰਵਾਉਣੀ ਮੇਰਾ ਕੰਮ ਰਿਹਾ।”

ਇਹ ਸੀਟੀ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਪਿੰਡ 'ਚ ਏਨੀ ਫੈਲੀ ਕਿ ਲੋਕ ਉਹਨੂੰ ਕੁਲਵੰਤ ਕਹਿਣੋਂ ਹਟ ਗਏ ਤੇ 'ਸੀਟੀ' ਨਾਂ ਨੇ ਉਹਦੇ ਅਸਲੀ ਨਾਂ ਨੂੰ ਏਨਾ ਡੂੰਘਾ ਦੱਬ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਹੁਣ ਉਹ ਕਾਗਜ਼ਾਂ-ਪੱਤਰਾਂ 'ਚ ਹੀ ਬੋਲਦਾ ਸੀ।

ਜਾਂਦਾ ਹੋਇਆ ਉਹ ਉਹਨੂੰ ਇਕ ਕਾਰਡ ਫੜਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਿਸ 'ਤੇ 'ਰਿਸ਼ਤੇ ਹੀ ਰਿਸ਼ਤੇ' ਵੱਡੇ ਅੱਖਰਾਂ 'ਚ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਮੋਬਾਇਲ ਨੰਬਰ ਵੀ ਸੀ। ਉੱਤੇ ਉਹਦੀ ਰੰਗਦਾਰ ਫੋਟੋ ਛਪੀ ਹੋਈ ਸੀ।

4

ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਉੱਠ ਕੇ ਵਿਹੜੇ ਵਾਲੀ ਬਾਰੀ ਦਾ ਪਰਦਾ ਖਿਸਕਾ ਕੇ ਵੇਖਿਆ। ਧੁੱਪ ਚੜ੍ਹ ਆਈ ਸੀ। ਪਰ ਸੀ ਸਿੱਲੀ-ਸਿੱਲੀ, ਜਿਵੇਂ ਟੋਭੇ 'ਚੋਂ ਨਹਾ ਕੇ ਆਈ ਹੋਵੇ ਤੇ ਪਿੰਡਾ ਪੂਰੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁੱਕਿਆ ਨਾ ਹੋਵੇ।

ਲੱਗਿਆ, ਜਿਵੇਂ ਉਹਦਾ ਨਾਨਾ ਫਲੈਸ਼ ਦਾ ਬਾਰ ਬੰਦ ਕਰਕੇ ਵਰਾਂਡੇ 'ਚ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਉੱਠ ਕੇ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਗੱਲ ਸਹੀ ਸੀ। ਨਾਨਾ ਰਸੋਈ ਅੱਗੋਂ ਦੀ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਅਗੜੇ-ਦੁਗੜੇ ਪੈਰ ਧਰਦਾ ਵਰਾਂਡੇ 'ਚ ਡਹੇ ਮੰਜੇ 'ਤੇ ਜਾ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਉਹ ਵੀ ਨਾਨੇ ਦੇ ਨਾਲ ਜਾ ਬੈਠਾ।

ਉਹਨੂੰ ਆਏ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਮਾਮਾ ਵੀ ਅੰਦਰੋਂ ਕੰਧ ਨਾਲ ਡਹੀ ਪਲਾਸਟਿਕ ਦੀ ਫਿੱਟੀ ਜਿਹੀ ਕੁਰਸੀ 'ਤੇ ਆ ਬੈਠਾ। ਉਹਦਾ ਚਿਹਰਾ ਬੁਝਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਅੱਖਾਂ ਵਿਡਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ, ਜਿਵੇਂ ਚੌਧੀ ਲੱਗੀ ਹੋਵੇ। ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਉਹ ਰਾਹ ਭੁੱਲੇ ਬੰਦੇ ਵਾਂਗ ਝਾਕ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਲੱਗਦਾ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਘਰੇ ਬੈਠਾ ਹੋਵੇ।

ਦਲਵੀਰ ਅਜੇ ਚੁਬਾਰੇ 'ਚ ਹੀ ਸੀ। ਉਹਦੀ ਘਰਵਾਲੀ ਨਿਕੱਦੀ ਜਿਹੀ ਮੱਝ ਦੀ ਖੁਰਲੀ 'ਚ ਹੱਥ ਮਾਰੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਉਹਦਾ ਬੁਝਿਆ ਜਿਹਾ ਚਿਹਰਾ ਗੁਰਜੀਤ ਨੂੰ ਬੜਾ ਅਜੀਬ ਲੱਗਿਆ। ਉਹ ਕਦੇ ਉਹਨੇ ਬੋਲਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਵੇਖੀ। ਹੱਸਣਾ ਤਾਂ ਦੂਰ ਦੀ ਗੱਲ ਸੀ।

ਉਹਦੇ ਵਿਆਹ ਨੂੰ ਖਾਸਾ ਚਿਰ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਅਜੇ ਤੱਕ ਕੋਈ ਬਾਲ-ਬੱਚਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਵਿਆਹ ਪਿੱਛੋਂ ਉਹ ਖਾਸੀ ਛਾਂਟੀ ਗਈ ਸੀ। ਪਰ ਦਲਵੀਰ ਤੋਂ ਫੇਰ ਵੀ ਭਰਵੀਂ ਸੀ। ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਉਹ ਚੁਬਾਰੇ 'ਚ ਪਈ ਰਹਿੰਦੀ। ਕਦੇ-ਕਦੇ ਹੀ ਹੇਠਾਂ ਉੱਤਰਦੀ। ਘਰ 'ਚ ਰਹਿੰਦੀ ਹੋਣ ਦੀ ਬਜਾਏ, ਉਹ ਘਰ 'ਚ ਆਈ ਵੱਧ ਲੱਗਦੀ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀ 'ਚੋਂ ਮਿਲਣ ਆਈ ਹੋਵੇ।

ਗੁਰਜੀਤ ਦੀ ਮਾਮੀ ਰਸੋਈ 'ਚੋਂ ਆਈ ਤੇ ਉਹਦੇ ਨਾਨੇ ਨੂੰ ਸਟੀਲ ਦੇ ਕੁੰਡੇ ਵਾਲੇ ਕੱਪ 'ਚ ਚਾਹ ਫੜਾ ਗਈ ਤੇ ਨਾਲ ਇਕ ਕੋਲੀ ਵੀ ਦੇ ਗਈ। ਉਹਦਾ ਨਾਨਾ ਕੱਪ 'ਚੋਂ ਕੋਲੀ 'ਚ ਚਾਹ ਪਾ ਕੇ ਠਾਰ-ਠਾਰ ਕੇ ਪੀਣ ਲੱਗਿਆ। ਮਾਮੀ ਮਾਮੇ ਨੂੰ ਵੀ ਚਾਹ ਦੇ ਗਈ। ਗੁਰਜੀਤ ਲਈ ਵੀ ਉਹ ਚਾਹ ਦੀ ਪਿਆਲੀ

ਲੈ ਕੇ ਆਈ। ਉਹਨੇ ਫੜਨ ਲਈ ਹੱਥ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਉਹਨੇ ਫੜਾਈ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਉਹਦੀ ਸੱਜੀ ਲੱਤ ਕੋਲ ਹੇਠਾਂ ਧਰ ਦਿੱਤੀ।

ਗੁਰਜੀਤ ਦਾ ਹੱਥ ਕੱਢਿਆ-ਕਢਾਇਆ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਮਾਮੀ ਦੀ ਨੀਵੀਂ ਪਾਈ ਹੋਈ ਸੀ ਤਾਂ ਕਿ ਲੱਗੇ ਕਿ ਉਹਨੂੰ ਕੱਢਿਆ ਹੋਇਆ ਹੱਥ ਦਿਸਿਆ ਨਹੀਂ। ਉਹਦਾ ਮਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਪਿਆਲੀ ਨਾ ਚੁੱਕੇ ਪਰ ਅਣਮੰਨੇ ਮਨ ਨਾਲ ਚੁੱਕ ਲਈ। ਇਕ ਘੁੱਟ ਭਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਪੁੱਛਿਆ, “ਨਾਨਾ ਕੀ ਹਾਲ-ਚਾਲ ਐ?”

“ਠੀਕ ਐ ਸ਼ੇਰਾ! ਜਿਹੜੇ ਦਿਨ ਲੰਘੀ ਜਾਣ।” ਨਾਨੇ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸਤਹੀਣ ਸੀ।

ਦੋਵਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਚੁੱਪ ਤਣ ਗਈ।

ਇਹ ਚੁੱਪ ਜਿਵੇਂ ਫੌਜ 'ਚੋਂ ਹੀ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਆਈ ਸੀ, ਜਿਹੜੀ ਕਈ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਟੁੱਟ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਹੀ। ਖਿਲਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਹੀ। ਜਿਹੜੇ ਵੀ ਜੀਅ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਦਾ ਤਾਂ ਇਕ-ਔਧ ਗੱਲ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਇਹ ਚੁੱਪ ਵਿਚਕਾਰ ਆ ਕੇ ਤਣ ਜਾਂਦੀ ਸੀ।

ਗੁਰਜੀਤ ਦੇ ਨਾਨੇ ਦੇ ਮੋਟੇ ਖੱਦਰ ਦੇ ਕੱਪੜੇ ਪਾਏ ਹੋਏ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਉਹਦੇ ਵੱਲ ਝਾਕ ਰਹੀ ਸੀ। ਨੰਗੇ ਪੈਰਾਂ 'ਚ ਰਬੜ ਦੇ ਕਾਲੇ ਬੂਟ ਪਾਏ ਹੋਏ ਸੀ। ਪਜਾਮਾ ਬੈਠਣ ਕਰਕੇ ਉੱਤੇ ਚੁੱਕਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਨੰਗੇ ਗਿੱਟੇ ਖੁਸ਼ਕੀ ਦੇ ਮਾਰੇ ਪਏ ਸੀ। ਖੁਰਕਣ ਕਰਕੇ ਚਿੱਟੀਆਂ ਨਹੁਆਂ ਦੀਆਂ ਲਕੀਰਾਂ ਵੀ ਦਿਸ ਰਹੀਆਂ ਸੀ। ਘਸਮੈਲਾ ਜਿਹਾ ਸਵੈਟਰ ਵੀ ਦੋ-ਤਿੰਨ ਥਾਵਾਂ ਤੋਂ ਪਾਟਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਹ ਨੀਵੀਂ ਪਾਈ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਢਿਲਕੀ ਜਿਹੀ ਪੱਗ ਸੀ। ਪਰ ਗਲ 'ਚ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਕੇਸਰੀ ਪਰਨਾ ਨਵਾਂ ਸੀ।

ਉਹਨੇ ਚਾਹ ਪੀਤੀ ਤਾਂ ਮਾਮੀ ਬੈਠੇ-ਬਠਾਏ ਦੇ ਹੀ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਗੜਬੀ 'ਚ ਪਾਣੀ ਲਿਆ ਕੇ ਹੱਥ ਧੁਆ ਗਈ। ਗਿੱਲੇ ਹੱਥ ਉਹਨੇ ਪਰਨੇ ਨਾਲ ਪੂੰਝ ਲਏ। ਮੁੱਛਾਂ 'ਤੇ ਹੱਥ ਫੇਰਿਆ ਤੇ ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਆਉਂਦੇ ਵਾਲ ਪਿੱਛੇ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ।

ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਚਾਹ ਪੀ ਲਈ।

ਸਰੀਰ ਦਾ ਤਾਣ ਇਕੱਠਾ ਕਰਕੇ ਬੋਲਿਆ, “ਨਾਨਾ ਹੁਣ ਮੇਰਾ ਵੀ ਕਰੋ ਕੁਸ਼। ਮੈਂ ਵੀ ਆਵਦਾ ਮੂੰਹ-ਸਿਰ ਬਣਾਉਣੈ।”

ਨਾਨਾ ਬੋਲਿਆ ਨਹੀਂ। ਜਿਵੇਂ ਸੁਣਿਆ ਹੀ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਉਹਦੇ ਵੱਲ ਮੂੰਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਅੱਖ ਤਾਂ ਮਿਲਾਉਣੀ ਕੀ ਸੀ।

“ਅਸੀਂ ਕੀ ਕਰੀਏ ਤੇਰਾ। ਦੱਸ ਕੀ ਕਰੀਏ? ਏਥੇ ਹੈ ਕੀ ਤੇਰਾ? ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਤੂੰ ਹੈ ਗਾ, ਉੱਥੇ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ? ਹੁਣ ਅੱਠ-ਨੌਂ ਸਾਲ ਪਿੱਛੋਂ ਕੀ ਕਰਨ ਆਇਐਂ ਇੱਥੇ? ਪਾਲਤਾ-ਪੋਸਤਾ, ਪੜ੍ਹਾਤਾ-ਲਿਖਾਤਾ, ਟੁਕੜੇ ਪਾ ਤਾ....ਇਹਦਾ ਮਾਨ ਤਾਂ ਕੀ ਮੰਨਣਾ ਸੀ, ਉਲਟਾ ਸਾਡੇ ਗਲ 'ਗੂਠਾ ਦੇਣ ਨੂੰ ਫਿਰਦੈ। ਮੈਂ ਕਈ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਦੇਖੀ ਜਾਨੀ ਆਂ, ਇਹ ਕਰੀ ਕੀ ਜਾਂਦੈ....ਮੈਨੂੰ

ਪਹਿਲਾਂ ਪਤਾ ਸੀ। ਇਹ ਮਨ 'ਚ ਕੀ ਲਈ ਫਿਰਦੈ।" ਉਹਨੇ ਸਾਰਿਆਂ ਵੱਲ ਨਿਗਾਹ ਘੁੰਮਾ ਕੇ ਕਿਹਾ।

ਉਹਦਾ ਬੋਲਦੀ-ਬੋਲਦੀ ਦਾ ਸਾਹ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ ਸੀ। ਉੱਚੀ ਬੋਲਣ ਕਰਕੇ ਗਲ ਵੀ ਸੁੱਕ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਉਹ ਪਾਟਵੀਂ ਆਵਾਜ਼ 'ਚ ਬੋਲੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਮੁੜ ਕੇ ਬੋਲਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਹੀ ਨਾ ਮਿਲਣਾ ਹੋਵੇ। ਉਹਨੇ ਰਸੋਈ ਦੇ ਬਾਰ ਔਰਿਓਂ ਆ ਕੇ ਥਮਲੇ ਨੂੰ ਹੱਥ ਪਾ ਲਿਆ ਸੀ।

ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਮਾਮੀ ਮੈਂ ਕਿੰਨੇ ਸਾਲ ਦਾ ਇੱਥੇ ਰਹਿੰਨਾਂ। ਚਾਰ ਸਿਆੜ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਆਉਂਦੇ ਈ ਐ। ਜੇ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ ਤਾਂ ਦੱਸੋ।"

"ਕਾਹਦੇ ਦੇ ਦੀਏ ਤੈਨੂੰ ਚਾਰ ਸਿਆੜ। ਕਿਹੜੇ ਮੂੰਹ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੈਂ ਤੂੰ ਇਹ? ਕਦੇ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਆ ਕੇ ਦਿਲ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਐ? ਕਦੇ ਪੁੱਛਿਐ ਅਸੀਂ ਭੁੱਬਲ 'ਤੇ ਪੈ ਕੇ ਕਿਵੇਂ ਰਾਤਾਂ ਕਟਦੇ ਆਂ। ਉਲਟਾ ਤੂੰ ਸਾਡਾ ਕਾਲਜਾ ਵੱਢਣ ਨੂੰ ਫਿਰਦੈਂ। ਅਸੀਂ ਵਿਕਣ ਆਲੇ ਹੋਏ ਪਏ ਆਂ। ਤੂੰ ਹਿੱਸੇ ਭਾਲਦੈਂ।"

ਮਾਂ ਨੂੰ ਉੱਚੀ ਬੋਲਦੀ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਚੁਬਾਰੇ 'ਚੋਂ ਦਲਵੀਰ ਆ ਕੇ ਗੁਰਜੀਤ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ ਬਹਿ ਗਿਆ। ਪਰ ਬੋਲਿਆ ਨਹੀਂ। ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਜਦੋਂ ਮਾਂ ਬੋਲੀ ਜਾਂਦੀ ਐ। ਮੈਨੂੰ ਬੋਲਣ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਐ। ਇਹੋ ਕੁਝ ਉਹਨੇ ਆਪ ਕਹਿਣਾ ਸੀ।

ਉਹਦੀ ਮਾਮੀ ਨੇ ਦਲਵੀਰ ਵੱਲ ਹੱਥ ਕਰਕੇ ਕਿਹਾ, "ਆਹ ਇਕ ਜੁਆਕ ਐ ਸਾਡੇ। ਇਹ ਵੀ ਤੁਰਦਾ-ਫਿਰਦਾ ਤੈਥੋਂ ਜਰਿਆ ਨੂੰ ਜਾਂਦਾ। ਨਾਲੇ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ ਵੀ ਕਿੰਨੀ ਕੁ? ਚਾਰ ਕਿੱਲੇ ਐ ਸਾਰੇ। ਉਹ ਵੀ ਵਿੱਚੋਂ ਅੱਖਰ-ਭੱਖਰ ਹੋਏ ਪਏ ਐ।"

"ਚਲ ਤੂੰ ਹੌਲੀ ਗੱਲ ਕਰ। ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਤਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਾਉਣਾ? ਜਿਹੜੀ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਐ, ਹੌਲ-ਹੁੰਗਾਰੇ ਨਾਲ ਕਰ ਲੈ।" ਮਾਮਾ ਬੋਲਿਆ। ਉਹਦੇ ਬੋਲਾਂ 'ਚ ਸੱਤਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਗੁਰਜੀਤ ਮਾਮੇ ਵੱਲ ਝਾਕਿਆ। ਉਹਦਾ 'ਹੌਲ-ਹੁੰਗਾਰੇ' ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਨ ਦਾ ਮਤਲਬ ਉਹ ਸਮਝ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਗੱਲ ਕਰਨੋਂ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਿਹਾ। ਸਿਰਫ ਹੌਲੀ ਗੱਲ ਕਰਨ ਲਈ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹਦਾ ਵੀ ਦਲਵੀਰ ਵਾਲਾ ਹਾਲ ਸੀ। ਜੋ ਗੱਲਾਂ ਉਹ ਕਹਿ ਰਹੀ ਸੀ, ਉਹੀ ਤਾਂ ਉਹ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ।

ਉਹਨੂੰ ਨਾਨੇ ਤੋਂ ਆਸ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਗੱਲ ਉਹਦੇ ਪੱਖ ਦੀ ਕਰੇਗਾ ਪਰ ਉਹਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਨਾਨਾ ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਬੋਲਣ ਜੋਗਰਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਿਹਾ। ਜਦੋਂ ਦੀ ਨਾਨੀ ਮਰੀ ਸੀ, ਉਹ ਬੋਲਣੋਂ ਰਹਿ ਗਿਆ ਸੀ। ਮਾਮੀ ਘਰ ਦੀ ਕਾਰ-ਮੁਖਤਿਆਰ ਬਣ ਗਈ ਸੀ। ਨਾਨੇ ਦੇ ਹੱਥ-ਵੱਸ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਿਹਾ। ਤੁਰ ਕੇ ਖੇਤ ਵੀ ਉਹਤੋਂ ਜਾਇਆ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਂਦਾ। ਚੌਧਰ ਹੱਥ ਛੁਡਾ ਗਈ ਸੀ।

ਉਹ ਤੜਕੇ ਚਾਹ ਪੀ ਕੇ ਜੋੜੇ ਘੜੀਸਦਾ ਡੇਰੇ ਚਲਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਉਹਦੇ ਵਰਗੇ ਪੰਜ-ਛੇ ਜਣੇ ਉੱਥੇ ਹੋਰ ਹੁੰਦੇ। ਦਿਲ ਕਰਦਾ ਕੋਈ ਕੰਮ ਕਰ ਛੱਡਦੇ। ਨਹੀਂ ਨਾ ਸਹੀ। ਜਦੋਂ ਦਿਲ ਕਰਦਾ ਲਾਗਰੀ ਨੂੰ ਚਾਹ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕਹਿ ਦਿੰਦੇ। ਬਿਹਾਰੀ ਲਾਗਰੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਦਾਹੜੀ ਕੇਸ ਰੱਖੇ ਹੋਏ ਸੀ ਤੇ ਹਰ ਵੇਲੇ ਜੰਗ 'ਚ ਜਾਣ ਵਾਂਗ ਲੋਕ ਨਾਲ ਕਮਰਕਸਾ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਰੱਖਦਾ, ਖਾਸੇ ਚਿਰ ਬਾਅਦ ਚਾਹ ਬਣਾ ਕੇ ਲਿਆਉਂਦਾ ਤਾਂ ਕਿ ਉਹ ਥਾਂ ਸਿਰ ਰਹਿਣ।

ਮਹੰਤ ਤੋਂ ਉਹ ਕਿਸੇ ਗੱਲੋਂ ਪਾਸੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਂਦਾ। ਚਾਹ ਪੀ ਕੇ ਉਹ ਗਿਲਾਸ ਆਪ ਧੋ ਕੇ ਭਾਡਿਆਂ ਵਾਲੇ ਵੱਡੇ ਪੱਤੀਆਂ ਵਾਲੇ ਲੋਹੇ ਦੇ ਟੋਕਰੇ 'ਚ ਧਰ ਕੇ ਆਉਂਦੇ। ਬਿਹਾਰੀ ਲਾਗਰੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਵੀ ਲਾਈ ਰੱਖਦਾ।

ਡੇਰੇ 'ਚ ਕੋਈ ਦਿਨ ਮਨਾਉਣਾ ਹੁੰਦਾ। ਉਹ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਗੰਢੇ ਚੀਰੀ ਜਾਂਦੇ। ਮਟਰ ਕੱਢੀ ਜਾਂਦੇ। ਲਸਣ ਛਿੱਲੀ ਜਾਂਦੇ ਜਾਂ ਬਾਣ ਦੇ ਮੰਜਿਆਂ 'ਤੇ ਆਲੂ ਘਸਾਈ ਜਾਂਦੇ।

ਮਹੰਤ ਕੋਲ ਵੀ ਉਹ ਜਾ ਬਹਿੰਦੇ। ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਗਲੀ ਜੂਨ ਸੁਧਾਰਨ ਵਾਸਤੇ 'ਸੇਵਾ' ਕਰਨ ਲਈ ਕਹਿੰਦਾ ਪਰ ਦਬਾਅ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਾਉਂਦਾ। ਉਹ ਸਾਰੇ ਜੱਟ ਸੀ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਾਂਗ ਦੋ-ਤਿੰਨ ਰਮਦਾਸੀਆਂ ਦੇ ਬੁੜ੍ਹੇ ਵੀ ਸੀ। ਉਹ ਵੀ ਡੇਰਿਓਂ ਰੋਟੀ ਖਾਂਦੇ। ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਭਾਂਡੇ ਵੀ ਮਾਂਜਦੇ। ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਡੇਰੇ ਦਾ ਵਿਹੜਾ ਵੀ ਸੁੰਭਰ ਦਿੰਦੇ। ਡੇਰੇ ਨਾਲ ਲਗਦੀ ਬਾੜੀ 'ਚ ਜਾ ਕੇ ਵੀ ਸਬਜ਼ੀਆਂ 'ਚੋਂ ਕੀੜੀ ਦੀ ਤੋਰ ਖੋਲ੍ਹ ਕੱਢ ਦਿੰਦੇ।

ਕਦੇ-ਕਦੇ ਮਹੰਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੱਡ ਤੋੜਦਿਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਤਰਸ ਕਰਦਾ ਤੇ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਹੱਥ ਝਾੜ ਦਿੰਦਾ। ਉਹ ਮੱਥੇ ਨੂੰ ਲਾ ਕੇ ਪੈਸੇ ਇਕ ਵਾਰ ਜੇਬ 'ਚ ਪਾ ਲੈਂਦੇ। ਫੇਰ ਆਸਾ-ਪਾਸਾ ਵੇਖ ਕੇ ਗੀਝੇ 'ਚੋਂ ਪੈਸਿਆਂ ਵਾਲੀ ਲੀਰ ਦੀ ਗੰਢ ਖੋਲ੍ਹਦੇ ਤੇ ਗਿਣ ਕੇ ਪਹਿਲੀ ਟੁੱਟ-ਛੁੱਟ 'ਚ ਪਾ ਕੇ ਫੇਰ ਗੰਢ ਦੇ ਲੈਂਦੇ। ਹੁੰਮਸ 'ਚ ਆਈ ਹਵਾ ਵਾਂਗ ਖੁਸ਼ੀ ਦੀ ਲਹਿਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਆਉਂਦੀ। ਪਰ ਪੈਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਾਉਂਦੀ।

ਘਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁੰਡਿਆਂ 'ਚ ਵੰਡੇ ਗਏ ਸੀ।

ਕੰਧਾਂ 'ਚ ਵੱਜਣ ਨਾਲੋਂ ਉਹ ਏਥੇ ਆਉਣਾ ਚੰਗਾ ਸਮਝਦੇ। ਕਦੇ-ਕਦੇ ਡੇਰੇ ਆਈ ਵਿਆਹ-ਸਾਹੇ ਦੀ ਮਿਠਾਈ ਉੱਤਲੇ ਹੱਥਾਂ 'ਚੋਂ ਤਿਲੁਕਦੀ-ਤਿਲੁਕਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੱਕ ਵੀ ਆ ਜਾਂਦੀ। ਉਹ ਹੱਥਾਂ 'ਤੇ ਧਰੀ ਮਿਠਾਈ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਮੱਥੇ ਨੂੰ ਲਾਉਂਦੇ। ਫੇਰ 'ਵਾਖੂ' ਕਹਿ ਕੇ ਹੇਠਾਂ ਬੈਠੇ-ਬੈਠੇ ਹੀ ਖਾ ਲੈਂਦੇ। ਜੇ ਮੰਜੇ 'ਤੇ ਬਹਿਣਾ ਹੁੰਦਾ। ਮੰਜਾ ਘੜੀਸ ਕੇ ਖਾਸੀ ਦੂਰ ਲੈ ਜਾਂਦੇ।

ਗੁਰਜੀਤ ਦਾ ਨਾਨਾ ਆਬਣ ਤੱਕ ਡੇਰੇ ਰਹਿੰਦਾ।

ਰੋਟੀ ਖਾ ਕੇ ਘਰੇ ਆ ਜਾਂਦਾ। ਤੜਕੇ ਫੇਰ ਚਲਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਉਹ

ਖੁਦ ਨੂੰ ਡੇਰੇ ਰਹਿੰਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਮਝਦਾ, ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਸਮਝਦਾ ਸੀ। ਉਹਨੂੰ ਮਾਣ ਸੀ ਕਿ ਡੇਰੇ ਦੀ ਸੇਵਾ ਜਣੇ-ਖਣੇ ਦੇ ਕਰਮਾਂ 'ਚ ਨਹੀਂ ਲਿਖੀ ਹੁੰਦੀ।

ਘਰ ਦਾ ਉਹਨੂੰ ਫਿਕਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਘਰ 'ਚ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਕੀ ਲੈਣਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਦਾ ਕੀ ਦੇਣਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਗੱਲ ਨਾਲ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਿਹਾ। ਦੁਨੀਆਂਦਾਰੀ ਤੋਂ ਉਹਨੇ ਮੂੰਹ ਮੋੜ ਲਿਆ ਸੀ। ਜੱਗ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਬੁਲਬੁਲੇ ਲੱਗਦੇ। ਘਰ ਨਾਲੋਂ ਦਿਲ ਡੇਰੇ 'ਚ ਵੱਧ ਲੱਗਦਾ।

ਗੁਰਜੀਤ ਨੂੰ ਯਾਦ ਆਇਆ।

ਜਦੋਂ ਆਥਣੇ ਨਾਨਾ ਖੇਤੋਂ ਆਉਂਦਾ ਹੁੰਦਾ, ਉਹਨੂੰ ਆਉਂਦੇ ਨੂੰ ਵੇਖਕੇ ਉਹ ਤੇ ਦਲਵੀਰ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਖੁੱਜੇ 'ਚ ਲੁਕ ਜਾਂਦੇ ਜਾਂ ਤਖ਼ਤਿਆਂ ਓਹਲੇ। ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਾਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਤੇ ਕਹਿੰਦਾ, “ਕਿੱਥੇ ਨੇ ਬਈ ਮੇਰੇ ਚੰਨ ਸੂਰਜ। ਆ ਜੋ ਬਈ ਬਾਹਰ। ਆਪਾਂ ਚੀਜ਼ੀਆਂ ਖਾਈਏ।”

ਪਰ ਉਹ ਲੁਕੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਬਾਹਰ ਨਾ ਆਉਂਦੇ।

ਖ਼ਾਸਾ-ਖ਼ਾਸਾ ਚਿਰ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਾਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ। ਜਦੋਂ ਥਿਆ ਜਾਂਦੇ, ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕੱਛਾਂ 'ਚ ਕੁਤਕੁਤੀਆਂ ਕਰਦਾ ਤੇ ਕਹਿੰਦਾ, “ਥਿਆਗੇ ਬਈ! ਥਿਆਗੇ।”

ਉਹ ਹੱਸੀ ਜਾਂਦੇ। ਨਾਲੇ ਰਾਹ 'ਚੋਂ ਕਿਸੇ ਦੁਕਾਨ ਤੋਂ ਲਿਆਂਦੀਆਂ ਪਕੌੜੀਆਂ ਜਾਂ ਮਖਾਣੇ ਖਾਈ ਜਾਂਦੇ। ਕਦੇ-ਕਦੇ ਨਾਨਾ ਚੂਸਣ ਵਾਲੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਵੀ ਲਿਆ ਦਿੰਦਾ।

ਉਹਦਾ ਨਾਨਾ ਰੋਜ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਇਹ ਖੇਡ ਖੇਡਦਾ।

ਪਰ ਇਕ ਦਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲੁਕਣ ਦੀ ਹੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੜਛੱਤੀ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਉੱਤੇ ਰੱਸਾ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹ ਲਿਆ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਖੇਤੋਂ ਘਰੇ ਆਉਂਦਾ ਦਿਸਿਆ ਤਾਂ ਵਾਰੀ-ਵਾਰੀ ਉੱਤੇ ਜਾ ਚੜ੍ਹੇ ਤੇ ਰੱਸਾ ਉੱਤੇ ਖਿੱਚ ਲਿਆ। ਗੁਰਜੀਤ ਦੇ ਨਾਨੇ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੜਾ ਭਾਲਿਆ। ਘਰ ਦਾ ਹਰ ਖੂਜਾ ਵੇਖਿਆ, ਪਰ ਉਹ ਨਾ ਥਿਆਏ।

ਉਹਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਲੁਕਣ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਥਾਂ ਵੇਖੇ। ਜਦੋਂ ਸਬਰ ਟੁੱਟਣ ਲੱਗਿਆ ਤਾਂ ਕਹਿਣ ਲੱਗਿਆ, “ਆ ਜੋ ਬਈ ਬਾਹਰ ਮੇਰੇ ਚੰਨ ਸੂਰਜ, ਤੁਸੀਂ ਜਿੱਤੇ ਗਏ। ਮੈਂ ਹਾਰ ਗਿਆ ਬਈ! ਆ ਜੋ ਮੇਰੇ ਚੰਨ ਸੂਰਜ।”

ਉਹ ਪੜਛੱਤੀ 'ਤੇ ਛਾਪਲੇ ਰਹੇ।

ਉਹਨੇ ਬੜੀਆਂ ਹਾਕਾਂ ਮਾਰੀਆਂ। ਗੁਰਜੀਤ ਦੀ ਮਾਮੀ ਨੂੰ ਵੀ ਪੁੱਛਿਆ। ਪਰ ਉਹ ਕਹਿੰਦੀ, “ਬਾਪੂ ਜੀ! ਦੋਵੇਂ ਹੁਣੇ ਕੋਠੀ 'ਚ ਵੜੋ ਸੀ, ਤੁਹਾਡੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ।”

ਉਹ ਕੋਠੀ 'ਚ ਗਿਆ। ਉਹ ਓਥੇ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੰਜੇ 'ਤੇ ਪਏ ਬਿਸਤਰੇ ਵੀ ਖੋਲ੍ਹ-ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਵੇਖੇ। ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਭਾਲਦੇ ਨੂੰ ਖ਼ਾਸਾ ਚਿਰ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਕਹਿਣ ਲੱਗਿਆ, “ਆ ਜੋ ਉਏ ਬਾਹਰ। ਮੈਂ ਐਨ੍ਹਾ ਹੋ

ਜੂ ਥੋਡੇ ਬਿਨਾਂ।”

ਉਹ ਹੈਰਾਨ ਹੋਇਆ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ। ਘਬਰਾਹਟ ਵੀ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਬੋਲਾਂ 'ਚ ਸੱਚੀਓਂ ਫਿਕਰ ਆ ਰਲਿਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਖਾਸੇ ਚਿਰ ਪਿੱਛੋਂ ਰੱਸਾ ਲਮਕਾ ਕੇ ਪੜਛੱਤੀ ਤੋਂ ਛਾਲਾਂ ਮਾਰੀਆਂ ਤਾਂ ਉਹਦੇ ਸਾਹ 'ਚ ਸਾਹ 'ਚ ਆਏ। ਉਹਨੇ ਕਿਹਾ, “ਐਂ ਨਾ ਕਰਿਆ ਕਰੋ ਉਏ। ਜੇ ਉੱਤੇ ਕੋਈ ਸੱਪ ਸਲੂਤੀ ਲੜ ਜਾਂਦੀ, ਅਸੀਂ ਕੀਹਦੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਮਾਸੀ ਕਹਿੰਦੇ। ਅੰਨ੍ਹਾ ਕਰਕੇ ਧਰ 'ਤਾ ਸੀ ਮੈਨੂੰ।”

ਪਰ ਹੁਣ ਉਹੀ ਨਾਨਾ ਸਭ ਕੁੱਝ ਵੇਖਦਾ ਹੋਇਆ ਅੰਨ੍ਹਾ ਹੋਇਆ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਉਹਨੇ ਫੇਰ ਨਾਨੇ ਵੱਲ ਵੇਖਿਆ। ਉਹ ਨਾਨਾ ਲੱਗਣੋਂ ਹੀ ਹਟ ਗਿਆ ਸੀ। ਲੱਗਿਆ, ਜਿਵੇਂ ਉਹਦੀ ਥਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਬੰਦਾ ਆ ਕੇ ਬਹਿ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਉਹਨੂੰ ਨਾਨੇ ਦੇ ਅੱਖਾਂ ਫੇਰਨ 'ਤੇ ਲੱਗਿਆ, ਜਿਵੇਂ ਉਹਦਾ ਘਰ 'ਚੋਂ ਕਿੱਲਾ ਪੁੱਟਿਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ।

ਚੁੱਪ ਫੇਰ ਤਣ ਗਈ।

ਨਾਨਾ ਉੱਠ ਕੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਚਲਿਆ ਗਿਆ।

ਮਾਮਾ ਖੇਤ ਚਲਿਆ ਗਿਆ।

ਦਲਵੀਰ ਚੁਬਾਰੇ ਜਾ ਚੜ੍ਹਿਆ।

ਪਰ ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਮਾਮੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਮਾਮੀ ਤੂੰ ਤਾਂ ਐਂ ਕਰਦੀ ਐਂ, ਜਿਵੇਂ ਮੈਂ ਘਰ ਕੁਸ਼ ਕਰਿਆ-ਕਰਾਇਆ ਈ ਨੂੰ ਹੁੰਦਾ। ਯਾਦ ਕਰ, ਹਰ ਵਾਰ ਛੁੱਟੀ ਆਇਆ ਮੈਂ ਬੋਨੂੰ ਕਿੰਨੇ ਪੈਸੇ ਦੇ ਕੇ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।”

ਮਾਮੀ ਭੱਜ ਕੇ ਪਈ, “ਦੋ-ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਖਾਂਦਾ ਨੂੰ ਸੀ? ਜਦੋਂ ਕਾਲਜ 'ਚ ਲਾਇਆ ਸੀ, ਥੋੜ੍ਹਾ ਖਰਚ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤੇਰੇ 'ਤੇ? ਛੁੱਟੀ ਆਏ ਕੋਲ ਯਾਦ ਕਰ ਕਿੰਨੇ ਫੌਜੀ ਆਉਂਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸੀ? ਪਿੰਡ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਅੱਡ। ਸਾਰਿਆਂ ਦਾ ਅੰਨ ਮੈਂ ਥਪਦੀ ਸੀ। ਜੂਠ ਵੀ ਮੈਂ ਮਾਂਜਦੀ ਸੀ। ਪਤਾ ਨੂੰ ਤੈਨੂੰ। ਅੱਖਾਂ ਛੁੱਟੀਆਂ ਨੇ ਤੇਰੀਆਂ।”

ਫੇਰ ਮਾਮੀ ਨੇ ਜਿਵੇਂ ਗੱਲ ਮੁਕਾ ਦਿੱਤੀ। ਉਹਦੇ ਵੱਲ ਵੱਢ-ਖਾਣਿਆਂ ਵਾਂਗ ਝਾਕਦੀ ਕਹਿੰਦੀ, “ਹਾਂ! ਆਹ ਬੈਠਕ ਤੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਪਾਈ ਐ। ਜੇ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਜਾਂਦੀ ਐ, ਲੈ ਜਾ। ਨਾਲ ਲੈ ਜਾ ਆਪਣਾ ਗੁਸਲਖਾਨਾ। ਪਾਣੀ ਆਲੀ ਟੈਂਕੀ ਵੀ ਲੈ ਜਾ। ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਹੋਰ ਕੁਸ਼ ਨੂੰ ਤੈਨੂੰ ਦੇਣ ਨੂੰ।”

ਸਿਰੇ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਗੁਰਜੀਤ ਮੰਜੇ ਤੋਂ ਉੱਠਿਆ।

ਮਾਮੀ ਫੇਰ ਬੋਲੀ, “ਜੇ ਆਵਦਾ ਮੂੰਹ-ਸਿਰ ਬਣਾਉਣੈ, ਕਿਤੇ ਹੋਰ ਜਾ ਕੇ ਬਣਾ। ਸਾਡੇ ਘਰੇ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨੂੰ। ਦਸ-ਵੀਹ ਦਿਨ ਤੈਨੂੰ ਹੋਰ ਦਿੱਤੇ। ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰ ਲੈ ਕੋਈ। ਜੇ ਸਾਡੇ ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਤੈਨੂੰ ਕੁਸ਼ ਕਰ 'ਤਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਕਰਾ 'ਤਾ, ਫੇਰ ਨਾ ਸਾਨੂੰ ਕਹੀਂ।” ਮਾਮੀ ਨੇ ਜਿਵੇਂ ਸਭ ਕੁਝ ਕਹਿ ਕੇ ਮਨ ਹੌਲਾ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ।

ਗੁਰਜੀਤ ਨੂੰ ਇਕਦਮ ਗੁੱਸਾ ਆਇਆ।

ਹੁਣ ਤੱਕ ਉਹ ਸਭ ਕੁਝ ਜਰਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਪਰ ਘਰੋਂ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਖੱਬਲ ਦੀ ਅੱਗ ਵਾਂਗ ਭੜਕਿਆ, “ਐਂ ਕਿਵੇਂ ਕੱਢ ਦਿਓਗੇ ਮੈਨੂੰ ਤੁਸੀਂ ਘਰੋਂ। ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ, ਹੁਣ ਵੀ ਹਟਦੀ ਐ, ਹੁਣ ਵੀ ਹਟਦੀ ਐ। ਸ਼ੀਹਣੀ ਬਣੀ ਪਈ ਐ, ਵੱਡੀ ਰਾਠ। ਪਰ ਯਾਦ ਰੱਖ। ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਜ਼ਮੀਨ 'ਚੋਂ ਵੀ ਬੋਲਦੈ। ਘਰ 'ਚ ਵੀ ਬੋਲਦੈ। ਪਾਈ-ਪਾਈ ਦਾ ਹਿੱਸਾਬ ਦੇਣਾ ਪਊ ਬੋਨੂੰ। ਚਵਰ-ਚਵਰ ਬੋਲੀ ਜਾਨੀ ਐਂ....ਯਾਦ ਕਰ ਦਲਵੀਰ ਦੇ ਵਿਆਹ ਵੇਲੇ ਮੈਂ ਬੋਨੂੰ ਕਿੰਨੇ ਪੈਸੇ ਦਿੱਤੇ ਸੀ? ਜਦੋਂ ਬੋਰ ਡੂੰਘਾ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉਦੋਂ ਕਿੰਨੇ ਦਿੱਤੇ? ਹਰ ਵਾਰ ਮੈਂ ਪੰਜ-ਚਾਰ ਹਜ਼ਾਰ ਦੇ ਕੇ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ। ਤੂੰ ਸਭ ਕਾਸੇ 'ਤੇ ਪੋਚਾ ਫੇਰੀ ਜਾਨੀ ਐਂ। ਐਂ ਮੈਂ ਕਿਵੇਂ ਫੇਰਨ ਦੇ ਦੂੰ। ਆਵਦਾ ਰਾਜ਼ ਈ ਸਮਝ ਰੱਖਐ। ਰੱਬ ਕੀ ਫੜੇ ਐ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ। ਰੱਬ ਨੂੰ ਫੜੇ।”

ਮਾਮੀ ਫੇਰ ਬੋਲੀ, “ਆਹ ਦਿਨ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਦੁੱਧ ਚੁੰਘਾਇਆ ਸੀ? ਤੇਰੀ ਮਾਂ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੇ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਮਰ ਗਈ ਸੀ। ਓਸ ਪਿੱਛੋਂ ਕੀ ਨੂੰ ਕੀਤਾ ਤੇਰਾ? ਸ਼ਰਮ ਨੂੰ ਆਉਂਦੀ ਤੈਨੂੰ ਮੂਹਰੇ ਬੋਲਦੈ ਨੂੰ।”

“ਇਹ ਸਾਰਾ ਕੁਸ਼ ਤੂੰ ਬੁਲਵਾਇਐ। ਜੇ ਕੋਈ ਮੈਥੋਂ ਮੰਗ ਸੀ, ਬੰਦਿਆਂ ਵਾਂਗੂੰ ਦਸਦੇ। ਸਭ ਕੁਝ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਮੈਂ। ਹੁਣ ਭਜਦਿਆਂ ਨੂੰ ਵਾਹਣ ਇੱਕੋ ਜਿਹੇ ਐ... ਜਿਹੜੀ ਤੂੰ ਘਰ ਛੱਡ ਕੇ ਜਾਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੀ ਐਂ, ਭੁੱਲ ਜਾ। ਕੌਣ ਐਂ ਮੈਨੂੰ ਘਰੋਂ ਕੱਢਣ ਆਲਾ? ਲਿਆ ਉਹਨੂੰ। ਵੇਖਾਂ ਮੈਂ। ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਬਣਿਆ ਸਮਝ ਲਿਆ ਮੈਨੂੰ। ਵਿਚਾਲਿਓਂ ਪਾੜ ਦੇਉ।”

ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਉਹ ਬੈਠਕ 'ਚ ਆ ਗਿਆ।

ਮਾਮੀ ਨੂੰ ਉਮੀਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਇਉਂ ਬੋਲੇਗਾ।

ਗੁੱਸੇ 'ਚ ਬੋਲਣ ਕਰਕੇ ਗੁਰਜੀਤ ਦਾ ਸਰੀਰ ਝਰਨ-ਝਰਨ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਜੋ ਕੁੱਝ ਉਹਨੂੰ ਸੁਣਨਾ ਪਿਆ ਸੀ, ਉਹਦੀ ਉਮੀਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਤੇ ਜੋ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਕਹਿਣ ਬਾਰੇ ਸੋਚਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਰ ਗੱਲ ਹੀ ਏਨੀ ਵਧ ਗਈ ਸੀ।

ਉਹਨੇ ਆਪ ਹੁਣ ਤੱਕ ਕੋਈ ਕਸਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਛੱਡੀ ਤੇ ਮਾਮੀ ਵੱਲੋਂ ਅੱਖ ਸ਼ਰਮ ਚੁੱਕਣ ਕਰਕੇ ਉਹਨੂੰ ਗੁੱਸਾ ਕੱਢਣਾ ਪਿਆ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਦੀ ਗੱਲ ਸਹਿਣ ਦੀ ਵੀ ਕੋਈ ਹੱਦ ਹੁੰਦੀ ਐ।

ਉਹਨੇ ਗੁਸਲਖਾਨੇ 'ਚ ਜਾ ਕੇ ਔਖਾਂ 'ਤੇ ਛਿੱਟੇ ਮਾਰੇ। ਪਾਣੀ ਪੀਤਾ। ਸੰਘ ਸੁੱਕ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਉਹਦੇ ਮਾਂ ਬੜੀ ਯਾਦ ਆਈ, ਜਿਹੜੀ ਉਹਨੇ ਵੇਖੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਿਉ ਵੀ ਯਾਦ ਆਇਆ, ਜਿਹੜਾ ਕਦੇ ਉਹਨੂੰ ਮਿਲਣ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਇਆ। ਨਾ ਹੀ ਕਦੇ ਉਹਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੀ ਲੋੜ ਸਮਝੀ ਸੀ। ਜਿਉਂਦੇ-ਜੀਅ ਮਰਿਆ ਸਮਝ ਲਿਆ ਸੀ ਉਹਨੂੰ।

ਉਹਨੂੰ ਵੱਡੇ ਹੋਣ ਤੱਕ ਮਾਮੇ ਕਿਆਂ ਨੇ ਪਿਆਰ ਹੀ ਏਨਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਲੋੜ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਜਾਵੇ। ਮਾਮੀ ਏਨਾ ਕਿਉਂ ਭੜਕੀ ਸੀ? ਉਹਨੇ ਕੀ ਵਿਗਾੜ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਉਹਦਾ? ਉਹਨੇ ਬੋਲਣ ਵੇਲੇ ਸ਼ਰਮ ਕਿਉਂ ਨਾ ਮੰਨੀ? ਅੱਜ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਉਹਦੀ ਏਨੀ ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਤੇ ਇਹ ਵੀ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਏਨਾ ਗੁੱਸੇ 'ਚ ਬੋਲਿਆ ਸੀ।

ਉਹ ਗੁਸਲਖਾਨੇ 'ਚ ਜਾ ਕੇ ਨਹਾਉਣ ਲੱਗਿਆ। ਕੱਪੜੇ ਬਦਲ ਲਏ। ਬੈਠਕ 'ਚ ਆਉਣ ਵੇਲੇ ਉਹਨੇ ਅੰਦਰ ਖੁੱਲ੍ਹਦੇ ਬਾਰ ਦੀ ਅਰਲ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਉੱਤੋਂ ਚਿਟਕਣੀ ਵੀ। ਬਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਚਿਟਕਣੀਆਂ ਵੀ ਲਾ ਦਿੱਤੀਆਂ।

ਉਹਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅੱਗੇ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ ਕਰ ਰਹੀ ਮਾਮੀ ਘੁੰਮ ਰਹੀ ਸੀ ਪਰ ਉਹਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਮਾਮੀ ਦਾ ਇੱਕੋ-ਇੱਕ ਪੁੱਤ ਕਈ ਸਾਲ ਦਾ ਹੱਥੋਂ ਨਿਕਲ ਗਿਆ ਸੀ। ਆਥਣੇ ਰੋਜ਼ ਦੇਸੀ ਦਾਰੂ ਪੀਂਦਾ ਸੀ। ਹੋਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ-ਕੀ ਅੱਗ-ਸੁਆਹ ਖਾਂਦਾ ਸੀ।

ਉਹਦੇ ਹੋਰ ਖਰਚੇ ਵੀ ਸੀ। ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ 'ਚ ਤੇਲ ਪਾਉਣਾ ਪੈਂਦਾ। ਮੁਰੰਮਤ ਵੀ ਕਰਵਾਉਣੀ ਹੁੰਦੀ। ਕਦੇ ਮਾਂ ਸੇਰ ਦੇ ਸੇਰ ਵੇਚੇ ਦੁੱਧ ਦੇ ਪੈਸਿਆਂ 'ਚੋਂ ਹੱਥ ਝਾੜਦੀ। ਇਕ ਵਾਰ ਉਹਨੇ ਉਹਦੇ ਸਹੁਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਪਾਈਆਂ ਵਾਲੀਆਂ ਗਹਿਣੇ ਧਰੀਆਂ ਸੀ। ਕਦੇ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਵੇਚਕੇ, ਕਦੇ ਕੋਈ ਵੇਚ ਕੇ ਉਹ ਉਹਦਾ ਮੂੰਹ ਰੱਖਦੀ ਸੀ। ਕਈ ਵਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਣਕ ਮੁੱਕੀ ਸੀ। ਸੌ ਖੱਬਾ ਸੱਜਾ ਕਰਦੀ। ਉਹ, ਉਹਨੂੰ ਜਿਉਂਦਾ ਰੱਖਣ ਲਈ। ਕਿਹੜਾ ਓਹਲਾ ਸੀ, ਜਿਹੜਾ ਦਲਵੀਰ ਦੇ ਪਿਓ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰੱਖਿਆ। ਢਿੱਡੋਂ ਕੱਢਿਆ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਕੱਖੋਂ ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਵੀ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਨਿਭ ਰਹੀ ਸੀ।

ਪਰ ਜਦੋਂ ਇਕ ਵਾਰੀ ਵੋਟਾਂ ਪਈਆਂ ਤਾਂ ਦਲਵੀਰ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵੇਖ ਕੇ ਸਰਪੰਚ ਦੇ ਭਾਈ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਜਸਵੀਰ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਦਸ-ਪੰਦਰਾਂ ਦਿਨ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਜੀਪ 'ਚ ਨਾਲ ਰੱਖ ਕੇ ਹੱਥ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਖਾਣ-ਪੀਣ ਵੀ ਓਟਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਤੇ ਫੇਰ ਵੋਟਾਂ ਪਿੱਛੋਂ ਇਕ 'ਗੁਰ' ਦੇ ਕੇ ਚਾਰ ਪੈਸੇ ਖੜ੍ਹੇ ਕਰਨ ਦਾ ਰਾਹ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਨਾਈਆਂ ਦਾ ਗੁੱਛੂ ਦਲਵੀਰ ਨੇ ਨਾਲ ਲਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਨਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਝਿਉਰਾਂ ਦਾ ਫੀਨਾ ਹੁੰਦਾ।

ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਪਿੰਡ ਨੀਂਦ ਦੀ ਬੁੱਕਲ 'ਚ ਪਿਆ ਹੁੰਦਾ।

ਦਲਵੀਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਦਿਨੇ ਗੱਲ ਪੱਕੀ ਕੀਤੀ ਹੁੰਦੀ, ਰਾਤ ਨੂੰ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ 'ਤੇ ਹਰਿਆਣੇ ਦੀ ਸ਼ਰਾਬ ਦੇ ਆਉਂਦਾ। ਡੱਬਿਆਂ 'ਚੋਂ ਰਬੜ ਦੀਆਂ ਬੋਤਲਾਂ ਕੱਢ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਿੱਠੂ ਬੈਗਾਂ 'ਚ ਪਾਈਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ। ਰਾਤ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਵਜੇ ਤੱਕ ਉਹ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲਗਦੇ ਪਿੰਡਾਂ 'ਚ ਸ਼ਰਾਬ ਢੋਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ। 'ਕੱਲੀ-ਦੁਕੱਲੀ ਬੋਤਲ ਉਹ ਦਿਨੇ ਵੀ ਵੇਚਦਾ ਰਹਿੰਦਾ।

ਫੋਨ 'ਤੇ ਗੱਲ ਪੱਕੀ ਹੋਣ ਪਿੱਛੋਂ ਦਿਨੇ ਵੀ ਉਹ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਦੇ ਝੋਲੇ 'ਚ ਬੋਤਲਾਂ ਪਾ ਕੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ 'ਚ ਨਿੱਕੇ-ਮੋਟੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਡੇਢ ਸੌ ਦੀ ਬੋਤਲ ਦੇ ਆਉਂਦਾ। ਠੇਕੇ 'ਤੇ ਓਹੀ ਬੋਤਲ ਢਾਈ ਸੌ ਦੀ ਮਿਲਦੀ ਸੀ।

ਜਸਵੀਰ ਉਹਨੂੰ ਸੱਤ ਸੌ ਦਾ ਡੱਬਾ ਦਿੰਦਾ ਸੀ। ਹਜ਼ਾਰ ਦਾ ਉਹ ਵੇਚਦਾ ਸੀ। ਇਕੱਲੀ-ਦੁਕੱਲੀ ਬੋਤਲ 'ਚੋਂ ਉਹਨੂੰ ਪੰਜਾਹ-ਸੱਠ ਰੁਪਏ ਬਣ ਜਾਂਦੇ। ਨਾਲ ਗਏ ਗੁੱਭੂ ਜਾਂ ਫੀਨੇ ਨੂੰ ਉਹ ਅਮਲ ਪਾਣੀ ਦਿੰਦਾ। ਸ਼ਰਾਬ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਅਸਰ ਕਰਨੋਂ ਹਟ ਗਈ ਸੀ। ਉਹ 'ਸ਼ੁੱਕਾ ਮਾਲ' ਛਕਦੇ। ਰੋਟੀ ਦਾ ਕਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਛਿਕਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ। ਖਾ ਲਈ, ਖਾ ਲਈ, ਨਹੀਂ, ਨਾ ਸਹੀ।

ਪਿੰਡ ਦੇ ਉਹ ਕਈ ਜਣੇ ਸੀ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਦੇ ਨਾ ਕਦੇ ਕੋਈ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਪਰ ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਸਿਰਫ ਪਿੰਡ ਦਾ ਵੱਡਾ ਡੇਰਾ ਸੀ, ਜਿਹੜਾ ਹਿੱਕ ਨਾਲ ਲਾਈ ਬੈਠਾ ਸੀ।

ਉਹ ਡੇਰੇ ਜਾਂਦੇ। ਪੰਗਤ 'ਚ ਬੈਠਿਆਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਉਠਾਉਂਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਤੱਪੜ 'ਤੇ ਖਾਸੀ ਦੂਰ ਨਿਰਾਲੇ ਬਹਿੰਦੇ। ਲੰਗਰ ਛਕਦੇ ਤੇ ਭਾਂਡੇ ਮਾਂਜ ਕੇ ਤੁਰ ਆਉਂਦੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੂੰਹਾਂ 'ਤੇ ਸੋਜਿਆਂ ਨੇ ਪੱਕੇ ਪੈਰ ਲਾ ਲਏ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲ ਵੇਖਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਪੁੱਛਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪੈਂਦੀ ਕਿ ਉਹ ਕੀ ਖਾਂਦੇ ਨੇ। ਅੰਦਰ ਨੂੰ ਵੜੀਆਂ ਜਾਭਾਂ, ਅੱਖਾਂ ਦੀ ਪੀਲਕ, ਸਰ੍ਹੋਂ ਦੇ ਫੁੱਲਾਂ ਵਰਗੇ ਦੰਦ, ਘਸੇ ਕੱਪੜੇ ਤੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਭੋਗ ਵੇਲੇ ਚੁੱਕੇ ਬੇ-ਮੇਚੇ ਬੂਟ ਜਾਂ ਚੱਪਲਾਂ ਸਭ ਕੁੱਝ ਦੱਸ ਦਿੰਦੇ ਸੀ।

ਕਈ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਦਲਵੀਰ ਨੇ ਬਾਹਰਲੇ ਦੇਸ਼ ਜਾਣ ਦਾ ਵੀ ਚੱਕ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ। ਨਾਈਆਂ ਦਾ ਇਕ ਮੁੰਡਾ ਵਰਕ ਪਰਮਿਟ 'ਤੇ ਖੰਨੇ ਦੇ ਇਕ ਏਜੰਟ ਰਾਹੀਂ ਬਾਹਰਲੇ ਦੇਸ਼ 'ਚ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਹੀ ਉਹ ਖਾਸੇ ਪੈਸੇ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਸੀ।

ਉਹਨੇ ਵੀ ਏਜੰਟ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰ ਲਈ। ਸੱਤ ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦਿੱਤੇ। ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਖਾਸਾ ਚਿਰ ਗੋੜੇ ਮਰਵਾਈ ਗਿਆ। ਫੇਰ ਫੋਨ ਚੁੱਕਣੋਂ ਹਟ ਗਿਆ। ਅਖੀਰ ਜਸਵੀਰ ਨੇ ਉਹਤੋਂ ਕੇਸ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ। ਪੁਲਿਸ ਏਜੰਟ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਵੀ ਲੈ ਆਈ ਪਰ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਜਿੰਨੇ ਪੈਸੇ ਦਲਵੀਰ ਨੇ ਦਿੱਤੇ ਸੀ, ਚੋਗੁਣੇ ਪੈਸੇ ਦੇ ਕੇ ਏਜੰਟ ਜ਼ਮਾਨਤ ਕਰਵਾ ਗਿਆ।

ਮੁਕੱਦਮਾ ਚੱਲੀ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

ਉਹਦੇ ਨਾਲ਼ ਤਰੀਕ 'ਤੇ ਕਦੇ ਫੀਨਾ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਕਦੇ ਗੁੱਝੂ। ਇਹ ਨਾ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਖਾਣ-ਪੀਣ ਵਾਲ਼ਾ ਰਮਦਾਸੀਆਂ ਦਾ ਹੋਰ ਮੁੰਡਾ ਜਾਂਦਾ।

ਕਈ ਸਾਲ ਦਾ ਨਸ਼ਾ-ਪੱਤਾ ਕਰਨ ਕਾਰਨ ਦਲਵੀਰ ਭੁੰਨ ਜਿਹਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਕੱਲੇ ਦਾ ਕਿਤੇ ਵੀ ਜਾਣ ਨੂੰ ਜੀਅ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਦਾ। ਹਰ ਵੇਲੇ ਚਾਹੁੰਦਾ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਉਹਦੇ ਨਾਲ਼ ਹੋਵੇ।

ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਵੇਲੇ ਪੈਸੇ ਉਹਨੇ ਦੁਆਬੀਆਂ ਤੋਂ ਲਏ ਸੀ। ਦੋ ਕਿੱਲਿਆਂ ਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗਹਿਣੇ ਰਜ਼ਸਟਰੀ ਕਰਵਾਈ ਸੀ ਤੇ ਅੰਦਰੋ-ਅੰਦਰੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ ਠੇਕੇ 'ਤੇ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਸੀ।

ਕੇਸ 'ਚ ਗੁੱਝੂ ਉਹਦਾ ਗਵਾਹ ਸੀ। ਦੁਆਬੀਆਂ ਤੋਂ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਦੇਣ ਲਈ ਪੈਸੇ ਉਹਨੇ ਵੱਖਰੇ ਲਏ ਸੀ। ਬੋਰ ਡੂੰਘਾ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਦਾ ਇਕ ਪ੍ਰਨੋਟ ਦਲਵੀਰ ਦੇ ਪਿਉ ਤੋਂ ਭਰਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਕ ਉਹਨੇ ਆਪ ਭਰਿਆ ਸੀ।

ਹੁਣ ਜਿਹੜੀ ਕਮਾਈ ਉਹ ਰਾਤ ਨੂੰ ਜਾਂ ਦਿਨੇ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਉਹਦੇ ਨਾਲ਼ ਉਹਦਾ ਆਪਣਾ ਖਰਚ ਤੁਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ। ਘਰੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਘਾਟ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਚੁੱਲ੍ਹਾ ਸਿਰੇ ਜਾਣੇ ਹਟ ਗਿਆ ਸੀ। ਹੋਰ ਘਰਦੀਆਂ ਵਿਰਲਾਂ ਵੀ ਉਹ ਇਸੇ 'ਕਮਾਈ' 'ਚੋਂ ਭਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ। ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਪੈਸੇ ਪੈਰ ਲਾਉਣ ਲੱਗ ਪਏ ਸੀ।

ਪਹਿਲਾਂ-ਪਹਿਲਾਂ ਉਹਦੀ ਮਾਂ ਦਾ ਮੱਥਾ ਠਣਕਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਬਾਹਰ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਕਰਦਾ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ। ਰਾਤ ਨੂੰ ਉੱਠ ਕੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਕਰਦਾ ਕੀ ਹੈ? ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਤਾ। ਜਦੋਂ ਉਹਨੇ ਘਰੇ ਲਿਆਂਦੇ ਡੱਬੇ 'ਚੋਂ ਇਕੱਲੀਆਂ-ਦੁਕੱਲੀਆਂ ਬੋਤਲਾਂ ਲਿਜਾਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀਆਂ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਵਿੱਚੋਂ ਗੱਲ ਕੀ ਹੈ।

ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਘਰੇ ਸ਼ਰਾਬ ਦੀਆਂ ਬੋਤਲਾਂ ਵੇਖ ਕੇ ਉਹ ਡਰ ਗਈ ਸੀ। ਫੇਰ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਜਸਵੀਰ ਕੇ ਤੁਰਦੇ-ਫਿਰਦੇ ਬੰਦੇ ਐ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ਼ ਲੱਗ ਕੇ ਉਹਦਾ ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ। ਜਸਵੀਰ ਕੀ ਬਲੈਕ ਦਾ ਸਭਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ।

ਜਸਵੀਰ ਨਾਲ਼ ਦਲਵੀਰ ਵਾਂਗ ਕਈ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਹੋਰ ਵੀ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਸੀ। ਨਿੱਤ ਦੀ ਨਿੱਤ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪੈਸੇ ਫੜਦਾ। ਕਈ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਕੰਮ ਉਹ ਆਪ ਕਰਦਾ ਸੀ ਪਰ ਪਿੱਛੋਂ ਜਿਵੇਂ ਅਗਾਂਹ ਬੰਦੇ ਰੱਖ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਵਾਉਣਾ ਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਨਾਲ਼ ਲੱਗਦੇ ਤਿੰਨਾਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ 'ਚ ਉਹਨੇ ਪੈਰ ਪਸਾਰ ਲਏ ਸੀ। ਹੁਣ ਉਹਦੇ ਕੋਲ਼-ਤਿੰਨ ਮੋਬਾਇਲ ਸੀ, ਪੰਜ-ਛੇ ਨੰਬਰ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੰਬਰਾਂ ਦੀ ਉਹ ਖੱਟੀ ਖਾਂਦਾ ਸੀ। ਫੋਨ 'ਤੇ ਉਹ ਬੋਤਲ ਨੂੰ ਬੋਰੀ ਕਹਿੰਦਾ। ਡੱਬੇ ਨੂੰ ਗੱਟਾ। ਆਪਣੇ

ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਪੁਲਿਸ ਦਾ ਉਹਨੂੰ ਕੋਈ ਫ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਗੁਆਂਢੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਕਾਣੀ ਕਰਕੇ ਰੱਖਦਾ। ਉਹਨੂੰ ਨਿੰਮ ਦੇ ਪੱਤੇ ਮਿੱਠੇ ਕਰਨੇ ਆ ਗਏ ਸੀ।

ਇਕ ਦਿਨ ਕਿਸੇ ਨੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਆ ਕੇ ਗੁਰਜੀਤ ਦਾ ਬਾਹਰੋਂ ਬਾਰ ਖੜਕਾਇਆ। ਅੰਦਰੋਂ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਉੱਠ ਕੇ ਨਾ ਆਇਆ ਤੇ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਬਾਰ ਖੜਕਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ। ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਉੱਠ ਕੇ ਬੈਠਕ ਦਾ ਬਾਰ ਖੋਲ੍ਹਿਆ। ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਇਕ ਝਿਉਰਾਂ ਦਾ ਮੁੰਡਾ ਸੀ, ਜਿਹੜਾ ਬਾਰ ਖੜਕਾਈ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਆਉਣ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ, “ਬਾਈ! ਦਲਵੀਰ ਨੂੰ ਕਹੀਂ ਬੋਤਲ ਦੇ ਕੇ ਜਾਵੇ।”

“ਕਿਹੜੀ ਬੋਤਲ?”

“ਦੇਸੀ ਦੀ।” ਉਹਨੇ ਡੇਢ ਸੌ ਰੁਪਏ ਗੁਰਜੀਤ ਨੂੰ ਫੜਾਉਣੇ ਚਾਹੇ। ਪੈਸੇ ਫੜਨ ਦਾ ਬਜਾਏ ਉਹਨੇ ਅੰਦਰ ਜਾ ਕੇ ਬਾਰ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤਾ। ਮੁੰਡਾ ਬਿਨਾਂ ਕੁਝ ਬੋਲਿਆਂ ਹਨ੍ਹੇਰੇ ‘ਚ ਹੀ ਚੁਬਾਰੇ ਦੀਆਂ ਪੌੜੀਆਂ ਜਾ ਚੜ੍ਹਿਆ ਤੇ ਡੱਬ ‘ਚ ਬੋਤਲ ਲੈ ਕੇ ਪਲਾਂ-ਛਿਣਾਂ ‘ਚ ਜਿੱਧਰੋਂ ਆਇਆ ਸੀ, ਚਲਿਆ ਗਿਆ।

ਗੁਰਜੀਤ ਦੇ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਸਮਝ ਪੈ ਗਈ। ਕੋਈ ਭੁਲੇਖਾ ਨਾ ਰਿਹਾ ਕਿ ਮਾਮੀ ਉਹਨੂੰ ਦਲਵੀਰ ਦੇ ‘ਕੁਸ਼ ਕਰਨ’ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ‘ਕੁੱਝ ਕਰਵਾਉਣ’ ਦਾ ਡਰਾਵਾ ਕਿਉਂ ਦੇ ਰਹੀ ਸੀ। ਜਸਵੀਰ ਦੀ ਬਲੈਕ ਬਾਰੇ ਉਹਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਤੇ ਅੱਜ ਜਦੋਂ ਉਹ ਮੁੰਡਾ ਬੋਤਲ ਲੈ ਕੇ ਗਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਕੋਈ ਓਹਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਿਹਾ। ਮਨ ‘ਚ ਉਹ ਡਰਿਆ ਵੀ ਕਿ ਜੇ ਠੇਕੇ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਕਿਸੇ ਦਿਨ ਛਾਪਾ ਮਰਵਾ ਦਿੱਤਾ। ਵਿੱਚੇ ਉਹ ਰਾੜ੍ਹਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

ਗੁਰਜੀਤ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਿਆ।

ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਅੰਦਰ ਬੈਠਕ ਕੋਲ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ। ਉਹਨੇ ਕਾਗਜ਼-ਪੱਤਰ ਲਏ ਤੇ ਬੈਗ ‘ਚ ਪਾ ਲਏ। ਸ਼ਹਿਰ ‘ਚ ਜਾ ਕੇ ਰੋਟੀ ਖਾਧੀ ਤੇ ਚਾਹ ਪੀਤੀ। ਫੇਰ ਡੀ. ਸੀ. ਦਫਤਰ ਚਲਿਆ ਗਿਆ। ਉਹਨੇ ਰਾਈਡਲ ਦਾ ਲਾਈਸੈਂਸ ਅਪਲਾਈ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਫਾਈਲ ਭਰਵਾ ਕੇ ਉਹ ਡੀ. ਸੀ. ਦੇ ਪੇਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ।

“ਲਾਈਸੈਂਸ ਕੀ ਕਰਨੈਂ ਤੂੰ।” ਡੀ ਸੀ ਨੇ ਅੱਖਾਂ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਸਰ! ਫੌਜੀ ਆਦਮੀ ਆਂ। ਰੋਜ਼ਗਾਰ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਸਰ! ਜੇ ਸਰ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਹੋ ਜੇ। ਪਹਿਰਾ ਦੇਣ ਦੇ ਚਾਰ ਪੈਸੇ ਵੱਧ ਮਿਲ ਜਿਆ ਕਰਨਗੇ ਸਰ!”

“ਕੀ ਮਤਲਬ?”

“ਸਰ! ਪਹਿਰੇ ਦਾ ਕੰਮ ਅਸਲੇ ਬਿਨਾਂ ਘੱਟ ਮਿਲਦੈ। ਸਰ! ਅਸਲਾ ਹੋਵੇ ਦੋ-ਤਿੰਨ ਹਜ਼ਾਰ ਵੱਧ ਮਿਲ ਜਾਂਦੈ। ਸਰ! ਮਾਂ ਪਿਉ ਮਰੇ ਹੋਏ ਨੇ। ਕਰ ਦਿਓ ਕ੍ਰਿਪਾ ਸਰ! ਸਰਕਾਰੀ ਨੌਕਰੀਆਂ ਬੋਨੂੰ ਪਤੈ ਕਿੱਥੇ ਮਿਲਦੀਆਂ ਨੇ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ।” ਉਹ ਲੇਲੜੀਆਂ ਕੱਢ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਡੀ. ਸੀ. ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਸਿਰ ਤੋਂ ਪੈਰਾਂ ਤੱਕ ਵੇਖਿਆ ਤੇ ਕੇਸ ਪੁਲਸ

ਨੂੰ ਮਾਰਕ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਉਹਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਪੁਲਸ ਨੇ ਹੱਥਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਲਾਹੇ ਬਿਨਾਂ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ। ਜਿੱਥੇ ਕੰਮ ਅੜਦਾ, ਉਹ ਜੇਬ ਹੌਲੀ ਕਰ ਦਿੰਦਾ। ਅੱਠਾਂ ਕੁ ਦਿਨਾਂ 'ਚ ਫਾਈਲ ਡੀ. ਸੀ. ਦਫ਼ਤਰ 'ਚ ਮੁੜਕੇ ਆ ਗਈ। ਉਹ ਫੇਰ ਡੀ. ਸੀ. ਅੱਗੇ ਪੇਸ਼ ਹੋਇਆ। ਉਹਨੇ ਅੱਠ ਦਸ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਪਤਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ।

ਗੁਰਜੀਤ ਵਿਚਲੀ ਗੱਲ ਸਮਝ ਗਿਆ ਤੇ ਡੀ. ਸੀ. ਦੇ ਰੀਡਰ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ। ਰੀਡਰ ਉਹਦੇ ਵੱਲ ਤਿੱਖੀ ਨਿਗਾਹ ਨਾਲ਼ ਝਾਕਿਆ। ਉਹਨੂੰ ਗੁਰਜੀਤ ਅਸੂਲੀ ਜਿਹਾ ਬੰਦਾ ਲੱਗਿਆ। ਪਰ ਕਿਹਾ, “ਕਾਹਲੀ ਐ?”

ਅੱਗੋਂ ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ, “ਤਾਂ ਹੀ ਆਇਆਂ ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ਼। ਕਰੋ ਕ੍ਰਿਪਾ।”

“ਸੁੱਕੇ ਹੱਥੀਂ ਨੂੰ ਹੋਣਾ ਕੁਸ਼।”

“ਮੈਂ ਕਦੋਂ ਕਹਿੰਨਾਂ।”

“ਫੇਰ ਐਂ ਕਰ। ਚੱਢਾ ਗਨ-ਹਾਊਸ 'ਤੇ ਜਾਹ। ਉੱਥੇ ਉਹਦਾ ਮੁੰਡਾ ਹੋਵੇ। ਬੁੜ੍ਹੇ ਨਾਲ਼ ਨਾ ਗੱਲ ਕਰੀਂ। ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਕਹੀਂ ਮੇਰੇ ਨਾਲ਼ ਗੱਲ ਕਰੇ। ਮੈਂ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਸਮਝਾ ਦਿਉ। ਰਾਈਫਲ ਤੇ ਲਾਈਸੈਂਸ ਵਿੱਚੇ ਕਰ ਲਈਂ।”

ਉਹ ਰੀਡਰ ਦੇ ਕਮਰੇ 'ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਆ ਗਿਆ।

ਪੰਜ-ਚਾਰ ਮਿੰਟ ਹੀ ਅਸਲੇ ਵਾਲੀ ਦੁਕਾਨ 'ਤੇ ਜਾਣ 'ਚ ਲੱਗੇ। ਦੁਕਾਨ 'ਚ ਅਸਲੇ ਵਾਲੀ ਅਲਮਾਰੀ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਕਈ ਕੁਰਸੀਆਂ ਡਹੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸੀ। ਗੁਰਜੀਤ ਬੈਠਾ ਨਹੀਂ। ਗੱਲ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਪੈਸੇ ਫੜਾ ਆਇਆ ਤੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਰਾਈਫਲ ਤੇ ਲਾਈਸੈਂਸ ਕਦੋਂ ਲੈ ਕੇ ਜਾਵੇ।

ਚੱਢੇ ਦਾ ਮੁੰਡਾ ਬੋਲਿਆ, “ਪਰਸੋਂ ਦੁਪਹਿਰ ਪਿੱਛੋਂ ਆ ਜੀਂ। ਗੱਲ ਨਾ ਕਰੀਂ ਕਿਸੇ ਕੋਲ਼। ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਮਹਿੰਗੀ ਪਵੇ। ਡੀ.ਸੀ. ਦਾ ਸੁਭਾਅ ਗੁੱਸੇ 'ਖੋਰ ਐ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਹੜੇ ਪਾਸੇ ਚੱਲ ਜੇ। ਚੁੱਪ ਰਹੀਂ।”

ਗੁਰਜੀਤ ਇਕ ਦਿਨ ਪਛੜ ਕੇ ਗਿਆ ਤਾਂ ਲਾਈਸੈਂਸ ਤੇ ਰਾਈਫਲ ਲੈ ਕੇ ਪਿੰਡ ਆ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਪਿੰਡ ਦੇ ਅੱਡੇ 'ਤੇ ਆਇਆ ਤਾਂ ਸੀਟੀ ਦੁਕਾਨ ਦੇ ਬਾਹਰ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ। ਉਹਨੇ ਵਧਾਈ ਦਿੱਤੀ। ਨਾਲ਼ੇ ਹੱਸ ਕੇ ਕਿਹਾ, “ਅੱਜ ਤਾਂ ਫੇਰ ਸੀਟੀ ਮਰਵਾਉਣੀ ਪਵੇ। ਅੱਜ ਨੂੰ ਸਰਨਾ। ਨਾਲ਼ੇ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਕਹਿ ਕੇ ਆਇਆ ਸੀ ਕਿ ਮੇਰੇ ਕੋਲ਼ ਆਈਂ ਕਦੇ। ਆਇਆ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਏਨੇ ਦਿਨਾਂ ਦਾ?”

ਉਹਨੇ ਕਿਹਾ, “ਮੈਂ ਕੋਲ਼ ਨੂੰ ਆਉਂ। ਤੜਕੇ ਸੰਗਰੂਰ ਜਾਣੈ। ਉੱਥੇ ਕੰਮ ਦਾ ਪਤਾ ਕਰਕੇ ਆਉਣੈ।”

“ਕਿਹੜੇ ਕੰਮ ਦਾ?”

“ਪਹਿਰੇ ਦਾ ਕੰਮ ਬਣ ਜੂ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਪਾਸੇ। ਉੱਥੇ ਸਕਿਊਰਿਟੀ ਗਾਰਡ ਭੇਜਣ ਵਾਲੀ ਇਕ ਕੰਪਨੀ ਐ, ਬੱਸ ਅੱਡੇ ਕੋਲ਼। ਵਧੀਆ ਕੰਮ ਦਿਵਾ

ਦਿੰਦੀ ਐ। ਦਸ ਪ੍ਰਸੈਂਟ ਆਪ ਲੈਂਦੀ ਐ। ਪੰਜ ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਪੈਸੇ ਖਾਤੇ 'ਚ ਪਾ ਦਿੰਦੀ ਐ।”

“ਪੈਸੇ ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਮਿਲ ਜਾਣਗੇ?”

“ਬਾਰਾਂ-ਤੇਰਾਂ ਹਜ਼ਾਰ ਮਿਲੂ। ਲਾਈਸੈਂਸ ਨਾ ਬਣਦਾ ਤਾਂ ਅੱਠ-ਨੌਂ ਮਸਾਂ ਮਿਲਣਾ ਸੀ।”

ਸੀਟੀ ਸੁਣ ਕੇ ਬੜਾ ਖੁਸ਼ ਹੋਇਆ। ਉਹਨੂੰ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਜਦੋਂ ਉਹ ਸਤਾਰਾਂ-ਅਠਾਰਾਂ ਹਜ਼ਾਰ ਪੈਨਸ਼ਨ ਦੱਸ ਕੇ ਦਸ-ਗਿਆਰਾਂ ਹਜ਼ਾਰ ਪਹਿਰੇ ਦਾ ਮਿਲਣ ਬਾਰੇ ਦੱਸੇਗਾ ਤਾਂ ਕੁੜੀ ਵਾਲੇ ਉਹਦੀਆਂ ਮਿੰਨਤਾਂ ਕਰਨਗੇ।

ਫੇਰ ਉਹਨੇ ਗੁਰਜੀਤ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਨ 'ਚ ਲਿਆਂਦਾ। ਕੁੜੀ ਵਾਲੇ ਵੀ ਮਨ 'ਚ ਆਏ ਤਾਂ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਦੋਵੇਂ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਦਸ-ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ ਉਹਦਾ ਵੱਟ 'ਤੇ ਪਿਆ। ਆਉਂਦੇ ਦਿਨਾਂ 'ਚ ਵੀਹ ਹਜ਼ਾਰ ਹੱਥ 'ਚ ਆਉਣ ਬਾਰੇ ਸੋਚ ਕੇ ਖੁਸ਼ੀ ਉਹਦੇ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਆਈ ਤਾਂ ਕਿਹਾ, “ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਆਥਣੇ ਭੁੱਲੀ ਨਾ ਫੇਰ। ਜੇ ਨਾ ਆਇਆ। ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਨਾਂ ਦੀ ਸੀਟੀ ਮਰਵਾ ਦੂੰ। ਦਾਰੂ ਦੇ ਪੈਸੇ ਵੀ ਤੈਥੋਂ ਲਵੂੰ। ਹੁਣ ਸੋਚ ਲੈ, ਆਉਣੈ ਕਿ ਨਹੀਂ ਆਉਣਾ।”

“ਆਉਂਗਾ-ਆਉਂਗਾ ਪਤੰਦਰਾ! ਕਿਉਂ ਬੇ-ਇਤਬਾਰੀ ਕਰਦੈਂ।”

ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਉਹਨੇ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਸਟਾਰਟ ਕੀਤਾ। ਅੱਡੇ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹੇ ਬੰਦੇ ਤੇ ਦੁਕਾਨਦਾਰ ਉਹਦੇ ਵੱਲ ਹੈਰਾਨੀ ਨਾਲ ਝਾਕੇ। ਜਦੋਂ ਉਹਨੇ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਲਿਆ ਕੇ ਵਿਹੜੇ 'ਚ ਲਾਇਆ, ਦਲਵੀਰ ਵਰਾਂਡੇ 'ਚ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਮਾਂ ਉਹਨੂੰ ਰੋਟੀ ਖਵਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਮਾਮੀ ਮੋਢੇ ਪਾਈ ਰਾਈਫਲ ਵੇਖ ਕੇ ਅੰਦਰੋ-ਅੰਦਰੀ ਕੰਬ ਗਈ ਪਰ ਦਲਵੀਰ ਉਹਦੇ ਵੱਲ ਝਾਕਦਾ ਰਿਹਾ। ਜਿਵੇਂ ਕਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇ, ‘ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਹੀਂ, ਤੇਰੇ ਇਹ ਟੰਬੇ ਦੀ। ਸੌ ਵੇਖੋ ਐ ਤੇਰੇ ਵਰਗੇ।’ ਉਹਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਹੱਸ ਰਹੀਆਂ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਗੁਰਜੀਤ ਬੰਦਾ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਕੋਈ ਟਿੱਡੀ ਪਲਪੀਸੀ ਹੋਵੇ।

ਦਲਵੀਰ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅੱਗੇ ਨੰਬਰਦਾਰਾਂ ਦਾ ਲਾਲੀ ਘੁੰਮਣ ਲੱਗ ਪਿਆ, ਜਿਹੜਾ ਉਹਨੂੰ ਕਦੇ-ਕਦੇ ਆਪਣੀ ਮੋਟਰ 'ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸ਼ਰਾਬ ਦੇ ਤਿੰਨ-ਚਾਰ ਪੈਂਗ ਲਵਾਉਣ ਲਈ ਗੁਰਜੀਤ ਦੇ ਆਉਣ ਪਿੱਛੋਂ ਬੁਲਾਉਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਉਹਨੇ ਦਲਵੀਰ ਦੀ ਕੁਰਸੀ ਆਪਣੇ ਸਾਹਮਣੇ ਡਹਾਈ ਸੀ ਤੇ ਵਿਚਾਲੇ ਪਏ ਮੇਜ਼ 'ਤੇ ਪਈ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਬੋਤਲ 'ਚੋਂ ਕੱਚ ਦੇ ਗਿਲਾਸਾਂ 'ਚ ਸ਼ਰਾਬ ਪਾ ਕੇ ਖਾਰਾ ਪਾਇਆ ਸੀ ਤਾਂ ਖਾਰੇ ਦੀ ਸੁੰ-ਸੁੰ ਨਾਲ ਉਹਦੀ ਹਿੱਕ ਬਾਹਰ ਆ ਗਈ ਸੀ। ਉਹ ਅੰਦਰੋ-ਅੰਦਰੀ ਸੋਚਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਹੁਣ ਗੁਰਜੀਤ ਨੂੰ ਪਿੱਛੋਂ ਭਜਾ ਕੇ ਹਟੇਗਾ ਤੇ ਕਿਸੇ ਗੱਲੋਂ ਝਿਪੇਗਾ ਨਹੀਂ।

ਲਾਲੀ ਪਿੰਡ 'ਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਢੇਰੀ ਦਾ ਮਾਲਕ ਸੀ। ਉਹਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਅਫਸਰ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਸੀ। ਉਹ ਪਿੰਡ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਨੂੰ

ਖੇਡ ਸਮਝਦਾ ਸੀ। ਉਹਦੇ ਕੰਮ ਫੋਨ 'ਤੇ ਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ।

ਉਹਨੇ ਪਿੰਡ ਨੇੜਲੇ ਖੇਤ 'ਚ ਇਕ ਟੂ-ਰੂਮ ਸੈੱਟ ਵੀ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਸ 'ਚ ਸਾਰੀਆਂ ਸਹੂਲਤਾਂ ਸੀ। ਏ.ਸੀ. ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਸੀ। ਹੇਠਾਂ ਕਲੀਨ ਵਿਛੇ ਹੋਏ। ਇਕ ਗੋਰਖਾ ਰਸੋਈਆ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੀਟ ਗੋਰਖਾ ਬਣਾ ਲੈਂਦਾ।

ਨਾਲ਼ ਹੀ ਗੋਰਖੇ ਦਾ ਪਰਿਵਾਰ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਉਹਦੇ ਲਈ ਇਕ ਕਮਰਾ ਵੱਖਰਾ ਬਣਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਕਮਰੇ ਦੇ ਅੱਗੇ ਇਕ ਵੱਡਾ ਸਾਰਾ ਲੋਹੇ ਦਾ ਪਿੰਜਰਾ ਪਿਆ ਸੀ। ਉਹਦੇ ਬਾਹਰਲੇ ਪਾਸੇ ਲੋਹੇ ਦੀ ਜਾਲੀ ਵਾਲ਼ੇ ਦੋ ਬਾਰ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਸੀ। ਪਿੰਜਰੇ 'ਚ ਜਿਉਂਦੇ ਤਿੱਤਰ ਇੱਧਰ-ਉੱਧਰ ਫਿਰਦੇ ਦਾਣਾ ਚੁਗਦੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਪਾਣੀ ਵਾਲ਼ੇ ਭਾਂਡੇ ਵੀ ਅੰਦਰ ਪਏ ਸੀ।

ਇਹ ਤਿੱਤਰ ਮਾਲੇਰਕੋਟਲੇ ਦਾ ਇਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਦੇ ਕੇ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਜਿਹੜਾ ਜਾਲ਼ ਲਾ ਕੇ ਤਿੱਤਰ ਫੜਨ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਵੱਡਾ ਅਫ਼ਸਰ ਆਉਂਦਾ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੱਤਰਾਂ ਦੇ ਗਲ਼ ਮਰੋੜੇ ਜਾਂਦੇ।

ਜੰਗਲੀ ਸੂਰਾਂ ਦਾ ਅਚਾਰ ਵੀ ਉਹ ਪਾ ਕੇ ਰੱਖਦਾ। ਰੋੜ ਤੇ ਹਿਰਨਾਂ ਦਾ ਵੀ। ਜਦੋਂ ਕਿਧਰੇ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਕਿ ਜੰਗਲੀ ਹਿਰਨ ਆਏ ਹੋਏ ਨੇ ਜਾਂ ਕਿਧਰੇ ਰੋੜ ਫਿਰਦੇ ਨੇ। ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਗੰਨੇ ਦੇ ਖੇਤ 'ਚ ਜੰਗਲੀ ਸੂਰ ਨੇ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਵੱਡੀ ਗੱਡੀ ਲੈ ਕੇ ਜਾਂਦਾ ਤੇ ਉਸ ਪਿੰਡ ਦੇ ਆਪਣੇ ਕਿਸੇ ਸਿਆਣੂੰ ਬੰਦੇ ਤੋਂ ਐੱਸ.ਡੀ.ਐੱਮ. ਦੇ ਨਾਂਅ ਅਰਜ਼ੀ ਲਿਖਵਾ ਲੈਂਦਾ। ਜਿਸ 'ਚ ਲਿਖਿਆ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਜੰਗਲੀ ਸੂਰ, ਹਿਰਨ ਤੇ ਰੋੜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੰਨੇ ਤੇ ਹੋਰ ਫ਼ਸਲਾਂ ਦਾ ਉਜਾੜਾ ਕਰਦੇ ਨੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।

ਖੇਤਾਂ ਵਾਲ਼ਿਆਂ ਦੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਉਹ ਹਿਰਨਾਂ, ਸੂਰਾਂ ਤੇ ਰੋੜਾਂ ਦੀਆਂ ਮੋਬਾਈਲ 'ਤੇ ਫੋਟੋਆਂ ਖਿੱਚਣ ਲਈ ਕਹਿੰਦਾ ਤੇ ਆਉਂਦਾ ਹੋਇਆ ਦੋ-ਤਿੰਨ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਦੇ ਨੰਬਰ ਵੀ ਦੇ ਆਉਂਦਾ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ਼ ਜਾ ਕੇ ਖ਼ਬਰਾਂ ਲਵਾਉਣ ਲਈ ਕਹਿੰਦਾ।

ਇਹ ਪੱਤਰਕਾਰ ਕਦੇ-ਕਦੇ ਲਾਲੀ ਦੇ ਫਾਰਮ 'ਚ ਵੀ 'ਸ਼ੋਭਾ ਵਧਾਉਣ' ਆਉਂਦੇ। ਸਪਲੀਮੈਂਟ ਲਈ ਪੰਜ-ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ ਲੈਣ ਦੀ ਝਾਕ ਰੱਖਣ ਵਾਲ਼ੇ ਇਹ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਫਾਰਮ 'ਚ ਹੋਈ ਸੇਵਾ ਲਾਲੀ ਦਾ ਗੁਲਾਮ ਬਣਾ ਕੇ ਰੱਖਦੀ। ਭੱਠੀ 'ਚੋਂ ਦਾਣੇ ਵਾਂਗ ਉਹ ਤਿੜਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕਲਮ ਲਾਲੀ ਦੇ ਹੱਥ 'ਚ ਹੁੰਦੀ। ਲਿਖਦੇ ਉਹ ਹੁੰਦੇ।

ਖ਼ਬਰਾਂ ਛਪਦੀਆਂ। ਉਹ ਅਰਜ਼ੀ, ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਕਟਿੰਗਾਂ ਸਮੇਤ ਐੱਸ. ਡੀ. ਐੱਮ. ਕੋਲ਼ ਲੈ ਜਾਂਦਾ। ਅਕਾਲੀ ਚਿਹਰੇ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉੱਭਰਨ ਕਰਕੇ ਉਹਦਾ ਕੋਈ ਕੰਮ ਅੜਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਧਰਤੀ ਰਾਹ ਦੇਣ ਲੱਗ ਪਈ ਸੀ। ਉਹਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤੁਰੇ ਆਗੂ ਖ਼ਾਸੇ ਪਿੱਛੇ ਧੱਕੇ ਗਏ ਸੀ।

ਦੋ-ਚਾਰ ਦਿਨਾਂ 'ਚ ਉਹ ਵਣ ਵਿਭਾਗ ਤੋਂ ਹਿਰਨ, ਰੋੜ ਤੇ ਜੰਗਲੀ

ਸੂਰ ਮਾਰਨ ਦੇ ਪਰਮਿਟ ਲੈ ਲੈਂਦਾ ਤੇ ਆਪਣੇ ਬੰਦਿਆਂ ਤੋਂ ਅਸਲਾ ਦੇ ਕੇ ਰਾਤ-ਬਰਾਤੇ ਮਰਵਾ ਲੈਂਦਾ। ਚੱਲੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਰਾਤ ਦੇ ਹਨ੍ਹੇਰੇ 'ਚ ਗਰਕ ਜਾਂਦੀ।

ਰਸੋਈਏ ਗੋਰਖੇ ਤੋਂ ਉਹ ਅਚਾਰ ਪਵਾਉਂਦਾ। ਵੱਡੇ ਫਰਿਜ 'ਚ ਕੱਚਾ ਮੀਟ ਵੀ ਲਾ ਕੇ ਰੱਖਦਾ। ਉਹਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਵੱਡੇ ਅਫ਼ਸਰ ਸੀ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਸ਼ੌਕੀਨ ਵੀ। ਇੱਕ ਔਧਾ ਪਰਮਿਟ ਉਹ ਅਰਜ਼ੀ ਦੇਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਦੇ ਦਿੰਦਾ। ਅੱਗੇ ਮਾਰਨ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸਾਫ਼-ਸਫ਼ਾਈ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਆਪਣੇ ਹਿੱਸੇ ਪਾ ਲੈਂਦੇ।

ਉਹ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਮਾਰਕੀਟ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਚੇਅਰਮੈਨ ਸੀ। ਪਰ ਉਹਨੂੰ ਇਹ ਚੇਅਰਮੈਨੀ ਚੀਚੀ 'ਚ ਪਾਈ ਹੋਈ ਚਾਂਦੀ ਦੀ ਛਾਪ ਲੱਗਦੀ ਸੀ। ਜਿਸ 'ਚ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਨਗ ਚਮਕਦਾ ਜ਼ਰੂਰ ਸੀ ਪਰ ਦੂਰ ਤੱਕ ਲਿਸ਼ਕਾਰੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮਾਰਦਾ। ਉਹ 'ਹਟ ਜੋ ਪਾਸੇ, ਹਟ ਜੋ ਪਾਸੇ' ਵਾਲੀ ਸਰਕਾਰੀ ਗੱਡੀ ਦੀ ਝਾਕ ਰੱਖਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ।

ਅਕਾਲੀ ਪਾਰਟੀ 'ਚ ਉਹਨੇ ਵੱਡੀਆਂ ਕਾਨਫਰੰਸਾਂ 'ਚ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਢੋਆ-ਢੁਆਈ 'ਚ ਹਿੱਸਾ ਪਾ ਕੇ ਟਿਕਟ ਲੈਣ ਦਾ ਰਾਹ ਪੱਧਰਾ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਪਾਸੇ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ, ਉਹ ਹਲਕੇ 'ਚੋਂ ਮੱਦਦ ਦੇਣ ਵਾਲਿਆਂ 'ਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਮੂਹਰੇ ਹੁੰਦਾ।

ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਉਹਨੂੰ ਪਾਰਟੀ ਦੀਆਂ ਹਲਕਾ ਪੱਧਰੀਆਂ ਮੀਟਿੰਗਾਂ 'ਚ ਮੂਹਰੇ ਰੱਖਿਆ ਜਾਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ। ਛੋਟੇ ਆਗੂਆਂ ਨੇ ਉੱਤੋਂ ਹੇਠਾਂ ਆ ਰਹੀ ਹਵਾ ਪਹਿਚਾਣ ਲਈ ਸੀ। ਮੰਚ 'ਤੇ ਬੋਲਣ ਵੇਲੇ ਉਹ ਹਲਕੇ ਤੋਂ ਚੋਣ ਹਾਰੇ ਆਗੂ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਲਾਲੀ ਦਾ ਨਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਲੈਣ ਲੱਗ ਪਏ ਸੀ। ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਦੇ ਦੋ-ਤਿੰਨ ਵਾਰ ਉਹਦੇ ਫਾਰਮ 'ਤੇ ਵੱਜੇ ਗੋੜਿਆਂ ਨੇ ਟਕਸਾਲੀ ਆਗੂਆਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਸੂਰਜ ਮੁਖੀ ਵਾਂਗ ਉਹਦੇ ਵੱਲ ਭੰਵਾ ਦਿੱਤੇ ਸੀ।

ਉਹਦਾ ਵਿਰੋਧੀ, ਜਿਹੜਾ ਐਤਕੀ ਚੋਣ ਹਾਰ ਗਿਆ ਸੀ, ਦੋ-ਤਿੰਨ ਵੱਡੇ ਪੈਲੇਸਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਸੀ ਤੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਅੜੇ ਗੱਡੇ ਕਢਵਾ ਕੇ ਚਾਰ ਪੈਸੇ ਖੜ੍ਹੇ ਕਰਨ ਜਾਣਦਾ ਸੀ। ਅੱਠ-ਦਸ ਟਰਾਲੇ ਉਹਨੇ ਟਰੱਕ ਯੂਨੀਅਨ 'ਚ ਪਾਏ ਹੋਏ ਸੀ। ਜ਼ਮੀਨ ਵੀ ਖਾਸੀ ਸੀ। ਪਰ ਉਸ 'ਤੇ ਲਾਲੀ ਭਾਰੀ ਪੈਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ। ਨਵੀਂ ਚੱਲੀ ਹਵਾ ਉਹਦੇ ਸਿਰ ਉੱਤੋਂ ਦੀ ਲੰਘਣ ਲੱਗ ਪਈ ਸੀ।

ਜਦੋਂ ਗੁਰਜੀਤ ਫੌਜ 'ਚੋਂ ਆਇਆ ਸੀ ਤਾਂ ਲਾਲੀ ਦੇ ਮਨ 'ਚ ਦੱਬੇ ਗੁੱਸੇ ਨੇ ਫਣ ਚੁੱਕ ਲਿਆ ਸੀ। ਸ਼ਾਇਦ ਉਹਦੇ ਮਨ 'ਚ ਸੁੱਤਾ ਪਿਆ ਗੁੱਸਾ ਨਾ ਜਾਗਦਾ ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਹਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਗੁਰਜੀਤ ਆਪਣੇ ਮਾਮੇ ਤੋਂ ਹਿੱਸਾ ਮੰਗਦਾ ਹੈ ਤੇ ਆਉਂਦੇ ਦਿਨਾਂ 'ਚ ਨਾਨਕਿਆਂ ਨਾਲ ਦਾ ਰੌਲਾ ਵਧ

ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਵਧੇ ਹੋਏ ਰੌਲੇ ਦੀ ਉਹਨੂੰ ਭਿਣਕ ਪੈ ਗਈ ਸੀ ਤੇ ਉਹਨੇ ਆਪਣੇ ਸੀਰੀ ਰਾਹੀਂ ਦਲਵੀਰ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਸੀ ਤੇ ਉਹਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹਨੂੰ ਕੁਝ ਵੀ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਤੁਸੀਂ ਕੇਰਾਂ ਪੰਜ-ਚਾਰ ਮੁੰਡੇ ਰਲ ਕੇ ਉਹਦੀ ਲਾਹ ਪਾਹ ਕਰ ਦਿਉ। ਭਜਾ-ਭਜਾ ਕੇ ਕੁੱਟਿਉ ਪਰ ਸੱਟਾਂ ਨਾ ਬਾਹਲੀਆਂ ਮਾਰਿਉ। ਓਦੂੰ ਪਿੱਛੋਂ ਮੈਂ ਜਾਣਾ, ਮੇਰਾ ਕੰਮ ਜਾਣੇ।”

ਦਲਵੀਰ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਸੀ, “ਮੈਂ ਉਹਦੀ ਮਾਂ ਵਾਲੀ ਜ਼ਮੀਨ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਲੈਣ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ। ਦੁਆਬੀਏ ਮੈਥੋਂ ਚਲਦੇ ਐ। ਸਰਪੰਚ ਕੇ ਵੀ ਤੈਨੂੰ ਪਤੈ ਅੱਖ ਨੀਵੀਂ ਰਖਦੈ ਐ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਹਿਸੀਲ ਤੱਕ ਈ ਮਾਰ ਐ। ਪਰ ਜੇ ਤੂੰ ਉਹਨੂੰ ਹੁਣ ਨਾ ਦੱਬਿਆ ਤਾਂ ਇਕ ਕਿੱਲਾ ਉਹਦੀ ਮਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਬੋਲਦੈ। ਉਹ ਦੇ ਕੇ ਤੁਸੀਂ ਪੱਟੇ ਜਾਉਂਗੇ। ਦੋ ਕਿੱਲੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਬੋਡੇ ਦੁਆਬੀਆਂ ‘ਚ ਨੇ।”

ਫੇਰ ਉਹਨੇ ਦਲਵੀਰ ਵੱਲ ਤਿੱਖੀ ਨਾਲ਼ ਝਾਕਦਿਆਂ ਕਿਹਾ, “ਫੌਜੀ ਆਲਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਪਿੰਡ ‘ਚ ਤੇਰਾ ਦਬਦਬਾ ਬਣ ਜੂ। ਲੰਡੀ-ਬੁੱਚੀ ਨੇ ਸਿਰ ਨਹੀਂ ਚੁੱਕਣਾ। ਆਪਾਂ ਐਤਕੀਂ ਚੋਣ ਵੀ ਲੜਨੀ ਐਂ। ਉਹਦੇ ‘ਚ ਵੀ ਤੇਰੀ ਮੱਦਦ ਦੀ ਲੋੜ ਐ।”

ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣਕੇ ਦਲਵੀਰ ਨੂੰ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਲਾਲੀ ਉਹਨੂੰ ਆਪਣਾ ‘ਖ਼ਾਸ ਬੰਦਾ’ ਸਮਝਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਅੰਦਰੋਂ-ਅੰਦਰੀ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਖ਼ਾਲੀ ਪਏ ਗਿਲਾਸ ਵੱਲ ਝਾਕਣ ਲੱਗ ਪਿਆ।

ਲਾਲੀ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਤਾੜ ਕੇ ਪੈਂਗ ਪਾਇਆ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਿਆ, “ਹੁਣ ਦੱਲੀ ਤੂੰ ਜਾਹ! ਮੇਰੇ ਕੋਲ਼ ਕਿਸੇ ਅਫ਼ਸਰ ਨੇ ਆਉਣੈ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਨਾਲ਼ ਇਕ ਪੈਂਗ ਲਾਇਐ। ਫ਼ਿਕਰ ਨਾ ਕਰੀਂ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦਾ। ਤੇਰੀ ਬਾਂਹ ਨਹੀਂ ਛਡਦਾ ਮੈਂ। ਮੇਰੀ ਚੋਣ ਸਿਰੇ ਲੱਗ ਜੇ। ਸਰਕਾਰ ਵੀ ਲਗਦੈ ਆਪਣੀ ਬਣੂੰ। ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਜਸਵੀਰ ਨੂੰ ਕਹਿ ਕੇ ਹਿੱਸਾ ਵਧਾ ਦੂੰ। ਦੁਆਬੀਆਂ ਦੀ ਮਾਰ ਤੋਂ ਤੂੰ ਬਾਹਰ ਆਜੇਂਗਾ। ਜੇ ਫੌਜੀ ਦਾ ਕੋਈ ਹੱਲ ਨਾ ਕੀਤਾ, ਪੱਟਿਆ ਜਾਏਂਗਾ। ਅੱਗੇ ਲੱਗ....ਚੰਗਾ ਚੱਲ ਫੇਰ ਤੂੰ ਹੁਣ....ਨਾਲ਼ੇ ਆਪਣੇ ਖਾਣ-ਪੀਣ ਦੀ ਗੱਲ ਨਾ ਕਰੀਂ ਕਿਸੇ ਕੋਲ਼। ਫੌਜੀ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਨਹੀਂ ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਆ ਕੇ ਉਹ ਮੇਰੇ ਪੈਰ ਫੜ੍ਹ। ਮੈਨੂੰ ਢੈਲਾ ਹੋਣਾ ਪੈ ਜੂ। ਗਾਹਾਂ ਤੇਰੀ ਮਰਜ਼ੀ।”

“ਨਹੀਂ ਚਾਚਾ। ਮੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਕੋਲ਼ ਗੱਲ ਕਰਨ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਐ? ਸਾਡੇ ਘਰ ਬਾਰੇ ਜਿਵੇਂ ਤੁਸੀਂ ਸੋਚਦੇ ਓ, ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਅੱਜ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਸੋਚਿਆ। ਨਾਨਕੇ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ। ਫੌਜੀ ਵੀ ਲੜ ਛੁਡਾ ਗਿਆ...”

ਜਦੋਂ ਦਲਵੀਰ ਨੜੇ ਵਾਂਗ ਉੱਧੜਣ ਲੱਗਿਆ ਤਾਂ ਲਾਲੀ ਨੇ ਜਿਵੇਂ ਗੱਲ ਦਾ ਗਲ਼ ਵੱਢਿਆ ਹੋਵੇ, “ਚੰਗਾ ਹੁਣ ਤੂੰ ਚੱਲ। ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ ਆਪਾਂ ਦੋ-ਚਾਰ ਦਿਨਾਂ ਨੂੰ ਕਰਾਂਗੇ। ਕੰਮ ਕਰ, ਜਿਹੜਾ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਕਿਹੈ।”

ਕੱਲ੍ਹ ਗੁਰਜੀਤ ਸ਼ਹਿਰ 'ਚ ਰੋਟੀ ਖਾ ਆਇਆ ਸੀ। ਰਾਤ ਜਾਗੋ-ਮੀਚੀ 'ਚ ਲੰਘਾਈ ਸੀ। ਤੜਕੇ ਉੱਠ ਕੇ ਉਹਨੇ ਹੱਥ-ਮੂੰਹ ਧੋਤਾ ਤੇ ਤੁਰ ਕੇ ਹੀ ਅੱਡੇ ਵੱਲ ਆ ਗਿਆ।

ਉਸਨੇ ਚਾਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪੀਤੀ ਤੇ ਭੁੱਖ ਵੀ ਬਹੁਤ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਦਿਨ ਕਾਫ਼ੀ ਚੜ੍ਹ ਆਇਆ ਸੀ। ਪਰ ਠੰਡ ਕਰਕੇ ਆਵਾਜਾਈ ਬਹੁਤੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਈ। ਉਹ ਦੇਬੂ ਦੀ ਦੁਕਾਨ 'ਤੇ ਆਇਆ। ਉਹਦੇ ਆਉਂਦੇ ਨੂੰ ਉਹ ਦੁਕਾਨ ਬਾਹਰੋਂ ਸੁੰਭਰ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ। ਉਹਦਾ ਮੁੰਡਾ ਗਿੱਲੇ ਕੱਪੜੇ ਨਾਲ਼ ਸ਼ੋਅ ਕੇਸ ਸਾਫ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਭਈਆ ਡੀਜਲ ਵਾਲ਼ੀ ਭੱਠੀ 'ਤੇ ਘਿਉ ਧਰੀ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਉਹ ਦੁਕਾਨ ਦੀਆਂ ਪੌੜੀਆਂ ਚੜ੍ਹਿਆ ਤਾਂ ਦੇਬੂ ਕਹਿੰਦਾ, “ਹੋਰ ਫੇਰ ਭਾਣਜਿਆ! ਕੀ ਹਾਲ਼ ਐ?”

“ਹਾਲ-ਚਾਲ ਜਮਾਂ ਠੀਕ-ਠਾਕ ਐ ਮਾਮਾ! ਚਾਹ ਦਾ ਕੱਪ ਬਣਾ ਵਧੀਆ ਜਾ। ਨਾਲ਼ੇ ਭਈਏ ਨੂੰ ਕਹਿ ਭਟੂਰੇ ਕੱਢੇ ਤਿੰਨ-ਚਾਰ।”

ਦੁਕਾਨ 'ਚ ਚਾਰ-ਪੰਜ ਮੇਜ਼ ਡਹੇ ਹੋਏ ਸੀ। ਮੇਜ਼ਾਂ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਵਧੀਆ ਕੁਰਸੀਆਂ ਡਾਹੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸੀ। ਸ਼ੋਅ-ਕੇਸ 'ਚ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਠਿਆਈ ਪਈ ਸੀ ਤੇ ਕੰਧ ਨਾਲ਼ ਲੱਗੀਆਂ ਅਲਮਾਰੀਆਂ 'ਚ ਵੀ ਖਾਣ ਵਾਲ਼ਾ ਨਿੱਕ-ਸੁੱਕ ਪਿਆ ਸੀ। ਦੁਕਾਨ ਸ਼ਹਿਰੀ ਹੋਣ ਦਾ ਭੁਲੇਖਾ ਪਾਉਂਦੀ ਸੀ।

ਦੇਬੂ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਚੱਲ ਪਈ ਸੀ। ਜੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਘਰੇ ਕੋਈ ਪ੍ਰਾਹੁਣਾ-ਪ੍ਰਾਹੁਣਾ ਆਉਂਦਾ, ਲੋਕ ਉਹਤੋਂ ਸਮੇਸੇ ਲੈ ਜਾਂਦੇ। ਉਹਨੇ ਦੁਕਾਨ 'ਚ ਪਨੀਰ ਵੀ ਰੱਖਿਆ ਹੁੰਦਾ। ਚਲਦੇ ਘਰ ਸਬਜ਼ੀ ਲਈ ਵੀ ਲੈ ਜਾਂਦੇ। ਕੋਈ ਪਨੀਰ ਦੇ ਪਕੌੜੇ ਮੰਗਦਾ। ਭਈਆਂ ਅੱਖ ਦੇ ਫੇਰੇ 'ਚ ਕੱਢ ਕੇ ਦੇ ਦਿੰਦਾ। ਆਲੂ-ਗੰਢਿਆਂ ਦੇ ਪਕੌੜੇ ਵੀ ਉਹ ਕੱਢਦਾ। ਡੇਰੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਭੋਗ ਪੈਂਦਾ ਭੁਜੀਆ-ਬਦਾਣਾ ਉਹਦੇ ਕੋਲੋਂ ਜਾਂਦਾ।

ਦੋਵੇਂ ਸਕੂਲਾਂ 'ਚ ਚਾਹ ਉਹ ਤੋਂ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਮਾਸਟਰਾਂ ਦੇ ਅੱਡ-ਅੱਡ ਖਾਤੇ ਖੋਲ੍ਹੇ ਹੋਏ ਸੀ ਤੇ ਮਾਸਟਰਨੀਆਂ ਦੇ ਅੱਡ। ਸ਼ੈਲਰਾਂ ਵਾਲ਼ੇ ਵੀ ਉਹਨੂੰ ਚਾਹ ਤੇ ਹੋਰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਮੋਬਾਇਲ 'ਤੇ ਮੰਗਵਾ ਲੈਂਦੇ। ਉਹਦਾ ਮੁੰਡਾ ਨੇੜੇ-ਤੇੜੇ ਦੇ ਆਰਡਰ ਤੁਰ ਕੇ ਪੂਰ ਆਉਂਦਾ। ਦੂਰ ਦਾ ਹੁੰਦਾ, ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ 'ਤੇ ਬਰਮਸ 'ਚ ਪਾ ਕੇ ਚਾਹ ਲੈ ਜਾਂਦਾ। ਅੱਡੇ ਵਾਲ਼ੀਆਂ ਦੁਕਾਨਾਂ 'ਚ ਵੀ ਚਾਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਉਂ ਜਾਂਦੀ। ਸੜਕ ਤੋਂ ਲੰਘਦਾ ਗਾਹਕ ਵੀ ਖੜ੍ਹ ਜਾਂਦਾ। ਪਿੰਡ ਦੇ ਨਾਲ਼ ਪੰਜ-ਛੇ ਪਿੰਡ ਹੋਰ ਪੈਂਦੇ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੂੰਹਾਂ ਵੀ ਇਧਰ ਸੀ।

“ਹੋਰ ਫੇਰ ਭਾਣਜਿਆ ਲੱਭੂ ਕਦੋਂ ਖਵਾਉਣੇ ਐਂ?”

“ਲੱਭੂ ਵੀ ਖਵਾ ਦਿਆਂਗੇ ਮਾਮਾ! ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰ। ਦਿਨ ਆਉਣ ਦੇ।”

ਉਹ ਅੰਦਰੋਂ ਭਾਵੇਂ ਖਿੰਡਿਆ ਪਿਆ ਸੀ ਪਰ ਕੋਈ ਢਾਹੂ ਗੱਲ ਕਰਕੇ ਮਾਮੇ ਕਿਆਂ ਨਾਲ਼ ਪਿਆ ਬਿਖੇੜਾ ਨੰਗਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਪਰ ਉਹ ਭੁਲੇਖੇ 'ਚ ਸੀ। ਹੁਣ ਇਹ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਲੁਕੀ ਛਿਪੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਿੰਡ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਸਿੱਧਰਾ ਭਾਗੇ ਕਾ ਟੈਣੀ ਸੀ। ਉਹਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪਤਾ ਸੀ। ਦੇਬੂ ਦੀਆਂ ਵੀ ਕੱਚੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਖੇਡੀਆਂ ਹੋਈਆਂ। ਉਹ ਸਭ ਕੁੱਝ ਸਮਝਦਾ ਸੀ। ਜਿਹੜਾ ਕੋਈ ਤੜਕੇ-ਤੜਕੇ ਚਾਹ ਪੀਣ ਆਉਂਦਾ ਸੀ, ਉਹ ਆਉਂਦਾ ਹੀ ਘਰੋਂ ਘੁਟਿਆ-ਵਟਿਆ ਸੀ। ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਆਉਣ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਸੀ।

ਭਈਏ ਨੇ ਭਟੂਰੇ ਕੱਢ ਦਿੱਤੇ ਤੇ ਛੋਲਿਆਂ ਦੀ ਸਬਜ਼ੀ ਨਾਲ਼ ਦੇ ਗਿਆ। ਭਟੂਰੇ ਖਾਂਦੇ ਨੇ ਉਹਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, “ਮਾਮਾ! ਇਹ ਦੁਕਾਨ ਕਦੋਂ ਕੁ ਦੀ ਕਰੀ ਐ?”

“ਦੋ-ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਭਾਣਜਿਆ! ਤੈਨੂੰ ਪਤੈ ਲੋਕ ਹੁਣ ਕਪਾਹਾਂ ਬੀਜਣੋਂ ਹਟ ਗਏ। ਚੰਦਿਆਂ ਦਾ ਕੰਮ ਸਾਡਾ ਰਹਿ ਰਹਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਰੰਗ ਵੀ ਮਹਿੰਗੇ ਹੋ ਗਏ ਸੀ। ਲੋਕ ਛਪਾਈ ਦੀ ਝਾਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਝੱਲਦੇ। ਤਾਣੀ-ਤੰਦ ਵੀ ਹੁਣ ਤੀਵੀਆਂ ਘਰਾਂ 'ਚ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀਆਂ। ਨਾਲ਼ੇ ਹੁਣ ਕੌਣ ਲੈਂਦੈ ਉੱਤੇ ਰੂੰ ਆਲੀਆਂ ਰਜਾਈਆਂ। ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰੀ ਕੰਬਲ ਲਿਆਂਦੇ ਹੋਏ ਐ। ਹਵਾ ਬਦਲੀ ਜਾਂਦੀ ਐ ਭਾਣਜਿਆ।”

“ਤੇਰੀ ਮਾਮੀ ਦਿਨ 'ਚ ਦੋ-ਤਿੰਨ ਸੂਟ ਬਣਾਉਂਦੀ ਸੀ। ਉਹਦੇ ਨਾਲ਼ ਘਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਤੁਰਦਾ? ਪਰ ਰੱਬ ਸੀਟੀ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਲਾਵੇ ਪਤਾਲ 'ਚ। ਉਹਨੇ ਲੈ ਕੇ ਦਿੱਤੀ ਐ ਇਹ ਦੁਕਾਨ। ਨਾਈਆਂ ਦਾ ਇਕ ਮੁੰਡਾ ਫੌਜ 'ਚੋਂ ਆਇਆ ਸੀ ਤੇਰੇ ਵਾਂਗੂ। ਉਹਨੂੰ ਘਰ ਵਾਸਤੇ ਥਾਂ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ। ਸੀਟੀ ਨੇ ਮੇਰੀ ਨਾਲ਼ ਲਗਦੀ ਖ਼ਾਲੀ ਥਾਂ ਉਹਨੂੰ ਦਿਵਾ 'ਤੀ ਤੇ ਬਾਜ਼ੀਗਰਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਥਾਂ ਦਿਵਾ ਕੇ ਪਾਉਣ ਜੋਗਰੇ ਪੈਸੇ ਵੀ ਬਚਾ ਕੇ ਦੇ ਦਿੱਤੇ। ਇਹ ਭਈਆ ਜੀਰੀ ਲਾਉਣ ਆਇਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਇਹਦੇ ਨਾਲ਼ ਦੇ ਜਾਣ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਸੀਟੀ ਨੇ ਇਹਨੂੰ ਇੱਥੇ ਰੱਖ ਲਿਆ। ਇਹ ਹਲਵਾਈ ਦਾ ਕੰਮ ਜਾਣਦਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਇਹ ਦਿਨੇ ਮੇਰੇ ਕੋਲ਼ ਕੰਮ ਕਰਦੈ ਤੇ ਤੜਕੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਚਰਨੋ ਬਾਜ਼ੀਗਰਨੀ ਦੀਆਂ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਤੇ ਦਾਲ਼ ਬਣਾ ਆਉਂਦੈ।”

“ਇਹ ਚਰਨੋ ਕੌਣ ਐਂ?”

“ਬਾਜ਼ੀਗਰਾਂ ਦੀ ਨੂੰਹ ਐ।” ਸੀਟੀ ਨੇ ਹੀ ਪਾਈ ਐ ਉਹ ਰੋਟੀ ਦੇ ਡੱਬਿਆਂ ਆਲੇ ਕੰਮ 'ਚ। ਉਹ ਤੇ ਉਹਦੀ ਕੁੜੀ ਘਰੇ ਰੋਟੀਆਂ ਪਕਾਈ ਜਾਂਦੀਐਂ। ਮੁੰਡਾ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ 'ਤੇ ਜਿੱਥੋਂ ਆਰਡਰ ਆਉਂਦੈ, ਡੱਬੇ ਦੇ

ਆਉਂਦੇ। ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ 'ਚ ਸ਼ਹਿਰੋਂ ਆਏ ਮਿਸਤਰੀਆਂ ਦੇ ਖਾਸੇ ਕੰਮ ਚਲਦੇ ਐ। ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗ ਲੋਕ ਹੁਣ ਰੋਟੀ-ਟੁੱਕ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ। ਠੇਕਾ ਹੀ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਐ। ਕਈ ਤਾਂ ਚਾਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ। ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ 'ਚ ਭਈਏ ਵੀ ਖਾਸੇ ਰਹਿੰਦੇ ਐ। ਜਿਹੜੇ ਫੈਕਟਰੀ 'ਚ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਐ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰੇ ਵੀ ਡੱਬੇ ਜਾਂਦੇ ਐ। ਸ਼ਹਿਰ 'ਚੋਂ ਵੀ ਆਰਡਰ ਆ ਜਾਂਦੇ ਐ। ਓਥੇ ਵੀ ਸ਼ਹਿਰ ਨਾਲੋਂ ਸਸਤੇ ਦੇ ਆਉਂਦੇ ਐ।”

ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਭਟੂਰੇ ਖਾਂਦੇ-ਖਾਂਦੇ ਨੇ ਅਚਾਨਕ ਕਿਹਾ, “ਅੱਛਾ-ਅੱਛਾ! ਇਹ ਗੱਲ ਐ। ਹੁਣ ਤਾਂ ਫੇਰ ਆਪਣਾ ਪਿੰਡ ਜਮਾਂ ਸ਼ਹਿਰ ਬਣਿਆ ਪਿਆ। ਹਰੇਕ ਚੀਜ਼ ਮਿਲੀ ਜਾਂਦੀ ਐ।” ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਉਹਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਤਸੱਲੀ ਹੋਈ ਕਿ ਚਲੋ ਰੋਟੀ ਦਾ ਫਿਕਰ ਤਾਂ ਮੁੱਕਿਆ। ਚਰਨੋਂ ਤੋਂ ਮੰਗਵਾ ਲਿਆ ਕਰੇਗਾ।

ਦੇਬੂ ਅਜੇ ਚਰਨੋਂ ਬਾਰੇ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਸੱਤਰ ਰੁਪਿਆਂ 'ਚ ਮੀਟ ਨਾਲ ਰੋਟੀ ਵੀ ਭੇਜ ਦਿੰਦੀ ਐ। ਪਰ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਵਾਲੀਆਂ ਅਲਮਾਰੀਆਂ ਸਾਫ ਕਰਦੇ ਉਹਦੇ ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਉਹਦੇ ਵੱਲ ਅੱਖਾਂ ਕੱਢੀਆਂ। ਦੇਬੂ ਅੱਖਾਂ ਦੀ ਘੂਰ ਮੰਨ ਕੇ ਚੁੱਪ ਕਰ ਗਿਆ। ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਦੁਕਾਨ ਦੇ ਇਕ ਖੁੰਜੇ 'ਚ ਲੱਗੇ ਸ਼ੈਂਕ 'ਤੇ ਹੱਥ ਧੋਤੇ ਤੇ ਲਟਕਦੇ ਹੋਏ ਤੌਲੀਏ ਨਾਲ ਹੱਥ ਪੁੰਝ ਕੇ ਪੈਸੇ ਦੇ ਕੇ ਬਾਹਰ ਆ ਗਿਆ।

ਗੁਰਜੀਤ ਦੇ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ ਦੇਬੂ ਦਾ ਮੁੰਡਾ ਕਹਿੰਦਾ, “ਤੈਨੂੰ ਭਾਪਾ ਸੌ ਵਾਰੀ ਕਿਹੈ, ਗਾਹਕ ਨਾਲ ਬਹੁਤੀ ਭਕਾਈ ਨਾ ਮਾਰਿਆ ਕਰ। ਕੀ ਲੋੜ ਸੀ ਤੈਨੂੰ ਚਰਨੋਂ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਦੱਸਣ ਦੀ। ਲੈ ਹੁਣ ਇਹ ਆਪਣੀ ਦੁਕਾਨ 'ਤੇ ਭਟੂਰੇ ਖਾਣ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਕਹਿ ਦਈਂ। ਦੁਨੀਆਂ ਗਾਹਕਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰੋਂ ਫੜ-ਫੜ ਕੇ ਅੰਦਰ ਲਿਆਉਂਦੀ ਐ। ਤੂੰ ਆਪ ਧੱਕੇ ਮਾਰੀਂ ਜਾਨੈਂ।”

ਗੁਰਜੀਤ ਬਾਰੇ ਕਹੀ ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਗੱਲ ਸਹੀ ਨਿਕਲੀ।

ਗੁਰਜੀਤ ਘਰੇ ਗਿਆ ਤੇ ਨਹਾ-ਧੋ ਕੇ ਸੰਗਰੂਰ ਚਲਿਆ ਗਿਆ। ਉੱਥੇ ਉਹਨੂੰ ਫੌਜੀਆਂ ਵਾਲੇ ਦਫਤਰ 'ਚ ਵੀ ਕੰਮ ਸੀ ਤੇ ਸਿਕਿਉਰਿਟੀ ਗਾਰਡ ਭੇਜਣ ਵਾਲੀ ਕੰਪਨੀ 'ਚ ਵੀ। ਉਹਨੇ ਜਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਦੀ ਪੁੱਛ-ਗਿੱਛ ਕਰਨੀ ਸੀ।

ਦਿਨ ਛਿਪੇ ਉਹ ਪਿੰਡ ਦੇ ਅੱਡੇ 'ਤੇ ਆਇਆ। ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ 'ਤੇ ਉਹ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਆਉਂਦਾ ਹੋਇਆ ਇਕ ਅਧੀਆ ਲੈ ਆਇਆ ਸੀ। ਦੁਪਹਿਰੇ ਉਹਨੇ ਸੀਟੀ ਨੂੰ ਫੋਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਸੀਟੀ ਮਰਵਾ ਕੇ ਰੱਖੇ।

ਗੁਰਜੀਤ ਦਾ ਦਿਲ ਕਰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਸਰਪੰਚ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਤੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਹੋ ਰਹੇ ਧੱਕੇ ਬਾਰੇ ਦੱਸੇ। ਜੇ ਉਹ ਗੱਲ ਨਾ ਸੁਣੇ ਤਾਂ ਉਹਦੇ ਭਾਈ ਕੋਲ ਜਾਵੇ। ਜੇ ਦੋਵੇਂ ਨਾ ਮੰਨਣ ਤਾਂ ਠਾਣੇ-ਠੱਪੇ ਉਜਰ ਕਰੇ। ਮਾਮੇ ਕਿਆ ਵੱਲੋਂ ਪੱਲਾ ਝਾੜ ਦੇਣਾ ਉਹਨੂੰ ਬਹੁਤ ਬੁਰਾ ਲਗਦਾ ਸੀ। ਮਾਮੀ ਦੀ ਕੀਤੀ ਝਾੜ-ਝੰਬ ਉਹਨੂੰ ਹਰ ਵੇਲੇ ਚੁੱਭਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ। ਹਰ ਵੇਲੇ ਮਾਮੀ 'ਤੇ ਗੁੱਸਾ

ਆਉਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ।

ਗੁੱਸਾ ਤਾਂ ਉਹਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਿਉ 'ਤੇ ਵੀ ਆਉਂਦਾ ਸੀ, ਜਿਹੜਾ ਉਹਦੀ ਮਾਂ ਮਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਕਦੇ ਆਇਆ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਛੇ ਕੁ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦਾ ਸੀ, ਉਦੋਂ ਆਇਆ ਸੀ। ਉਹਦੇ ਨਾਨੇ ਨੂੰ ਉਹ ਰੂਪੋਂ ਨੂੰ ਵਿਆਹ ਵੇਲੇ ਪਾਇਆ ਸੋਨਾ ਮੋੜਨ ਆਇਆ ਸੀ ਤੇ ਆਪਣਾ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੋਨਾ ਲੈਣ। ਨਾਨੇ ਨੇ ਆਪਣੀ ਨੂੰਹ ਨੂੰ ਆਵਾਜ਼ ਮਾਰ ਕੇ ਪੇਟੀ 'ਚੋਂ ਟੂਮਾਂ ਕੱਢ ਕੇ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਤੇ ਥੋੜ੍ਹੇ ਜਿਹੇ ਚਿਰ 'ਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪੋ-ਆਪਣੀਆਂ ਟੂਮਾਂ ਛਾਂਟ ਲਈਆਂ ਸੀ। ਚਾਹ ਪੀਣ ਪਿੱਛੋਂ ਗੁਰਜੀਤ ਦਾ ਪਿਉ ਬੋਲਿਆ, “ਜੇ ਕਹੋਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਜਾਂ?”

ਉਹਦਾ ਨਾਨਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਬੋਲਿਆ। ਜਦੋਂ ਉਹਨੇ ਉਹਦੇ ਨਾਨੇ ਦੇ ਅੱਖਾਂ 'ਚ ਅੱਖਾਂ ਪਾਈਆਂ ਤਾਂ ਉਹਨੇ ਕਿਹਾ, “ਸਾਊ! ਇਹਦੇ 'ਚ ਜੇ ਕਹਿਣ ਵਾਲੀ ਕਿਹੜੀ ਗੱਲ ਐ? ਜੇ ਤੇਰਾ ਤਿਹੁ ਹੈ ਤਾਂ ਲੈ ਜਾ। ਨਹੀਂ ਸਾਡੀ ਕੁੜੀ ਦੀ ਅੰਸ਼ ਐ। ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਪਾਲਾਂਗੇ ਈ।”

ਉਹਦਾ ਪਿਉ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਬੋਲਿਆ। ਜਾਂਦਾ ਹੋਇਆ ਕਹਿ ਗਿਆ, “ਇਹਨੂੰ ਸੰਭਲ ਜਾਣ ਦਿਉ ਮਾੜਾ ਮੋਟਾ। ਮੈਂ ਫੇਰ ਆ ਕੇ ਲੈ ਜੂੰ।”

ਪਰ ਸਮੇਂ ਦਾ ਚੱਕਰ ਚਲਦਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਦਿਨ ਮਹੀਨੇ ਸਾਲ ਆਪਣੀਆਂ ਪੈੜਾਂ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਲੰਘੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਗਲ ਲੱਗਦੇ ਰਹੇ ਸੀ। ਪਰ ਉਹਦੇ ਆਉਣ ਦਾ ਦਿਨ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਇਆ।

ਜਦੋਂ ਉਹ ਛੋਟਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਮਾਮੀ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਪੁੱਤਾਂ ਵਾਂਗ ਪਾਲਿਆ ਸੀ। ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਹ ਪੈਂਦਾ ਸੀ।

ਜਦੋਂ ਉਹ ਚਾਰ ਕੁ ਸਾਲ ਦਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਇਕ ਦਿਨ ਉਹਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, “ਮਾਮੀ! ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਕਿੱਥੇ ਐ?”

ਸੁਣਕੇ ਉਹ ਹੈਰਾਨ ਹੋਈ। ਪਰ ਮੌਕਾ ਸਾਂਭਿਆ, “ਉਹਨੂੰ ਪੁੱਤ ਇਕ ਤਾਰਾ ਲੈ ਗਿਆ ਸੀ।”

“ਉਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਕਿੱਥੇ ਸੀ?”

“ਅਸੀਂ ਖੇਤ ਕਪਾਹ ਚੁਗਣ ਗਏ ਸੀ। ਤੇਰਾ ਮਾਮਾ ਵੀ ਨਾਲ ਸੀ। ਤੇਰਾ ਨਾਨਾ, ਨਾਨੀ ਤੇ ਮੈਂ ਵੀ। ਅਸੀਂ ਤੇਰੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਬਿਮਾਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਘਰੇ ਛੱਡ ਗਏ ਸੀ ਪਰ ਪਿੱਛੋਂ ਆਪਣੇ ਵਿਹੜੇ 'ਤੇ ਇਕ ਤਾਰਾ ਆਇਆ। ਉਹ ਬਾਂਹ ਲੰਬੀ ਕਰਕੇ ਉਹਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲੈ ਗਿਆ। ਆਥਣੇ ਤੇਰੇ ਮਾਮੇ ਨੇ ਬੁਰਜ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਤਾਰੇ ਨੂੰ ਬੜੀਆਂ 'ਵਾਜ਼ਾਂ ਮਾਰੀਆਂ ਕਿ ਮੇਰੀ ਭੈਣ ਮੋੜ ਜਾ ਪਰ ਉਹਨੇ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੁਣੀ। ਹਾਰ ਕੇ ਉਹ ਰੋਂਦਾ ਘਰੇ ਆ ਗਿਆ।”

“ਫੇਰ ਮੇਰਾ ਬਾਪੂ ਕਿੱਥੇ ਐ?”

“ਉਹ ਪੁੱਤ ਤੇਰੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਭਾਲਣ ਗਿਐ। ਉਹ ਰੋਜ਼ ਪਹਾੜਾਂ ਦੀ ਚੜ੍ਹਾਈ ਚੜ੍ਹਦੇ। ਜਦੋਂ ਆਉਂਗਾ। ਤੇਰੀ ਮਾਂ ਵੀ ਨਾਲ ਆਉਂਗੀ। ਉਹ ਤੇਰੇ

ਵਾਸਤੇ ਖਾਣ-ਚੀਜ਼ੀਆਂ ਲੈ ਕੇ ਆਉਣਗੇ। ਖੰਡ-ਖੇਡਣੇ ਵੀ, ਮਖਾਣੇ ਵੀ, ਲੱਭੂ ਤੇ ਭੁਜੀਆ। ਨਾਲੇ ਬਰਫੀ ਵੀ।”

ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਉਹ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ। ਸੋਚਣ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਉਹਦੀ ਮਾਂ ਤੇ ਬਾਪੂ ਛੇਤੀ ਆ ਜਾਣਗੇ ਪਰ ਮਾਮੀ ਹੈਰਾਨ ਹੋਈ ਸੀ ਕਿ ਉਹਦੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਬਾਰੇ ਉਹਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿਸਨੇ ਸੀ?

ਜਦੋਂ ਉਹ ਸਕੂਲ ਜਾਣ ਲੱਗਿਆ, ਉਹਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹਦੀ ਮਾਂ ਮਰੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਉਹਦੇ ਪਿਉ ਨੇ ਹੋਰ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਲਿਆ ਹੈ ਤੇ ਉਹਦੇ ਦੋ ਭਾਈ ਤੇ ਇਕ ਭੈਣ ਵੀ ਐ।

ਪਿੰਡ ਦੇ ਸਕੂਲ 'ਚ ਉਹਨੇ ਅੱਠਵੀਂ ਕਰ ਲਈ ਸੀ। ਨੌਵੀਂ 'ਚ ਉਹ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਸਕੂਲ 'ਚ ਜਾ ਲੱਗਿਆ। ਵਿਪਰੀਤ ਵੀ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਦੀ ਸੀ। ਤਿੰਨ-ਚਾਰ ਸ਼ਰੀਕੇ 'ਚੋਂ ਹੋਰ ਕੁੜੀਆਂ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਹੁੰਦੀਆਂ। ਜਿਹੜੀਆਂ ਵਿਪਰੀਤ ਦੇ ਘਰਾਂ 'ਚੋਂ ਹੀ ਸੀ। ਉਹਦੇ ਪਿਉ ਨੇ ਦੂਰ ਦੀ ਸੋਚ ਕੇ ਵਿਪਰੀਤ ਨਾਲ ਇਹ ਕੁੜੀਆਂ ਭੇਜਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀਆਂ ਸੀ।

ਡਰਾਈਵਰ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਜੀਪ 'ਤੇ ਛੱਡ ਆਉਂਦਾ ਤੇ ਛੁੱਟੀ ਪਿੰਡੋਂ ਲੈ ਆਉਂਦਾ। ਗੁਰਜੀਤ ਦੇ ਨਾਲ ਪਿੰਡ ਦੇ ਹੋਰ ਮੁੰਡੇ ਵੀ ਸਾਈਕਲਾਂ 'ਤੇ ਪੜ੍ਹਨ ਜਾਂਦੇ। ਕਈ ਕੁੜੀਆਂ ਵੀ।

ਉਦੋਂ ਬੱਸ ਟਾਵੀਂ-ਟਾਵੀਂ ਆਉਂਦੀ ਸੀ। ਉਹ ਪਿੰਡੋਂ ਖਾਸੇ ਚਿਰ ਦੇ ਤੁਰੇ ਹੁੰਦੇ। ਵਿਪਰੀਤ ਕੀ ਜੀਪ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਦੀ ਸ਼ੂਟ ਵੱਟ ਕੇ ਲੰਘ ਜਾਂਦੀ।

ਸੜਕ ਅਜੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬਣੀ।

ਜੀਪ ਦੀ ਧੂੜ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਉਡਦੀ। ਉਹ ਸਾਈਕਲ ਖਾਸੇ ਪਾਸੇ ਕਰ ਲੈਂਦੇ। ਧੂੜ ਫੇਰ ਵੀ ਮੂੰਹਾਂ ਵੱਲ ਆਉਂਦੀ। ਬਾਕੀ ਕੁੜੀਆਂ ਜੀਪ 'ਚ ਪਿੱਛੇ ਬਹਿੰਦੀਆਂ। ਵਿਪਰੀਤ ਡਰਾਈਵਰ ਦੇ ਨਾਲ ਜੀਪ ਦੇ ਮੱਡਗਾਰਡ ਕੋਲ ਲੱਗੀ ਲੋਹੇ ਦੀ ਮੋਟੀ ਪੱਤੀ 'ਤੇ ਲਿੱਤ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਕੇ ਬਹਿੰਦੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹਦਾ ਡੈਡੀ ਬਹਿੰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ।

ਜਦੋਂ ਗੁਰਜੀਤ ਦੀ ਅੱਖ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਮਿਲਦੀ। ਸਰੀਰ 'ਚ ਇਕਦਮ ਝਰਨਾਹਟ ਛਿੜ ਪੈਂਦੀ। ਹਵਾ 'ਚ ਖੁਸ਼ਬੋਆਂ ਘੁਲ ਜਾਂਦੀਆਂ। ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦਾ ਖਿਆਲ ਨਾ ਰਹਿੰਦਾ। ਦੂਰ ਤੱਕ ਉਹ ਧੂੜ ਉਡਾਉਂਦੀ ਜਾਂਦੀ ਜੀਪ ਨੂੰ ਉਹ ਵੇਖਦਾ ਰਹਿੰਦਾ।

ਡਰਾਈਵਰ ਤੋਂ ਅੱਖ ਬਚਾ ਕੇ ਵਿਪਰੀਤ ਵੀ ਕਦੇ-ਕਦੇ ਉਹਨੂੰ ਵੇਖਦੀ ਤਾਂ ਮਗਰ ਬੈਠੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਇਕ ਦੂਜੀ ਵੱਲ ਵੇਖਕੇ ਕੋਇਆਂ ਥਾਣੀ ਬਿਨਾਂ ਕਮਾਨ ਦੇ ਗੁੱਝੇ ਤੀਰ ਛੱਡਦੀਆਂ। ਹਲਕੀ-ਹਲਕੀ ਹਾਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਹੁੰਦੀ। ਗੱਲਾਂ ਉਹ ਹੋਰ ਕਰਦੀਆਂ।

ਦਸਵੀਂ ਤੱਕ ਵਿਪਰੀਤ ਗੁਰਜੀਤ ਦੇ ਕਾਫ਼ੀ ਨੇੜੇ ਆ ਗਈ ਸੀ। ਜੀਪ 'ਚ ਨਾਲ ਜਾਂਦੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਦਾ ਪਤਾ ਸੀ ਪਰ ਵਿਪਰੀਤ

ਦੀ ਗੱਲ ਮੂੰਹੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਮੁਛਤ ਦੇ ਆਉਣ-ਜਾਣ 'ਚ ਲੱਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮਾਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀਆਂ। ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਉਹ ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ। ਸਹੀ ਗੱਲ 'ਤੇ ਨਾ ਆਉਂਦੀਆਂ।

ਉਹ ਸਕੂਲ 'ਚ ਇੱਧਰ-ਉੱਧਰ ਹੋ ਕੇ ਚਿੱਠੀਆਂ ਵਟਾ ਲੈਂਦੇ। ਇਹੋ ਪੁਲ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਦਿਲ ਦੇ ਨੇੜੇ ਰਹਿਣ ਦਾ। ਮਿਲਣਾ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਦੀ ਗੱਲ ਸੀ। ਬਾਜ਼ ਅੱਖਾਂ ਪਿੰਡ 'ਚ ਵੀ ਸੀ ਤੇ ਸਕੂਲ 'ਚ ਵੀ। ਕਿਸੇ ਮੁੰਡੇ-ਕੁੜੀ ਦੀ ਕੀ ਮਜ਼ਾਲ ਸੀ ਕਿ ਗੱਲ ਕਰ ਜਾਵੇ। ਸਕੂਲ 'ਚ ਪਾਣੀ ਪੀਣ ਵਾਲੀਆਂ ਟੂਟੀਆਂ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਖਾਸੇ ਫਰਕ ਨਾਲ ਸੀ। ਬਹਿੰਦੇ ਵੀ ਅੱਡ-ਅੱਡ ਹੁੰਦੇ। ਕਮਰੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਵਿਚਾਲੇ ਕਾਫੀ ਥਾਂ ਹੁੰਦੀ। ਛੁੱਟੀ ਵੀ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਪੰਜ-ਸੱਤ ਮਿੰਟ ਪਹਿਲਾਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ। ਆਰੀਆ ਸਮਾਜੀਆਂ ਦੇ ਇਸ ਸਕੂਲ 'ਚ ਪੜ੍ਹਾਈ ਤੇ ਸਖ਼ਤਾਈ ਬਹੁਤ ਸੀ।

ਜਦੋਂ ਉਹ ਸੰਗਰੂਰ ਜਾ ਕੇ ਕਾਲਜ 'ਚ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਉੱਥੇ ਸਕੂਲ ਵਾਲੀਆਂ ਬੰਦਿਸ਼ਾਂ ਨਾ ਰਹੀਆਂ। ਗੁਰਜੀਤ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਪਿੰਡ ਆਉਂਦਾ ਪਰ ਵਿਪਰੀਤ ਦੇ ਡੈਡੀ, ਜਿਸਨੂੰ ਲੋਕ ਪੂਰਾ ਨਾਂ ਲੈਣ ਦੀ ਬਜਾਏ 'ਲਾਲੀ' ਕਹਿੰਦੇ ਸੀ, ਨੇ ਆੜ੍ਹਤੀਏ ਮੇਘ ਰਾਜ ਰਾਹੀਂ ਉਹਦੇ ਇੱਕ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਦੇ ਘਰ ਵਿਪਰੀਤ ਦੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਰੋਜ਼-ਰੋਜ਼ ਏਨੀ ਦੂਰੋਂ ਆਉਣਾ-ਜਾਣਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਸੀ। ਦੋ ਬੱਸਾਂ ਬਦਲ ਕੇ ਜਾਣਾ ਪੈਂਦਾ।

ਕਾਲਜ ਭਾਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰ 'ਚ ਵੀ ਸੀ। ਪਰ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਸੀ। ਨਵਾਂ-ਨਵਾਂ ਖੁੱਲ੍ਹਿਆ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਮੁੰਡੇ-ਕੁੜੀਆਂ ਉਹਦੇ ਵੱਲ ਖਿੱਚੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਗਏ। ਪਰ ਵਿਪਰੀਤ ਦਾ ਡੈਡੀ ਉਹਨੂੰ ਕੁੱਝ ਨਾ ਕੁੱਝ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਅਹੁਦਿਆਂ 'ਤੇ ਸੀ। ਉਹ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ 'ਚ ਕਿਸੇ ਪੱਖੋਂ ਪਛੜਣਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਬਰਾਬਰੀ ਕਰਨ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਉਹਨੂੰ ਸਭ ਕੁੱਝ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ।

ਉਹਦੇ ਕੋਲੇ ਸਾਰੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਤੋਂ ਵੱਧ ਜ਼ਮੀਨ ਸੀ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰੇ ਕੋਈ ਪੜ੍ਹ ਲਿਖ ਕੇ ਵੱਡਾ ਅਫ਼ਸਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬਣ ਸਕਿਆ। ਵਿਪਰੀਤ 'ਚੋਂ ਉਹ ਇਹ ਘਾਟ ਪੂਰੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਉਹਦਾ ਮੁੰਡਾ ਤੇ ਉਹਦੇ ਭਾਈ ਦੇ ਜੁਆਕ ਅਜੇ ਛੋਟੇ ਸੀ। ਉਹਨੇ ਵਿਪਰੀਤ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਦੂਰ ਦੀ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀ 'ਚੋਂ ਇਕ ਕੁੜੀ ਦੇ ਰਹਿਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਲਾਲੀ ਦੇ ਹੱਥ ਲੰਬੇ ਸੀ। ਦੂਰ-ਦੂਰ ਤੱਕ ਜਾ ਪੈਂਦੇ।

ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਵਿਪਰੀਤ ਕਰਕੇ ਹੀ ਸੰਗਰੂਰ ਦਾਖ਼ਲਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਉਹਦੇ ਨਾਲ਼ਦਿਆਂ ਨੇ ਰਾਮਪੁਰੇ ਜਾਂ ਬਠਿੰਡੇ। ਨਾਨੇ ਨੇ ਬਥੇਰਾ ਕਿਹਾ ਕਿ ਰਾਮਪੁਰੇ ਲੱਗ ਜਾਵੇ। ਪਿੰਡੋਂ ਨੇੜੇ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਉਹਨੇ ਜਦੋਂ ਸੰਗਰੂਰ ਪੜ੍ਹਾਈ ਚੰਗੀ ਹੋਣ ਦੀ ਰਟ ਲਾਈ ਤਾਂ ਨਾਨਾ ਹਿੰਡ ਛੱਡ ਗਿਆ ਸੀ। ਸੋਚਿਆ ਸੀ,

‘ਮਾਂ-ਪਿਓ ਬਾਰ੍ਹੇ, ਕਾਹਨੂੰ ਦਿਲ ਤੋੜਨੈਂ।’

ਮਕਾਨ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਮੇਘ ਰਾਜ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਦੀ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਸੀ।

ਵਿਪਰੀਤ ਤੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਕੁੜੀ ਚੁਬਾਰੇ ‘ਚ ਰਹਿੰਦੀਆਂ। ਰੋਟੀ ਉਹ ਗੈਸ ‘ਤੇ ਬਣਾ ਲੈਂਦੀਆਂ। ਕੋਠੇ ‘ਤੇ ਹੀ ਫਲੱਸ਼-ਬਾਥਰੂਮ ਸੀ। ਕਾਲਜ ਵੀ ਬਹੁਤੀ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਤੁਰਕੇ ਪੰਜ-ਸੱਤ ਮਿੰਟ ਮਸਾਂ ਲੱਗਦੇ।

ਵਿਪਰੀਤ ਦੇ ਘਰ ਦੇ ਚੁੱਲ੍ਹੇ ਦਾ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਸਾਮਾਨ ਦੇ ਜਾਂਦੇ ਸੀ ਤੇ ਖਾਣ-ਪੀਣ ਲਈ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵੀ। ਹੱਥ ਵੀ ਉਹਦਾ ਕਾਫ਼ੀ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਹੁੰਦਾ। ਬਨਾਸਰ ਬਾਗ ‘ਚ ਉਹ ਗੁਰਜੀਤ ਨੂੰ ਅਕਸਰ ਮਿਲਦੀ। ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਰਹਿੰਦੀ ਕੁੜੀ ਦਾ ਵੱਖਰਾ ਓਹਲਾ ਸੀ। ਦੋਵਾਂ ਦੀ ਸਹਿਮਤੀ ਰਾਜ ਬਣੀ ਹੋਈ ਸੀ।

ਗੁਰਜੀਤ ਨੂੰ ਅਜੇ ਛੇ ਕੁ ਮਹੀਨੇ ਕਾਲਜ ‘ਚ ਲੱਗੇ ਨੂੰ ਹੋਏ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਗੜਣ ਲੱਗ ਪਈ। ਉਹਦੀ ਨਾਨੀ ਮਰ ਗਈ ਤੇ ਸਾਉਣ ਭਾਦੋਂ ‘ਚ ਮੀਂਹ ਕਈ ਦਿਨ ਹਟਿਆ ਹੀ ਨਾ। ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਝੜੀ ਲੱਗੀ ਰਹੀ। ਪਿੰਡ ਦੇ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਪਾਣੀ ਹੀ ਪਾਣੀ ਸੀ। ਸਾਰੇ ਟੋਭੇ ਇੱਕ ਹੋ ਗਏ ਸੀ। ਦਾੜ-ਦਾੜ ਕਰਕੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕੱਚੇ ਘਰ ਡਿੱਗ ਰਹੇ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਗਰਲੀ ਇਕ ਸਬੂਤ ਡਿੱਗ ਪਈ ਸੀ।

ਫਸਲ ਚਾਰ ਕਿੱਲਿਆਂ ਦੀ ਸੀ। ਮੇਘ ਰਾਜ ਦੇ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਪੈਸੇ ਦੇਣੇ ਸੀ। ਹਰ ਛਿਮਾਹੀ ਵਧੇ ਪੈਸਿਆਂ ‘ਚ ਵਿਆਜ ਜੁੜੀ ਜਾਂਦਾ। ਅੰਦਰਗਤੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੇਘ ਰਾਜ ਨੂੰ ਇਕ ਕਿੱਲਾ ਗਹਿਣੇ ਕਰਕੇ ਸਬੂਤਾਂ ਪਾਈਆਂ ਸੀ।

ਮਾਮੀ ਦੇ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਦਲਵੀਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਇਆ, ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਉਹ ਆਪਣੇ ਮੂੰਹੋਂ ਕੱਢ-ਕੱਢ ਕੇ ਗੁਰਜੀਤ ਨੂੰ ਖਵਾਉਂਦੀ ਰਹੀ। ਜਿਉਂ-ਜਿਉਂ ਦਲਵੀਰ ਵੱਡਾ ਹੋਈ ਗਿਆ, ਉਹਦੀ ਪੁੱਛ-ਪ੍ਰਤੀਤ ਘਟਦੀ ਗਈ। ਘਰ ਦਾਬੂ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਮਾਮੀ ਨੂੰ ਉਹ ਵਾਧੂ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ ਪਰ ਨਾਨੇ ਨੇ ਕਿਵੇਂ ਨਾ ਕਿਵੇਂ ਕਰਕੇ ਉਹ ਕਾਲਜ ‘ਚ ਲਾਇਆ ਸੀ ਪਰ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰੇ ਹਾਲਾਤ ਬਣੇ ਪਏ ਸੀ, ਉਹ ਚੰਗੇ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਉਹਨੂੰ ਬੱਸ ਪਾਸ ਬਣਵਾਉਣਾ ਪੈਂਦਾ। ਹੋਰਾਂ ਮੁੰਡਿਆਂ ਵਾਂਗ ਚੰਗੇ ਕੱਪੜੇ ਪਾਉਣੇ ਪੈਂਦੇ। ਕਾਲਜ ਦੇ ਹੋਰ ਖਰਚੇ ਵੀ ਸੀ। ਚਾਹ-ਪਾਣੀ ਵੀ ਪੀਣਾ ਪੈਂਦਾ। ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਜਦੋਂ ਨਾਨਾ ਹੱਥ ਪਿੱਛੇ ਖਿੱਚਣ ਲੱਗਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਸੋਚਣ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਜੇ ਖਿੱਚ-ਧੂਅ ਕੇ ਗਿਆਰ੍ਹਵੀਂ ਕਰ ਵੀ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਹਤੋਂ ਬੀ.ਏ. ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਣੀ। ਜੇ ਕਰ ਵੀ ਗਿਆ ਤਾਂ ਵੀ ਕੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।

ਪਿੰਡ ‘ਚ ਕਈ ਮੁੰਡਿਆਂ ਦੀ ਬੀ. ਏ. ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਟਾਵੇਂ-ਟੱਲੇ ਨੂੰ ਹੀ ਸਰਕਾਰੀ ਨੌਕਰੀ ਮਿਲੀ ਸੀ। ਰਾਖਵੇਂਕਰਨ ਕਰਕੇ ਵਿਹੜੇ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਲੱਗੀ ਜਾ ਰਹੇ ਸੀ। ਬਾਕੀ ਦੇ ਜਾਂ ਤਾਂ ਘਰਦਿਆਂ ਨਾਲ ਖੇਤੀ ਕਰਵਾਉਣ ਲੱਗ ਪਏ ਸੀ ਜਾਂ ਇੱਧਰ-ਉੱਧਰ ਥੋੜ੍ਹੇ-ਬਹੁਤੇ ਪੈਸਿਆਂ ‘ਤੇ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਨੌਕਰੀਆਂ

ਕਰਦੇ ਸੀ।

ਅਚਾਨਕ ਪਟਿਆਲੇ ਫੌਜ ਦੀ ਭਰਤੀ ਆ ਗਈ।

ਉਹ ਨਾਨਕਿਆਂ ਨੂੰ ਬਿਨਾਂ ਦੱਸੇ ਆਪਣੇ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਲੈ ਕੇ ਚਲਿਆ ਗਿਆ। ਭੱਜਣ ਨੂੰ ਉਹ ਤਕੜਾ ਸੀ। ਉੱਚੀ ਤੇ ਲੰਮੀ ਛਾਲ ਦੀ ਵੀ ਚਿੰਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕੱਦ ਤੇ ਛਾਤੀ ਬਹੁਤ ਸੀ। ਉਹਨੂੰ ਰੱਖ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਆਬਣੇ ਉਹ ਪਿੰਡ ਆਇਆ ਤੇ ਲੋੜੀਂਦੇ ਕਾਗਜ਼ ਪੱਤਰ ਲੈ ਕੇ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਚਲਿਆ ਗਿਆ।

ਨਾਨੇ ਨੇ ਜਿਵੇਂ ਸ਼ੁਕਰ ਮਨਾਇਆ। ਉਹਦੇ ਮਨ ਤੋਂ ਮਣਾਂ-ਮੂੰਹੀਂ ਭਾਰ ਲਹਿ ਗਿਆ ਸੀ। ਮਾਮਾ ਤੇ ਮਾਮੀ ਵੀ ਖੁਸ਼ ਹੋਏ। ਪਰ ਖੁਸ਼ ਹੋਣ ਦੀ ਸੋਚ ਨਾਨੇ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖਰੀ ਸੀ। ਵਿਪਰੀਤ ਤੋਂ ਉਹ ਰੋ ਕੇ ਵਿਛੜਿਆ ਸੀ। ਇਕ ਆਰੀ ਸੀ, ਜਿਹੜੀ ਆਪਣੇ ਗਲ 'ਤੇ ਆਪ ਫੇਰੀ ਸੀ। ਜਿਸਨੂੰ ਫੇਰੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਚਾਰਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਅੱਗੇ ਦੇ ਭਾਰ ਨੇ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੇ ਪੈਰ ਉਖੇੜ ਦਿੱਤੇ ਸਨ।

ਪਟਿਆਲੇ ਉਂਝ ਫੌਜ ਉਹਨੂੰ ਸ਼ਾਹਜਹਾਨਪੁਰ ਲੈ ਗਈ। ਉੱਥੇ ਹੀ ਉਹਦੀ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਹੋਣੀ ਸੀ। ਉਹਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਕਰਵਾਈ ਗਈ। ਸਵੇਰੇ ਸਾਢੇ ਤਿੰਨ ਵਜੇ ਉਠਾ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਪ੍ਰੇਡ ਕਰਵਾ ਕੇ ਭਜਾਇਆ ਜਾਂਦਾ। ਅਫਸਰ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਚੋਂ ਮੁੜਕਾ ਕੱਢ-ਕੱਢ ਕੇ 'ਬੰਦੇ' ਬਣਾ ਰਹੇ ਸੀ। ਦੇਸ ਭਗਤੀ ਕੁੱਟ-ਕੁੱਟ ਕੇ ਭਰ ਰਹੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਫੌਜ ਦਾ ਸਹਿਮ ਵੀ ਮਨ 'ਚ ਵਹਾ ਰਹੇ ਸੀ। ਸੰਚਿਆਂ 'ਚ ਮੋਮ ਢਾਲੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਮਨ ਮਰਜ਼ੀ ਦੇ ਅਕਾਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ।

ਇਕ ਦਿਨ ਅਫਸਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੜਾ ਡੂੰਘਾ ਨਾਲਾ ਪਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਤੇ ਪੁੱਛਿਆ, “ਦੱਸੋ ਤੁਹਾਡੇ 'ਚੋਂ ਕੌਣ ਨਾਲਾ ਪਾਰ ਕਰਕੇ ਪਰਲੇ ਪਾਸੇ ਰੱਸਾ ਲੈ ਕੇ ਜਾਵੇਗਾ?”

ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹਾਂ ਕਹੀ। ਉਹਨੂੰ ਕੁੱਦਣਾ ਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਤੈਰਨਾ ਵੀ। ਕੁੱਦਣ ਕਰਕੇ ਹੀ ਵਿਪਰੀਤ ਉਹਦੇ ਨੇੜੇ ਆਈ ਸੀ।

ਅੱਠਵੀਂ 'ਚ ਜਦੋਂ ਤੀਆਂ ਲੱਗੀਆਂ ਸੀ। ਉਹ ਟੋਭੇ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਉੱਚੇ ਬੋਹੜ 'ਤੇ ਪੀਂਘ ਝੂਟਦੀ ਹੁੰਦੀ। ਗੁਰਜੀਤ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨਾਲ ਟੋਭੇ 'ਚ ਨਹਾਉਣ ਲਈ ਆ ਜਾਂਦਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਰਲੇ ਕਿਨਾਰੇ ਕੁੱਦ ਕੇ ਜਾਣ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਹੁੰਦਾ। ਦੋ-ਤਿੰਨ ਵਾਰ ਉਹ ਪਿੱਛੇ ਰਿਹਾ ਤੇ ਫਿਰ ਉਹ ਸਾਰਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਮੂਹਰੇ ਆਉਣ ਲੱਗ ਪਿਆ।

ਜਦੋਂ ਨੂੰ ਉਹ ਪਰਲੇ ਪਾਸੇ ਹੱਥ ਲਾ ਕੇ ਮੁੜ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ, ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਪਰਲੇ ਪਾਸੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹੁੰਦੇ। ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਛਲਕਦਾ ਉਹ ਆ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਤੇ ਪੀਂਘ ਝੂਟਦੀ ਵਿਪਰੀਤ ਵੱਲ ਝਾਕਦਾ। ਵਿਪਰੀਤ ਵੀ ਕੁੜੀਆਂ ਤੋਂ ਅੱਖ ਬਚਾ ਕੇ ਉਹਦੇ ਵੱਲ ਝਾਕ ਰਹੀ ਹੁੰਦੀ।

ਦੋਹਾਂ ਵਿਚਲੀ ਵਿੱਥ ਘਟ ਰਹੀ ਸੀ।

ਮੁਹੱਬਤ ਦੇ ਬੀਜ ਬੀਜੇ ਗਏ ਸੀ।

ਮਿੱਟੀ ਪਾਸੇ ਹਟ ਰਹੀ ਸੀ।

ਅੰਕੁਰ ਫੁੱਟ ਰਹੇ ਸੀ

ਇਕ ਦਿਨ ਉਹਨੇ ਟੋਭੇ 'ਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਕੱਪੜੇ ਪਾਏ ਤੇ ਘਰੇ ਜਾਣ ਲੱਗਿਆ। ਉਹਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਵਿਪਰੀਤ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੀਘ ਲਾਹ ਲਈ। ਛੱਟੀ ਹੱਥ 'ਚ ਫੜ ਲਈ ਤੇ ਦੂਰੋਂ ਉਹਦੇ ਵੱਲ ਨਿਗਾਹ ਮਾਰ ਕੇ ਨਿੰਮਾਂ ਵਿਚਦੀ ਤੁਰ ਪਈ।

ਗੁਰਜੀਤ ਅਜੇ ਪਿੱਛੇ ਸੀ। ਸੂਰਜ ਛਿਪਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ 'ਚ ਸੀ। ਲਾਲੀ ਗੂਹੜੀ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਈ ਸੀ। ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦਾ ਕਾਲਾਪਣ ਪਲੇ ਪਲ ਸੂਰਜ ਵੱਲ ਵਧ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਕੁੜੀਆਂ ਨੱਚ ਰਹੀਆਂ ਸੀ। ਬੋਲੀ ਤੇ ਬੋਲੀ ਪੈ ਰਹੀ ਸੀ। ਅੱਡੀ ਤੇ ਅੱਡੀ ਵੱਜ ਰਹੀ ਸੀ। ਧਰਤੀ ਦਾ ਪਾਣੀ ਡੋਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪੀਘਾਂ ਝੂਟਦੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਦੀਆਂ ਝੋਲੀਆਂ ਤੇ ਚੁੰਨੀਆਂ ਹਵਾ 'ਚ ਉੱਡ ਰਹੀਆਂ ਸੀ।

ਉਹ ਸੱਥ ਟੱਪ ਕੇ ਆਪਣੀ-ਆਪਣੀ ਬੀਹੀ ਮੁੜਨ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਦੋਹਾਂ ਤੋਂ ਅਚਾਨਕ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਵੱਲ ਵੇਖਿਆ ਗਿਆ। ਛਿਣ 'ਚ ਹੀ ਉਹ ਇਕ-ਦੂਜੇ 'ਚ ਜਾ ਉੱਤਰੇ। ਫਾਸਲਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿੱਧਰ ਚਲਿਆ ਗਿਆ। ਸਮਾਂ ਤੁਰਨਾ ਭੁੱਲ ਗਿਆ।

ਦਿਲ ਧੜਕੇ।

ਅੱਖਾਂ 'ਚੋਂ ਸੁਪਨੇ ਝਰਨ ਲੱਗੇ।

ਰਾਹ 'ਚ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਏਨੀ ਮਖਮਲ ਕਿੱਥੋਂ ਆ ਵਿਛੀ।

ਧਰਤੀ ਲਿਫਣ ਲੱਗ ਪਈ।

ਪੈਰ ਬਿਰਕਣ ਲੱਗੇ।

ਬਚਪਨ ਪਲਾਂ 'ਚ ਚਿੜੀ ਵਾਂਗ ਉਡਾਰੀ ਮਾਰ ਗਿਆ। ਲੱਗਣ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਵੀ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਨੇ। ਜੁਆਕਾਂ 'ਚੋਂ ਨਿੱਕਲ ਕੇ ਉਹ ਵੱਡਿਆਂ 'ਚ ਜਾ ਰਲੇ ਸੀ।

ਦੋਹੋਂ ਮਸਾਂ ਘਰੇ ਗਏ। ਮਨ ਇਕ ਦੂਜੇ 'ਚ ਰਚ ਜਾਣ ਨੂੰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਆਲਾ-ਦੁਆਲਾ ਗੁਲਾਬੀ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਤਾ ਹੀ ਨਾ ਲੱਗਿਆ ਡੇਰੇ ਕਦੋਂ ਅਰਦਾਸ ਹੋਈ। ਕਦੋਂ ਆ ਕੇ ਤਾਰੇ ਚੜ੍ਹੇ। ਦੋਵੇਂ ਪਾਸੇ ਮਾਰ-ਮਾਰ ਕੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਘਰ ਵੱਲ ਮੂੰਹ ਕਰਕੇ ਸੋਤੇ ਹੋਏ ਸੁੱਤੇ। ਕੀ ਦਾ ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਢਾਬ ਤੋਂ ਘਰੇ ਆਉਣ ਤੱਕ।

ਕਾਲਜ 'ਚ ਲੱਗ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਇਕ-ਦੂਜੇ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਜਿਉਣਗੇ। ਨਾ ਹੀ ਦੋਵੇਂ ਹੋਰ ਕਿਤੇ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉਣਗੇ ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਹ ਅਚਾਨਕ ਫ਼ੌਜ 'ਚ ਚਲਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਵੇਖਣਾ ਨਸੀਬ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦਾ। ਨਾ ਹੀ ਕਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕ-ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਚਿੱਠੀ ਲਿਖੀ

ਸੀ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਹ ਅਹਿਸਾਸ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਮਨ ਦੇ ਨੇੜੇ ਰੱਖਦਾ ਕਿ ਉਹ ਸਿਰਫ਼ ਇਕ-ਦੂਜੇ ਲਈ ਬਣੇ ਨੇ। ਕੋਈ ਤੀਜਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ।

ਜਦੋਂ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਕਰਕੇ ਗੁਰਜੀਤ ਆਇਆ ਤਾਂ ਉਹਨੇ ਦਿੱਲੀਓਂ ਲੁਧਿਆਣੇ ਵਾਲੀ ਗੱਡੀ ਲਈ ਤੇ ਸੰਗਰੂਰ ਸਟੇਸ਼ਨ 'ਤੇ ਉੱਤਰ ਗਿਆ ਸੀ।

ਸੰਗਰੂਰ ਉੱਤਰ ਕੇ ਉਹ ਫ਼ੌਜੀਆਂ ਵਾਲੇ ਰੈਸਟ ਹਾਊਸ 'ਚ ਰਿਹਾ। ਕਾਲਜ 'ਚ ਛੁੱਟੀ ਹੋਣ ਪਿੱਛੋਂ ਉਹ ਬਨਾਸਰ ਬਾਗ 'ਚ ਮਿਲਦੇ। ਪੰਜ-ਛੇ ਦਿਨ ਉਹ ਸੰਗਰੂਰ ਲਾ ਲੈਂਦਾ। ਪੰਜ-ਚਾਰ ਦਿਨ ਪਿੰਡ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਮਿਲਣੀਆਂ 'ਚੋਂ ਇਹੋ ਗੱਲ ਨਿੱਤਰਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਈ ਕਿ ਉਹ ਚਾਰ-ਪੰਜ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਅਦਾਲਤ 'ਚ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਲੈਣਗੇ। ਉਹ ਵਿਪਰੀਤ ਨੂੰ ਫ਼ੌਜ 'ਚ ਨਾਲ ਲੈ ਜਾਵੇਗਾ। ਪਿੱਛੋਂ ਉਹਦੇ ਪਿਉ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਨਹੀਂ ਪੈਣੀ ਕਿ ਫ਼ੌਜ 'ਚ ਜਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਕਹਿ ਸਕੇ।

ਆਉਂਦਾ ਹੋਇਆ ਉਹ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਮੋਬਾਇਲ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਸੀ। ਟ੍ਰੇਨਿੰਗ ਵੇਲੇ ਤਨਖਾਹ ਕਾਫ਼ੀ ਘੱਟ ਸੀ। ਮੋਬਾਇਲ 'ਤੇ ਵੀ ਕਾਫ਼ੀ ਪੈਸੇ ਲੱਗੇ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਆਉਣ ਸਾਰ ਮੋਬਾਇਲ ਵਿਪਰੀਤ ਨੂੰ ਦੇਣਾ ਚਾਹਿਆ ਪਰ ਉਹ ਅੱਗੋਂ ਹੱਸ ਕੇ ਕਹਿੰਦੀ ਕਿ ਉਹਦੇ ਡੈਡੀ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਮੋਬਾਇਲ ਲੈ ਕੇ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕ-ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਨੰਬਰ ਲੈ ਲਏ। ਹਵਾਈ ਪੁਲ ਉੱਸਰ ਗਿਆ।

ਜਦੋਂ ਸਮਾਂ ਮਿਲਦਾ, ਉਹ ਇਕ-ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ।

ਵਿਪਰੀਤ ਦੀ ਗੱਲ ਬਹੁਤ ਛੋਟੀ ਹੁੰਦੀ। ਉਦੋਂ ਗੱਲ ਕਰਨ 'ਤੇ ਵੀ ਪੈਸੇ ਲਗਦੇ ਹੁੰਦੇ ਤੇ ਸੁਣਨ ਦੇ ਵੀ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਡੈਡੀ ਤੋਂ ਓਹਲਾ ਰੱਖਦੀ ਤਾਂ ਕਿ ਉਹਨੂੰ ਸ਼ੱਕ ਨਾ ਪਵੇ ਕਿ ਉਹ ਪਵਾਏ ਹੋਏ ਪੈਸਿਆਂ ਨਾਲ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇੱਧਰੋਂ-ਉੱਧਰੋਂ ਪੈਸੇ ਬਚਾ ਕੇ ਉਹ ਭੁੱਖੇ ਮੋਬਾਇਲ ਦਾ ਢਿੱਡ ਭਰਦੀ।

ਕਾਲਜ 'ਚ ਉਹਦੀ ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਮੈਡਮ ਡਾ. ਸ਼ਾਰਦਾ ਨਾਲ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਉਹ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੀ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸੀ। ਉਮਰ ਤੀਹ ਤੋਂ ਟੱਪੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਪਟਿਆਲੇ ਤੋਂ ਉਹ ਰੋਜ਼ ਸੰਗਰੂਰ ਆਉਂਦੀ। ਸੰਗਰੂਰ ਦੇ ਅੱਡੇ 'ਤੇ ਉਹਨੂੰ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਚੰਗੇ ਘਰ ਦੀ ਕੁੜੀ ਆਪਣੀ ਬਾਈਕ 'ਤੇ ਬਹਾ ਲਿਆਉਂਦੀ ਤੇ ਛੱਡਣ ਕੋਈ ਹੋਰ ਕੁੜੀ ਜਾਂਦੀ। ਉਹ ਭੋਰ-ਭੋਰ ਕੇ ਖਾਂਦੀ ਸੀ। ਕੱਦ ਕਾਠ ਚੰਗਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹਦਾ ਦਬਦਬਾ ਪਹਿਲੀ ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ 'ਤੇ ਹੀ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਮੂੰਹੋਂ ਗੱਲ ਪਿੱਛੋਂ ਕੱਢਦੀ। ਅਗਲੇ ਦੀ ਨਾਂਹ ਕਰਨ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪੈਂਦੀ। ਕੋਈ ਨਾਂਹ ਕਿਵੇਂ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹਦੇ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਧਰਤੀ ਵਿਛੀ ਪਈ ਹੁੰਦੀ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੰਮ ਕਹਿਣ ਦਾ ਢੰਗ ਵੀ ਉਹਦਾ ਜਾਨ ਕੱਢਣ ਵਰਗਾ ਹੁੰਦਾ। ਅਗਲੇ ਦਾ ਮਨ ਜਿੱਤ ਕੇ ਉਹ ਹਥੇਲੀ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹਾ ਲੈਂਦੀ ਸੀ।

ਉਹਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ ਕਿ ਵਿਪਰੀਤ ਤੇ ਉਹਦੇ ਨਾਲ਼ ਦੀ ਕੁੜੀ ਇੱਕੋ ਚੁਬਾਰੇ 'ਚ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਨੇ। ਹਰ ਸ਼ਨਿੱਚਰਵਾਰ ਨੂੰ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ਼ ਰਹਿੰਦੀ ਤੇ ਐਤਵਾਰ ਵਾਲ਼ੇ ਦਿਨ ਤੜਕੇ ਤਿਆਰ ਹੋ ਕੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿੱਧਰ ਜਾਂਦੀ। ਉਹ ਕਹਿੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਕ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀ ਧੂਰੀ ਹੈ। ਇਕ ਮਲੇਰਕੋਟਲੇ। ਇਕ ਲਹਿਰੇਗਾਗੇ।

ਉਹ ਰਾਤ ਉੱਥੇ ਕੱਟਣ ਬਾਰੇ ਦਸਦੀ ਪਰ ਰਹਿੰਦੀ ਕਿੱਥੇ ਸੀ, ਇਸ ਬਾਰੇ ਉਹੀ ਜਾਣਦੀ ਸੀ। ਸੋਮਵਾਰ ਵਾਲ਼ੇ ਦਿਨ ਸਜੀ ਫਵੀ ਤੇ ਤਰੇ-ਤਾਜ਼ਾ ਹੋਈ ਸੰਗਰੂਰ ਦੇ ਬੱਸ ਅੱਡੇ 'ਤੇ ਉੱਤਰਦੀ ਤੇ ਫੇਰ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਸ਼ਿੰਗਾਰੀ ਹੋਈ ਕੁੜੀ ਉਹਨੂੰ ਅੱਡੇ ਤੋਂ ਲੈਣ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੀ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਡਾ. ਸ਼ਾਰਦਾ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਉੱਤੋਂ-ਉੱਤੋਂ ਚਲਾਉਂਦੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ਼ ਰਹਿ ਕੇ ਉਹ ਚੰਗਾ ਖਾਂਦੀ-ਪੀਂਦੀ। ਦਿਲ ਕਰਦਾ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ਼ ਲਿਜਾ ਕੇ ਕਿਸੇ ਹੋਟਲ 'ਚ ਰੋਟੀ ਖਾਂਦੀ। ਆਰਡਰ ਵੀ ਆਪ ਦਿੰਦੀ। ਖਰਚ ਦੇ ਮਾਮਲੇ 'ਚ ਉਹਦਾ ਸੁਭਾਅ ਜੀਰੇ 'ਚੋਂ ਕੱਢੀ ਜੀਰੇ ਵਰਗਾ ਸੀ।

ਉਹ ਵਿਪਰੀਤ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਫਲਸਫ਼ੇ ਦਸਦੀ। ਸੋਚਦੀ, ਕਿ ਜੇ ਉਹ ਆਪਣੇ 'ਤੇ ਵਿਪਰੀਤ ਤੋਂ ਖਰਚ ਕਰਵਾ ਰਹੀ ਹੈ, ਉਹਦੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਮੱਤਾਂ ਤੋਂ ਕਿਤੇ ਘੱਟ ਹੈ। ਉਹ ਗੱਲਾਂ ਦੱਸ ਰਹੀ ਸਮਝਦੀ, ਜਿਵੇਂ ਸੋਨੇ ਦੀਆਂ ਮੋਹਰਾਂ ਦੇ ਰਹੀ ਹੋਵੇ।

ਉਹ ਇਹ ਵੀ ਦਸਦੀ ਕਿ ਉਹ ਪੀ.ਸੀ.ਐੱਸ. ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਵਿਪਰੀਤ ਬੀ.ਏ. ਕਰ ਜਾਵੇਗੀ, ਉਸ ਦੀ ਵੀ ਪੀ.ਸੀ.ਐੱਸ. ਕਰਨ 'ਚ ਮੱਦਦ ਕਰੇਗੀ। ਉਹਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਜ਼ਿਆਦਾ ਖਰਚ ਵਿਪਰੀਤ ਦੇ ਘਰੋਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਨਾਲ਼ ਰਹਿੰਦੀ ਕੁੜੀ ਵੱਲ ਉਹ ਬਹੁਤੀ ਤਵੱਜੋਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿੰਦੀ। ਉਹ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣਦੀ ਰਹਿੰਦੀ। ਪਰ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦੀ। ਕੰਮ ਵੀ ਵੱਧ ਉਹ ਕਰਦੀ।

ਦਸ-ਪੰਦਰਾਂ ਰਾਤਾਂ ਕੱਟਣ ਪਿੱਛੋਂ ਉਹਨੂੰ ਵਿਪਰੀਤ ਦੀ ਅੰਡਰ-ਸਟੈਂਡਿੰਗ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹਨੇ ਜਦੋਂ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ 'ਉਹ' ਕਰਦਾ ਕੀ ਹੈ? ਵਿਪਰੀਤ ਨੇ ਗੁਰਜੀਤ ਦੇ ਫ਼ੌਜ 'ਚ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਉਹ ਚੌਂਕਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਪਰ ਚੁੱਪ ਰਹੀ। ਮਨ ਵਿਚਲਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਉਣ ਦਿੱਤਾ। ਉਹਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਕੁਝ ਕਿਹਾ ਤਾਂ ਉਹ ਗੁਰਜੀਤ 'ਤੇ ਏਨੀ ਤੁਲੀ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਉਹਦੀ ਕਹੀ ਹੋਈ ਗੱਲ ਉਹਦੇ ਮਨ 'ਚ ਨਹੀਂ ਲਹਿਣੀ। ਕੀ ਲੋੜ ਹੈ ਬੁਰੀ ਪੈਣ ਦੀ। ਕੀ ਲੋੜ ਹੈ ਮੂੰਹ ਦਾ ਮਾਣ ਗੰਵਾਉਣ ਦੀ।

ਪਰ ਉਹਨੇ ਆਪਣੇ ਬਾਰੇ ਗੱਲਾਂ ਦੱਸਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸੀ ਕਿ ਉਹਦੀ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ ਮੁੰਡੇ ਨਾਲ਼ ਅੰਡਰ-ਸਟੈਂਡਿੰਗ ਸੀ ਤੇ ਉਹਨੇ ਪਤਾ ਲਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ 'ਚੋਂ ਸੀ। ਉਹ ਉਹਦੇ ਨਾਲ਼

ਘੁੰਮਦੀ ਫਿਰਦੀ ਸੀ। ਉਹਦੇ ਸੁਭਾਅ ਨੂੰ ਜਾਣਿਆਂ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਉਹਨੂੰ ਦਿਲੋਂ ਕਿੰਨਾ ਕੁ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਉਸਦੀ ਆਤਮਾ ਨਾਲ ਉਹਦੀ ਕੋਈ ਸਾਂਝ ਵੀ ਹੈ ਜਾਂ ਸਿਰਫ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਪਤਾ ਲਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਕਿੰਨਾ ਸ਼ੱਕੀ ਹੈ।

ਉਹਨੇ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਅਜੇ ਦੋ-ਚਾਰ ਸਾਲ ਹੋਰ ਵਿਆਹ ਨਹੀਂ ਕਰਵਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ। ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਬਾਰੇ ਉਹ ਕੁੱਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਸਦੀ। ਉਹਦਾ ਯਤਨ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਉਹਨੇ, ਜੋ ਵਿਪਰੀਤ ਨੂੰ ਜਚਾਉਣਾ ਹੈ, ਕਹਿਣਾ ਨਹੀਂ।

ਪਰ ਇਕ ਦਿਨ ਉਹਨੇ ਵਿਪਰੀਤ ਨੂੰ ਏਨਾ ਜ਼ਰੂਰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਵਿਆਹ ਬਾਰੇ ਕਾਹਲ ਨਾ ਕਰੇ। ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਘੁੰਮੇ-ਫਿਰੇ। ਜੋ ਦਿਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਰੇ ਪਰ ਮੈਰਿਜ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੁਝ ਬਣ ਕੇ ਕਰੇ। ਨੌਕਰੀ ਕਰਦੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਸਹੁਰੇ ਛੇਤੀ-ਛੇਤੀ ਸਿਰੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੇ। ਔਰਤ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਹੀ ਸਰਕਾਰੀ ਨੌਕਰੀ 'ਚ ਹੈ। ਆਦਮੀ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਕਮਾਉਣ 'ਚ ਹੈ।

ਜਿਉਂ-ਜਿਉਂ ਵਿਪਰੀਤ ਕਲਾਸਾਂ ਦੀਆਂ ਪੌੜੀਆਂ ਚੜ੍ਹਦੀ ਗਈ, ਸ਼ਾਰਦਾ ਦੇ ਆਉਣ-ਜਾਣ ਨਾਲ ਫਰਕ ਇਹ ਪਿਆ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਸ਼ਾਰਦਾ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਬਾਹਰੋ-ਬਾਹਰ ਚਲਾਉਂਦੀ ਸੀ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੁਚੀ ਉਹਦੀ ਬਣਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ।

ਜਦੋਂ ਗੁਰਜੀਤ ਛੁੱਟੀ ਆਉਂਦਾ। ਉਹ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਇੱਧਰ-ਉੱਧਰ ਜਾਂਦੀ। ਗੁਰਜੀਤ ਨੂੰ ਛੁੱਟੀ ਲੈਣ ਲਈ ਤਰ੍ਹਾਂ-ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਲਾਉਣੇ ਪੈਂਦੇ। ਪਰ ਫੇਰ ਜਿਵੇਂ ਉਹਦਾ ਇਹ ਮਸਲਾ ਵੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੋ ਹੱਲ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਮਾਲੇਰਕੋਟਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਜਮੈਂਟ ਦਾ ਸਮਾਨ ਬਣਦਾ ਸੀ। ਜਿਸ 'ਚ ਮੋਢਿਆਂ 'ਤੇ ਲੱਗਣ ਵਾਲੇ ਸਟਾਰ ਹੁੰਦੇ। ਫੀਤੀਆਂ ਤੇ ਸਿੰਗਨੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਤੇ ਹੋਰ ਕਾਫੀ ਕੁੱਝ।

ਇਹ ਸਮਾਨ ਦਾ ਆਰਡਰ ਲਿਖਤੀ ਭੇਜਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਲਿਜਾਣਾ ਆ ਕੇ ਪੈਂਦਾ। ਉਹਦੇ ਅਫਸਰ ਨੂੰ ਗੁਰਜੀਤ ਦੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਪਤਾ ਸੀ। ਅਫਸਰ ਦਾ ਆਪਣਾ ਪਿੰਡ ਵੀ ਭਵਾਨੀਗੜ੍ਹ ਕੋਲ ਸੀ। ਉਹਨੇ ਵੀ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਸਮਾਨ ਘਰੇ ਭੇਜਣਾ ਹੁੰਦਾ। ਉਹ ਗੁਰਜੀਤ ਨੂੰ ਫੌਜ ਦਾ ਕੰਮ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਚਾਰ-ਪੰਜ ਦਿਨ ਲਈ ਭੇਜ ਦਿੰਦਾ। ਉਹਦਾ ਦਿਲ ਕਰਦਾ ਨਾਨਕੇ ਜਾ ਆਉਂਦਾ। ਨਾ ਕਰਦਾ ਫੌਜੀਆਂ ਦਾ ਰੈਸਟ ਹਾਊਸ 'ਚ ਰਹਿੰਦਾ। ਅਚਾਨਕ ਮੀਂਹ ਵਾਂਗ ਆਏ ਗੁਰਜੀਤ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਵਿਪਰੀਤ ਦੇ ਪੈਰ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਨਾ ਲਗਦੇ।

ਨਾਨਕਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਬੋੜਾ-ਬਹੁਤਾ ਹੱਥ ਝਾੜਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਉਹਦੀ ਤਨਖਾਹ ਦਾ ਵੱਡਾ ਹਿੱਸਾ ਵਿਪਰੀਤ ਨਾਲ ਮੌਜ ਮਸਤੀ ਕਰਨ 'ਤੇ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪੈਸਾ ਪੈਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਾ ਰਿਹਾ। ਆਈ ਚਲਾਈ ਮਸਾਂ ਚਲਦੀ। ਪਰ ਉਹਨੂੰ ਇਹਦਾ ਕੋਈ ਫਿਕਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੁਹੱਬਤ 'ਚ ਹੁੰਦੀ ਜ਼ਿੰਦਾਬਾਦ ਇਸ

ਪਾਸੇ ਸੋਚਣ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿੰਦੀ।

ਬੀ.ਏ. ਦੇ ਆਖਰੀ ਸਾਲ ਵਿਪਰੀਤ ਨੇ ਬੜੀ ਮਿਹਨਤ ਕੀਤੀ।

ਉਸ 'ਚ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਬਣਨ ਦੇ ਬੀਜ ਡਾ. ਸ਼ਾਰਦਾ ਨੇ ਬੀਜ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਉਹਦਾ ਡੈਡੀ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਪੜ੍ਹਨ ਵੇਲੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਰੱਖਿਆ ਕਰੇ।

ਉਹਨੇ ਰਾਤ-ਦਿਨ ਇਕ ਕਰਕੇ ਪੇਪਰ ਦਿੱਤੇ। ਮਨ 'ਚ ਕੋਈ ਭਟਕਣ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੋਬਾਇਲ ਉਹਦੇ ਕੋਲ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਦਿਲ ਕਰਦਾ, ਗੁਰਜੀਤ ਨੂੰ ਆਉਣ ਲਈ ਕਹਿੰਦੀ। ਮਾਲੇਰਕੋਟਲੇ ਦੀਆਂ ਫੇਰੀਆਂ ਉਹਦੇ ਰਾਸ ਆ ਰਹੀਆਂ ਸੀ। ਪੇਪਰਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹਨੇ ਮਨ ਸ਼ਾਂਤ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ।

ਪੇਪਰ ਹੋਏ।

ਨਤੀਜਾ ਆਇਆ।

ਉਹਦੇ ਵਧੀਆ ਨੰਬਰ ਆਏ।

ਕਾਲਜ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਉਹ ਤੋਂ ਨੰਬਰ ਵੱਧ ਸਨ। ਫੇਰ ਵੀ ਉਹ ਮਾੜੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਹੀ। ਆਪਣੇ ਭਰਵੇਂ ਮੂੰਹ ਮੱਥੇ ਵਾਂਗ ਕਾਲਜ 'ਚ ਨਿਰਾਲੀ ਖੜ੍ਹੀ ਦਿਸਦੀ ਸੀ। ਸੋਹਣੀ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਉਹ ਪੜ੍ਹਾਈ 'ਚ ਵੀ ਤੇਜ਼ ਗਿਣੀ ਗਈ ਸੀ।

ਡਾ. ਸ਼ਾਰਦਾ ਦੇ ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਉਹਨੇ ਪਟਿਆਲਾ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ 'ਚ ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ ਐੱਮ.ਏ. 'ਚ ਦਾਖਲਾ ਲੈ ਲਿਆ। ਉਹਨੇ ਜਾਣ ਵੇਲੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਐੱਮ.ਏ. ਪੂਰੀ ਮਿਹਨਤ ਨਾਲ ਕਰੇ ਤੇ ਫਿਰ ਉਹ ਪੀ.ਐੱਚ.ਡੀ. ਵੀ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਚਾਹੇ ਤਾਂ ਪੀ.ਸੀ.ਐੱਸ. ਵੀ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਪਰ ਨਾਲ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਗੁਰਜੀਤ ਨਾਲ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਉਣੀ-ਜਾਣੀ ਰੱਖੇ। ਵਿਆਹ ਵਾਲੀ ਗੱਲ 'ਤੇ ਨਾ ਆਵੇ। ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ 'ਚ ਕਿਸੇ ਮੁੰਡੇ ਨਾਲ ਬਹੁਤਾ ਵਾਸਤਾ ਨਾ ਰੱਖੇ। ਉਥੇ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਅੰਡਰ-ਸਟੈਂਡਿੰਗ ਰਾਹ ਦਾ ਰੋੜਾ ਬਣੇਗੀ। ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਦੇ ਕਿਸੇ ਮੁੰਡੇ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ-ਬਾਤਾਂ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਬਣਾਈ ਰੱਖੇ। ਜੇ ਕੋਈ ਉਹਤੋਂ ਇੰਟੈਲੀਜੈਂਟ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨਾਲ ਹੱਸੇ ਖੇਡੇ ਪਰ ਵਿਚਲੀ ਵਿੱਥ ਨਾ ਮੇਟੇ। ਅਜਿਹੇ ਵਿਵਹਾਰ ਨਾਲ ਉਹਦਾ ਕੱਦ-ਬੁੱਤ ਵੀ ਬਣੇਗਾ ਤੇ ਸਾਂਝ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਮਨ 'ਚ ਉਹਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਵੀ ਵਧੇਗੀ। ਜੇ ਉਹ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਬਣ ਜਾਵੇ, ਅਗਾਂਹ ਜਾ ਕੇ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਵੀ ਕਰਵਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਨਾ ਸਹੀ।

ਅਜੇ ਉਹਨੂੰ ਐੱਮ.ਏ. 'ਚ ਇਕ ਸਾਲ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਗੁਰਜੀਤ ਦੀ ਬਦਲੀ ਜਲੰਧਰ ਦੀ ਹੋ ਗਈ। ਆਉਣ ਸਾਰ ਉਹਨੇ ਗੁਰਜੀਤ ਨੂੰ ਡਲਹੌਜੀ ਜਾਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਸੀ। ਪਰ ਅਚਾਨਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਫਰੀਦਕੋਟ ਦੇ ਇਕ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਨੇ ਵਿਪਰੀਤ ਨੂੰ ਉੱਥੇ ਪਹਿਚਾਣ ਲਿਆ ਸੀ। ਪਰਦਾ ਚਾਕ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।

ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਨੇ ਵਿਪਰੀਤ ਇਕ ਵਿਆਹ 'ਚ ਵੇਖੀ ਸੀ। ਉਹਦੇ ਨੈਣ-ਨਕਸ਼ ਹੀ ਅਜਿਹੇ ਸੀ ਕਿ ਇਕ ਵਾਰ ਵੇਖਣ ਵਾਲੇ ਦੇ ਮਨ 'ਤੇ ਉੱਕਰ ਜਾਂਦੇ ਸੀ। ਰਿੜਕੇ ਦੁੱਧ 'ਤੇ ਉਹ ਮੱਖਣ ਦਾ ਪੇੜਾ ਸੀ। ਲੰਬੀ ਧੌਣ ਰਹਿੰਦੀ-ਖੁੰਹਦੀ ਕਸਰ ਕੱਢ ਦਿੰਦੀ। ਗੱਲਾਂ 'ਚ ਪੈਂਦੇ ਟੋਏ ਵੀ ਕੁੜੀਆਂ ਦੀ ਭੀੜ 'ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢਦੇ ਸੀ। ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖਜ਼ਾਰ ਵੇਖਿਆ ਸੀ ਤੇ ਵੇਖਣ ਸਾਰ ਲਾਲੀ ਨੂੰ ਫੋਨ 'ਤੇ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਇਕ ਵਾਰ ਤਾਂ ਲਾਲੀ ਸੁਣਕੇ ਲਾਲੀ ਦੇ ਪੈਰ ਥਿੜਕ ਗਏ ਪਰ ਉਹ ਸੰਭਲਿਆ, “ਤੁਹਾਨੂੰ ਭੁਲੇਖਾ ਪਿਆ ਹੋਣੈ। ਕੋਈ ਹੋਰ ਕੁੜੀ ਹੋਣੀ ਐਂ ਉਹਦੇ ਵਰਗੀ। ਮੈਂ ਅੱਜ ਹੀ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਤੋਂ ਆਉਂਦਾ ਹੋਇਆ ਉਹਨੂੰ ਪਟਿਆਲੇ ਮਿਲ ਕੇ ਆਇਆਂ।”

ਅੱਗੋਂ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਚੁੱਪ ਕਰ ਗਿਆ। ਪਰ ਮਨ 'ਚ ਹੱਸਿਆ ਬਹੁਤ।

ਲਾਲੀ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਡਲਹੌਜੀ ਨੂੰ ਚੱਲ ਪਿਆ ਸੀ। ਜਾਂਦੇ-ਜਾਂਦੇ ਨੂੰ ਉਹਨੂੰ ਰਹਿ-ਰਹਿ ਕੇ ਗੁੱਸਾ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਮੂਰਖ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਹੀ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਆਪਣੀ ਮੰਮੀ ਦੇ ਪਸੰਦ ਦੇ ਕੱਪੜੇ ਲੈਂਦੀ ਸੀ ਤੇ ਪਿੰਡ ਆ ਕੇ ਵੀ ਉਹਦੇ ਆਏ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਰੋਟੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਖਾਂਦੀ। ਉਹਦੇ ਆਈ ਤੋਂ ਉਹ ਆਬਣੇ ਦਿਨ ਛਿਪਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਘਰੇ ਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਪਿੰਡ ਦੇ ਡੇਰੇ 'ਚ ਵੀ ਉਹ ਮਾਂ ਨਾਲ ਜਾਂਦੀ ਸੀ।

ਲਾਲੀ ਸੋਚਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਕੀ ਕੱਢ ਮਾਰਿਆ ਉਹਨੇ? ਹੁਣ ਤੱਕ ਬੁਕਲ 'ਚ ਪਲਦੇ ਸੱਪ ਦਾ ਉਹਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਪਤਾ ਕਿਉਂ ਨਾ ਲੱਗਿਆ। ਮੈਂ ਉਹਨੂੰ ਮੁੰਡਿਆਂ ਵਰਗੀ ਸਮਝਦਾ ਸੀ। ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦਾ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ। ਉਹਨੂੰ ਬੁਲਾਉਣ ਵੇਲੇ ਵੀ ਉਹ ‘ਵਿਪਰੀਤ’ ਦੀ ਥਾਂ, ‘ਉਏ ਵਿਪਰੀਤੇ’ ਕਹਿ ਕੇ ਬੁਲਾਉਂਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਇਹ ਕੀ ਕਮਲ ਕੱਤਿਆ ਉਹਨੇ। ਉਹਨੇ ਮਨ 'ਚ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਗੁੱਸਾ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਰਾਤ ਨੂੰ ਉਹ ਡਲਹੌਜੀ ਪਹੁੰਚਿਆ। ਆਪ ਰਹਿਣ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਉਹਨੇ

ਕਈ ਹੋਟਲ ਵੇਖੇ ਪਰ ਉਹ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਉਹ ਤੜਕੇ ਜਲੰਧਰ ਨੂੰ ਚੱਲ ਪਏ ਸੀ।

ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਦੁਪਹਿਰੇ ਲਾਲੀ ਪਟਿਆਲੇ ਆਇਆ ਤੇ ਆਉਣ ਸਾਰ ਉਹਨੇ ਵਿਪਰੀਤ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਜਾਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਉਹਦੇ ਚਿਹਰੇ ਦਾ ਰੰਗ ਉੱਡਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਡੈਡੀ ਦੀ ਘਬਰਾਹਟ ਵੇਖ ਕੇ ਉਹ ਘਬਰਾ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਗੱਲ ਜ਼ਰੂਰ ਹੈ। ਉਹਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਉਹਦੇ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਹੈ।

ਰਾਹ 'ਚ ਆਉਣ ਵੇਲੇ ਉਹਦੇ ਡੈਡੀ ਨੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਢਾਬੇ 'ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗ ਚਾਹ-ਪਾਣੀ ਪੀਣ ਲਈ ਗੱਡੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰੋਕੀ। ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਕੀਤੀ। ਪੜ੍ਹਾਈ ਬਾਰੇ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪੁੱਛਿਆ। ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਵੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਦੋ-ਦੋ, ਤਿੰਨ-ਤਿੰਨ ਬੰਦੇ ਨਾਲ ਹੁੰਦੇ ਸੀ। ਕਾਰ ਵੀ ਉਹ ਆਪ ਚਲਾ ਕੇ ਆਇਆ ਸੀ। ਪਿਛਲੀ ਸੀਟ 'ਤੇ ਨੀਵੀਂ ਪਾਈ ਬੈਠੀ ਉਹ ਸੋਚ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਅੱਜ ਉਹਦੀ ਖ਼ੈਰ ਨਹੀਂ! ਉਹ ਪਛਤਾ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਕਾਹਨੂੰ ਜਾਣਾ ਸੀ ਉਹਨੇ ਗੁਰਜੀਤ ਨਾਲ।

ਕਦੇ-ਕਦੇ ਮਨ 'ਚ ਇਹ ਵੀ ਗੱਲ ਆਉਂਦੀ ਕਿ ਉਹਦੇ ਡੈਡੀ ਨੂੰ ਉਹਦੇ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਤਾਂ ਕਿਸਨੇ ਨੇ ਦੱਸਿਆ? ਕੌਣ ਹੋਇਆ ਉਹ। ਉਹਨੂੰ ਡਾ. ਸ਼ਾਰਦਾ 'ਤੇ ਸ਼ੱਕ ਹੋਇਆ। ਪਿਛਲੇ ਦਿਨਾਂ 'ਚ ਦੋ ਵਾਰ ਉਹਦਾ ਫੋਨ ਆਇਆ ਸੀ। ਉਹ ਕਲਾਸ ਰੂਮ ਵਿਚ ਸੀ। ਫੋਨ ਉਹਤੋਂ ਅਟੈਂਡ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਇਆ। ਮੋੜਵਾਂ ਫੋਨ ਕਰਨਾ ਉਹ ਭੁੱਲ ਗਈ ਸੀ। ਸੋਚਿਆ, ਸ਼ਾਇਦ ਉਹਨੇ ਗੁੱਸਾ ਕਰਕੇ ਉਹਦੇ ਪਿਓ ਨੂੰ ਫੋਨ ਕਰਕੇ ਸਭ ਕੁੱਝ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ।

ਪਰ ਫੇਰ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਡਾ. ਸ਼ਾਰਦਾ ਕੋਲ ਉਹਦੇ ਡੈਡੀ ਦਾ ਫੋਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਉਹਨੇ ਮਨ 'ਚ 'ਨਹੀਂ...ਨਹੀਂ' ਕਿਹਾ ਤੇ ਫੇਰ ਖੋਲ੍ਹਣ ਲੱਗ ਪਈ ਕਿ ਉਹਦੇ ਡੈਡੀ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿਸਨੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਉਹਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਰਹਿ ਕੇ ਕੁੜੀ 'ਤੇ ਵੀ ਸ਼ੱਕ ਹੋਇਆ। ਪਰ ਉਹ ਬੀ ਏ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਵਿਆਹੀ ਗਈ ਸੀ ਤੇ ਨਾਲੇ ਉਹਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਗੁਰਜੀਤ ਨਾਲ ਡਲਹੌਜੀ ਆਈ ਹੋਈ ਹਾਂ। ਉਹ ਕੁੜੀ ਹੁਣ ਉਹਦੇ ਸੰਪਰਕ 'ਚ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸੋਚਾਂ ਦੇ ਘੋੜੇ ਉਹਨੇ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਪਾਸੇ ਦੌੜਾਏ। ਪਰ ਮਨ ਦੀ ਡਿੱਕ ਡੋਲੇ ਖਾਂਦੀ ਕਿਸੇ ਕਿਨਾਰੇ ਵੀ ਨਾ ਲੱਗ ਸਕੀ।

ਘਰੇ ਆ ਕੇ ਲਾਲੀ ਨੇ ਗੁੱਸੇ ਹੋਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਜ਼ਬਤ ਰੱਖਿਆ ਤੇ ਆਪਣੇ ਘਰਵਾਲੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹਤੋਂ ਪੁੱਛ ਕੇ ਦੱਸੋ ਕਿ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਗਿਆ ਮੁੰਡਾ ਕੌਣ ਸੀ? ਕਿੱਥੋਂ ਦਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਉਹਨੇ ਗੁਰਜੀਤ ਦਾ ਨਾਂ ਲਿਆ ਤਾਂ ਉਹਦਾ ਪਿਉ ਅੱਗ-ਭੇਬੂਕਾ ਹੋ ਗਿਆ।

ਉਹ ਵਿਪਰੀਤ ਦੀ ਧੀ ਵਾਲੀ ਅਪਣੱਤ ਭੁੱਲ ਗਿਆ। ਅੱਖਾਂ 'ਚੋਂ ਅੰਗਿਆਰ ਡਿੱਗਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਉਹਨੇ ਚਾਰ-ਪੰਜ ਥੱਪੜ ਅੰਦਰਲੇ ਕਮਰੇ 'ਚ

ਲਿਜਾ ਕੇ ਉਹਦੇ ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਮਾਰੇ। ਦਿਲ ਕਰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਗੋਲੀ ਮਾਰ ਦੇਵੇ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਗੁੱਸਾ ਕੱਢ ਹਟਿਆ ਤਾਂ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ 'ਚ ਉਸ ਨਾਲ ਕੋਈ ਵੀ ਵਾਸਤਾ ਨਾ ਰੱਖਣ ਬਾਰੇ ਕਹਿ ਕੇ ਬਾਹਰ ਆ ਗਿਆ ਤੇ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿ ਆਇਆ ਕਿ ਉਹ ਹੁਣੇ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਉਹਨੂੰ ਕਹੇ ਕਿ ਅੱਜ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹਦਾ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਵਾਸਤਾ ਨਹੀਂ। ਉਹਨੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਫੇਰ ਵੀ ਆਉਣੀ-ਜਾਣੀ ਰੱਖੀ ਤਾਂ ਉਹ ਗੁਰਜੀਤ ਨੂੰ ਵੀ ਮਾਰੇਗਾ ਤੇ ਉਹਨੂੰ ਵੀ।

ਵਿਪਰੀਤ ਨੂੰ ਡੈਡੀ ਦੇ ਗੁੱਸੇ ਦਾ ਪਤਾ ਸੀ। ਉਹ ਧੁਰ ਅੰਦਰ ਤੱਕ ਕੰਬ ਗਈ ਤੇ ਗੁਰਜੀਤ ਨੂੰ ਫੋਨ 'ਤੇ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਹੁਣ ਤੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਨੀ ਨਿਭ ਗਈ ਹੈ, ਠੀਕ ਹੈ। ਉਹ ਮੁੜ ਕੇ ਉਹਨੂੰ ਫੋਨ ਨਾ ਕਰੇ।

ਗੁਰਜੀਤ ਨੂੰ ਅਚਾਨਕ ਇਹ ਫੋਨ ਆਇਆ ਸੀ। ਵਿਪਰੀਤ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਕੰਬ ਰਹੀ ਸੀ ਤੇ ਘਬਰਾਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਕੰਬਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਉਹਨੇ ਛੇ ਸਾਲ ਦੀ ਮੁਹੱਬਤ ਦਾ ਪਲਾਂ 'ਚ ਹੀ ਅੰਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਧੂੜ ਦੀ ਭਰੀ ਹੋਈ ਚੁੰਨੀ ਝਾੜੀ ਹੋਵੇ।

ਵਕਤ ਦੇ ਵਗਦੇ ਪਾਣੀ 'ਚ ਸਭ ਕੁੱਝ ਰੁੜ ਗਿਆ ਸੀ।

ਅਚਾਨਕ ਗੱਲ ਕੀ ਹੋਈ? ਉਹ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਕਿਆ। ਕਦੇ ਉਹਦੇ ਮਨ 'ਚ ਕੋਈ ਗੱਲ ਆਉਂਦੀ, ਕਦੇ ਕੋਈ। ਉਹ ਸੋਚਣ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰੇ ਪਤਾ ਨਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਹੋ ਸਕਦੇ ਪਟਿਆਲੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ 'ਚ ਉਹਨੂੰ ਕੋਈ ਹੋਰ ਮੁੰਡਾ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਉਹਨੇ ਇਹ ਵੀ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਹੋ ਸਕਦੇ ਉਹਦੇ ਡੈਡੀ ਨੇ ਉਸ ਲਈ ਕੋਈ ਬਾਹਰਲਾ ਮੁੰਡਾ ਭਾਲ ਲਿਆ ਹੋਵੇ।

ਕਈ ਵਾਰ ਲਾਲੀ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਜਦੋਂ ਗੁਰਜੀਤ ਪਿੰਡ ਛੁੱਟੀ ਆਵੇ, ਚਾਰ ਪੈਸੇ ਦੇ ਕੇ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਫਸਤਾ ਵੱਢਵਾ ਦੇਵੇ। ਪਿੱਛੋਂ ਕੀਹਨੇ ਪੁੱਛਣਾ ਹੈ। ਉਹਦੇ ਨੰਗ ਨਾਨਕੇ ਕੀ ਕਰ ਲੈਣਗੇ ਉਹਦਾ। ਚਾਰ ਦਿਨ ਆਪੇ ਰੋ ਧੋ ਕੇ ਚੁੱਪ ਕਰ ਜਾਣਗੇ।

ਪਰ ਸਿਆਸਤ 'ਚ ਦਿਨੋ-ਦਿਨ ਲੱਗਦੇ ਪੈਰਾਂ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਕੁੱਝ ਕਹਿਣ ਜਾਂ ਕਰਨ ਜੋਗਰਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਛੱਡਿਆ। ਸਿਆਸਤ ਹੈ ਹੀ ਚੁੱਪ ਰਹਿਣ ਦੀ। ਬੋਲਦੇ ਨੂੰ ਸੁਣਨ ਦੀ। ਕੋਰਾ ਨਾ ਹੋਣ ਦੀ। ਚੁੱਪ ਰਹਿ ਕੇ ਮਨ ਮਰਜੀ ਕਰਨ ਦੀ।

....ਪਰ ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਗੁਰਜੀਤ ਫੌਜ 'ਚੋਂ ਪਿੰਡ ਆਇਆ ਸੀ ਤੇ ਦਲਵੀਰ ਕਿਆਂ ਨਾਲ ਹਿੱਸੇ ਦਾ ਰੋਲਾ ਪਿਆ ਤਾਂ ਲਾਲੀ ਨੂੰ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਆਪਣੇ ਆਪ ਗੱਲ ਉਹਦੇ ਹੱਥ 'ਚ ਆ ਗਈ ਹੈ। ਇਕ ਵਾਰ ਦਲਵੀਰ ਉਸ ਨਾਲ ਪੰਗਾ ਲੈ ਲਵੇ ਤੇ ਗੱਲ ਬਾਣੇ ਲੈ ਜਾਵੇ। ਫੇਰ ਉਹ ਉਹਨੂੰ ਤੁਰਨ ਜੋਗਰਾ ਨਹੀਂ ਛੱਡੇਗਾ। ਦੱਸ ਦੇਵੇਗਾ ਕਿ ਪਿੰਡ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਨਾਲ ਕਿਵੇਂ ਖੇਡੀਦਾ ਹੈ! ਵੱਡੇ

ਘਰਾਂ ਨਾਲ ਕਿਵੇਂ ਪੰਗਾ ਲਈਦਾ ਹੈ! ਔਕਾਤ 'ਚ ਕਿਵੇਂ ਰਹੀਦਾ ਹੈ!

ਪਰ ਦੋ ਦਿਨ ਲੰਘਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਦਲਵੀਰ ਦਾ ਕੁਝ ਨਾ ਕਰਨਾ ਉਹਨੂੰ ਬੁਰਾ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਕ ਵਾਰ ਉਹਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਉਹ ਦਲਵੀਰ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਫੇਰ ਤਿੱਖਾ ਕਰੇ ਤੇ ਫੇਰ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਉਹਨੇ ਜੋ ਕਰਨਾ ਸੀ, ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਅਜੇ ਹੋਰ ਦੋ-ਚਾਰ ਦਿਨ ਉਡੀਕਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕਾਹਲੂ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਦਲਵੀਰ ਉਹਦੇ ਕੀ ਅਰਥ ਕੱਢੇ।

ਦਲਵੀਰ ਨੂੰ ਹੱਥ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਾਉਣ ਨਾਲ ਉਹ ਏਨਾ ਕੁ ਕਾਮਯਾਬ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹਦੇ ਪੱਲੇ ਅਜੇ ਤੱਕ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪੈਣ ਦਿੱਤਾ। ਨਾ ਹੀ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ 'ਚ ਪੈਣ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ।

ਉਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਦਲਵੀਰ ਭਾਵੇਂ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਦੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲਾ ਕੇ ਉਹਦੀ ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ ਨਾ ਵੀ ਕਰੇ। ਇਕ ਵਾਰ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਬਹਾਨਾ ਬਣਾ ਕੇ ਗੱਲ ਬਾਣੇ ਲੈ ਜਾਵੇ ਤੇ ਉਹ ਦਲਵੀਰ ਤੋਂ ਅਖਵਾ ਦੇਵੇਗਾ ਕਿ ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਉਹਦੀ ਘਰਵਾਲੀ ਨਾਲ ਬੁਰਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਸੋਚੀ ਸੀ। ਉਹਦੀ ਮਾਂ ਘਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਬਾਪ ਖੇਤ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਨਾਨਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੀ ਡੇਰੇ ਹੈ। ਪਰ ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਜਾਣ ਦੀ ਅਜੇ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਸਮਝਦਾ ਸੀ ਕਿ ਨੰਗ-ਭੁੱਖ ਲੜਾਉਣੀ ਕੋਈ ਔਖੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਇਕ ਥਾਂ ਇਕੱਠੀ ਕਰਨੀ ਔਖੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

8

ਗੁਰਜੀਤ ਬੇ-ਸੁਧ ਹੋਇਆ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਚਲਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹਦੀ ਸੁਰਤ ਜ਼ਿੰਦਗੀ 'ਚ ਵਾਪਰੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ 'ਤੇ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਫ਼ੌਜ 'ਚ ਕੋਈ ਸਮਾਂ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਉਹਨੂੰ ਵਿਪਰੀਤ 'ਤੇ ਗੁੱਸਾ ਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਉਹਨੇ ਜੋ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਉਹਦੀ ਉਮੀਦ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹਨੇ ਆਪ ਕਦੇ ਕੋਈ ਕਮੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰੱਖੀ। ਸਾਹਾਂ 'ਚ ਸਾਹ ਲੈ ਕੇ ਲੋਕ ਇਉਂ ਵੀ ਬਦਲ ਜਾਂਦੇ ਨੇ, ਉਹਨੇ ਅੱਖੀਂ ਵੇਖ ਲਿਆ ਸੀ ਤੇ ਉਹਦਾ ਦਰਦ ਵੀ ਪਿੰਡੇ 'ਤੇ ਹੰਢਾ ਲਿਆ ਸੀ।

ਉਹ ਅੰਦਰੋਂ ਟੁੱਟ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਦਿਲ ਕੁਝ ਵੀ ਕਰਨ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਦਾ। ਫ਼ੌਜ 'ਚ ਉਹ ਤਿੰਨ-ਤਿੰਨ ਘੰਟਿਆਂ ਦੇ ਪਹਿਰੇ 'ਤੇ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਗਦਾ ਕਿ ਸਮਾਂ ਕਦੋਂ ਲੰਘਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ 'ਚੋਂ ਵਿਪਰੀਤ ਦੇ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸਮਾਂ ਏਨਾ ਭਾਰਾ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਤੁਰਨੋਂ ਵੀ ਹਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਬੰਦਿਆਂ ਵਾਂਗ ਉਹਦੇ ਗਿੱਟੇ ਨੂੰ ਮੋਚ ਵੀ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਨੇ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਦਾ ਪੁੱਠਾ ਪਾਸਾ ਵਿਖਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਉਹਨੇ ਪਿੰਡ ਛੁੱਟੀ ਆਉਣਾ ਘੱਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਪਰ

ਫੇਰ ਵੀ ਉਹ ਕਦੇ ਨਾ ਕਦੇ ਭੁੱਲਿਆ-ਭਟਕਿਆ ਆ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਸੀ...ਤੇ ਹੁਣ ਪਿਛਲੇ ਅੱਠ-ਨੌਂ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਉਹਦੀ ਪਿੰਡ ਨਾਲ਼ ਕੋਈ ਸਾਂਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਹੀ।

ਉਹ ਜਦੋਂ ਪਿੰਡ ਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਮਾਮੇ ਕੇ ਘਰੇ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਗੱਲ ਵਾਪਰੀ ਹੁੰਦੀ। ਜਿਸਦੀਆਂ ਕੰਨੀਆਂ ਪੈਸੇ ਨਾਲ਼ ਜੁੜੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ। ਪਿਛਲੇ ਸਾਲਾਂ 'ਚ ਅੰਨ੍ਹੀ ਮੁਹੱਬਤ ਦੇ ਵੇਗ 'ਚ ਉਹਨੇ ਪੈਸਾ ਪਾਣੀ ਵਾਂਗ ਵਹਾਇਆ ਸੀ, ਪਰ ਹੁਣ ਓਨਾ ਸੰਕੋਚ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਕੋਲ਼ ਪੈਸੇ ਜੁੜਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਏ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਕਦੇ ਮਨ 'ਚ ਪਿੰਡ ਜਾਣ ਦੀ ਗੱਲ ਆਉਂਦੀ, ਉਹਨੂੰ ਲਗਦਾ ਕਿ ਉਹ ਜੋੜੇ ਹੋਏ ਪੈਸਿਆਂ ਨੂੰ ਖੋਰਾ ਲਵਾਉਣ ਹੀ ਜਾਵੇਗਾ।

ਮਾਮੀ ਦੀ ਆਦਤ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਗੁਰਜੀਤ ਤੋਂ ਪੈਸੇ ਆਪ ਨਹੀਂ ਸੀ ਮੰਗਦੀ। ਉਹਦੇ ਨਾਨੇ ਤੋਂ ਮੰਗਵਾਉਂਦੀ ਸੀ। ਉਹਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਨਾਨੇ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਮੋੜਦਾ।

ਨਾਨਾ ਉਹਦੇ ਲਈ ਸਭ ਕੁੱਝ ਸੀ। ਕਿਹੜਾ ਮੇਲਾ ਸੀ, ਜਿਹੜਾ ਛੋਟੇ ਹੁੰਦੇ ਨੂੰ ਨਾਨੇ ਨੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਵਿਖਾਇਆ। ਕਿਹੜੀ ਚੀਜ਼ ਸੀ, ਜਿਹੜੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿਵਾਈ। ਹਾਣਦਿਆਂ ਤੋਂ ਸਾਈਕਲ ਉਹਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਲੈ ਕੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਮਾਮੀ ਨਾਲ਼ ਮਨੋ-ਮਨੀਂ ਦੂਰ ਹੋਣ ਦਾ ਇਕ ਕਾਰਨ ਇਹ ਵੀ ਸੀ ਕਿ ਅੱਠਵੀਂ ਤੱਕ ਮਾਮੀ ਦੇ ਵੱਡੇ ਭਾਈ ਦੀ ਕੁੜੀ ਝਿਰਮਲ ਉਹਦੇ ਨਾਲ਼ ਪੜ੍ਹੀ ਸੀ। ਉਹ ਘਰ ਦਾ ਕੰਮ ਵੀ ਜਾਣਦੀ ਸੀ ਤੇ ਪੜ੍ਹਨ 'ਚ ਵੀ ਚੰਗੀ ਸੀ। ਨੌਵੀਂ 'ਚ ਉਹ ਉਹਦੇ ਨਾਲ਼ ਪੜ੍ਹਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਾਈ, ਸਗੋਂ ਪਿੰਡ 'ਚ ਹੀ ਇਕ ਬਾਣੀਆਂ ਦੀ ਨੂੰਹ ਕੋਲ਼ ਸਿਲਾਈ ਦਾ ਕੰਮ ਸਿੱਖਣ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਸਾਲ ਭਰ 'ਚ ਉਹ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਸੂਟਾਂ 'ਤੇ ਹੱਥ ਪਾਉਣ ਲਾ ਦਿੰਦੀ। ਝਿਰਮਲ ਨੇ ਉਹਦੇ ਕੋਲ਼ ਦੋ ਸਾਲ ਲਾਏ ਸੀ। ਦਰਜ਼ੀਆਂ ਵਾਂਗ ਉਹ ਕੰਮ ਨੂੰ ਹੱਥ ਪਾਉਣ ਲੱਗ ਪਈ ਸੀ।

ਇਕ ਵਾਰ ਗੁਰਜੀਤ ਛੁੱਟੀ ਆਇਆ। ਉਦੋਂ ਝਿਰਮਲ ਕੰਮ ਸਿੱਖ ਕੇ ਚਲੀ ਗਈ ਸੀ। ਮਾਮੇ ਨੂੰ ਕੋਲ਼ ਬਹਾ ਕੇ ਮਾਮੀ ਨੇ ਉਹਦੇ ਨਾਲ਼ ਝਿਰਮਲ ਦਾ ਸਾਕ ਦੀ ਗੱਲ ਤੋਰੀ ਤਾਂ ਉਹਨੇ ਕਿਹਾ, “ਮਾਮੀ! ਮੈਂ ਹੁਣ ਤੱਕ ਤਾਂ ਉਹਨੂੰ ਭੈਣ ਕਹਿੰਦਾ ਰਿਹਾ। ਹੁਣ ਉਹਦੇ ਨਾਲ਼ ਵਿਆਹ ਕਿਵੇਂ ਕਰਵਾ ਲਾਂ? ਲੋਕ ਕੀ ਕਹਿਣਗੇ?”

“ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸਿੱਧਰਿਆ ਕੀ ਕਹਿਣੈ? ਓਹੀ ਰਿਹਾ ਨਾ ਫ਼ੌਜੀ ਦਾ ਫ਼ੌਜੀ। ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਵੰਨੀਂ ਨਿਗ੍ਹਾ ਮਾਰ। ਕਿੰਨੇ ਘਰਾਂ 'ਚ ਭੂਆ ਪਿੱਛੇ ਭਤੀਜੀਆਂ ਆਈਆਂ ਨੇ। ਲੁਹਾਰਾਂ ਕੇ ਗੱਜਣ ਕੇ ਦੇਖ ਲਾ। ਨਾਈਆਂ ਦੇ ਤੋਤੇ ਕੇ। ਸਰਪੰਚਾਂ ਦੇ ਸ਼ਰੀਕੇ 'ਚ। ਹੋਰ ਕੀਹਦੇ-ਕੀਹਦੇ ਦੱਸਾਂ ਤੈਨੂੰ।”

“ਨਹੀਂ ਮਾਮੀ! ਅੱਡੋਂ ਜਿੱਥੋਂ ਮਰਜ਼ੀ ਵੇਖ ਲਓ। ਮੈਂ ਝਿਰਮਲ ਨਾਲ਼ ਵਿਆਹ ਨਹੀਂ ਕਰਾਉਣਾ। ਮੈਂ ਭੈਣ ਕਹਿੰਦਾ ਰਿਹਾ ਉਹਨੂੰ।”

ਗੁਰਜੀਤ 'ਭੈਣ' ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਹਿੰਡ ਦਾ ਮੂੰਹਾਂ ਬਣਾ ਕੇ ਬਚਾਅ ਕਰ ਰਿਹਾ

ਸੀ। ਅਸਲ 'ਚ ਉਦੋਂ ਉਹਨੂੰ ਯਕੀਨ ਸੀ ਕਿ ਵਿਪਰੀਤ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਲਵੇਗੀ। ਉਸੇ ਨੂੰ ਉਹ ਮੁਹੱਬਤ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਉਹੀ ਉਹਦੀ ਆਖ਼ਰੀ ਪਸੰਦ ਸੀ। ਉਹੀ ਉਹਦੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਸੀ। ਉਹ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਰਾਹ ਪੈਣਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਚਾਹੁੰਦਾ।

ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਪਣੀ ਹਿੰਡ 'ਤੇ ਅੜਿਆ ਰਿਹਾ। ਮਾਮੀ ਨੇ ਜਿਵੇਂ ਵਾਸਤਾ ਪਾਇਆ ਹੋਵੇ, “ਤੂੰ ਅਕਲ ਨੂੰ ਹੱਥ ਮਾਰ। ਝਿਰਮਲ ਮੇਰੇ ਭਾਈ ਦੀ ਕੁੜੀ ਐ। ਤੇਰੀ ਭੈਣ ਕਿਵੇਂ ਲੱਗੀ। ਆਉਣ ਸਾਰ ਘਰੇ ਖਪ ਜੂ। ਅੱਡ ਦੀ ਨੇ ਖਪਣਾ ਨੂੰ। ਨਾਲੇ ਜਿਹੜਾ ਕੰਮ ਮੌਕੇ ਸਿਰ ਹੋ ਜੇ, ਉਹਦਾ ਅੰਤ ਨੂੰ ਹੁੰਦਾ। ਉਹਦਾ ਦਿਲ ਕੀਤਾ ਤੇਰੇ ਪਿੱਛੋਂ ਏਥੇ ਰਹੀ ਚੱਲੂ। ਦਿਲ ਕਰੂ, ਪਿੰਡ ਰਹੀ ਚੱਲੂ। ਕੱਪੜੇ ਸਿਉਣ 'ਚ ਉਹਦਾ ਹੱਥ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਿਆ। ਨਾ ਧੱਕ ਨਿਮਾਣੀ ਨੂੰ। ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਗੱਲੋਂ ਕਦੇ ਜ਼ੋਰ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ। ਮੈਂ ਹੱਥ ਬੰਨ੍ਹਦੀ ਆਂ ਤੇਰੇ ਮੂਹਰੇ। ਨਾ ਭਾਈ ਦੇ ਘਰੇ ਮੇਰੀ ਇੱਜ਼ਤ ਖਰਾਬ ਕਰ। ਝਿਰਮਲ ਦੀ ਮਾਂ ਕਦੇ ਮੇਰੇ ਮੂਹਰੇ ਬੋਲੀ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਤੂੰ ਹਾਂ ਨਾ ਕਹੀ, ਅੱਖਾਂ ਪਾੜ-ਪਾੜ ਕੇ ਝਾਕਣ ਲੱਗ ਪਊ। ਭਾਈ ਦੇ ਘਰੇ ਨੱਕ ਵੱਢਿਆ ਜਾਊ ਮੇਰਾ। ਉੱਥੇ ਆਉਣ-ਜਾਣ ਜੋਗਰੀ ਨੂੰ ਰਹਿਣੀ ਮੈਂ। ਗਾਹਾਂ ਤੇਰੀ ਮਰਜੀ।”

ਗੁਰਜੀਤ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬੋਲਿਆ। ਬਿਨਾਂ ਕੁਝ ਕਹੇ ਘਰੋਂ ਤੁਰ ਗਿਆ ਸੀ। ਦਿਨ ਛਿਪੇ ਤੱਕ ਉਹ ਬਾਹਰ ਰਿਹਾ ਤੇ ਆਥਣੇ ਆ ਕੇ ਨਾਨੇ ਵਾਲੇ ਕਮਰੇ 'ਚ ਪੈ ਗਿਆ। ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਉਹ ਮਾਮੀ ਦੇ ਨੱਕੋ-ਬੁੱਲ੍ਹੋਂ ਲਹਿ ਗਿਆ ਸੀ।

ਝਿਰਮਲ ਵਿਆਹ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

ਉਹਦੇ ਵਿਆਹ ਪਿੱਛੋਂ ਮਾਮੀ ਦੇ ਮਨ 'ਚੋਂ ਉਹ ਜਿਉਂਦਾ ਮਰ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਛੁੱਟੀ ਆਉਂਦਾ, ਉਹਦੀ ਰੋਟੀ ਲਾਹ ਕੇ ਦੇਣ ਨੂੰ ਉੱਕਾ ਦਿਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਦਾ ਪਰ ਘਰ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਸੀ, ਜਿਹੜੀਆਂ ਨਾਨੇ ਰਾਹੀਂ ਉਹਦੀ ਜੇਬ 'ਚੋਂ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਕਢਵਾ ਕੇ ਪੂਰੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸੀ ਪਰ ਮਨ 'ਚ ਗੁੱਸਾ ਦੱਬਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਅੱਜ ਜੇ ਉਹਨੇ ਉਹਨੂੰ ਘਰੋਂ ਕੱਢਣ ਦੀ ਹਿੰਡ ਫੜੀ ਹੋਈ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹਦਾ ਇਕ ਕਾਰਨ ਭਾਈ ਦੇ ਘਰੇ ਉਹਦਾ ਹੇਠੀ ਹੋਣੀ ਵੀ ਸੀ।

ਗੁਰਜੀਤ ਨੂੰ ਲਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਚਾਰ ਬੰਦੇ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਆਪਣਾ ਮਸਲਾ ਹੱਲ ਕਰ ਲਵੇਗਾ। ਅੰਤ ਉਹ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਵੀ ਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਮਾਮੇ ਕੇ ਬੈਠਕ ਪਿੱਛੇ ਕੁਝ ਥਾਂ ਦੇ ਦੇਣ। ਉਹ ਆਪਣਾ ਘਰ ਪਾ ਲਵੇ। ਇਹ ਗੱਲ ਜੇ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਮਾੜੀ ਨਹੀਂ। ਘਰ ਪਾ ਕੇ ਸੀਟੀ ਰਾਹੀਂ ਘਰ ਵਸਾ ਲਵੇਗਾ। ਜੇ ਉਹ ਥਾਂ ਮੁੱਲ ਲੈ ਕੇ ਘਰ ਪਾਉਣ ਬਹਿ ਗਿਆ ਤਾਂ ਅੱਧੋਂ ਵੱਧ ਪੈਸੇ ਘਰ 'ਤੇ ਹੀ ਲੱਗ ਜਾਣਗੇ। ਉਹਦੀ ਇੱਛਾ ਸੀ ਕਿ ਹੋਰ ਕਿਤੇ ਘਰ ਨਾ ਪਾਉਣਾ ਪਵੇ, ਤਾਂ ਚੰਗਾ ਹੈ। ਉਹ ਕਿੱਲਾ-ਡੇਢ ਕਿੱਲਾ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਲੈ ਲਵੇਗਾ। ਨਹੀਂ ਪੈਸੇ ਬੈਂਕ 'ਚ ਧਰ ਕੇ ਵਿਆਜ ਖਾਈ ਜਾਵੇਗਾ। ਪਰ ਗੱਲ ਜਿੱਥੋਂ ਚੱਲੀ ਸੀ, ਅਜੇ ਉੱਥੇ ਹੀ ਖੜ੍ਹੀ ਸੀ। ਅੱਗੇ ਜਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਹੀ, ਜਿਵੇਂ

ਗੋਹ ਬਣ ਕੇ ਪੈੜ ਅੜਾ ਲਏ ਹੋਣ।

ਉਸਦੇ ਮਨ 'ਚ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਜਾਣ ਦੀ ਵੀ ਗੱਲ ਆਉਂਦੀ। ਉਹਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਦਲਵੀਰ ਤੇ ਉਹਦੀ ਮਾਮੀ 'ਚੋਂ ਲਾਲੀ ਬੋਲਦਾ ਹੈ। ਦਲਵੀਰ ਇਕੱਲੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਹੀ ਕਢਦਾ ਸੀ ਪਰ ਮਾਮੀ ਨੇ ਕੋਈ ਕਸਰ ਬਾਕੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਛੱਡੀ।

ਉਹ ਸੀਟੀ ਦੀ ਦੁਕਾਨ 'ਤੇ ਆਇਆ ਤਾਂ ਉਹ ਅੱਧਾ ਸ਼ਰ ਸੁੱਟ ਕੇ ਕੱਪੜੇ ਕੱਟੀ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਆਪ ਉਹ ਕੰਮ ਘੱਟ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਸ਼ਹਿਰ 'ਚ ਘਰਾਂ 'ਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਕਾਰੀਗਰਾਂ ਨੂੰ ਅੱਧੇ ਭਾਅ 'ਤੇ ਫੜਾ ਆਉਂਦਾ। ਦੋ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਬਾਅਦ ਲੈ ਆਉਂਦਾ। ਆਪ ਉਤਲੇ ਕੰਮ 'ਤੇ ਰਹਿੰਦਾ। ਪੈਸੇ ਨੂੰ ਉਹ ਵਿਹਲਾ ਰਹਿ ਕੇ ਸਿੱਧੇ ਮੱਥੇ ਟੱਕਰਦਾ ਸੀ। ਕੰਮ ਕੋਈ ਵੀ ਹੁੰਦਾ, ਉਹਨੂੰ ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪੈਂਦਾ।

ਦਿਨ ਛਿਪ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ। ਆਖਰੀ ਬੱਸਾਂ ਲੰਘ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਅੱਡੇ 'ਚ ਰੋਲਾ-ਰੋਪਾ ਘਟ ਗਿਆ ਸੀ। ਵਿਹਲੜ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਚਲੇ ਗਏ ਸੀ। ਠੇਕੇ ਮੂਹਰੇ ਚਹਿਲ-ਪਹਿਲ ਸੀ। ਸ਼ਹਿਰ 'ਚ ਦਿਹਾੜੀ ਕਰਨ ਗਏ ਪਊਆ ਪੀ-ਪੀ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਜਾ ਰਹੇ ਸੀ। ਅੱਗੜ-ਪਿੱਛੜ ਦੁਕਾਨਾਂ ਬੰਦ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਸਨ।

ਜਦੋਂ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਖੜ੍ਹਾ ਕੇ ਗੁਰਜੀਤ ਦੁਕਾਨ 'ਚ ਆਇਆ ਤਾਂ ਸੀਟੀ ਨੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਨਾਲ ਦੁਕਾਨ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਬਣੀ ਰਸੋਈ 'ਚ ਜਾਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਦੁਕਾਨ 'ਚ ਉਹ ਬਾਬਾ ਨਾਮਦੇਵ ਦੀ ਫੋਟੋ ਲੱਗੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਨਾ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀਂਦਾ ਸੀ, ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪੀਣ ਦਿੰਦਾ ਸੀ।

ਉਹ ਰਸੋਈ 'ਚ ਪਲਾਸਟਿਕ ਦੀ ਕੁਰਸੀ 'ਤੇ ਜਾ ਬੈਠਾ।

ਇਹ ਰਸੋਈ ਸੀਟੀ ਲਈ ਵਰਦਾਨ ਸੀ। ਨਵੇਂ ਉੱਠਦੇ ਮੁੰਡੇ ਮੀਟ ਲੈ ਆਉਂਦੇ। ਨਾਲੇ ਸ਼ਰਾਬ ਵੀ। ਸੀਟੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਮਸਾਲੇ ਵੀ ਮੰਗਵਾ ਲੈਂਦਾ। ਗੰਢੇ ਵੀ ਉਹ ਚੀਰਦੇ। ਲਸਣ ਵੀ। ਆਦਾ ਵੀ। ਸੀਟੀ ਸਿਰਫ਼ ਲੂਣ, ਮਿਰਚ ਮਸਾਲਾ ਪਾਉਂਦਾ ਤੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਕੂਕਰ ਦੀਆਂ ਸੀਟੀਆਂ ਗਿਣਨ ਲਈ ਖੜ੍ਹਾ ਦਿੰਦਾ।

ਮੁੰਡੇ ਉਹਨੂੰ ਅੰਕਲ-ਅੰਕਲ ਕਰਦੇ। ਉਹ ਆਪ ਵੀ ਕੱਪੜੇ ਸੰਵਾਉਂਦੇ ਤੇ ਆਪਣੇ ਵਰਗੇ ਹੋਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਖਿੱਚ-ਖਿੱਚ ਕੇ ਲਿਆਉਂਦੇ। ਆਪਣਾ ਟਿਕਾਣਾ ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਲਈ ਉਹ ਸੀਟੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹਰਜੇ-ਮਰਜੇ ਝੱਲਦੇ।

ਬੋੜੇ ਜਿਹੇ ਚਿਰ ਬਾਅਦ ਸੀਟੀ ਵੀ ਆ ਗਿਆ।

ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਇਕ-ਇਕ ਪੈਂਗ ਲਾਇਆ ਤਾਂ ਗੁਰਜੀਤ ਕਹਿੰਦਾ, “ਮਾਮਾ! ਮਾਮੇ ਕਿਆਂ ਨਾਲ ਕੰਮ ਬਹੁਤ ਖ਼ਰਾਬ ਹੋਇਆ ਪਿਆ। ਗੱਲ ਲੜਨ 'ਤੇ ਆਈ ਪਈ ਐ।”

ਸੀਟੀ ਬੋਲਿਆ, “ਮੈਨੂੰ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਦਾ ਪਤਾ। ਹੁਣ ਬੋਡੀ ਲੜਾਈ ਬੋਡੀ ਨੂੰ ਰਹੀ। ਇਹਦੇ ਪਿੱਛੇ ਬਹੁਤ ਬੰਦੇ ਆ ਗਏ। ਦੱਲੀ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਜਸਵੀਰ ਐ। ਉਹ ਉਹਤੋਂ ਭੋਰਾ ਬਾਹਰ ਨੂੰ। ਉਹਦਾ ਉਹ 'ਕਮਾਊ ਪੁੱਤ' ਐ। ਜੇ ਮੇਰੀ

ਗੱਲ ਪੁੱਛੋਂ ਤਾਂ ਅਜੇ ਸਾਰੀ ਗੱਲ 'ਤੇ ਮਿੱਟੀ ਪਾ। ਇੱਧਰ-ਉੱਧਰ ਕਿਧਰੇ ਕੰਮ ਭਾਲ। ਦੱਲੀ ਤਿੰਨ-ਚਾਰ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲਈ ਫਿਰਦੇ। ਉਹ ਤੈਨੂੰ ਹੱਥ ਪਾਉਣ ਜੋਗਰੇ ਤਾਂ ਹੈ ਨਹੀਂ। ਨਸ਼ੇ ਦੇ ਥੋਥੇ ਕਰੇ ਪਏ ਐ ਪਰ ਜੇ ਤੈਥੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਸੱਟ-ਫੇਟ ਵੱਜੀ, ਗਲ ਪੈਣ ਵਾਲਾ ਕੰਮ ਹੋ ਜੂ। ਗਾਹਾਂ ਤੇਰੀ ਮਰਜ਼ੀ।”

ਗੁਰਜੀਤ ਬੋਲਿਆ, “ਸਰਪੰਚ ਨਾਲ ਨਾ ਗੱਲ ਕਰਕੇ ਦੇਖਾਂ? ਉਹ ਸ਼ਾਇਦ ਕਹਾਣੀ ਕਿਸੇ ਰਾਹ ਪਾ ਦੇ।”

“ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਹਾਣੀ ਰਾਹ ਪਾਉਣ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਐ। ਉਹ ਤਾਂ ਉਹਦੀ ਮੱਦਦ ਕਰਦੇ ਐ। ਜਿਹੜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਆਉਂਦੇ ਐ। ਤੇਰੇ ਮਾਮੇ ਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਸਰਪੰਚ ਨਾਲ ਸੀ। ਹੁਣ ਉਹ ਜਸਵੀਰ ਨਾਲ ਨੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਦੀ ਇੱਕੋ ਗੱਲ ਐ। ਬਾਹਰੋਂ ਸਰਪੰਚ ਦਾ ਤੇ ਉਹਦੇ ਭਾਈ ਦਾ ਮੁੰਡਾ ਗਾਲ਼ੋ-ਗਾਲ਼ੀ ਹੋਏ, ਹੋਏ ਨੇ ਪਰ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਨੇ। ਹੁਣ ਅਕਾਲੀ ਸਰਕਾਰ ਐ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੋ ਨੰਬਰ ਦੇ ਧੰਦੇ ਓਵੇਂ ਚੱਲੀ ਜਾਂਦੇ ਐ। ਜੇ ਸਰਪੰਚ ਨਾਲ ਅਣਬਣ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਵੇਚ ਲੈਣਗੇ ਦਾਰੂ? ਵੇਚ ਲੈਣਗੇ ਭੁੱਕੀ? ਤੂੰ ਫੌਜੀਆਂ ਆਲੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇਂ। ਤੁਸੀਂ ਵਿਚਲੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਫੜਦੇ ਹੁੰਦੇ। ਉੱਥੇ ਪਹਿਰਾ ਦੇ ਲਿਆ। ਸੌਂ ਲਿਆ। ਖਾ ਲਿਆ, ਪੀ ਲਿਆ। ਏਹੀ ਗੱਲ ਹੁੰਦੀ ਐ ਨਾ?”

ਉਹ ਬੋਲਦਾ-ਬੋਲਦਾ ਰੁਕਿਆ ਤੇ ਫੇਰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਿਆ, “ਬੰਦਾ ਪਿੰਡ ਰਹਿ ਕੇ ਬਣਦੇ। ਏਥੇ ਰਫ਼ਲਾਂ ਸਾਰੇ ਚੱਕੀ ਫਿਰਦੇ ਨੇ। ਤੜਕੇ ਤੋਂ ਆਬਣ ਮੋਢੇ ਭਾਲ਼ਦੇ ਫਿਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਐ। ਸਿੱਧਾ ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਨਾਲ਼ ਟੱਕਰ ਕੇ ਰਾਜ਼ੀ ਨਹੀਂ। ਖੱਡ 'ਚ ਹੱਥ ਕਿਸੇ ਦਾ ਪਵਾ ਕੇ ਮੰਤਰ ਆਪ ਪੜ੍ਹਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਐ। ਅੱਗ 'ਚ ਪੈਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਭਾਂਡੇ ਪੱਕਣ ਨੂੰ ਫਿਰਦੇ ਐ ਭਾਣਜਿਆ! ਕੀ-ਕੀ ਦੱਸਾਂ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ।”

“ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲਗਦੀ ਕਿ ਸਰਪੰਚ ਤੇ ਉਹਦਾ ਭਾਈ ਇੱਕ ਨੇ।” ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਕਿਹਾ।

“ਤੂੰ ਭੋਲ਼ੇ। ਸਾਰੇ ਫੌਜੀ ਤੁਸੀਂ ਹੁੰਦੇ ਹੀ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਓ। ਜਦੋਂ ਵੋਟਾਂ ਆਉਂਦੀਐਂ, ਉਦੋਂ ਆ ਕੇ ਦੇਖਿਆ ਕਰੋ। ਪਿਛਲੀ ਚੋਣ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਲੈ। ਜਿਹੜੇ ਘਰ ਸਰਪੰਚਾਂ ਨਾਲ਼ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਸਿੱਧੀਆਂ ਵੋਟਾਂ ਪਵਾ ਲਈਆਂ। ਜਿਹੜੇ ਜਸਵੀਰ ਕਿਆਂ ਨਾਲ਼ ਸੀ, ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੋਣਾਂ ਤੱਕ ਖਵਾਈ-ਪਿਆਈ ਗਏ। ਭੁੱਕੀ ਵਾਲ਼ੇ ਨੂੰ ਭੁੱਕੀ, ਦਾਰੂ ਵਾਲ਼ੇ ਨੂੰ ਦਾਰੂ, ਅਫ਼ੀਮ ਵਾਲ਼ੇ ਨੂੰ ਅਫ਼ੀਮ, ਪੈਸੇ ਵਾਲ਼ੇ ਨੂੰ ਪੈਸੇ ਦੇ ਕੇ ਦੋ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਘਰੇ ਇਕੱਠ ਕਰ ਲਿਆ। ਜਸਵੀਰ ਦਾ ਪਿਉ ਕਹਿਣ ਲੱਗਿਆ, “ਮੇਰੀ ਬੇਨਤੀ ਹੱਥ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਐ। ਸਾਡੇ ਭਾਈਆਂ ਦਾ ਇੱਟ-ਕੁੱਤੇ ਵਾਲ਼ਾ ਵੈਰ ਐ। ਜੇ ਨਿਹਾਲ ਕਿਆਂ ਨੇ ਮੇਰਾ ਭਾਈ ਹਰਾ 'ਤਾ। ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਆ ਜੂ। ਮੁੰਡੇ ਮਾਰਨ-ਮਰਾਉਣ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਫਿਰਦੇ ਐ। ਉਹ ਚੰਗੇ ਐ ਜਾਂ ਮਾੜੇ। ਸਾਡੇ ਵਧਣ ਵਾਲ਼ਾ ਰੋਲ਼ਾ ਰੋਕੋ।”

“ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹੱਥ 'ਚ ਕਰਕੇ ਇਕੱਲੇ-ਇਕੱਲੇ ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਲਿਜਾ ਕੇ, ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਲੋਟ ਆਇਆ, ਕਰ ਲਿਆ। ਹੇਠਲਿਆਂ ਤੋਂ ਪਾਣੀ ਦੀਆਂ ਚੂਲੀਆਂ ਭਰਾ ਲਈਆਂ। ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ, ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ, ਆਵਦਾ ਕੰਮ ਕੱਢ ਲਿਆ। ਹੁਣ ਮੂਹਰੇ ਚੋਣਾਂ ਹੋਣਗੀਆਂ। ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਆ ਜੂ। ਜਸਵੀਰ ਤੋਂ ਕਾਂਗਰਸੀ ਬਾਹਰ ਨੂੰ। ਸਰਪੰਚ ਅਕਾਲੀਆਂ ਆਲੇ ਪਾਸੇ ਮੂਹਰੇ ਕੀਤਾ ਹੋਇਐ।”

“ਅੱਛਾ-ਅੱਛਾ! ਇਹ ਗੱਲ ਐ ਵਿੱਚੋਂ।” ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਕਿਹਾ।

ਸੀਟੀ ਨੇ ਦੂਜਾ ਪੈਂਗ ਪਾ ਦਿੱਤਾ। ਗੈਸ 'ਤੇ ਗਰਮ ਕਰਕੇ ਮੀਟ ਦੀਆਂ ਕੋਲੀਆਂ ਵੀ ਭਰ ਲਈਆਂ।

ਸੀਟੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਅਜੇ ਤੂੰ ਬਾਹਰ ਕੰਮ-ਕਾਰ ਵੇਖ। ਓਦੂੰ ਪਿੱਛੋਂ ਵੇਖਾਂਗੇ ਕੀ ਬਣਦੇ। ਮੈਨੂੰ ਲਗਦੇ ਤੇਰੇ ਆਲਾ ਭਾਈ ਸਿਰੇ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹਦਾ। ਨਾਨਾ ਤੇਰਾ ਉਂ ਪੁੱਗਿਆ ਪਿਐ। ਮਾਮਾ ਵੀ ਜਰਕਿਆ ਪਿਐ। ਦੋ ਕਿੱਲੇ ਭੁੱਕੀ ਖਾਂਦੇ ਮਹੀਨੇ ਦੀ। ਜਸਵੀਰ ਕਿਆਂ ਤੋਂ ਹੀ ਹੁਣ ਤੱਕ ਉਧਾਰੀ-ਸਧਾਰੀ ਲੈਂਦੇ ਰਹੇ ਐ। ਹੁਣ ਦੱਲੀ ਨਾਲ਼ ਰਲ਼ਾ ਲਿਆ। ਹਾਲੇ ਤੂੰ ਤੇਲ ਦੇਖ, ਤੇਲ ਦੀ ਧਾਰ ਦੇਖ। ਕਾਹਲ਼ਾ ਨਾ ਵਗ।”

ਜਦੋਂ ਤੀਜਾ ਪੈਂਗ ਪਾਇਆ ਤਾਂ ਗੁਰਜੀਤ ਕਹਿੰਦਾ, “ਵੱਡੇ ਭਾਈ! ਤੈਂ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਖੋਲ੍ਹ 'ਤੀਆਂ। ਮੈਂ ਸਰਪੰਚਾਂ ਦੇ ਘਰੇ ਜਾਣ ਨੂੰ ਫਿਰਦਾ ਸੀ ਪਰ ਹੁਣ ਨੂੰ ਜਾਂਦਾ। ਕੀ ਲੋੜ ਐ ਹੋਲ਼ਾ ਹੋਣ ਦੀ। ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਮੈਂ ਜਾਣੈ ਆਵਦੇ ਪਿੰਡ। ਉੱਥੇ ਦੇਖੂੰ ਕੀ ਰੰਗ-ਢੰਗ ਐ। ਜੇ ਕੁਝ ਪੱਲੇ ਪੈਂਦਾ ਦਿਸਿਆ, ਉੱਥੇ ਰਹਿ ਪਊਂ। ਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੋਇਆ, ਕੰਮ 'ਤੇ ਆ ਲੱਗੂ। ਪੰਜ-ਚਾਰ ਦਿਨ ਦੇ ਅੰਦਰ-ਅੰਦਰ ਮੈਨੂੰ ਸਿਕਿਊਰਿਟੀ ਗਾਰਡ ਰਖਾਉਣ ਵਾਲ਼ੀ ਕੰਪਨੀ ਦਾ ਫੋਨ ਆਉਣ ਵਾਲ਼ੈ।”

ਸੀਟੀ ਨੇ ਬਾਕੀ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਸੁਣੀਆਂ ਤੇ ਸਿਰਫ਼ ਅੱਖਾਂ ਖੋਲ੍ਹਣ ਵਾਲ਼ੀ ਗੱਲ ਧਿਆਨ 'ਚ ਲਿਆ ਕੇ ਬੋਲਿਆ, “ਮੈਂ ਤੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਤਾਂ ਕੀ, ਸਾਰੇ ਜੱਟਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਖੋਲ੍ਹਣ ਨੂੰ ਫਿਰਦਾਂ ਪਰ ਮੇਰੇ ਮਗਰ ਛੀਂਬਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਲਗਦਾ ਕੌਣ ਐ। ਜੱਟ ਭਾਵੇਂ ਢਿੱਡ 'ਚ ਵੜ ਕੇ ਭਰਿਆੜ ਕਰ ਜੇ, ਜਮਾਂ ਨੂੰ ਕੁਸਕਦੇ ਇਹ। ਮੈਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੱਪੜੇ ਸਿਉਨੈਂ, ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿਹੋ, ਇਹ ਥੋਡੇ ਦੋ-ਦੋ ਤਿੰਨ-ਤਿੰਨ ਕਿੱਲੇ ਡੋਬ ਦੇਣਗੇ ਥੋਨੂੰ। ਹੋਰ ਪਾਸੇ ਵੀ ਹੱਥ ਮਾਰਿਆ ਕਰੋ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਵੱਡੀ ਸੜਕ 'ਤੇ ਲਗਦੀਐਂ। ਥੋੜ੍ਹੀ-ਬਹੁਤੀ ਸਬਜ਼ੀ-ਭਾਜੀ ਬੀਜਿਆ ਕਰੋ। ਆਬਣ ਤੱਕ ਅੱਧੀ ਦੁਨੀਆਂ ਲੰਘਦੀ ਐ ਉੱਥੋਂ ਦੀ। ਪਰ ਇਹ ਸਬਜ਼ੀ ਨੂੰ ਬੀਜਦੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਬਜ਼ੀ ਤੋਲਦਿਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਰਮ ਆਉਂਦੀ ਐ। ਮੁੰਡੇ ਖੇਤੋਂ ਹਰਾ ਲਿਆ ਕੇ ਮੋਬਾਇਲਾਂ 'ਚ ਧਸੇ ਰਹਿੰਦੇ ਐ। ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਦੇਖੀਂ ਇਥੇ ਆ ਕੇ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹੇ। ਮੇਲਾ ਲੱਗਿਆ ਹੁੰਦੇ। ਮੈਨੂੰ ਨੂੰ ਲਗਦਾ ਕਿ ਆਉਣ ਵਾਲ਼ਾ ਸਮਾਂ ਦੋ-ਦੋ, ਚਾਰ-ਚਾਰ ਕਿੱਲਿਆਂ

ਆਲਿਆਂ ਦਾ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਪਾਣੀ 'ਤੇ ਪਾਇਆ ਘਰ ਕਿੰਨਾਂ ਕੁ ਚਿਰ ਖੜ੍ਹਾ ?
ਦੱਸ ਮੈਨੂੰ। ਪੁੰਦ 'ਚ ਕਦੇ ਕਣਕ ਹੋਈ ਐ। ਧਰਤੀ 'ਚ ਹੁੰਦੀ ਐ।”

ਗੁਰਜੀਤ ਹੁੰਗਾਰਾ ਭਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਬੋਲ ਹਟਿਆ ਤਾਂ ਉਹਨੇ
ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਏਥੇ ਚਰਨੋ ਬਾਜ਼ੀਗਰਨੀ ਕੌਣ ਐ?”

“ਹਾਂ, ਹੈ ਗੀ ਐ। ਆਪਣੇ ਈ ਬੰਦੇ ਐਂ। ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਮੰਨ ਕੇ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ
ਨੂੰ ਰੋਟੀ ਦੇ ਡੱਬਿਆਂ ਦਾ ਕੰਮ ਕੀਤੈ। ਰੱਜ ਕੇ ਖਾਂਦੇ ਐ। ਪਹਿਲਾਂ ਚਰਨੋ ਜੁਆਨ
ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਜੱਟਾਂ ਦੀਆਂ ਵੱਟਾਂ ਖੋਤਦੀ ਫਿਰਦੀ ਸੀ। ਦੋ ਗੋੜੇ ਕੱਖਾਂ ਦੇ
ਲਾ ਕੇ ਮੱਝ ਤੇ ਗਾਈਂ ਦਾ ਦੁੱਧ ਵੇਚਦੀ ਸੀ। ਹੁਣ ਮੱਝਾਂ ਵੀ ਦੋ ਕਰ ਲਈਆਂ।
ਹਰੇ-ਚਾਰੇ ਨੂੰ ਜੱਟਾਂ ਦੇ ਵਾਢਾ ਲਾ ਕੇ ਰੱਖਦੇ ਐ। ਡੱਬਿਆਂ ਦਾ ਕੋਈ ਅੰਤ
ਨਹੀਂ। ਮੁੰਡਾ ਵੀ ਨਾਲ ਲਾ ਲਿਆ...”

ਸੀਟੀ ਅਜੇ ਗੱਲ ਹੋਰ ਅੱਗੇ ਲਿਜਾਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਪਰ ਗੁਰਜੀਤ
ਕਹਿੰਦਾ, “ਉਹਦਾ ਨੰਬਰ ਹੈ ਤੇਰੇ ਕੋਲ?”

“ਹਾਂ ਹੈ ਗਾ।”

“ਰੋਟੀ ਮੰਗਾ ਫੇਰ ਉਹ ਤੋਂ।”

ਸੀਟੀ ਨੇ ਫੋਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਚਰਨੋ ਦਾ ਮੁੰਡਾ ਦਸ-ਬਾਰਾਂ ਰੋਟੀਆਂ
ਫੜਾ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਜਾਣ ਲੱਗਿਆ। ਸੀਟੀ ਕਹਿੰਦਾ, “ਆਵਦੇ ਪੈਸੇ ਵੀ
ਲੈ ਜਾ। ਮੀਟ ਵਾਲੇ ਦੇ ਵੀ। ਮੇਰਾ ਨਾਂ ਲੈ ਕੇ ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਫੜਾ ਦੇਈਂ ਉਹਨੂੰ।
ਉਧਾਰ ਲਿਆਇਆ ਸੀ ਮੈਂ।”

ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਮੀਟ ਤੇ ਰੋਟੀ ਦੇ ਪੈਸੇ ਦੇ ਦਿੱਤੇ।

ਮੁੰਡਾ ਲੈ ਕੇ ਤੁਰ ਗਿਆ।

ਅਖੀਰਲਾ ਪੈਂਗ ਲਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰੋਟੀ ਖਾਧੀ।

ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਦਲਵੀਰ ਆਪਣੇ ਚੁਬਾਰੇ 'ਚ ਗੁੱਡੂ ਤੇ ਫੀਨੇ ਨੂੰ ਬਹਾਈ
ਬੈਠਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੈਪਸੂਲ ਤੇ ਗੋਲੀਆਂ ਖਾ ਲਈਆਂ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਗੁਰਜੀਤ
ਨੇ ਆ ਕੇ ਬਾਹਰੋਂ ਬਾਰ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਤਾਂ ਦਲਵੀਰ ਕਹਿੰਦਾ, “ਚਲੋ ਚੱਲੀਏ ਉਏ,
ਆ ਗਿਆ ਉਹ।”

ਦਲਵੀਰ ਪਹਿਲਾਂ ਉੱਤਰਿਆ। ਉਹਦੇ ਪਿੱਛੇ ਗੁੱਡੂ ਤੇ ਫੀਨਾ ਸੀ। ਉਹ
ਝੂਟੇ ਮਾਰ-ਮਾਰ ਕੇ ਤੁਰ ਰਹੇ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਕੁੱਕੜ ਦਾਣੇ ਚੁੱਗ ਕੇ ਪਿੱਛੇ ਝਟਕੇ
ਮਾਰਦੇ ਹੋਣ, ਜੁਬਾਨ ਬੁਥਲਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਜੋ ਕੁੱਝ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਖਾ ਲਿਆ ਸੀ।
ਏਨੇ ਜੋਗਰੇ ਉਹ ਹੈ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਬੈਠਕ 'ਚ ਜਾ ਕੇ ਅੰਦਰੋਂ ਬਾਰ ਬੰਦ ਕਰ ਲਿਆ।

ਗੁੱਡੂ ਤੇ ਫੀਨਾ ਬਾਰ ਟੱਪ ਕੇ ਖਾਸੇ ਗਾਹਾਂ ਲੰਘ ਗਏ ਤੇ ਨਾਲ
ਦਲਵੀਰ ਨੂੰ ਵੀ ਖਿੱਚ ਕੇ ਲੈ ਗਏ। ਸੱਥ 'ਚ ਜਾ ਕੇ ਉਹਨੂੰ ਗੁੱਡੂ ਕਹਿੰਦਾ,
“ਹੁਣ ਆਪਾਂ ਨੂੰ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਪੰਗਾ ਲੈਣ ਦਾ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ। ਆਪਾਂ
ਬਾਰ ਖੜਕਾਇਆ ਤਾਂ ਉਹਦੀ ਵੀ ਖਾਧੀ-ਪੀਤੀ ਹੋਈ ਐ। ਸੀਟੀ ਦੀ ਹੱਟ 'ਤੇ

ਉਹ ਪੀ ਕੇ ਆਇਐ। ਠੇਕੇ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਰੇਹੜੀ ਆਲੇ ਭਈਏ ਨੇ ਦੱਸਿਐ ਮੈਨੂੰ ਫੋਨ 'ਤੇ...ਆਪਾਂ ਐਂ ਕਰਦੇ ਆਂ...ਹੁਣ ਚਲਦੇ ਆਂ। ਤੜਕੇ ਦੇਖਾਂਗੇ ਕੀ ਕਰਨੈ। ਨਾਲ ਤੈਨੂੰ ਪਤੈ ਉਹਦੇ ਕੋਲੋਂ ਅਸਲਾ ਵੀ ਐ। ਜੇ ਚੱਲ ਗਿਆ, ਜਾਹ ਜਾਂਦੀ ਹੋ ਜੂ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿੱਧਰ ਚੱਲ ਜੇ।”

ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਤੁਰਦੇ ਲੱਗੇ।

ਦਲਵੀਰ ਦੇਖਦਾ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਇਕ ਕਰਾਰੀ ਗਾਲ਼ ਉਹਨੇ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਕੱਢੀ ਤੇ ਹਾਰੇ ਜੁਆਰੀਏ ਵਰਗਾ ਹੋ ਕੇ ਚੁਬਾਰੇ ਜਾ ਚੜ੍ਹਿਆ। ਉਹਨੂੰ ਫਿਕਰ ਹੋਣ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਤੜਕੇ ਕਿਹੜੇ ਮੂੰਹ ਲਾਲੀ ਕੋਲ ਜਾਵੇਗਾ। ਲਾਲੀ ਤੋਂ ਰੋਜ਼ ਉਹ ਕਦੇ ਇਕ ਦਿਨ, ਕਦੇ ਦੋ ਦਿਨ ਲੈ ਕੇ ਉਹ ਡੰਗ ਟਪਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਚੁਬਾਰੇ 'ਚ ਆ ਕੇ ਉਹਨੇ ਅੱਧੇ ਪਉਣੇ ਦਾ ਇਕੱਠਾ ਪੈਂਗ ਪਾਇਆ ਤੇ ਸੌਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਨ ਲੱਗਿਆ। ਉਹਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਿਆ, ਕਦੋਂ ਉਹਦੀ ਘਰਵਾਲੀ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਆ ਕੇ ਪਈ।

ਤੜਕੇ ਉਹ ਉੱਠਿਆ ਤਾਂ ਮਾਂ ਉਹਦੇ ਗਲ਼ ਪੈ ਗਈ, “ਗੱਲ ਸੁਣ ਮੁੰਡਿਆਂ ਮੇਰੀ! ਬਾਹਰ ਜੀਹਦੇ ਨਾਲ਼ ਮਰਜ਼ੀ ਤੁਰਿਆ ਫਿਰ। ਜੀਹਦੇ ਨਾਲ਼ ਮਰਜ਼ੀ ਖਾਈ-ਪੀਈ ਚੱਲ। ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ 'ਤਰਾਜ਼ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਮੁੜਕੇ ਇਹ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਗੰਦ ਨੂੰ ਚੁਬਾਰੇ ਨਾ ਚਾੜ੍ਹੀਂ। ਕੋਈ ਦੁਆਨੀ ਦਾ ਨੂਣ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ ਏਨਾਂ ਨੂੰ। ਖ਼ਬਰਦਾਰ ਜੇ ਮੁੜਕੇ ਇਹ ਘਰੇ ਵਾੜੇ ਤਾਂ। ਬਹੁ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਤੱਕ ਹੇਠਾਂ ਬੈਠੀ ਰਹੀ ਐ। ਤੇਰਾ ਪਿਉ ਵੀ ਹਾਲ-ਹਾਲ ਕਰਦਾ ਗਿਐ ਖੇਤ ਨੂੰ।”

9

ਮੱਲਣ ਦੇ ਅੱਡੇ 'ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਉਹਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਖੂਹ ਵਾਲ਼ਿਆਂ ਦਾ ਘਰ ਕਿੱਥੇ ਐ? ਪਰ ਹੁਣ ਖੂਹ ਵਾਲ਼ਿਆਂ ਦੇ ਕਈ ਘਰ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਖੂਹ ਵਾਲ਼ਿਆਂ ਦੇ ਪੜਦਾਦੇ ਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਿੰਡ 'ਚ ਖੂਹ ਲਾਇਆ ਸੀ। ਇਹ ਖੂਹ ਲਾਉਣ ਕਰਕੇ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅੱਲ ਪਈ ਸੀ।

ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਹਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿਉ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਨਾਂ ਲਿਆ ਤਾਂ ਉਹਨੂੰ ਸੱਥ 'ਚ ਬੈਠੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਹ ਸਿੰਧੀ ਬੀਹੀ ਪੈ ਜਾਵੇ। ਅੱਗੇ ਇਕ ਚੌਕ ਆਉ। ਉਹਦੇ ਖੱਬੇ ਹੱਥ ਪਟਵਾਰਖ਼ਾਨੇ। ਪਟਵਾਰਖ਼ਾਨੇ ਦੇ ਨਾਲ਼ ਇਕ ਸਿੰਧੀ ਬੀਹੀ ਜਾਊ। ਉਹਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਮੱਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਘਰ ਹੈ।

ਉਹ ਬਿਨਾਂ ਰੁਕੇ ਚੌਕ ਟੱਪ ਗਿਆ ਤੇ ਬੀਹੀ 'ਚ ਸਾਹਮਣੇ ਉਹਨੂੰ ਲੱਕੜ ਦੇ ਨੀਵੇਂ ਜਿਹੇ ਗੇਟ ਵਾਲ਼ਾ ਘਰ ਦਿਸਿਆ, ਜਿਹੜਾ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਪਿਆ ਸੀ।

ਉਹਨੇ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਬਾਰ ਅੱਗੇ ਲਾਇਆ। ਜਿਸਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣ ਕੇ ਅੰਦਰੋਂ ਇਕ ਤੀਵੀਂ ਆਈ। ਕੱਦ ਕਾਠ ਦਰਮਿਆਨਾ ਸੀ। ਘਸਮੈਲੇ ਜਿਹੇ

ਕੱਪੜੇ ਪਾਏ ਹੋਏ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਰਗੀ ਹੀ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਕੋਟੀ। ਪੈਰੀਂ ਕੱਪੜੇ ਦੇ ਬੂਟ। ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੀ ਸਿਰ 'ਤੇ ਸ਼ਾਲ ਲਈ ਉਹ ਘਬਰਾਈ ਖੜ੍ਹੀ ਸੀ। ਵਿਹੜਾ ਸੁੰਭਰਦੀ-ਸੁੰਭਰਦੀ ਉਹ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣ ਕੇ ਬਾਹਰ ਆਈ ਸੀ।

ਆਉਣ ਸਾਰ ਉਹਨੇ ਗੁਰਜੀਤ ਵੱਲ ਵੇਖਿਆ। ਲੱਗਿਆ, ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਬੈਂਕ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ ਪਰ ਜਦੋਂ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਦੇ ਹੈਂਡਲ 'ਚ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਪਲਾਸਟਿਕ ਦੇ ਲਿਫਾਫ਼ੇ 'ਚ ਸੇਬ ਤੇ ਕੇਲੇ ਟੰਗੇ ਹੋਏ ਦੇਖੇ ਤਾਂ ਉਹਦਾ ਸਾਹ 'ਚ ਸਾਹ ਆਇਆ। ਲੱਗਿਆ, ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀ 'ਚੋਂ ਕੋਈ ਆਇਆ ਹੋਵੇ ਪਰ ਉਹ ਮਨ 'ਤੇ ਭਾਰ ਪਾ ਕੇ ਵੀ ਪਹਿਚਾਣ ਨਾ ਸਕੀ। ਉਹਨੂੰ ਦੁਚਿੱਤੀ 'ਚ ਪਈ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਗੁਰਜੀਤ ਬੋਲਿਆ, “ਮੈਂ ਭਾਈ! ਦਲੇਲਗੜ੍ਹ ਤੋਂ ਆਇਆਂ।”

ਉਹਦੇ ਏਨਾ ਕਹਿਣ ਦੀ ਦੇਰ ਸੀ ਕਿ ਔਰਤ ਨੇ ਸ਼ਾਲ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਪੱਲੇ ਫੜੇ ਤੇ ਉਹਦੇ ਪੈਰੀਂ ਹੱਥ ਲਾਏ। ਉਹਨੇ ਸਿਰ ਪਲੱਸਿਆ ਤੇ ਫੇਰ ਔਰਤ ਨੇ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਅੰਦਰ ਕਰਨ ਲਈ ਦੂਜਾ ਵਾਰ ਵੀ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤਾ। ਉਹਨੇ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਵਿਹੜੇ 'ਚ ਖੜ੍ਹਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਹੈਂਡਲ 'ਚ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਲਿਫਾਫ਼ਾ ਹੱਥ 'ਚ ਫੜ ਲਿਆ। ਔਰਤ ਨੇ ਵਿਹੜੇ 'ਚ ਮੰਜਾ ਡਾਹ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਉਹਤੋਂ ਲਿਫਾਫ਼ਾ ਫੜ ਕੇ ਅੰਦਰ ਚਲੀ ਗਈ।

ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਵੇਖਿਆ, ਘਰੇ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਔਰਤ ਰਸੋਈ 'ਚ ਚਲੀ ਗਈ। ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਨਿਗ੍ਹਾ ਮਾਰੀ। ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਵਾਲਾ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਵਰਾਂਡਾ ਸੀ। ਉਸ 'ਚ ਇਕ ਗਾਂ ਬੰਨ੍ਹੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਦੂਰ ਮਾੜਬੂ ਜਿਹਾ ਵੱਡਰੂ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ। ਠੰਢ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਵਰਾਂਡੇ 'ਚ ਅੱਗੇ ਰੋਹ ਦੀਆਂ ਬੋਰੀਆਂ ਦੀ ਬਣਾਈ ਪੱਲੀ ਲਟਕ ਰਹੀ ਸੀ। ਧੁੱਪ ਚੜ੍ਹਨ ਕਾਰਨ ਪੱਲੀ ਵਿਚਾਲਿਉਂ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਉਹਦੀ ਰੱਸੀ ਕੰਧ 'ਚ ਗੱਡੇ ਕਿੱਲ 'ਚ ਟੰਗੀ ਹੋਈ ਸੀ।

ਵਿਹੜੇ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ ਦੋ ਨੀਵੇਂ ਜਿਹੇ ਕਮਰੇ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਇੱਟਾਂ ਵੱਢ ਖਾਣਿਆਂ ਵਾਂਗ ਝਾਕ ਰਹੀਆਂ ਸੀ। ਵਿਹੜੇ ਦੇ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਇਕ ਬਿਨਾਂ ਛੱਤ ਤੋਂ ਗੁਸਲਖਾਨਾ ਸੀ ਤੇ ਉਹਦੇ ਨਾਲ਼ ਗਰਕਣੀ ਟੱਟੀ ਪੁੱਟੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਪਸ਼ੂਆਂ ਵਾਲੇ ਵਰਾਂਡੇ 'ਚ ਹੀ ਅੰਦਰ ਥੋੜ੍ਹੀ ਜਿਹੀ ਥਾਂ 'ਚ ਤੂੜੀ ਪਾਈ ਹੋਈ ਸੀ।

ਬਾਹਰ ਲੱਗੇ ਬਿਜਲੀ ਦੇ ਮੀਟਰ ਦੀ ਢਿਲਕੀ ਜਿਹੀ ਤਾਰ ਅੰਦਰਲੇ ਕਮਰਿਆਂ ਨੂੰ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਵਿਹੜੇ 'ਚ ਇਕ ਪਾਸੇ ਕੱਪੜੇ ਸੁਕਾਉਣ ਲਈ ਰੱਸੀ ਬੰਨ੍ਹੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਕੰਧ ਦੇ ਨਾਲ਼ ਇਕ ਪਾਸੇ ਲੱਕੜ ਦੀ ਪੌੜੀ ਪਈ ਸੀ। ਵਿਹੜਾ ਕੱਚਾ ਸੀ, ਜਿਸਦਾ ਚਾਰ ਕੁ ਮੰਜਿਆਂ ਜਿੰਨਾ ਥਾਂ ਸੁੰਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਘਰ ਦੇ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਵੇਖ ਕੇ ਉਹਦਾ ਮਨ ਬੈਠਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਸੋਚਣ

ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਮਾਮੇ ਕਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਗਈ ਗੁਜ਼ਰੀ ਲੱਗਦੀ ਹੈ। ਆਉਣ ਵੇਲੇ ਜੋ ਉਹਦੇ ਮਨ 'ਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਉੱਭਰਿਆ ਸੀ, ਉਹਦੇ ਪੈਰ ਵਰਗਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਇਹ ਘਰ।

ਮੰਦਹਾਲੀ ਹਰ ਕੋਨੇ 'ਚੋਂ ਝਾਕ ਰਹੀ ਸੀ। ਸਾਰਾ ਕੁੱਝ ਵੇਖ ਕੇ ਉਹਦੀ ਨੀਵੀਂ ਪੈ ਗਈ। ਸੋਚਣ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਕੀ ਇਹੋ ਕੁੱਝ ਵੇਖਣਾ ਬਾਕੀ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਦਿਲ ਇਕਦਮ ਮਸੋਸਿਆ ਗਿਆ। ਸੋਚਿਆ ਕਾਹਨੂੰ ਆਉਣਾ ਸੀ ਉਹਨੇ। ਕੀ ਬੁਝਿਆ ਪਿਆ ਸੀ ਏਥੇ ਆਏ ਬਿਨਾਂ।

ਔਰਤ ਉਹਨੂੰ ਚਾਹ ਦਾ ਗਿਲਾਸ ਫੜਾ ਗਈ ਤੇ ਫੇਰ ਉਹਨੂੰ ਵਿਹੜੇ 'ਚ ਬੈਠੇ-ਬੈਠੇ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਬਾਹਰ ਚਲੀ ਗਈ। ਉਹਦੇ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ ਸੋਟੀ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਤੁਰੀ ਆਉਂਦੀ ਇਕ ਵੱਡੀ ਉਮਰ ਦੀ ਬੁੜ੍ਹੀ ਆਈ। ਉਹਦਾ ਸਰੀਰ ਦੂਹਰਾ ਹੋਇਆ ਪਿਆ ਸੀ। ਪਿੱਠ ਕਮਾਨ ਵਾਂਗ ਪਿੱਛੇ ਨਿੱਕਲੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਸੁੱਕੇ ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਮਾਸ ਢਿਲਕਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਝੁਰੜੀਆਂ ਦਾ ਜਾਲ ਵਿਛਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਹ ਮਸਾਂ ਸੋਟੀ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਤੁਰ ਰਹੀ ਸੀ।

ਗੁਰਜੀਤ ਦੇ ਮੰਜੇ ਕੋਲ ਆ ਕੇ ਉਹਨੇ ਸਿਰ ਪਲੋਸਿਆ ਤੇ ਕਿਹਾ, “ਬੜੇ ਚਿਰ ਬਾਅਦ ਆਇਐਂ ਪੁੱਤ। ਜੁੱਗੜੇ ਬੀਤ ਗਏ ਤੈਨੂੰ ਆਉਂਦੇ ਨੂੰ। ਮੈਂ ਬੜਾ ਯਾਦ ਕਰਦੀ ਸੀ ਤੈਨੂੰ। ਸੋਚਦੀ ਸੀ ਰੂਪੋ ਦਾ ਮੁੰਡਾ ਹੁਣ ਖਾਸਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੋਣੈ। ਪਰ ਤੂੰ ਬੜਾ ਜਵਾਨ ਨਿਕਲਿਆ ਪੁੱਤ। ਜਮਾਂ ਆਪਣੀ ਮਾਂ 'ਤੇ ਗਿਐਂ। ਤੇਰਾ ਪਿਉ ਵੀ ਤੇਰੇ ਵਰਗਾ ਸੀ।” ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਉਹ ਮੰਜੇ ਦੀਆਂ ਪੈਦਾਂ 'ਤੇ ਬਹਿ ਗਈ ਤੇ ਲੰਮੇ ਵਹਿਣਾਂ 'ਚ ਵਹਿ ਗਈ।

“ਬੜੀ ਛੈਲ ਸੀ ਪੁੱਤ ਤੇਰੀ ਮਾਂ। ਮੈਥੋਂ ਚਾਰ-ਪੰਜ ਸਾਲ ਛੋਟੀ ਸੀ। ਮੇਰੇ ਵੱਡਾ ਮੁੰਡਾ ਸੀ ਉਦੋਂ। ਜਿੱਦੇਂ ਪੁੱਤ ਵਿਆਹੀ ਆਈ ਸੀ, ਬੜਾ ਰੂਪ ਚੜ੍ਹਿਆ ਸੀ ਤੇਰੀ ਮਾਂ 'ਤੇ। ਅੰਦਰ ਸਬਾਤ 'ਚ ਲਿਜਾਣ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਉਹਦਾ ਸਿਰ ਚੁਗਾਠ ਨੂੰ ਲੱਗਣ ਤਾਈਂ ਜਾਵੇ। ਆਹ ਹੁਣ ਜਿੱਥੇ ਪੱਕੇ ਕਮਰੇ ਨੇ। ਉਦੋਂ ਦੋ ਕੱਚੀਆਂ ਸਬਾਤਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸੀ।”

“ਪਰ ਪੁੱਤ ਉਹ ਰੱਬ ਤੋਂ ਜਰੀ ਨਾ ਗਈ। ਸਾਲ ਕੁ ਮਸਾਂ ਰਹਿਣਾ ਮਿਲਿਆ ਉਹਨੂੰ ਇੱਥੇ। ਬੜੀ ਸੁਹੱਨਰੀ ਸੀ। ਆਹ ਸਾਰਾ ਵਿਹੜਾ ਕੁੜੀਆਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਰਹਿੰਦਾ। ਦੋ ਕੁੜੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ, ਦੋ ਆਉਂਦੀਆਂ। ਕੋਈ ਸੁਆਟਰ ਦੀ ਬੁਣਤੀ ਪੁੱਛਣ ਆਉਂਦੀ। ਕੋਈ ਚਾਦਰ ਕੱਢਣ। ਕੋਈ ਕੁਸ਼, ਕੋਈ ਕੁਸ਼। ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਜਾਣਦੀ ਸੀ ਪੁੱਤ। ਔਹ ਪਰਲੇ ਪਾਸੇ ਨਿੰਮ ਹੁੰਦਾ ਸੀ...ਉਹਦੇ ਹੇਠਾਂ ਬੈਠੀ ਹੁੰਦੀ, ਸੂਤ ਦੇ ਮੰਜੇ 'ਤੇ। ਪਰ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੇ ਪੁੱਤ....। ਉਹਦੇ ਵਰਗੀ ਪੁੱਤ ਛੈਲ ਬਹੁ ਕਿਸੇ ਦੇ ਪਿੰਡ 'ਚ ਅਜੇ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਆਈ। ਤੇਰਾ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਸੀ ਪੁੱਤ। ਆ ਗਈ। ਨਹੀਂ ਕਿਥੋਂ ਤੁਰਿਆ ਜਾਂਦੇ ਮੈਥੋਂ... ਪਰ ਪੁੱਤ ਤੂੰ ਹੁਣ ਫੌਜ 'ਚ ਈ ਐਂ, ਕੁ ਆ ਗਿਆ ਓਥੋਂ?”

“ਮੈਂ ਆ ਗਿਆ ਬੇਬੇ! ਅੱਜ ਜਾਨਾਂ, ਕੱਲ੍ਹ ਜਾਨਾਂ। ਐਂ ਈ ਮਹੀਨਾ

ਲੰਘ ਗਿਆ।”

ਬੁੜੀ ਸ਼ਾਇਦ ਹੋਰ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੀ। ਉਹਨੂੰ ਬਾਹਰੋਂ ਮਹਿੰਦਰ ਆਉਂਦਾ ਦਿਸਿਆ। ਉਹ ਉਹਦੇ ਨੇੜੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਉੱਠ ਖੜ੍ਹੀ ਤੇ ਕਿਹਾ, “ਚੰਗਾ ਭਾਈ! ਮੈਂ ਚਲਦੀ ਆਂ। ਤੁਸੀਂ ਸੌ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ ਕਬੀਲਦਾਰੀ ਦੀਆਂ। ਰੱਬ ਨੇ ਮਸਾਂ ਆਹ ਦਿਨ ਲਿਆਂਦੇ। ਅਹੇ ਜੇ ਦਿਨ ਰੱਬ ਸਭ 'ਤੇ ਲਿਆਵੇ। ਏਥੋਂ ਹੋਰ ਕੀ ਲੈ ਜਾਣੈ, ਮੇਲਾ-ਗੋਲਾ ਈ ਰਹਿ ਜਾਣੈ ਬੰਦੇ ਦੇ ਪੱਲੇ। ਬਾਕੀ ਤਾਂ ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਵਣਜ ਐ ਪੁੱਤ। ਥੋੜੇ ਕਰ ਲਓ, ਬਾਹਲੇ ਕਰ ਲਓ।”

“ਬੇਬੇ! ਚਾਹ ਪੀ ਕੇ ਜਾਈਂ।” ਮਹਿੰਦਰ ਦੇ ਘਰਵਾਲੀ ਨੇ ਕਿਹਾ।

“ਨਹੀਂ, ਬਹੂ ਨਹੀਂ। ਤੁਸੀਂ ਪੀਓ ਚਾਹ। ਮੈਂ ਫੇਰ ਆਉਂ।” ਕਹਿ ਕੇ ਉਹ ਜਿਵੇਂ ਆਈ ਸੀ, ਇਕੱਲੀ-ਇਕੱਲੀ ਪੁਲਾਂਘ ਪੁੱਟਦੀ ਹੋਈ ਚਲੀ ਗਈ। ਉਹ ਮਹਿੰਦਰ ਕੇ ਸ਼ਰੀਕੇ 'ਚੋਂ ਸੀ।

ਮਹਿੰਦਰ ਦੀ ਘਰਵਾਲੀ ਨੇ ਇਕ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਪਲੰਗੜੀ ਲਿਆ ਕੇ ਗੁਰਜੀਤ ਦੇ ਅੱਗੇ ਡਾਹ ਦਿੱਤੀ। ਗੁਰਜੀਤ ਨੂੰ ਮਹਿੰਦਰ ਜੱਫੀ ਪਾ ਕੇ ਮਿਲਿਆ ਤੇ ਉਹਨੂੰ ਖੜ੍ਹੇ ਨੂੰ ਬੈਠਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਪਰ ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ, “ਤੂੰ ਬੈਠ ਬਾਈ! ਮੈਂ ਵੀ ਬਹਿਨਾਂ।”

ਮਹਿੰਦਰ ਪਲੰਗੜੀ 'ਤੇ ਨੀਵੀਂ ਪਾਈ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਉਹਨੂੰ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਹੁੜ ਰਹੀ। ਆਉਣ ਵੇਲੇ ਉਹਦੇ ਹੱਥ 'ਚ ਇਕ ਡੱਕਾ ਸੀ। ਉਹਨੂੰ ਉਹ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਤੋੜੀ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਕਦੇ ਕਿੰਨਾ ਤੋੜ ਦਿੰਦਾ, ਕਦੇ ਕਿੰਨਾ। ਹੁਣ ਵੀ ਡੱਕਾ ਉਹਦੇ ਹੱਥ 'ਚ ਸੀ। ਉਹਦੇ ਚਿੱਤ 'ਚ ਆਇਆ ਕਿ ਵਿਚਾਲਿਉਂ ਤੋੜ ਦੇਵੇ ਪਰ ਫੇਰ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਬਾਈ ਕੀ ਕਹੇਗਾ। ਉਹਨੂੰ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਗੱਲ ਨਾ ਅਹੁੜੀ ਤਾਂ ਕਿਹਾ, “ਏਨੇ ਸਾਲ ਹੋ ਗਏ ਬਾਈ! ਸਾਥੋਂ ਕੋਈ ਗਲਤੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ, ਕਦੇ ਦਸਦਾ ਤਾਂ ਸਹੀ ਆ ਕੇ? ਬਾਪੂ ਪੂਰਾ ਹੋਏ ਤੋਂ ਵੀ ਥੋੜਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਆਇਆ।”

“ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਬਾਪੂ ਨੂੰ।”

“ਹੋਣਾ ਕੀ ਸੀ ਬਾਈ। ਦਸਦੇ ਨੂੰ ਸ਼ਰਮ ਆਉਂਦੀ ਐ। ਸਾਡੀ ਕੁੜੀ ਦੇ ਵਿਆਹ ਨੇ ਸਾਡਾ ਘਰ ਡੋਬ 'ਤਾ। ਵਧੀਆ ਰੋਟੀ ਖਾਂਦੇ ਸੀ ਅਸੀਂ। ਕੋਈ ਫ਼ਿਕਰ-ਫਾਕਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕੁੜੀ ਮੈਥੋਂ ਛੋਟੀ ਐ। ਦੂਜਾ ਛੋਟੇ, ਕੁੜੀ ਤੋਂ ਦੋ ਕੁ ਸਾਲ।”

“ਉਹ ਕਿੱਥੇ ਐ?”

“ਉਹ ਵੀ ਬਾਈ ਮੇਰੇ ਨਾਲ਼ ਈ ਐ ਕੰਮ 'ਤੇ।”

“ਕੰਮ 'ਤੇ ਕਿੱਥੇ?”

“ਕੰਮ ਬਾਈ ਕਾਹਦਾ ਹੋਣਾ ਸੀ। ਬਲੈਕੀਆਂ ਦੀ ਕੋਠੀ ਬਣਦੀ ਐ। ਖ਼ਾਸਾ ਚਿਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਕਣਕ ਸੰਭਲੀ ਪਈ ਸੀ। ਸੋਚਿਆ ਕੁਝ ਦਿਨ ਕੰਮ

ਕਰ ਲਈਏ, ਕੀ ਮਾੜੇ। ਹੱਥ ਕੁਸ਼ ਰੈਲਾ ਹੋ ਜੂ। ਆਹ ਇਕ ਗਾਈਂ ਐਂ। ਇਹਨੂੰ ਤੇਰੀ ਭਾਬੀ ਸਾਂਭੀ ਜਾਂਦੀ ਐ। ਦੋ ਕੁੜੀਆਂ ਨੇ, ਸਕੂਲ ਗਈਆਂ ਨੇ। ਉਹ ਵੀ ਘਰ ਦੇ ਕੰਮ ਨੂੰ ਮਾੜਾ-ਮੋਟਾ ਹੱਥ ਪਾਉਂਦੀਐਂ।”

“ਛੋਟੇ ਦਾ ਟੱਬਰ ਨੂੰ ਦੀਂਹਦਾ?”

“ਉਹਨੇ ਬਾਈ ਮਨ ਈ ਮੋੜ ਲਿਆ। ਅਸੀਂ ਬੜਾ ਕਿਹਾ। ਗੱਲ 'ਤੇ ਨੂੰ ਆਇਆ। ਬਾਪੂ ਦੇ ਮਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਬਾਈ ਸਾਡੀ ਕੋਈ ਜੂਨ ਨੂੰ। ਬੱਸ ਦਿਨ ਕਟਦੇ ਐਂ।”

ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਮਹਿੰਦਰ ਅੱਖਾਂ ਭਰ ਆਇਆ। ਉਹਨੇ ਸਿਰ ਤੋਂ ਘਸਮੈਲਾ ਜਿਹਾ ਪਰਨਾ ਲਾਹਿਆ ਤੇ ਅੱਖਾਂ ਪੂੰਝਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਿਆ, “ਜੇ ਬਾਈ ਬਾਪੂ ਕੁੜੀ ਦੇ ਸਾਕ ਨੂੰ ਜਵਾਬ ਦੇ ਦਿੰਦਾ, ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਦੁੱਖ ਨੂੰ ਸੀ ਹੋਣਾ। ਔਖੇ-ਸੌਖੇ ਧੂਆ-ਘੜੀਸੀ ਕਰੀ ਜਾਂਦੇ....ਹੁਣ ਨਾ ਜਿਉਂਦਿਆਂ 'ਚ ਆਂ, ਨਾ ਮਰਿਆਂ 'ਚ। ਬਹੁਤ ਮਾੜੀ ਹਾਲਤ ਐ ਸਾਡੀ। ਕੀ-ਕੀ ਦੱਸੀਏ ਤੈਨੂੰ।”

ਮਹਿੰਦਰ ਨੂੰ ਰੋਂਦੇ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਗੁਰਜੀਤ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵੀ ਭਰ ਆਈਆਂ। ਉਹਨੇ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਕੇ ਪੈਂਟ ਦੀ ਜੇਬ 'ਚੋਂ ਰੁਮਾਲ ਕੱਢਿਆ ਤੇ ਅੱਖਾਂ ਪੂੰਝਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਨਾਨਕਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀ ਬੇਇੱਜ਼ਤੀ ਤੇ ਮਾਂ-ਪਿਉ ਯਾਦ ਆਉਣ ਕਾਰਨ ਉਹਦੀ ਭੁੱਬ ਨਿਕਲ ਗਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਰੋਂਦਿਆਂ ਵੇਖ ਕੇ ਆਂਢ-ਗੁਆਂਢ ਦੀਆਂ ਬੁੜੀਆਂ ਵੀ ਆ ਗਈਆਂ। ਉਹ ਸਾਰੀਆਂ ਦੇ ਰੋਂਦਾ-ਰੋਂਦਾ ਪੈਰੀਂ ਹੱਥ ਲਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਉਹਦਾ ਸਿਰ ਪਲੱਸ ਰਹੀਆਂ ਸੀ। ਅਸੀਸਾਂ ਵੀ ਦੇ ਰਹੀਆਂ ਸੀ।

ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਹਨ੍ਹੇਰੀ ਵਾਂਗ ਆ ਕੇ ਉਦਾਸੀ ਫੈਲ ਗਈ। ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਹੁਣੇ-ਹੁਣੇ ਕਿਸੇ ਦੇ ਮਰੇ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਆਈ ਹੋਵੇ। ਵਿਹੜੇ 'ਚ ਹੋਇਆ ਇਕੱਠ ਵੇਖ ਕੇ ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਭਾਈ ਸੰਭਲੇ। ਮਹਿੰਦਰ ਦੀ ਘਰਵਾਲੀ ਫੇਰ ਚਾਹ ਲੈ ਆਈ। ਚਾਹ ਆਈ ਵੇਖ ਕੇ ਇਕੱਠ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਕਿਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ।

ਏਨੇ ਨੂੰ ਮਹਿੰਦਰ ਵਾਲੀ ਪਲੂੰਗੜੀ 'ਤੇ ਜਗਰੂਪ ਆ ਬੈਠਾ। ਉਹਨੂੰ ਵੀ ਮਹਿੰਦਰ ਦੀ ਘਰਵਾਲੀ ਨੇ ਚਾਹ ਦਾ ਗਿਲਾਸ ਲਿਆ ਫੜਾਇਆ। ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਵੇਖਿਆ, ਮਹਿੰਦਰ ਦੇ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਕੁੜਤਾ ਥਾਂ-ਥਾਂ ਤੋਂ ਸੀਮਿਟ ਦੇ ਛਿੱਟਿਆਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਪਿਆ ਸੀ। ਸੱਜੀ ਬਾਂਹ 'ਤੇ ਗਿੱਲੀਆਂ ਇੱਟਾਂ ਦਾ ਖ਼ੋਰਾ ਲੱਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਹਦੇ ਹਾਰੇ ਜਿਹੇ ਸਰੀਰ 'ਤੇ ਉਹਨੂੰ ਤਰਸ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਉਹਤੋਂ ਛੋਟਾ ਸੀ। ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਅੱਠ-ਦਸ ਸਾਲ ਵੱਡਾ ਲਗਦਾ ਸੀ।

ਜਗਰੂਪ ਬੜੀ ਤਿੱਖੀ ਨਿਗ੍ਹਾ ਨਾਲ ਗੁਰਜੀਤ ਵੱਲ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਕਿਸਾਨ ਯੂਨੀਅਨ 'ਚ ਸੀ। ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਿਲੋਂ ਕੰਮ ਆਉਣ ਕਰਕੇ ਪਿੰਡ 'ਚੋਂ ਅੱਗੇ ਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਕੰਮਾਂ 'ਚ ਉਹ ਅਕਸਰ ਆਉਂਦਾ-ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਨਾ ਕੁਝ ਪੁੱਛ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਨਾ ਕੁਝ ਦੱਸ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹਦੀ ਸੋਚ

ਇਸੇ ਗੱਲ 'ਤੇ ਅਟਕੀ ਹੋਈ ਸੀ ਕਿ ਮਹਿੰਦਰ ਦਾ ਭਾਈ ਜੇ ਆਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿਵੇਂ ਆਇਆ ਹੈ? ਏਨੇ ਸਾਲ ਹੁਣ ਤੱਕ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਆਇਆ? ਹੁਣ ਆਉਣ ਦੇ ਕੀ ਕਾਰਨ ਹੋ ਸਕਦੇ ਨੇ?

ਉਹਨੇ ਆ ਕੇ ਬੜੇ ਸਲੀਕੇ ਨਾਲ਼ ਗੁਰਜੀਤ ਨਾਲ਼ ਹੱਥ ਮਿਲਾਇਆ ਸੀ। ਉਹਦੇ ਹੱਥ ਦੇ ਨਿੱਘ ਤੋਂ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਬੰਦਾ ਠੀਕ ਲਗਦਾ ਐ ਪਰ ਹੁਣ ਕਿਉਂ ਆਇਐ? ਉਹਦੀ ਸੋਚ ਕਿੱਕਰ 'ਚ ਫਸੇ ਪਤੰਗ ਵਾਂਗ ਇਸੇ ਨੁਕਤੇ 'ਤੇ ਅਟਕੀ ਹੋਈ ਸੀ।

ਚੁੱਪ ਤਣੀ ਵੇਖ ਕੇ ਜਗਰੂਪ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਵਧੀਆ ਹੋ ਗਿਆ ਬਾਈ! ਤੂੰ ਆ ਗਿਆ। ਜੇ ਤੇਰੇ ਪਿੰਡ ਆਏ ਦਾ ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ। ਅਸੀਂ ਆਪ ਜਾ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦੇ। ਬੋਡੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਸਾਡੇ ਇਕ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਕੁੜੀ ਵਿਆਹੀ ਹੋਈ ਐ। ਉਹੀ ਦਸਦੀ ਰਹੀ ਹੈ ਤੇਰੇ ਬਾਰੇ ਮਾੜਾ-ਮੋਟਾ....ਪਰ ਹੁਣ ਤੂੰ ਆ ਗਿਆ। ਜਾਈਂ ਨਾ। ਸਿਰ 'ਤੇ ਹੱਥ ਰੱਖ ਭਾਈਆਂ ਦੇ। ਬੜੇ ਦਰਵੇਸ਼ ਨੇ ਇਹ। ਕਦੇ ਗਿੱਲੇ ਗੋਰੇ 'ਤੇ ਪੈਰ ਨਹੀਂ ਧਰਦੇ।...ਲੋੜ ਵੇਲੇ ਸਾਡੇ ਨਾਲ਼ ਧਰਨੇ-ਮੁਜ਼ਾਹਰਿਆਂ 'ਤੇ ਵੀ ਜਾਂਦੇ ਐ। ਘਰੋਂ ਰੋਟੀ ਨਾਲ਼ ਲੈ ਕੇ ਜਾਂਦੇ ਐ। ਦਾਣਾ ਵੀ ਕਿਸੇ ਦਾ ਖਾ ਕੇ ਰਾਜ਼ੀ ਨਹੀਂ....ਪਰ ਬਾਈ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਗਲਤ ਨੀਤੀਆਂ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਖੁੰਜੇ ਲਾਏ ਪਏ ਐ। ਜ਼ਿੰਨੀ ਇਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਮਾਰ ਪਈ ਐ, ਏਨੇ ਜੋਗਰੇ ਹੈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਇਹ। ਸਾਡਾ ਤਾਇਆ ਵੀ ਬੜਾ ਵਧੀਆ ਬੰਦਾ ਸੀ ਪਰ ਭੈਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਨੇ ਖਾ ਲਿਆ....ਜੇ ਉਹਦੀ ਨਾਂਹ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਬਚ ਰਹਿੰਦੇ ਇਹ।”

ਜਗਰੂਪ ਦੀ ਗੱਲ ਮੁੱਕੀ ਤਾਂ ਮਹਿੰਦਰ ਉੱਠ ਖੜ੍ਹਿਆ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਿਆ, “ਤੁਸੀਂ ਕਰੋ ਬਾਈ ਗੱਲਾਂ। ਮੈਂ ਚਲਦਾਂ ਕੰਮ 'ਤੇ। ਖੇਤ ਵੀ ਗੇੜਾ ਮਾਰ ਆਇਓ।”

ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਮਹਿੰਦਰ ਤੁਰ ਗਿਆ। ਉਹ ਬਲੈਕੀਆਂ ਦੇ ਘਰੇ ਜਾਂਦਾ-ਜਾਂਦਾ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ ‘ਬਾਈ ਆਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿਉਂ ਆਇਐ? ਹਿੱਸੇ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਨ ਹੀ ਆਇਆ ਹੋਣੈ। ਉਂ ਆਉਣਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਆਉਂਦਾ। ਜਾਂ ਇਥੇ ਰਹਿਣ ਆਇਆ ਹੋਣੈ। ਇਹ ਵਿਆਹਿਆ-ਵਰਿਆ ਤਾਂ ਹੈ ਨਹੀਂ। ਸੁਭਾਅ ਦਾ ਵੀ ਸਾਡੇ ਵਰਗਾ ਲਗਦੈ। ਜੇ ਏਥੇ ਰਹਿ ਪਵੇ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਲਈ ਚੰਗਾ ਰਹੂ। ਮੈਂ ਜਗਰੂਪ ਨੂੰ ਕਹੂੰ ਇਹਨੂੰ ਜਾਣ ਨਾ ਦੇਵੇ। ਜੇ ਕਬੀਲਦਾਰੀ ਦੇ ਮੂਹਰੇ ਲੱਗ ਜੇ, ਸ਼ਾਇਦ ਘਰ ਤੁਰ ਪੇ। ਸਾਡੇ ਨਾਲ਼ ਰਹਿ ਕੇ ਭਾਵੇਂ ਵਿਆਹ ਵੀ ਕਰਵਾ ਲਵੇ, ਤਾਂ ਵੀ ਸਾਨੂੰ ਕੀ ਹਰਜ਼ ਐ।’

ਇਹ ਸੋਚਦਾ-ਸੋਚਦਾ ਉਹ ਕੰਮ 'ਤੇ ਜਾ ਲੱਗਿਆ।

ਜਗਰੂਪ ਗੁਰਜੀਤ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰੇ ਲੈ ਆਇਆ। ਘਰਵਾਲੀ ਨੂੰ ਚਾਹ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਜਗਰੂਪ ਦਾ ਘਰ ਪਿੰਡ ਦੀ ਫਿਰਨੀ 'ਤੇ ਸੀ।

ਜਗਰੂਪ ਵਿਹੜੇ 'ਚ ਪਲਾਸਟਿਕ ਦੀਆਂ ਕੁਰਸੀਆਂ ਚੁੱਕ ਲਿਆਇਆ ਤੇ ਕਹਿੰਦਾ, “ਬਾਈ ਤੈਨੂੰ ਕੀ-ਕੀ ਦੱਸਾਂ। ਦੋਵੇਂ ਭਾਈ ਜਮਾਂ ਦਬੇ ਪਏ ਐ। ਜਮਾਂ ਜਾਨ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ 'ਚ। ਜੇ ਤੈਨੂੰ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦੱਸਾਂ, ਕਾਲਜਾ ਮੂੰਹ ਨੂੰ ਆਉਂਦੇ। ਸੋਚੀਦੇ, ਇਹ ਹੱਡ-ਮਾਸ ਦੇ ਬੰਦੇ ਐ ਕਿ ਲੋਹੇ ਦੇ। ਅੱਗ ਪਿੰਡਾ ਲੂਹੀ ਜਾਂਦੀ ਐ। ਫੇਰ ਵੀ ਦਿਨ ਕਟੀ ਕਰੀ ਜਾਂਦੇ ਐ।”

“ਇਹ ਤਾਂ ਬਾਈ ਪਤਾ ਈ ਐ। ਦੱਸਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਵੀ ਸਤਾਰਾਂ-ਅਠਾਰਾਂ ਸਾਲ ਫੌਜ 'ਚ ਲਾ ਕੇ ਆਇਆਂ। ਸਭ ਕੁਝ ਦੇਖਿਐ। ਦੁਨੀਆਂ ਛਾਣੀ ਐ। ਦੁਨੀਆਂ 'ਚ ਰਹਿ ਕੇ ਬੰਦਾ, ਬੰਦਾ-ਕੁਬੰਦਾ ਪਰਖਣ ਤਾਂ ਲੱਗ ਹੀ ਜਾਂਦੇ।...ਹੁਣ ਤੂੰ ਦੱਸ ਇਹ ਜਿਹੜੇ ਘਰ 'ਚ ਰਹਿੰਦੇ ਨੇ, ਇਹ ਘਰ ਐ ਕੋਈ? ਏਦੂੰ ਚੰਗੇ ਤਾਂ ਵਿਹੜੇ ਆਲਿਆਂ ਦੇ ਘਰ ਹੁੰਦੇ ਐ। ਕੰਧਾਂ ਖਰੀਆਂ ਪਈਐਂ।”

“ਬਾਈ ਕੀ ਦੱਸਾਂ। ਇਕ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਇਕ ਦੁੱਖ ਆ ਕੇ ਡਿੱਗਿਐ ਇਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ। ਚੰਗੇ-ਭਲੇ ਰੋਟੀ ਖਾਂਦੇ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭੂਐ ਇਕ ਜਮਾਲਪੁਰ। ਉੱਥੋਂ ਚੱਲਿਐ ਸਾਰਾ ਕੰਮ। ਉਹਦੇ ਮੁੰਡੇ ਦਾ ਵਿਆਹ ਸੀ। ਉਹ ਕਿਤੇ ਨੌਕਰੀ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਵਿਆਹ ਬਠਿੰਡੇ ਪੈਲਿਸ 'ਚ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਹ ਸਾਰਾ ਟੱਬਰ ਗਿਆ ਸੀ। ਮਹਿੰਦਰ ਦੀ ਛੋਟੀ ਭੈਣ ਵੀ ਨਾਲ ਸੀ। ਉਹ ਦਸਵੀਂ ਕਰਕੇ ਹਟੀ ਸੀ। ਉਹ ਜਮਾਂ ਪਿਉ 'ਤੇ ਸੀ। ਵਿਆਹ 'ਚ ਇਕ ਹੋਂਡ ਮਾਸਟਰ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਨਾਲ ਉਹਦਾ ਮੁੰਡਾ ਵੀ। ਮੁੰਡਾ ਖਾਸਾ ਲੰਮਾ ਸੀ। ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਕੁੜੀ ਵੇਖੀ ਤਾਂ ਉਥੇ ਈ ਹਿੰਡ ਫੜ ਲਈ, ਅਖੇ ਜੇ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉਣੈ ਤਾਂ ਏਸੇ ਕੁੜੀ ਨਾਲ ਕਰਾਉਣੈ। ਭਾਵੇਂ ਧੋਲਾ ਨਾ ਲਾਉਣ। 'ਨੰਦ ਕਰਾ ਕੇ ਤੋਰ ਦੇਣ।”

“ਉਹ ਬਾਈ ਖਾਸੇ ਚਿਰ ਦੇ ਕੁੜੀ ਭਾਲਦੇ ਫਿਰਦੇ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭੂਆ ਰਾਹੀਂ ਗੱਲ ਚਲਾਈ। ਤੇਰੇ ਪਿਉ ਨੇ ਲੱਤ ਨਾ ਲਾਈ। ਵਾਰ-ਵਾਰ ਭੂਆ ਗੇੜੇ ਮਾਰਦੀ ਰਹੀ। ਹਰ ਵਾਰ ਕਹਿੰਦੀ, ‘ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਐ। ਭਾਵੇਂ ਚਾਹ ਪਿਆ ਕੇ ਕੁੜੀ ਤੋਰ ਦਿਓ। ਹੋਰ ਕੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ। ਰੱਜੇ ਪੁੱਜੇ ਐ। ਘਰੇ ਈ ਉਹ ਕੁੜੀ ਵੇਖਣ ਆਏ ਸੀ। ਘਰੇ ਈ ਹਾਂ ਕਹਿ ਗਏ। ਪਿੱਛੋਂ ਭੂਆ ਨੇ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਗੱਲ ਏਨੀ ਵਧਾ ਲਈ ਕਿ ਆੜ੍ਹਤੀਏ ਨੂੰ ਕਿੱਲਾ ਗਹਿਣੇ ਕਰਨਾ ਪਿਆ। ਆਹ ਘਰ ਦਾ ਮੂੰਹ-ਮੱਥਾ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਦੋਂ ਈ ਬਣਾਇਆ ਸੀ।”

“ਉਸ ਪਿੱਛੋਂ ਆੜਤੀਏ ਤੋਂ ਕਿੱਲਾ ਛੁਡਾਉਂਦੇ-ਛੁਡਾਉਂਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਕ ਕਿੱਲਾ ਬਲੈਕੀਆਂ ਦੇ ਗਹਿਣੇ ਜਾ ਟਿਕਿਆ। ਕੁਝ ਪੈਸੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇਣੇ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਈ ਛੇ ਕਿੱਲੇ ਠੇਕੇ 'ਤੇ ਲੈ ਕੇ ਸੌਖੇ ਹੋਣ ਲਈ ਨਰਮਾ ਬੀਜਿਆ ਸੀ ਪਰ ਸੁੰਡੀ ਜਿਵੇਂ ਬੀ 'ਚ ਹੀ ਆਈ ਸੀ। ਜਮ੍ਹਾਂ ਸੁਆਹ ਕਰਕੇ ਧਰ ਗੀ। ਉਹ ਦਿਨ ਸੋ ਉਹ ਦਿਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਠੇਕੇ 'ਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਨੂੰ ਲਈ।”

ਗੁਰਜੀਤ ਬੈਠਾ ਸੁਣੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹਦੀ ਹੈਰਾਨੀ ਪਲੋ-ਪਲ ਵਧ ਰਹੀ ਸੀ। ਜਗਰੂਪ ਫੇਰ ਦੱਸਣ ਲੱਗਿਆ, “ਬਾਈ ਬਾਹਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਦਾ ਕੀ ਫ਼ਾਇਦਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭੂਆ ਨੇ ਦੋ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਵਿਆਹ ਕੀਤੇ। ਇਹ ਅੰਦਰੋਂ ਖੋਖਲੇ ਹੋਏ ਪਏ ਸੀ। ਲੈਣ-ਦੇਣ 'ਚ ਕੋਈ ਕੱਚ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੋਊ। ਬੱਸ ਭੂਆ ਨੇ ਉਹ ਕੁਸ਼ ਕੀਤਾ, ਜਿਹੜਾ ਵੈਰੀ ਵੀ ਨੂੰ ਕਰਦਾ ਹੁੰਦਾ। ਇਕ ਦਿਨ ਚੁੱਪ ਕਰਕੇ ਆਈ। ਆਵਦੇ ਹਿੱਸੇ ਦਾ ਕਿੱਲਾ ਬਲੈਕੀਆਂ ਦੇ ਨਾਂ ਕਰਾ ਗੀ। ਉਸ ਪਿੱਛੋਂ ਤੇਰਾ ਪਿਉ ਇਕ ਦਿਨ ਖੇਤ ਗਿਆ ਮੁੜ ਕੇ ਨਾ ਆਇਆ। ਜਾ ਕੇ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ, ਉਹਨੇ ਫਾਹਾ ਲੈ ਲਿਆ ਸੀ।”

ਹੋਰ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਹੀ।

ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਖੇਤ ਚਲੇ ਗਏ। ਦੋ ਪਹੀਆਂ 'ਤੇ ਜ਼ਮੀਨ ਲਗਦੀ ਸੀ। ਸਾਰੀ ਕਣਕ ਇਕ ਹੱਥ ਦੀ ਬੀਜੀ ਲਗਦੀ ਸੀ ਪਰ ਪਰਲੇ ਪਾਸੇ ਇੱਕ ਕਿੱਲੇ 'ਚ ਪਾਈ ਵੱਟ ਕਹਿ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦਾ ਖੇਤ ਐ।

ਅਜੇ ਉਹ ਖੇਤ ਗਏ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੇ ਸਪੀਕਰ 'ਚੋਂ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ, “ਭਾਈ ਪਿੰਡ 'ਚ ਬਿਜਲੀ ਵਾਲੇ ਕੁਨੈਕਸ਼ਨ ਕੱਟਣ ਆਏ ਐ। ਘਰ-ਘਰ ਦਾ ਬੰਦਾ ਸੱਥ 'ਚ ਆ ਜੋ ਭਾਈ! ਘਿਰਾਓ ਕਰਨੈਂ।”

ਜਗਰੂਪ ਇਕ ਦਮ ਚੁਕੰਨਾ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਗੁਰਜੀਤ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਪਿੰਡ 'ਚ ਆ ਗਿਆ। ਸੱਥ 'ਚ ਪੰਦਰਾਂ ਵੀਹ ਜਣੇ ਤਿੰਨ ਬਿਜਲੀ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਘੇਰੀ ਖੜ੍ਹੇ ਸੀ। ਇਕ ਦੇ ਹੱਥ 'ਚ ਪਲਾਸ ਸੀ। ਦੂਜੇ ਉਹਤੋਂ ਵੱਡੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਲੱਗਦੇ ਸੀ। ਦੋ ਤਿੰਨ ਮੁੰਡੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੰਜੇ 'ਤੇ ਬੈਠਿਆਂ ਦੀ ਮੂਵੀ ਬਣਾ ਰਹੇ ਸੀ ਤੇ ਗੱਲੀਂ ਬਾਤੀਂ ਜ਼ਲੀਲ ਵੀ ਕਰ ਰਹੇ ਸੀ।

“ਸਾਡੇ ਕੁਨੈਕਸ਼ਨ ਕੱਟਣ ਵੇਲੇ ਥੋੜ੍ਹਾ ਪਿੰਡ ਦਾ ਰਾਹ ਦਿਸ ਜਾਂਦੈ। ਫੈਕਟਰੀਆਂ ਦਾ ਰਾਹ ਨੂੰ ਦੀਂਹਦਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੰਨੀ ਤੁਸੀਂ ਮੂੰਹ ਨੂੰ ਕਰਦੇ। ਉਹ ਥੋੜ੍ਹਾ ਤੇ ਵੱਡਿਆਂ ਨੂੰ ਹੱਥ ਝਾੜਦੇ ਐ। ਸਰਕਾਰੀ ਦਫ਼ਤਰਾਂ ਬੰਨੀ ਲੱਖਾਂ ਰੁਪਏ ਦੇ ਬਿਲ ਖੜ੍ਹੇ ਐ। ਕਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੁਨੈਕਸ਼ਨ ਕੱਟੇ ਐ। ਥਾਣੇ ਦਾ ਕੁਨੈਕਸ਼ਨ ਕੱਟਿਐ ਕਦੇ। ਡਰ ਲਗਦੈ ਪਤੰਦਰਾਂ ਤੋਂ।”

ਬਿਜਲੀ ਵਾਲੇ ਸੁਣੀ ਜਾ ਰਹੇ ਸੀ।

ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਚੋਂ ਇਕ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਜੀ ਮੁਲਾਜ਼ਮ ਆਂ। ਸਾਡਾ ਕੀ ਦੋਸ਼ ਐ। ਵੱਡੇ ਅਫ਼ਸਰ ਭੇਜ ਦਿੰਦੇ ਐ। ਸਾਨੂੰ ਆਉਣਾ ਪੈਂਦੇ।”

“ਹੁਣ ਸੱਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ। ਲੈ ਕੇ ਜਾਣ ਥੋੜ੍ਹਾ। ਅਸੀਂ ਪੁੱਛੀਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ
ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਗਲ ‘ਗੂਠਾ ਕਿਵੇਂ ਦੇਈ ਦੈ।’”

ਜਗਰੂਪ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਮੰਜੇ ‘ਤੇ ਜਾ ਬੈਠਾ। ਇਕੱਠ ‘ਚ ਉਹਨੇ ਇਕ
ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰੋਂ ਚਾਹ ਲੈ ਕੇ ਆਵੇ। ਬਿਜਲੀ ਵਾਲੇ
ਹੁਣ ਤੱਕ ਘਬਰਾਏ ਹੋਏ ਸੀ। ਜਗਰੂਪ ਦੇ ਆਏ ਤੋਂ ਉਹ ਕੁਝ ਹੌਸਲੇ ‘ਚ ਆ
ਗਏ। ਉਹ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਬਹਿ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਯੂਨੀਅਨ ਦਾ
ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਬੰਦੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਡਰ ਘਟ ਗਿਆ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਦਫ਼ਤਰ ‘ਚ ਲੱਗੇ
ਧਰਨੇ ਮੁਜ਼ਾਹਰਿਆਂ ‘ਚ ਵੇਖਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਉਹਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਸੀ।

ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਮੂਵੀ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਬੋਲਣੇ ਵਰਜਿਆ,
“ਤੁਸੀਂ ਏਨਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਾ ਕਹੋ। ਇਹ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਵਰਗੇ ਐ। ਮੈਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ
ਐਸ. ਡੀ. ਓ. ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰਦਾ।” ਕਹਿ ਕੇ ਉਹਨੇ ਗੀਝੇ ‘ਚੋਂ ਮੋਬਾਈਲ
ਕੱਢਿਆ ਤੇ ਨੰਬਰ ਮਿਲਾਉਣ ਲੱਗਿਆ। ਪਰ ਉਦੋਂ ਹੀ ਸੱਥ ‘ਚ ਦੋ ਗੱਡੀਆਂ
ਆ ਰੁਕੀਆਂ। ਇਕ ‘ਚ ਪੁਲਸ ਵਾਲੇ ਸੀ। ਇਕ ‘ਚ ਐਕਸੀਅਨ ਤੇ ਐੱਸ.
ਡੀ. ਓ. ਸੀ। ਘਿਰੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਨੇ ਦਫ਼ਤਰ ਫੋਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਮੂਵੀ ਬਣਾਉਣ
ਵਾਲੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੇ ਫੇਰ ਕੰਨ ਚੁੱਕ ਲਏ। ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਮੰਡਿਆਂ ਨੇ ਕਿਹਾ,
“ਬਿਜਲੀ ਬੋਰਡ”।

ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਮੁਰਦਾਬਾਦ।”

ਦੋ ਤਿੰਨ ਨਾਅਰੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੇ ਹੋਰ ਲਵਾਏ।

ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ।

ਪੁਲਸ ਮੁਕ ਦਰਸ਼ਕ ਬਣੀ ਖੜ੍ਹੀ ਸੀ। ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਗੁੱਸਾ ਕੱਢਣ
ਦਾ ਮੌਕਾ ਦੇ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਹਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਪੰਜ ਦਸ ਮਿੰਟ ਹੀ ਲੋਕ ਬੋਲਣਗੇ।
ਪਿਛੋਂ ਆਪੇ ਢੈਲੇ ਪੈ ਜਾਣਗੇ। ਆਖਰ ਕਦੋਂ ਤੱਕ ਕਲਪ ਸਕਦੇ ਕੋਈ।

ਜਗਰੂਪ ਦੇ ਘਰੋਂ ਚਾਹ ਆ ਗਈ। ਪਹਿਲਾਂ ਆਏ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਨੇ ਫੜ
ਲਈ। ਕਾਰ ‘ਚ ਆਏ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਨੇ ਨਹੀਂ ਫੜੀ।

ਜਗਰੂਪ ਬੋਲਿਆ, “ਐਕਸੀਅਨ ਸਾਹਿਬ! ਮੈਨੂੰ ਕਹਿਣਾ ਤਾਂ ਨੂੰ
ਚਾਹੀਦਾ ਪਰ ਥੋੜ੍ਹਾ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੋਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਬੰਡੀਆਂ ਗਲਤ
ਨੀਤੀਆਂ ਨੇ ਸਾਨੂੰ ਬਿਲ ਭਰਨ ਜੋਗੇ ਨੂੰ ਛੱਡਿਆ। ਜੇ ਸਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਕੁਝ
ਹੋਵੇ, ਅਸੀਂ ਭਰੀਏ ਨਾ ਬਿਲ। ਵੱਡਿਆਂ ਦੇ ਗਲ ‘ਚ ਹੱਥ ਪਾਇਆ ਕਰੋ।
ਫੈਕਟਰੀਆਂ ‘ਚ ਕੀ ਹੁੰਦੈ। ਕਿਵੇਂ ਚੋਰੀਆਂ ਕਰਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਾਨੂੰ ਸਭ ਪਤੈ।
ਕੋਈ ਨੂੰ ਜਾਂਦਾ ਓਥੇ। ਸਾਡੀ ਸੰਘੀ ਘੁੱਟਣ ਵੇਲੇ ਬਿੰਦ ਲਾਉਨੇ ਓ। ਗੁਆਂਢੀ
ਰਾਜਾਂ ‘ਚ ਬਿਜਲੀ ਦਾ ਕੀ ਭਾਅ ਐ। ਏਥੇ ਕੀ ਭਾਅ ਐ। ਅੱਧੋ-ਸੁੱਧੀ ਦਾ
ਫਰਕ ਐ। ਜੇ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਦੱਸੋ। ਫੇਰ ਕਿੱਥੋਂ ਭਰਨ ਲੋਕ ਬਿਲ।”

ਐਕਸੀਅਨ ਬੋਲਿਆ, “ਇਹਦੇ ‘ਚ ਸਾਡਾ ਕੀ ਕਸੂਰ ਐ। ਨੀਤੀਆਂ
ਉੱਤੋਂ ਬਣਦੀਆਂ ਨੇ। ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਆਂ। ਜੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੋਈ

ਗਿਲੈ। ਪਟਿਆਲੇ ਬੋਰਡ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਅੱਗੇ ਦਿਓ ਧਰਨੇ ਜਾ ਕੇ। ਛੋਟੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਕੰਮ ਕਰਨੋਂ ਕਿਉਂ ਰੋਕਦਿਓ।”

“ਰੋਕੀਏ ਨਾ। ਹੋਰ ਏਨਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ’ਚ ਪਲਾਸ ਫੜਾ ਦੀਏ ਕਿ ਆਹ ਲਓ, ਕਰੋ ਸਾਡੇ ਘਰਾਂ ’ਚ ਨੁਰਾ।” ਇਕ ਮੁੰਡਾ ਬੋਲਿਆ। ਉਹਦੇ ਮਗਰੋਂ ਸਾਰੇ ਬੋਲਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਕੋਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੱਗ ਰਿਹਾ, ਕੌਣ ਕੀ ਬੋਲਦਾ ਹੈ। ਘੜਮੱਸ ਮੱਚ ਗਿਆ। ਪੁਲਸ ਵਾਲੇ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਦੁਆਲੇ ਹੋ ਗਏ। ਮੂੰਹੋਂ ਕਹਿ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਹੇ। ਹਥਿਆਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ਼ ਸੀ। ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਵੱਲ ਵਧ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਿਹਾ।

ਆਖ਼ਰ ਟਿਕ ਟਿਕਾ ਹੋ ਗਿਆ।

ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਹਿੰਡ ਕਰਕੇ ਜਿਹੜੇ ਦੋ ਘਰਾਂ ਦੇ ਕੁਨੈਕਸ਼ਨ ਕੱਟੇ ਸੀ। ਮਹੀਨਾ ਵੀਹ ਦਿਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਲੈ ਕੇ ਜੁੜਵਾ ਲਏ। ਜਦੋਂ ਅਫ਼ਸਰ ਤੇ ਪੁਲਸ ਆਲੇ ਗੱਡੀਆਂ ’ਚ ਬਹਿ ਕੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸੀ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਕਿਸਾਨ ਯੂਨੀਅਨ”।

ਇਕੱਠ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਜ਼ਿੰਦਾਬਾਦ।”

ਪੰਜ ਚਾਰ ਨਾਅਰੇ ਹੋਰ ਲੱਗਣ ਪਿੱਛੋਂ ਲੋਕ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਘਰੇ ਚਲੇ ਗਏ। ਗੁਰਜੀਤ ਦਾ ਇਹ ਪਹਿਲਾ ਮੌਕਾ ਸੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਕਦੇ ਵੀ ਉਹਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲੋਕ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਦੇ ਗਲ਼ ਪੈਂਦੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਵੇਖੇ। ਨਾ ਕਦੇ ਘੇਰਦੇ ਸੁਣੇ ਸੀ। ਉਹਨੂੰ ਲੋਕ ਬੋਲਦੇ ਚੰਗੇ ਵੀ ਲੱਗੇ ਤੇ ਘੇਰੇ ਹੋਏ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ’ਤੇ ਤਰਸ ਵੀ ਆਇਆ। ਪਰ ਫ਼ਿਕਰ ਉਹਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਸੀ ਕਿ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਕੀ ਸੱਚੀਓਂ ਬਿਲ ਭਰਨ ਜੋਗਰੇ ਨਹੀਂ ਰਹੇ। ਜੇ ਨਹੀਂ ਰਹੇ ਤਾਂ ਫੇਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬਣੂੰ ਕੀ?

ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਘਰੇ ਆ ਗਏ।

ਗੱਲ ਫੇਰ ਉਹਦੇ ਪਿਉ ਦੀ ਚੱਲ ਪਈ, “ਪਰ ਬਾਈ ਬਲੈਕੀਆਂ ਨੇ ਇਕ ਗੱਲ ਚੰਗੀ ਕੀਤੀ। ਥੋਡੇ ਪਿਉ ਮਰਨ ਆਲੇ ਪੈਸੇ ਕਹਿ-ਕਹਾ ਕੇ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਦਿਵਾ ’ਤੇ। ਪਿਛੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੋਈ ਖੱਬਾ-ਸੱਜਾ ਕੀਤਾ, ਕੁਸ਼ ਪੈਸੇ ਦੇ ਕੇ ਗਹਿਣੇ ਆਲਾ ਕਿੱਲਾ ਛੁਡਾ ਲਿਆ। ਬਾਕੀ ਲਿਖਤ ਕਰ ਲਈ। ਹੁਣ ਡੇਢ ਕੁ ਲੱਖ ਕੁ ਰਹਿੰਦੇ ਮੇਰੇ ਖ਼ਿਆਲ ਐ। ਵਿਆਜ-ਵੱਟੂ ਇਹ ਕੋਠੀ ’ਚ ਕੰਮ ਕਰ ਕੇ ਕਟਾਈ ਜਾਂਦੇ ਐ। ਏਦੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਖੇਤ ਕੰਮ ਕਰਾ ਆਉਂਦੇ ਸੀ।”

“ਇਕ ਕਿੱਲਾ ਆੜ੍ਹਤੀਏ ਦੀ ਕੁਰਕੀ ’ਚ ਐ। ਉਹ ਅਸੀਂ ਹੋਣ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ। ਮਾਮਲਾ ਅਜੇ ਲਮਕਿਆ ਹੋਇਐ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ ਬਣੂੰ। ਏਨੀ ਗੱਲ ਸੀ ਬਾਈ। ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਦੱਸ ’ਤੀ। ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਤੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਐ, ਹੁਣ ਤੂੰ ਜੋ ਕਹੇਂਗਾ, ਸਾਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰ ਐ ਪਰ ਮੈਂ ਫੇਰ ਕਹਿਨਾਂ, ਵੱਡਾ ਭਾਈ ਪਿਉਆਂ ਵਰਗਾ ਹੁੰਦੇ। ਇਥੇ ਆ ਜਾ। ਆ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ’ਤੇ ਹੱਥ ਰੱਖ। ਮੂਹਰੇ ਲੱਗ। ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਭਾਵੇਂ ਧੁੱਪੇ ਖੜ੍ਹਾਈ ਰੱਖੀ, ਇਹ ਨਾਂਹ ਕਰਨ ਆਲੇ ਨਹੀਂ। ਰੋਟੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ

ਵੈਲ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ।”

ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਉਹਨੇ ਗੁਰਜੀਤ ਵੱਲ ਵੇਖਿਆ।

ਉਹ ਵਰੋਲੇ 'ਚ ਆਏ ਬੰਦੇ ਵਾਂਗ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ। ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਗਰਦ-ਗੁਬਾਰ ਸੀ। ਬਾਹਰ ਕੁਝ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆ ਰਿਹਾ। ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧੂੜ ਦਾ ਝੁੰਬ ਵੱਜ ਗਿਆ ਸੀ। ਕੁਝ ਸੰਭਲ ਕੇ ਉਹਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, “ਕੁੜੀ ਆਉਂਦੀ-ਜਾਂਦੀ ਕਿ ਨਹੀਂ।”

“ਹਾਂ ਆਉਂਦੀ ਐ। ਉਹਨੇ ਇਕ ਗੱਲ ਚੰਗੀ ਕੀਤੀ! ਇਕ ਦਿਨ ਤਹਿਸੀਲਦਾਰ ਦੇ ਆ ਕੇ ਆਪਣਾ ਹਿੱਸਾ ਛੱਡ ਗਈ। ਵਿਆਹ ਪਿੱਛੋਂ ਉਹ ਪੜ੍ਹ ਵੀ ਗਈ ਸੀ। ਹੁਣ ਨੌਕਰੀ ਕਰਦੀ ਐ ਕੋਈ। ਕਦੇ-ਕਦੇ ਆ ਵੀ ਜਾਂਦੀ ਐ।”

ਦੁਪਹਿਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰੋਟੀ ਖਾਧੀ।

ਗੁਰਜੀਤ ਦਾ ਮਨ ਟੁੱਟਿਆ ਪਿਆ ਸੀ। ਗੁਰਦੀਪ ਤੋਂ ਵਿਹੜੇ 'ਚ ਹੀ ਉਹਨੇ ਮੰਜਾ ਮੰਗਵਾ ਲਿਆ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੋਚਾਂ ਦੇ ਤਾਣੇ-ਬਾਣੇ 'ਚ ਉਲਝੇ ਨੂੰ ਨੀਂਦ ਕਦੋਂ ਆਈ। ਜਦੋਂ ਉੱਠਿਆ ਤਾਂ ਸੂਰਜ ਗਰਕਣ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਉਹ ਉੱਠ ਬੈਠਾ। ਅੱਖਾਂ ਮਲਣ ਲੱਗਿਆ। ਹਲਕੀ-ਹਲਕੀ ਰੜਕ ਪੈ ਰਹੀ ਸੀ।

ਜਗਰੂਪ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮੀਟ ਬਣਾਇਆ ਤੇ ਸ਼ਰਾਬ ਦਾ ਅਧੀਆ ਵੀ ਲਿਆਇਆ। ਆਪ ਉਹ ਪੀਂਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰ ਗੁਰਜੀਤ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਆਇਆ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਮਾਣ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਨਾਲ਼ ਦੀ ਨਾਲ਼ ਇਹ ਵੀ ਸੋਚਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀ ਕੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੀ ਗੱਲ ਦੱਸੇ। ਹੁਣ ਤੱਕ ਉਹ ਕਿਸੇ ਸਿੱਟੇ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਹੁੰਚ ਸਕਿਆ ਕਿ ਗੁਰਜੀਤ ਇੱਥੇ ਕਰਨ ਕੀ ਆਇਆ ਹੈ? ਸ਼ਰਾਬ ਪੀ ਕੇ ਵੀ, ਉਹਦੇ ਮਨ 'ਚ ਕੀ ਹੈ, ਦੱਸਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਅੱਧਾ ਕੁ ਪਊਆ ਉਹਨੇ ਮਸਾਂ ਪੀਤਾ ਤੇ ਫਿਰ ਰੋਟੀ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ।

ਰੋਟੀ ਵੀ ਉਹਨੇ ਬਹੁਤੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਖਾਧੀ।

ਉਹਦੇ ਖਾਣ-ਪੀਣ ਤੋਂ ਜਗਰੂਪ ਨੂੰ ਲੱਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਸਬਰ-ਸੰਤੋਖ ਵਾਲ਼ਾ ਬੰਦਾ। ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਸਿਰੇ ਜਾਣ ਵਾਲ਼ਾ ਨਹੀਂ। ਨਾ ਹੀ ਅੜਨ ਵਾਲ਼ਾ। ਪਰ ਜੇ ਉਹ ਆਇਐ, ਤਾਂ ਕੀ ਕਰਨ ਆਇਐ? ਉਹ ਪਤਾ ਲਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਆਪਣੇ ਭਾਈਆਂ ਨੂੰ ਤਾਰਨ ਆਇਐ ਜਾਂ ਡੋਬਣ ਆਇਐ?

ਜਦੋਂ ਬਲੈਂਕੀਆਂ ਦੇ ਘਰੇ ਮਹਿੰਦਰ ਦੀ ਘਰਵਾਲ਼ੀ ਆਏ ਗੁਰਜੀਤ ਬਾਰੇ ਦੱਸਣ ਗਈ ਸੀ ਤਾਂ ਮਹਿੰਦਰ ਨੇ ਛੋਟੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੋਲ਼ ਬੁਲਾ ਕੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜਗਰੂਪ ਕੋਲ਼ ਜਾਹ। ਉਹਨੂੰ ਕਹਿ ਕਿ ਘਰੇ ਵੀ ਜਾਵੇ ਤੇ ਆਪਣੇ ਤੱਕ ਬਾਈ ਦੇ ਨਾਲ਼ ਰਹੇ ਤੇ ਵਿੱਚੋਂ ਗੱਲ ਕੱਢੇ ਕਿ ਉਹ ਕੀ ਕਰਨ ਆਇਐ? ਪਰ ਗੱਲ ਸੀ ਕਿ ਪਤਾਲ 'ਚ ਡੁੱਬੀ ਪਈ ਸੀ। ਅਜੇ ਤੱਕ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਈ।

ਰੋਟੀ ਖਾ ਕੇ ਗੁਰਜੀਤ ਪੈ ਗਿਆ।

ਲਾਈਟ ਬੁਝਾ ਦਿੱਤੀ।

ਜਗਰੂਪ ਬਾਹਰ ਆਇਆ। ਉਹਨੂੰ ਯਾਦ ਆਇਆ ਕਿ ਮਹਿੰਦਰ ਨੇ ਆਖਣੇ ਘਰੇ ਆਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਮਹਿੰਦਰ ਦੇ ਘਰ ਵੱਲ ਹੋ ਤੁਰਿਆ।

ਜਾਂਦੇ ਨੂੰ ਉਹ ਵਿਹੜੇ 'ਚ ਗੋੜੇ ਦੇਈ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਥੋੜ੍ਹੀ-ਬਹੁਤੀ ਰੋਟੀ ਉਹਨੇ ਖਾ ਲਈ ਸੀ ਪਰ ਮਨ ਟਿਕਾਣੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆ ਰਿਹਾ। ਉੱਭਲਾ-ਚੁੱਭਲੀ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਕ ਗੋੜਾ ਉਹ ਪਿੰਡ ਦੀ ਫਿਰਨੀ ਦਾ ਵੀ ਲਾ ਆਇਆ ਸੀ। ਪਰ ਮਨ ਪਾਰਾ ਬਣਿਆ ਪਿਆ ਸੀ। ਥਿਰਕੀ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

ਰਾਤ ਦੇ ਦਸ ਵੱਜਣ ਵਾਲੇ ਸੀ। ਜਗਰੂਪ ਨੇ ਗੱਲਾਂ ਹੀ ਲੰਬੀਆਂ ਛੇੜ ਲਈਆਂ ਸੀ। ਉਹਦਾ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦੱਸਣ ਦਾ ਤੱਤ-ਸਾਰ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰਜੀਤ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਭਾਈਆਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਬਹੁਤ ਮਾੜੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੋਲ ਜੋ ਕੁਝ ਬਚਿਆ ਹੈ, ਉਹਦੇ 'ਚੋਂ ਕੁਝ ਦੇਣ ਦੀ ਉਹ ਹਿਮਤ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦੇ। ਰਹਿਮ ਹੀ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਚੰਗਾ ਹੈ।

ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਸਮਾਂ ਕਾਫ਼ੀ ਲੱਗ ਗਿਆ ਸੀ। ਮਹਿੰਦਰ ਨੇ ਸੌਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਪਰ ਟੇਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆ ਰਹੀ। ਦੂਜੇ ਕਮਰੇ 'ਚ ਛੋਟਾ ਪਿਆ ਸੀ। ਉਹਨੂੰ ਵੀ ਨੀਂਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆ ਰਹੀ। ਉਹ ਵੀ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਬਾਈ ਆਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਕੀ ਕਰਨ ਆਇਐ? ਉਹ ਇਥੇ ਰਹੇਗਾ ਜਾਂ ਮੁੜ ਜਾਵੇਗਾ। ਜੇ ਇਥੇ ਰਿਹਾ ਤਾਂ ਕੀ ਕਰੇਗਾ? ਮਹਿੰਦਰ ਦੀ ਘਰਵਾਲੀ ਭਾਵੇਂ ਕੁਝ ਕਹਿ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਹੀ, ਉਲਝੀ ਉਹ ਵੀ ਇਸੇ ਤਾਣੇ-ਬਾਣੇ 'ਚ ਪਈ ਸੀ। ਔਖਾਂ 'ਚ ਪੁੰਦ ਸੰਘਣੀ ਹੋਈ ਪਈ ਸੀ। ਕੋਏ ਸਿਮੀ ਜਾ ਰਹੇ ਸੀ। ਵਾਰ-ਵਾਰ ਉਹ ਔਖਾਂ ਹਥੇਲੀ ਨਾਲ ਪੂੰਝਦੀ ਸੀ। ਕਦੇ-ਕਦੇ ਸ਼ਾਲ ਦੇ ਲੜ ਨਾਲ।

ਗੁਰਜੀਤ ਕਾਹਦਾ ਆਇਆ ਸੀ। ਘਰ ਹਿੱਲ ਗਿਆ ਸੀ। ਭੁਚਾਲ ਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਧਰਤੀ ਡੋਲ ਗਈ ਸੀ। ਇਸੇ ਘਰ 'ਚ ਕਦੇ ਮਹਿੰਦਰ ਦੇ ਮਾਂ ਪਿਓ ਦਾ ਸੱਥਰ ਵਿਛਿਆ ਸੀ। ਭੂਆ ਨੇ ਵੀ ਕਹਿਰ ਢਾਹਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਉਹ ਸਭ ਕੁੱਝ ਜਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਗੁਰਜੀਤ ਦਾ ਆਉਣਾ ਜਿਵੇਂ ਹੁਣ ਤੱਕ ਪਈਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਮਾਰਾਂ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਹੋਵੇ। ਹੇਠਲੀ ਉੱਤੇ ਆ ਗਈ ਸੀ।

ਜਗਰੂਪ ਆਇਆ ਤਾਂ ਮਹਿੰਦਰ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, “ਕੀ ਬਣਿਆ ਫੇਰ?”

“ਬਣਨਾ ਕੀ ਸੀ? ਗੱਲ ਕੋਈ ਰਾਹ ਨਹੀਂ ਪਈ। ਸੁਣੀ ਗਿਆ। ਆਵਦੇ ਵੱਲੋਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਇਕ ਸ਼ੱਕ ਪੈਂਦੈ, ਉਹਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਸੀ ਕਿ ਬਲੈਕੀਆਂ ਦਾ ਘਰ ਕਿਹੜੇ ਪਾਸੇ ਐ? ਉਹਦਾ ਇਹ ਪੁੱਛਣਾ ਮੈਨੂੰ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗਿਆ...ਚਲੋ ਵੇਖਦੇ ਆਂ ਕੀ ਹੁੰਦੈ। ਤੂੰ ਪੈ ਜਾ ਹੁਣ। ਜਿਹੌ ਜਿਹੀ ਹਵਾ ਹੋਈ, ਉਹੋ ਜਿਹਾ ਓਹਲਾ ਕਰਾਂਗੇ। ਇਹਦੇ ਗਏ ਤੋਂ ਮੈਂ ਬਲੈਕੀਆਂ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰੂੰ ਕਿ ਨਾ ਜਿਉਂਦਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਥੋੜ੍ਹਾ।”

ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਜਗਰੂਪ ਤੁਰ ਆਇਆ।

ਉਹਦੇ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ ਮਹਿੰਦਰ ਸੋਚਣ ਲੱਗਿਆ, ਇਹ ਵੀ ਨਾ ਕਿਤੇ ਭੂਆ ਵਾਲੀ ਕਰੇ। ਇਹਦੇ ਨਾਂ ਜ਼ਮੀਨ ਬੋਲਦੀ ਐ। ਜੇ ਬੇਅ ਕਰ ਗਿਆ, ਅਸੀਂ

ਇਹਦਾ ਕੀ ਕਰ ਲਵਾਂਗੇ। ਇਕ ਕਿੱਲਾ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਈ ਗਈ ਪਈ ਐ। ਇਕ ਹੋਰ ਗਿਆ ਤਾਂ ਸਾਡਾ ਕੀ ਬਣੇ। ਆੜ੍ਹਤੀਆਂ ਦੀ ਕੁਰਕੀ ਆਲਾ ਕਿੱਲਾ ਤੇ ਇਕ ਹੋਰ ਰਹਿ ਜੂ ਸਾਡੇ ਕੋਲ।”

ਇਹ ਸੋਚਦਾ ਹੋਇਆ ਉਹ ਅੰਦਰ ਆਇਆ ਤਾਂ ਘਰਵਾਲੀ ਕਹਿੰਦੀ, “ਫੇਰ ਕੀ ਦੱਸ ਕੇ ਗਿਐ ਜਗਰੂਪ?”

“ਕੀ ਦੱਸ ਕੇ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਕਹਿੰਦਾ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨੂੰ ਦੱਸੀ। ਬੱਸ ਸੁਣੀ ਗਿਆ। ਬਲੈਕੀਆਂ ਦਾ ਘਰ ਪੁੱਛਦਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਲਗਦੇ ਆਪਣੇ ਗਲ ਗੂਠਾ ਦੇਣ ਆਇਐ।”

ਇਹ ਦੱਸ ਕੇ ਉਹ ਰੋਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਉਹਦੀ ਘਰਵਾਲੀ ਵੀ ਰੋਣ ਲੱਗ ਪਈ। ਦੋਵੇਂ ਕੁੜੀਆਂ ਵੀ ‘ਹਾਏ ਮੰਮੀ’ ਕਹਿ ਕੇ ਮਾਂ ਦੇ ਗਲ ਲੱਗ ਕੇ ਰੋਣ ਲੱਗ ਪਈਆਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੋਂਦਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਛੋਟਾ ਵੀ ਆ ਗਿਆ। ਉਹਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਮਹਿੰਦਰ ਅਹੁਲਿਆ ਤੇ ਜੱਫੀ ਪਾ ਲਈ। ਉੱਚੀ ਦੇਣੇ ਕਿਹਾ, “ਹੁਣ ਨੂੰ ਬਚਦੇ ਬਾਈ ਆਪਾਂ। ਜਿਹੜੀ ਪੈਲੀ ਸਾਡ ਸੀ। ਉਹ ‘ਚੋਂ ਵੀ ਅੱਧ ਜਾਊ।”

“ਐਂ ਕਿਵੇਂ ਜਾਊ? ਆਪਾਂ ਮਰੇ ਤਾਂ ਨੂੰ? ਹੁਣ ਤੱਕ ਇਹ ਕਿੱਥੇ ਸੀ? ਹਿੱਸਾ ਲੈਣਾ ਸੀ ਤਾਂ ਆਉਣੀ-ਜਾਣੀ ਤਾਂ ਰਖਦਾ? ਦੁਖਦੇ-ਸੁਖਦੇ ਵੀ ਆਉਣਾ ਸੀ। ਹੱਥ ਵੀ ਝਾੜਨਾ ਸੀ ਥੋੜ੍ਹਾ ਬਹੁਤਾ। ਜਿਹੜੀ ਅੱਗ ‘ਚ ਆਪਾਂ ਮੱਚੀ ਜਾਨੇਂ ਆਂ। ਨਾਲ ਮੱਚਦਾ ਆ ਕੇ।”

ਉਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ-ਕੀ ਕਹਿ ਕੇ ਮਹਿੰਦਰ ਦਾ ਦਿਲ ਧਰਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਦਲੀਲਾਂ ਦੇ ਕੇ ਉਹਨੂੰ ਪੈਣ ਲਈ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ ਪਰ ਰੋਈ ਆਪ ਵੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

11

ਤੜਕੇ ਗੁਰਜੀਤ ਬਲੈਕੀਆਂ ਦੇ ਘਰੇ ਗਿਆ।

ਪਿੰਡ ਦੇ ਬਾਹਰ-ਬਾਹਰ ਫਿਰਨੀ ‘ਤੇ ਉਹ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਕੋਠੀ ਪਾ ਰਹੇ ਸੀ। ਕੋਠੀ ਕਾਹਦੀ ਸੀ, ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਿਲਾ ਹੀ ਸੀ। ਡੇਢ ਕਿੱਲਾ ਥਾਂ ਵਗਲਿਆ ਸੀ। ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਕਲੋਨੀ ਵਾਂਗ ਕੰਧ ਕੱਢੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਕੋਠੀ ਦੇ ਬਾਹਰ ਪੱਥਰ ਲਾਉਣ ਲਈ ਉੱਚੀਆਂ-ਉੱਚੀਆਂ ਪੈੜਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸੀ। ਅਸਮਾਨ ਨੂੰ ਹੱਥ ਲਾਉਣ ਤਾਈਂ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ ਕੋਠੀ।

ਉਹਨੇ ਕੋਠੀ ਦੇ ਨਾਲ ਲਗਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਘਰ ਦਾ ਬਾਰ ਖੜਕਾਇਆ। ਅੰਦਰੋਂ ਜ਼ੋਰ-ਜ਼ੋਰ ਦੀ ਕੁੱਤਾ ਭੌਂਕਣ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ ਤੇ ਖਾਸੇ ਚਿਰ ਪਿੱਛੋਂ ਛੱਬੀ ਸਤਾਈ ਸਾਲ ਦਾ ਇਕ ਮੁੰਡਾ ਬਾਹਰ ਆਇਆ। ਉਹਦੇ ਮੂੰਹ ‘ਤੇ ਗਰੂਰ ਸੀ। ਝਾਕਣੀ ਤਿੱਖੀ ਸੀ। ਕੱਪੜੇ ਵੀ ਚੰਗੇ ਪਾਏ ਹੋਏ ਸੀ। ਉਹਨੇ ਬਾਰ ਖੋਲ੍ਹਿਆ

ਤੇ ਭੰਵਾਂ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਬੋਲਿਆ, “ਬਾਈ ਜੀ! ਕੀਹਨੂੰ ਮਿਲਣੈ?”

“ਤਾਇਆ ਜੀ ਘਰੇ ਨੇ?”

“ਹਾਂ, ਘਰੇ ਈ ਨੇ।”

ਕਹਿ ਕੇ ਉਹਨੇ ਪਿੱਠ ਭੰਵਾਈ। ਗੁਰਜੀਤ ਉਹਦੇ ਪਿੱਛੇ-ਪਿੱਛੇ ਹੋ ਤੁਰਿਆ। ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਗਲੀ ਤੋਂ ਖਾਸੇ ਹਟਵੇਂ ਇਕ ਵੱਡੇ ਸਾਰੇ ਕਮਰੇ 'ਚ ਜਾ ਬਹਾਇਆ। ਕਮਰਾ ਅੰਦਰੋਂ ਵਧੀਆ ਸਜਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਸੋਫਾ ਸੈੱਟ ਪਿਆ ਸੀ। ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਵੱਡੇ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਆਲੇ ਮੇਜ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਇਕ ਕੁਰਸੀ ਪਈ ਸੀ ਤੇ ਮੇਜ 'ਤੇ ਧਾਰੀਆਂ ਵਾਲਾ ਚੌਹਰਾ ਕੀਤਾ ਤੌਲੀਆ ਪਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਕਿ ਬੈਠਣ ਵੇਲੇ ਠੰਡਾ ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਹੱਥਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਲੱਗੇ। ਮੇਜ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਅੱਗੜ-ਪਿੱਛੜ ਚਾਰ-ਚਾਰ ਕੁਰਸੀਆਂ ਦੀਆਂ ਪੰਜ-ਛੇ ਲਾਈਨਾਂ ਲੱਗੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਲਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਘਰੇ ਕਾਫੀ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਆਉਣੀ-ਜਾਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

ਗੁਰਜੀਤ ਸੋਫੇ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਬੈਠਾ।

ਅਗਲੀ ਕਤਾਰ 'ਚ ਕੁਰਸੀ 'ਤੇ ਜਾ ਬੈਠਾ, ਜਿਹੜੀ ਮੇਜ ਤੋਂ ਖਾਸੀ ਪਿੱਛੇ ਕਰਕੇ ਡਹੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਹਨੇ ਵੇਖਿਆ, ਮੇਜ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਬੈਠਣ ਵਾਲੀ ਕੁਰਸੀ ਦੇ ਉਤਲੇ ਪਾਸੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਦੀ ਫੋਟੋ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਹਦੇ ਬਰਾਬਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੀ।

ਖਾਸੇ ਚਿਰ ਪਿੱਛੋਂ ਓਹੀ ਮੁੰਡਾ ਚਾਹ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ। ਕਮਰੇ ਦੀ ਅਲਮਾਰੀ 'ਚੋਂ ਡਰਾਈ ਫਰੂਟ ਵਾਲੀ ਟਰੇਅ ਕੱਢ ਕੇ ਉਹਨੇ ਗੁਰਜੀਤ ਦੇ ਅੱਗੇ ਕਰਕੇ ਡਾਹੇ ਨਿੱਕੇ ਜਿਹੇ ਮੇਜ 'ਤੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ। ਆਪ ਕੁਰਸੀ ਖਿੱਚ ਕੇ ਉਹਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬਹਿ ਗਿਆ।

ਉਹਦੀ ਡੀਲ-ਡੌਲ ਤੇ ਪਾਏ ਹੋਏ ਕੱਪੜਿਆਂ ਤੋਂ ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾ ਲਿਆ ਕਿ ਉਹ ਘਰ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਹੀ ਮੁੰਡਾ ਹੈ। ਬੜੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਉਹ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਕਦੇ ਕਾਜੂ ਤੇ ਕਦੇ ਬਦਾਮ ਖਾਣ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ, “ਲਓ ਬਾਈ ਜੀ! ਕੁਸ਼ ਤਾਂ ਲਓ।”

ਪਰ ਗੁਰਜੀਤ ਝਿਜਕ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਪਿਉ ਸੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਬਰਾੜ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਅੰਦਰੋਂ ਸਮਝਾ ਕੇ ਤੋਰਿਆ ਸੀ ਕਿ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਦੀ ਖਾਤਰਦਾਰੀ ਕਰੇ।

ਗੁਰਜੀਤ ਆਏ ਦਾ ਬਰਾੜ ਨੂੰ ਕੱਲ੍ਹ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹਦੇ ਆਉਣ ਦੇ ਬਰਾੜ ਨੇ ਕਈ ਅੰਦਾਜ਼ੇ ਲਾਏ ਸੀ। ਲੱਗਿਆ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਕਦੇ ਮਹਿੰਦਰ ਦੀ ਭੂਆ ਆਪਣੇ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਆਈ ਸੀ ਤੇ ਹੁਣ ਇਹ ਵੀ ਓਵੇਂ ਆਇਆ ਹੈ। ਗੁਰਜੀਤ ਅਜੇ ਕੋਠੀ ਦੇ ਬਾਹਰ ਆਇਆ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਬਰਾੜ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕਮਰੇ 'ਚ ਲਾਏ ਕੈਮਰੇ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰੇ ਉਹੀ ਆਇਆ ਹੈ।

ਬਰਾੜ ਦਾ ਪਿਉ ਕਈ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਮਰ ਗਿਆ ਸੀ।

ਜਦੋਂ ਪੰਜਾਬ 'ਚੋਂ ਅਫ਼ੀਮ ਦੇ ਠੇਕੇ ਟੁੱਟੇ ਸੀ ਤਾਂ ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਹੀ ਉਹਦਾ ਪਿਓ ਰਾਜ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਲੁਕਵਾਂ-ਛਿਪਵਾਂ ਅਫ਼ੀਮ ਦਾ ਧੰਦਾ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ। ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਉਹਨੇ ਅਮੀਰੀ ਵੱਲ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਰਾਹ ਸਾਫ਼ ਕਰ ਲਏ ਸੀ। ਲਗਾਤਾਰ ਉਹਦੇ ਘਰੇ ਮਾਇਆ ਡਿਗਦੀ ਸੀ ਤੇ ਜਿਹੜੇ ਵੀ ਉਹਦੇ 'ਕੰਮ' 'ਚ ਅੜਿੱਕਾ ਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸੀ, ਉਹ ਕਾਣੇ ਕਰਕੇ ਰੱਖਣੇ ਆ ਗਏ ਸੀ।

ਬਰਾੜ ਆਪਣੇ ਪਿਉ ਦੇ ਪੈਰ 'ਚ ਪੈਰ ਧਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ। ਦਾਹੜੀ ਰੱਖ ਲਈ ਸੀ। ਖਾਂਦੇ-ਪੀਂਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਉਲਝਾਉਣ ਵਾਲਾ ਤਾਣਾ-ਬਾਣਾ ਸਮਝ ਲਿਆ ਸੀ। ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਪਿਓ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਹੰਢ ਕੇ ਉਹਦੀ ਥਾਂ ਆ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ। ਨੱਕੋ-ਨੱਕ ਭਰ ਕੇ ਉਹਨੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਓਟ ਆਸਰਾ ਲਿਆ ਤੇ ਆਪਣੇ ਘਰੇ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਖੁੱਲ੍ਹਵਾਇਆ ਸੀ। ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦਾ ਇਕੱਠ ਕਰਕੇ ਉਹਨੇ ਹੁਣ ਤੱਕ ਹੋਈਆਂ ਸਾਰੀਆਂ 'ਭੁੱਲਾਂ' ਬਖ਼ਸ਼ਾ ਲਈਆਂ ਸੀ ਤੇ ਪਾਠ ਦੇ ਭੋਗ ਪਿੱਛੋਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਸਰਦਾਰੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਆਗੂ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਸਿਰੋਪਾਇ ਦੀ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਇਹ ਵੇਖ ਕੇ ਪੁਰਾਣੇ ਆਗੂਆਂ 'ਚ ਘੁਸਰ-ਮੁਸਰ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਪਰ ਕਰ ਕੋਈ ਕੀ ਸਕਦਾ ਸੀ? ਉਹਨੇ ਆਪਣੇ ਘਰੇ ਇਕੱਠ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਉਹਨੇ ਹੀ ਰੋਟੀ-ਟੁੱਕ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਪ੍ਰਬੰਧ ਸੀ ਵੀ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ। ਵਿਆਹ ਵਰਗਾ ਢਮਢਮਾ ਰਚਿਆ ਸੀ। ਰੋਟੀ ਟੁੱਕ ਖਾਣ ਲਈ ਵਿਹੜੇ 'ਚ ਦੋ ਸ਼ਮਿਆਨੇ ਲਾਏ ਸੀ। ਇਕ ਜਮ੍ਹਾਂ ਘਰ ਦੀ ਮਗਰਲੀ ਕੰਧ ਨਾਲ, ਜਿਸ 'ਚ ਹਲਕੇ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਨੇ ਰੋਟੀ ਖਾਣੀ ਸੀ। ਵਿਹੜੇ 'ਚ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਤੇ ਉਹਦੇ ਘਰ ਦੇ ਹਾਲ ਕਮਰੇ 'ਚ ਵੱਡੇ ਆਗੂਆਂ ਤੇ ਪੱਤਰਕਾਰਾਂ ਨੇ।

ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਪੰਦਰਾਂ-ਵੀਹ ਪਿੰਡ ਖਿੱਚੇ ਗਏ ਸੀ।

ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਇਕੱਠਾਂ 'ਚ ਉਹ ਅਕਸਰ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਪਿੰਡ ਦੇ ਦੋ-ਤਿੰਨ ਬੰਦੇ ਹਰ ਵੇਲੇ ਹੁੰਦੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਰਾਈਫਲਾਂ ਚੁੱਕੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ। ਜਦੋਂ ਭੋਗ ਤੋਂ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਦੋ ਠਿਬੇ ਜਿਹੇ ਬੰਦੇ ਉਹਦੇ ਘਰੇ 'ਮਾਲ' ਲੈਣ ਆਏ ਤਾਂ ਬਾਰ ਅੱਗੇ ਖੜ੍ਹੇ ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਬੇਨੂੰ ਪਤਾ ਨੂੰ ਕੱਲ੍ਹ ਭੋਗ ਕਾਹਦੇ ਲਈ ਪਾਇਐ? ਅੱਖਾਂ ਛੁੱਟੀਆਂ ਨੇ ਬੋਡੀਆਂ। ਹੁਣ ਹੋਰ ਘਰ ਭਾਲੋ ਜਾ ਕੇ ਕੋਈ।”

ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਆਖੀ ਹੋਈ ਗੱਲ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡਾਂ 'ਚ ਘੁੰਮ ਗਈ ਸੀ ਪਰ ਬਰਾੜ ਕੇ ਘਰ ਨਾਲ ਬਲੈਕੀਆਂ ਦੀ ਪਈ ਅੱਲ ਅਜੇ ਵੀ ਵੇਲ 'ਤੇ ਲੱਗੀ ਸੁੱਕੀ ਤੋਰੀ ਵਾਂਗ ਲਟਕ ਰਹੀ ਸੀ।

ਬਰਾੜ ਜਦੋਂ ਕਮਰੇ 'ਚ ਆਇਆ ਤਾਂ ਉਹਦੇ ਠਾਟੀ ਬੰਨ੍ਹੀ ਹੋਈ ਸੀ ਤੇ ਇਕ ਦੋ ਕੁ ਉਂਗਲਾਂ ਚੌੜੀ ਠਾਟੀ ਹੇਠਾਂ ਮੁੱਛਾਂ ਉੱਤੋਂ ਦੀ। ਉਹਨੂੰ ਵੇਖ

ਕੇ ਗੁਰਜੀਤ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਬਰਾੜ ਨੇ ਹੱਥ ਮਿਲਾ ਕੇ ਉਹਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਸੋਢੇ 'ਤੇ ਬੈਠਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਦੀ ਬੰਨ੍ਹੇ ਪਟਕੇ 'ਚੋਂ ਬਾਰੀਕ ਠਾਟੀ ਦੀ ਗੰਢ ਖੋਲ੍ਹੀ ਤੇ ਫਿਰ ਦਾਹੜੀ ਵਾਲੀ ਠਾਟੀ ਦੀ। ਫੇਰ ਪੁੱਛਿਆ, “ਹੋਰ ਕੀ ਹਾਲ ਐ ਸ਼ੇਰਾ? ਕਦੋਂ ਆਇਆ ਸੀ ਫ਼ੌਜ 'ਚੋਂ?”

“ਹੋ ਗਿਆ ਮਹੀਨਾ-ਡੇਢ ਮਹੀਨਾ ਤਾਇਆ ਜੀ।”

“ਏਥੇ ਪਹਿਲਾਂ ਨੂੰ ਕਦੇ ਆਇਆ ਤੂੰ? ਛੁੱਟੀ ਤਾਂ ਆਉਂਦਾ ਈ ਹੋਵੇਗਾ?”

“ਹਾਂ ਤਾਇਆ ਜੀ...ਬੱਸ ਆ ਈ ਨੂੰ ਹੋਇਆ।”

“ਹੋਰ ਕਿਵੇਂ ਆਉਣੇ ਹੋਏ ਫੇਰ।”

“ਦਿਲ 'ਚ ਆਇਆ, ਥੋਨੂੰ ਮਿਲ ਆਵਾਂ। ਬੜੇ ਵਾਰੀ ਨਾਂ ਸੁਣਿਆ ਸੀ ਥੋਡਾ। ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕ ਵੀ ਜਾਣਦੇ ਨੇ ਥੋਨੂੰ।”

“ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਮਿਹਰ ਐ ਭਤੀਜ! ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਕਰਾਈ ਦੇ ਐ। ਘਰੇ ਆਇਆ ਕੋਈ ਬੰਦਾ ਨੂੰ ਮੋੜਿਆ ਕਦੇ। ਜਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਭਲਾ ਹੋ ਜੇ, ਥੋਡਾ ਈ ਥੋੜ੍ਹੇ...”

ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਉਹਦੇ ਵੱਲ ਵੇਖ ਕੇ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾਇਆ ਕਿ ਉਹਦੀ ਉਮਰ ਸੱਠ ਸਾਲ ਤੋਂ ਉੱਤੇ ਹੋਵੇਗੀ। ਉਹਦੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਬਾਰੇ ਗੁਰਜੀਤ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਤਾ ਕਿ ਦੋ ਕੈਨੇਡਾ ਰਹਿੰਦੇ ਨੇ। ਇਹ ਛੋਟਾ ਇੱਥੇ ਸੀ, ਜੋ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਕੌਮੀ ਆਗੂ ਸੀ।

ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਉਹ ਉਤਲੇ ਕੰਮਾਂ 'ਤੇ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਉਹਨੇ ਸ਼ਹਿਰ 'ਚ ਕਲੋਨੀ ਕੱਟੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਉੱਥੇ ਵੀ ਉਹਦਾ ਦਫਤਰ ਸੀ। ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਦੇ ਬੰਦੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਵੇਚ-ਵੱਟ ਕਰਦੇ। ਕਾਣ ਮੀਣ ਵਾਲੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਵੀ ਲੈਂਦੇ। ਪਰ ਲੈਂਦੇ ਨਾਲ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਰਾਖਵੇਂ ਹਲਕਿਆਂ ਦੀਆਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਜਿੱਤੇ ਵਿਧਾਇਕਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਸਮਝਦੇ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਸੀ। ‘ਉਤਲਿਆਂ’ ਨੂੰ ਸਿੱਧੀ ਪੌੜੀ ਲਾਈ ਹੋਈ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਮਰਜ਼ੀ ਚੜ੍ਹੀ-ਉੱਤਰੀ ਜਾਂਦੇ। ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਸਿਰ 'ਤੇ ਹੱਥ ਸੀ।

ਬਰਾੜ ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਕੇ ਕੰਮ ਕਰਵਾਉਂਦਾ। ਸਮੇਂ ਦੀ ਨਬਜ਼ ਉਹਨੇ ਫੜ ਲਈ ਸੀ। ਹੋਰਾਂ ਲੀਡਰਾਂ ਵਾਂਗ ਉਹਨੇ ਆਪਣਾ ਇਹ ਮੁੰਡਾ ਅੱਗੇ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤੇ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਵਾਰ ਹਲਕੇ ਤੋਂ ਚੋਣ ਲੜੇ। ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਉਹਦੀ ਥਾਂ ਆ ਖੜ੍ਹੇ। ਉਹਦੇ ਕੱਚ ਕੱਢੀ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਉਹ।

ਬਰਾੜ ਨੇ ਗੁਰਜੀਤ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ-ਕਰਦੇ ਫੇਰ ਪੁੱਛਿਆ, “ਹੋਰ ਫੇਰ ਸ਼ੇਰਾ ਕਿਵੇਂ ਆਇਆ?”

“ਆਉਣਾ ਕਾਹਦਾ ਸੀ ਤਾਇਆ ਜੀ। ਰਾਤ ਮੈਂ ਜਗਰੂਪ ਕੋਲ ਸੀ। ਉੱਠ ਕੇ ਸੋਚਿਆ ਥੋਨੂੰ ਮਿਲ ਆਵਾਂ।”

“ਜਗਰੂਪ ਕੋਲ?”

“ਹਾਂ ਤਾਇਆ ਜੀ! ਥੋਨੂੰ ਸਾਡੇ ਘਰ ਦਾ ਤਾਂ ਪਤਾ ਈ ਐ। ਸੌਣ

ਪੈਣ ਨੂੰ ਥਾਂ ਹੈ ਨਹੀਂ। ਮੈਂ ਗੁਰਦੀਪ ਕੋਲ ਰਿਹਾ।”

ਜਗਰੂਪ ਦਾ ਨਾਂ ਲੈਣ ਦੀ ਦੇਰ ਸੀ। ਬਰਾੜ ਦਾ ਚਿਹਰਾ ਸੁੰਗੜਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ ਪਰ ਖਸਿਆਨੀ ਜਿਹੀ ਹਾਸੀ ਹਸਦਾ ਬੋਲਿਆ, “ਹੁਣ ਸ਼ੇਰਾ ਤੂੰ ਤਾਂ ਫੌਜ 'ਚ ਰਿਹੈਂ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਾਨੂੰ ਪਤੈ, ਇਹ ਕੀ ਚੀਜ਼ ਨੇ। ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਧਰਨੇ-ਮੁਜ਼ਾਹਰਿਆਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਕੰਮ ਨਹੀਂ। ਦਰੀਆਂ ਨਾਲ਼ ਈ ਰਖਦੇ ਐ। ਦੋ ਘੰਟੇ ਲਾਈਟ ਨਾ ਆਵੇ, ਸੱਥਰ ਵਿਛਾ ਲੈਂਦੇ ਐ। ਜਦੋਂ ਬਿਜਲੀ ਵਾਲ਼ੇ ਕੁੰਡੀਆਂ ਲੁਹਾਉਣ ਆਉਂਦੇ ਐ, ਉਦੋਂ ਘੋਰ ਕੇ ਬਹਿ ਜਾਂਦੇ ਐ। ਆਪ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੀ ਕਰਨਾ ਸੀ, ਤੇਰੇ ਭਾਈਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਨ ਦਿੰਦੇ। ਉਹ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੇ, ਖਾਣਗੇ ਕਿੱਥੋਂ?”

ਬਰਾੜ ਨੂੰ ਲੱਗਿਆ ਗੁਰਜੀਤ ਉਹਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਧਿਆਨ ਨਾਲ਼ ਸੁਣ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਅਸਲੀ ਗੱਲ 'ਤੇ ਆਉਣ ਲੱਗਿਆ, “ਮੇਰਾ ਖ਼ਿਆਲ ਐ ਤੇਰਾ ਵੀ ਨਾਂ ਬੋਲਦਾ ਹੋਣੈ ਜ਼ਮੀਨ 'ਚ?”

“ਹਾਂ ਤਾਇਆ ਜੀ! ਬੋਲਦਾ ਈ ਹੋਣੈ। ਹਾਂ ਤਾਂ ਮੈਂ ਏਥੋਂ ਦਾ ਈ।”

“ਫੇਰ ਹੁਣ ਕੀ ਸੋਚਿਐ?”

“ਅਜੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੋਚਿਆ। ਮੇਰੇ ਭਾਈਆਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਦਾ ਥੋੜ੍ਹਾ ਪਤਾ ਈ ਐ।”

“ਤੇਰੇ ਭਾਈਆਂ ਦਾ ਕੀ ਭਤੀਜ! ਮੈਨੂੰ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਹਾਲਤ ਦਾ ਪਤੈ। ਠਿਥੇ ਲੋਕ ਬਣ ਕੇ ਨਹੀਂ ਚਲਦੇ ਕਿਸੇ ਦੇ। ਜੇ ਵੱਡੇ ਦੇ ਨਾਲ਼ ਲੱਗਣ, ਬੋੜਾ-ਬਹੁਤਾ ਸਹਾਰਾ ਲਗਦੈ। ਅਗਲਾ ਵੀ ਸੋਚਦੈ ਮਾੜਾ-ਮੋਟਾ ਡਿੱਗਿਆਂ ਨੂੰ 'ਠਾਵਾਂ'। ਪਰ ਤੇਰੇ ਭਾਈ ਜਗਰੂਪ ਪਿੰਡੇ ਲਗਦੇ ਐ। ਉਹ ਜਿਵੇਂ ਕਹਿੰਦੈ, ਉਵੇਂ ਕਰਦੇ ਐ...ਪਰ ਹਾਂ, ਤੇਰੇ ਭਾਈਆਂ 'ਚ ਥੋਟ ਨਹੀਂ ਕੋਈ। ਕੰਮ ਦੇ ਕਰਦੇ ਐ। ਮੇਰੀ ਸਲਾਹ ਮੰਨੋਂ ਤਾਂ ਏਥੇ ਈ ਆ ਜਾ। ਏਹੀ ਤੇਰਾ ਪਿੰਡ ਐ। ਨਾਨਕੇ ਫੇਰ ਵੀ ਨਾਨਕੇ ਹੁੰਦੇ ਐ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਵਾਲ਼ੀ ਥਾਂ ਦਸ-ਬਾਰਾਂ ਵਿਸਵੇ ਹੋਣੀ ਐਂ ਮੇਰੇ ਖ਼ਿਆਲ 'ਚ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਤੂੰ ਪਾ ਲੈ।”

“ਸੋਚਦਾਂ ਤਾਇਆ ਜੀ। ਅਜੇ ਕੋਈ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਕਰਾਂ ਕੀ।”

“ਸਮਝ ਨੂੰ ਕੀ ਐ। ਆਪਣੇ ਕਾਕੇ ਦਾ ਲੜ ਫੜ ਲੈ। ਉਹਨੂੰ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਲੋੜ ਰਹਿੰਦੀ ਐ। ਮਾੜਾ-ਮੋਟਾ ਹੱਥ ਉਹ ਤੈਨੂੰ ਝਾੜੀ ਚੱਲੂ। ਤੂੰ ਪੜ੍ਹਿਆ-ਲਿਖਿਐਂ। ਬੋਲਣ-ਬੁਲਣ ਵੀ ਜਾਣਦਾ ਹੋਵੇਂਗਾ। ਉਹਦੇ ਨਾਲ਼ ਲੱਗ ਕੇ ਆਵਦੇ ਫੌਜੀਆਂ ਦਾ ਵਿੰਗ ਬਣਾ ਲੈ ਕੋਈ। ਖ਼ਾਸੇ ਮੁੰਡੇ ਫੌਜ 'ਚ ਪੰਦਰਾਂ-ਪੰਦਰਾਂ, ਸੋਲਾਂ-ਸੋਲਾਂ ਸਾਲ ਲਾ ਕੇ ਆਈ ਜਾਂਦੇ ਐ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਥਾਂ 'ਤੇ 'ਕੱਠੇ ਕਰ। ਸਾਡਾ ਮੁੰਡਾ ਤੇਰੇ ਪਿੰਡੇ ਰਹੂ। ਖਰਚ ਤੇਰਾ ਉਹ ਹੋਣ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ।”

ਗੁਰਜੀਤ ਉੱਖੜੇ ਮਨ ਨਾਲ਼ ਬਰਾੜ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਬਰਾੜ ਉਹਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਾਲੇ ਵੱਲ ਖਿੱਚ ਰਿਹਾ ਸੀ ਪਰ ਉਹ ਉਹਨੂੰ ਜਿੱਧਰ ਲਿਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਉੱਧਰ ਜਾਣ ਬਾਰੇ ਉਹਨੇ ਕਦੇ ਸੋਚਿਆ ਵੀ ਨਹੀਂ

ਸੀ।

ਰਾਜਨੀਤੀ ਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਕਾਹਦੇ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਹਨੂੰ ਭਾਵੇਂ ਉਡਦੀਆਂ-ਉਡਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਸੀ ਪਰ ਰੁਚੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਤਾਂ ਆਪਣਾ ਅੱਗਾ ਬਣਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਜਿਸ 'ਚ ਉਹਦੇ ਨਾਨਕੇ ਤੇ ਭਾਈ ਆਏ ਹੋਏ ਸੀ।

ਨਾਨਕੇ ਤਾਂ ਪੱਲਾ ਝਾੜ ਹੀ ਗਏ ਸੀ ਪਰ ਇਥੇ ਆ ਕੇ ਉਹਦਾ ਮਨ ਖਰਾਬ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਇਆ, ਸਗੋਂ ਦੁਖੀ ਵੀ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਹਿੱਸਾ ਵੰਡਾਉਣਾ ਤਾਂ ਦੂਰ ਦੀ ਗੱਲ, ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਜਗਗੂਪ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹਦੇ ਭਾਈਆਂ ਨੇ ਬਰਾੜ ਦੇ ਕੁਝ ਪੈਸੇ ਦੇਣੇ ਨੇ। ਇਹ ਗੱਲ ਯਾਦ ਕਰਕੇ ਉਹਨੇ ਕਿਹਾ, “ਤਾਇਆ ਜੀ! ਥੋਡਾ ਵੀ ਕੋਈ ਹਿਸਾਬ-ਕਿਤਾਬ ਵੀ ਐ ਸਾਡੇ ਨਾਲ?”

ਜਦੋਂ ਉਹਨੇ ਮਹਿੰਦਰ ਕਿਆਂ ਨੂੰ ‘ਸਾਡੇ’ ਕਿਹਾ ਤਾਂ ਬਰਾੜ ਨੂੰ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਇਥੇ ਹੀ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਚਿਤਵਦਿਆਂ ਉਹਨੇ ਕਿਹਾ, “ਹਾਂ ਸ਼ੇਰਾ! ਗਹਿਣੇ ਆਲੇ ਕਿੱਲੇ ਦੇ ਕੁਸ਼ ਪੈਸੇ ਰਹਿੰਦੇ ਨੇ। ਪਰ ਤੂੰ ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰ। ਆਪਣੇ ਮੁੰਡੇ ਨਾਲ ਲੱਗ। ਉਹ ਪੈਸਿਆਂ ਦਾ ਜਿਵੇਂ ਤੂੰ ਕਹੇਗਾ, ਕਰਲਾਂਗੇ। ਸਿਰੇ ਨੂੰ ਜਾਂਦੇ ਤੇਰੇ।”

ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਅੱਧ-ਵਿਚਾਲਾ ਰੱਖਣ 'ਚ ਹੀ ਫ਼ਾਇਦਾ ਹੈ। ਕਿਹਾ, “ਤਾਇਆ ਜੀ! ਜਿਵੇਂ ਕਹੇਗੇ ਕਰ ਲਾਂ ਗੇ। ਮੈਂ ਕਿਹੜਾ ਥੋਡੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹਾਂ ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਲੈਣ-ਦੇਣ ਤਾਂ ਲੈਣ-ਦੇਣ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਐ ਨਾ।”

ਬਰਾੜ ਨੇ ਫੇਰ ਉਹਦੇ ਵੱਲ ਗਹੁ ਨਾਲ ਵੇਖ ਕੇ ਕਿਹਾ, “ਨਿਬੇੜਨੈ ਫੇਰ ਤੂੰ ਹਿਸਾਬ-ਕਿਤਾਬ?”

“ਹਾਂ ਤਾਇਆ ਜੀ! ਮੈਂ ਚਾਹੁੰਨਾਂ ਨਿੱਬੜ ਜੇ ਵਧੀਐ।”

“ਮੈਨੂੰ ਲਗਦੈ ਡੇਢ ਲੱਖ ਤੋਂ ਉੱਤੇ ਹੋਣੇ ਐ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲ ਸਾਡੇ ਸਹੀ ਪੈਸੇ। ਵਿਆਜ-ਵੱਟੂ ਮੈਨੂੰ ਲਗਦੈ ਇਹ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਕਟਾਈ ਜਾਂਦੇ ਐ। ਅਸੀਂ ਤੈਥੋਂ ਬਾਹਰ ਨੂੰ। ਤੂੰ ਜਿਵੇਂ ਮਰਜੀ ਕਰ ਲੈ।

ਗੁਰਜੀਤ ਕਾਫ਼ੀ ਚਿਰ ਬੈਠਾ ਰਿਹਾ।

ਬਰਾੜ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮੁੰਡੇ ਤੋਂ ਉਹਦੇ ਭਾਈਆਂ ਦੇ ਭਰੇ ਪਰਨੋਟ ਮੰਗਵਾਏ। ਬਰਾੜ ਪੂਰੇ ਪੈਸੇ ਲੈਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ਅੜਿਆ। ਉਹਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਪੰਦਰਾਂ ਹਜ਼ਾਰ ਘਟਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਫੇਰ ਆਪ ਹੀ ਚੁੱਪ ਹੋ ਕੇ ਸਵਾ ਲੱਖ 'ਤੇ ਆ ਗਿਆ।

ਉਹਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਮਹਿੰਦਰ ਕਿਆ ਕੋਲ ਅਸਲੀ ਪੈਸੇ ਦੇਣ ਲਈ ਕਿਸੇ ਪਾਸਿਓਂ ਨਹੀਂ ਆਉਣੇ। ਵੱਧ-ਘੱਟ ਕਰਕੇ ਹਿਸਾਬ ਮੁੱਕੇ ਤਾਂ ਚੰਗੇ। ਅਸਲ 'ਚ ਗੱਲ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਰਾਜਨੀਤੀ 'ਚ ਗਲ ਤੱਕ ਖੁੱਭ ਕੇ ਵਿਆਜ ਵੱਟੂ ਦਾ ਕੰਮ ਛੱਡ ਹੀ ਗਿਆ ਸੀ। ਤਰਦੇ ਤੇ ਕਾਹਲੇ ਕਰਵਾਏ ਕੰਮ ਵੱਧ ਹੱਥ ਝਾੜਣ ਲੱਗ ਪਏ ਸੀ। ਨਾਲੇ ਪਿੰਡ 'ਚ ਹੁਣ ਉਹ ਦੂਰ ਗਏ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ

ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਬਹਾਨੇ ਨੇੜੇ ਲਿਆਉਣ ਦੇ ਰਾਹ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸੋਚਦਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਮੁੰਡੇ ਨੇ ਚੋਣ ਲੜੀ ਤਾਂ ਪਿੰਡੋਂ ਹੋਰਾਂ ਪਿੰਡਾਂ 'ਚ ਵਿਰੋਧ ਨਾ ਜਾਵੇ। ਚੰਗੀ ਹਵਾ ਜਾਵੇ। ਵਿੰਗੇ ਤੱਕਲੇ 'ਤੇ ਤੰਦ ਪਾਉਣੇ ਔਖੇ ਹੋ ਜਾਣਗੇ।

ਉਹ ਮਰਨੇ-ਵਿਆਹਾਂ 'ਤੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਵੀ ਸੀ ਬਣਦੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਬੁਲਾਉਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ। ਗੱਲੀਂ ਬਾਤੀਂ ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਇਕ ਦੂਜੇ ਕੋਲ ਤਾਰੀਫ਼ ਕਰਦਾ। ਜੇ ਕਿਧਰੇ ਕੋਈ ਸਾਂਝਾ ਕੰਮ ਹੁੰਦਾ। ਪਿੰਡ ਦੇ ਹੋਰ ਮੁੰਡੇ ਮੂਹਰੇ ਲਾ ਕੇ ਕਰਵਾਉਂਦਾ। ਆਪਣੇ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਪੈਸੇ ਲਾਉਣ ਲਈ ਕਹਿੰਦਾ।

ਉਹਦਾ ਮੁੰਡਾ ਵੀ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਕੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਲੜਨੋਂ ਭਿੜਨੋਂ ਹਟਾਉਂਦਾ ਸੀ। 'ਤੂੰ ਵੀ ਠੀਕ ਐ, ਕਿਸੇ ਹੱਦ ਤੱਕ ਉਹ ਵੀ ਠੀਕ ਐ' ਦੀ ਨੀਤੀ ਅਪਣਾ ਕੇ ਘੁਟੇ-ਵਟੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲਾਈ ਰਖਦਾ। ਅੱਧ ਵਿਚਾਲਾ ਰੱਖ ਕੇ ਉਹ ਚੋਣਾਂ ਨੇੜੇ ਲਿਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸੱਪ ਵਾਂਗ ਪਿਉ-ਪੁੱਤ 'ਚ ਕੋਈ ਹੱਡੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਹੀ। ਰੱਸੇ ਬਣੇ ਪਏ ਸੀ। ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਵਿਚ ਲੋਕੜਾਂ ਬੰਨ੍ਹ ਲਵੇ।

ਪਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਏਨੇ ਜਰਕਿਆਂ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਨਾ ਹੀ ਬਰਾੜ ਅਜੇ ਆਪਣੇ ਮੁੰਡੇ ਵੱਲੋਂ ਚੋਣ ਲੜਨ ਦੀ ਗੱਲ ਨੰਗੀ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਸੋਚਦਾ ਸੀ ਜੇ ਪਹਿਲਾਂ ਭਾਫ਼ ਨਿਕਲ ਗਈ, ਉਸੇ ਦਿਨ ਖਰਚਾ ਚੱਲ ਪਵੇਗਾ। ਲੋਕ ਦੁਨੀਆਂ ਭਰ ਦੇ ਕੰਮ ਲਿਆ ਕੇ ਉਹਦੀ ਦੇਹਲੀ ਨੀਵੀਂ ਕਰ ਦੇਣਗੇ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਚਿਰ ਢਕੀ ਰਿੱਝੀ ਜਾਂਦੀ ਐ, ਠੀਕ ਐ। ਅਜੇ ਸੁੱਤਾ ਸੱਪ ਨਾ ਜਗਾਇਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਠੀਕ ਐ।

ਗੱਲ ਮੁਕਾ ਕੇ ਗੁਰਜੀਤ ਜਗਰੂਪ ਦੇ ਘਰੇ ਆਇਆ। ਉਹ ਘਰੇ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹਦੀ ਘਰਵਾਲੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ, “ਨਾਲ ਦੇ ਪਿੰਡ ਕਿਸੇ ਦਾ ਮੁੰਡਾ ਰਾਤ ਘਰੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਇਆ। ਹੁਣ ਪਤਾ ਲੱਗਿਐ, ਉਹਨੇ ਰਾਤ ਖੇਤ ਫਾਹਾ ਲੈ ਲਿਆ। ਉੱਥੇ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਉਹ।”

ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਬੈਗ ਚੁੱਕਿਆ। ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਸਟਾਰਟ ਕੀਤਾ। ਬਰਾੜ ਦੇ ਘਰੇ ਆ ਗਿਆ। ਉਹਨੇ ਬੈਗ 'ਚੋਂ ਚੈੱਕ-ਬੁੱਕ ਕੱਢੀ ਤੇ ਸਵਾ ਲੱਖ ਦਾ ਦਾ ਚੈੱਕ ਭਰ ਕੇ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਕਿਹਾ, “ਤਾਇਆ ਜੀ! ਜਦੋਂ ਪੈਸਿਆਂ ਦਾ ਮੈਸਿਜ ਆ ਗਿਆ। ਪਰਨੋਟ ਮੇਰੇ ਭਾਈਆਂ ਨੂੰ ਫੜਾ ਦਿਓ।”

“ਹੁਣ ਤੂੰ ਕਿੱਥੇ ਜਾਣੈ?”

“ਹੁਣ ਮੈਂ 'ਕੇਰਾਂ ਪਿੰਡ ਚੱਲਿਐਂ। ਫੇਰ ਦੇਖਦਾਂ ਤਾਇਆ ਜੀ ਕੀ ਕਰਨੈ।”

“ਵੇਖਣਾ ਕੀ ਐ? ਏਥੇ ਈ ਆ ਜਾ। ਮੇਰੇ ਪੁੱਤਾਂ ਵਰਗਾ ਐਂ ਤੂੰ।”

“ਕੋਈ ਨਾ ਤਾਇਆ ਜੀ! ਜਿਵੇਂ ਤੁਸੀਂ ਕਹਿਨੇ ਓ, ਮੈਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰ ਐ।”

ਗੁਰਜੀਤ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ 'ਮਨਜ਼ੂਰ' ਸ਼ਬਦ ਸੁਣ ਕੇ ਬਰਾੜ ਨੂੰ ਲੱਗਿਆ ਕਿ

ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਇੱਥੇ ਹੀ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇ। ਉਹਨੇ ਫ਼ਿਰਾਖ਼ਦਿਲੀ ਦਿਖਾਈ ਤੇ ਪਰਨੋਟ ਪਾੜ ਕੇ ਉਹਨੂੰ ਫੜਾ ਦਿੱਤੇ ਤੇ ਕਿਹਾ, “ਭਤੀਜ਼! ਸਾਨੂੰ ਬੰਦੇ-ਕੁਬੰਦੇ ਦਾ ਪਤਾ ਹੁੰਦੈ।”

ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਪਾਟੇ ਹੋਏ ਪਰਨੋਟ ਬੈਗ 'ਚ ਪਾ ਲਏ।

ਬਰਾੜ ਦੇ ਮਿਸਤਰੀ ਆ ਚੁੱਕੇ ਸੀ। ਕੰਮ ਚੱਲ ਪਿਆ ਸੀ। ਉਹਦਾ ਦਿਲ ਕੀਤਾ, ਮਹਿੰਦਰ ਤੇ ਛੋਟੇ ਨੂੰ ਮਿਲ ਜਾਵੇ। ਫੇਰ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਜਦੋਂ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣ ਲਈ ਕਹੇਗਾ ਤਾਂ ਉਹ ਫਿੱਸ ਪੈਣਗੇ। ਵੇਖਣ ਵਾਲੇ ਕੀ ਕਹਿਣਗੇ। ਐਵੇਂ ਕਾਹਨੂੰ ਜਲੂਸ ਕੱਢਣੈ। ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਉਹ ਬਾਹਰਲੇ ਗੇਟ ਵੱਲ ਆਇਆ ਤੇ ਗਲੀ 'ਚ ਖੜ੍ਹਾ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਸਟਾਰਟ ਕਰਕੇ ਘਰੇ ਆ ਗਿਆ।

ਉਹਦੇ ਜਾਂਦੇ ਨੂੰ ਮਹਿੰਦਰ ਦੀਆਂ ਦੋਵੇਂ ਕੁੜੀਆਂ ਸਕੂਲ ਜਾਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਖੜ੍ਹੀਆਂ ਸੀ। ਸਰਕਾਰੀ ਸਕੂਲ 'ਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤੁਰ ਕੇ ਹੀ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੰਢੀਆਂ ਜਿਹੀਆਂ ਵਰਦੀਆਂ ਪਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸੀ। ਏਹੀ ਹਾਲਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੈਰਾਂ 'ਚ ਪਾਏ ਹੋਏ ਬੂਟਾਂ ਤੇ ਕੋਟੀਆਂ ਦੀ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਘਰੇ ਆਇਆ ਤਾਂ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਗਲੀ 'ਚ ਖੜ੍ਹਾ ਕੇ ਆਇਆ ਸੀ। ਉਹਨੂੰ ਆਏ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਮਹਿੰਦਰ ਦੀ ਘਰਵਾਲੀ ਰਸੋਈ 'ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਆਈ। ਉਹਨੇ ਫੇਰ ਝੁਕ ਕੇ ਸ਼ਾਲ ਦੇ ਪੱਲੇ ਜੋੜ ਕੇ ਪੈਰੀਂ ਹੱਥ ਲਾਏ।

ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਵੇਖਿਆ।

ਉਹਦਾ ਮਨ ਭਰ ਆਇਆ। ਔਖਾਂ 'ਚੋਂ ਪਾਣੀ ਵਗਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਉਹਨੇ ਬੈਗ ਦੀ ਜਿੱਪ ਖੋਲ੍ਹੀ ਤੇ ਪਾਟੇ ਹੋਏ ਪਰਨੋਟ ਮਹਿੰਦਰ ਦੀ ਘਰਵਾਲੀ ਨੂੰ ਫੜਾ ਕੇ ਕਿਹਾ, “ਬਰਾੜ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਹਿਸਾਬ-ਕਿਤਾਬ ਮੁੱਕ ਗਿਆ। ਬਾਕੀ ਜਿਵੇਂ ਹੁੰਦੈ, ਤੁਸੀਂ ਕਰੀ ਚੱਲੋ।”

ਉਹਨੇ ਜੇਬ 'ਚੋਂ ਪੰਜ-ਪੰਜ ਸੌ ਦੇ ਤਿੰਨ ਨੋਟ ਕੱਢੇ। ਇਕ-ਇਕ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਹੱਥ ਰੱਖ ਕੇ ਇਕ ਮਹਿੰਦਰ ਦੀ ਘਰਵਾਲੀ ਨੂੰ ਫੜਾ ਦਿੱਤਾ।

ਉਹ ਨੋਟ ਫੜ ਕੇ ਬੋਲੀ, “ਭਾਈ ਜੀ! ਤੁਸੀਂ ਜਾਓ ਨਾ। ਸਾਡੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਹੱਥ ਰੱਖੋ। ਅਸੀਂ ਮਰੇ ਪਏ ਆਂ ਜਮ੍ਹਾਂ। ਐਂ ਨਾ ਕਰੋ ਤੁਸੀਂ। ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਸੋਚਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ਬਾਪੂ ਜੀ ਆ ਗੇ ਹੋਣ। ਐਂ ਨਾ ਕਰੋ ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ।” ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਉਹ ਰੋਣ ਲੱਗ ਪਈ।

ਮਾਂ ਨੂੰ ਰੋਂਦੀ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਦੋਵੇਂ ਕੁੜੀਆਂ ਵੀ ਰੋਣ ਲੱਗ ਪਈਆਂ। ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਦੋਵਾਂ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਬੁੱਕਲ 'ਚ ਲੈ ਲਿਆ। ਜੇਬ 'ਚੋਂ ਪੈਨ ਕੱਢਿਆ ਤੇ ਇਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਕਾਗਜ਼। ਉਸ ਉੱਤੇ ਆਪਣਾ ਫੋਨ ਨੰਬਰ ਲਿਖਿਆ ਤੇ ਫੜਾਉਂਦਾ ਹੋਇਆ ਕਹਿ ਆਇਆ, “ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਆਹਾਂ 'ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਸੱਦਾਓ।”

ਮੱਲਣ ਤੋਂ ਆ ਕੇ ਉਹਦਾ ਦਿਲ ਟੁੱਟ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਾਣ ਵੇਲੇ ਸੋਚਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕੁਝ ਵੀ ਹੋਵੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਮੇਰੇ ਮਾਮੇ ਕਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਤਾਂ ਠੀਕ ਹੋਵੇਗੀ। ਆਪਣੇ ਭਾਈਆਂ ਬਾਰੇ ਉਹਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ। ਪਰ ਪਿੰਡ ਦੀ ਉੱਥੇ ਵਿਆਹੀ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਕੁੜੀ ਰਾਹੀਂ ਦੋਵੇਂ ਭਾਈ ਕਮਾਊ ਹੋਣ ਦੀ ਗੱਲ ਮਾਮੀ ਰਾਹੀਂ ਉਹਦੇ ਕੋਲ ਆਈ ਸੀ। ਆਪ ਉਹਨੇ ਕਦੇ ਆਪਣਾ ਪਿੰਡ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ ਪਰ ਮਾਮੀ ਹਰ ਛੁੱਟੀ ਵੇਲੇ ਉਸ ਕੋਲ ਮੱਲਣ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਦੀ ਸੀ।

ਫੌਜ 'ਚ ਗਏ ਨੂੰ ਉਹਨੂੰ ਮਾਮੀ ਵੱਲੋਂ ਮੱਲਣ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਛੇੜਨ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਤਾ। ਪਰ ਹੁਣ ਉਹਨੂੰ ਸਮਝ ਆ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਗੱਲੀ-ਬਾਤੀ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਵਾਉਂਦੀ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਪਿੰਡ ਉਹਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮਾਮੀ ਨੇ ਕਈ ਵਾਰ ਜਾ ਕੇ ਆਉਣ ਲਈ ਵੀ ਕਿਹਾ ਸੀ ਪਰ ਦਬਾਅ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਾਇਆ। ਸੋਚਿਆ ਸੀ ਜੇ ਉਹ ਉੱਥੇ ਆਉਣ-ਜਾਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਤਾਂ ਉਹ, ਜੋ ਹੱਥ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਝਾੜਦਾ ਹੈ, ਉੱਥੇ ਵੀ ਝਾੜਨ ਲੱਗ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕੰਮ ਚੱਲੀ ਜਾਂਦੈ, ਚੰਗੈ।

ਉਹਦੀ ਮਾਮੀ ਨੂੰ ਉਮੀਦ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰਜੀਤ ਫੌਜ 'ਚੋਂ ਆ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਡਿੱਗੇ ਘਰ ਨੂੰ ਚੁੱਕੇਗਾ ਤੇ ਸ਼ਰੀਕੇ ਦਿਆਂ ਅੱਗੇ ਗਿਆਂ ਘਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਰਲਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰੇਗਾ ਪਰ ਉਹਦੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਈ ਸਾਲ ਨਾ ਆਉਣ ਤੋਂ ਲਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪਾਸਾ ਵੱਟਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਉਹਨੇ ਆ ਕੇ 'ਉਹਨੂੰ ਕੀ ਮਿਲਿਆ ਹੈ?' ਜਾਂ 'ਕਿੰਨੀ ਪੈਨਸ਼ਨ ਮਿਲੇਗੀ?' ਜਾਂ 'ਕਿੰਨੀ ਤਨਖਾਹ ਮਿਲਦੀ ਰਹੀ ਹੈ?' ਇਹ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦੱਸਿਆ ਤਾਂ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹਨੇ ਅੰਦਰੋਂ-ਅੰਦਰੀ ਆਪਣਾ ਘਰ ਬੰਨ੍ਹਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਉਹ ਦੋ ਦਿਨ ਇਸੇ ਦੁਚਿੱਤੀ 'ਚ ਰਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਕਰੇ ਤਾਂ ਕੀ ਕਰੇ? ਆਪਣੇ ਭਾਈਆਂ ਦੀ ਹਾਲਤ ਉਹਨੂੰ ਗਈ-ਗੁਜ਼ਰੀ ਲੱਗੀ ਸੀ। ਜਗਰੂਪ ਦੇ ਘਰੇ ਜਦੋਂ ਉਹਦੀ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਅੱਖ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਸੀ ਤਾਂ ਮਨ 'ਚ ਇਹ ਗੱਲ ਵੀ ਆਈ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਜੇ ਇੱਥੇ ਰਹਿ ਪਵੇ ਤਾਂ ਉਸ ਲਈ ਮਾੜਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਦੋਵੇਂ ਭਾਈ ਕੰਮ ਕਰਨ ਨੂੰ ਤਕੜੇ ਨੇ। ਉਹ ਮੱਝਾਂ ਦੀ ਡੋਅਰੀ ਵੀ ਖੋਲ੍ਹ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਭਾਈ ਪੈਰ 'ਚ ਪੈਰ ਧਰਦੇ ਰਹਿਣਗੇ। ਆਪਣਾ ਘਰ ਉਹ ਵੱਖਰਾ ਪਾ ਲਵੇਗਾ। ਉਹਨੂੰ ਪੈਨਸ਼ਨ ਵੀ ਮਿਲੇਗੀ ਤੇ ਉਹਦਾ ਦਿਲ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਬਠਿੰਡੇ ਕਿਸੇ

ਫੈਕਟਰੀ 'ਚ ਨੌਕਰੀ ਵੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਪਰ ਉਹਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਜਦੋਂ ਉਹਨੂੰ ਸਾਕ ਵਾਲੇ ਆਉਣਗੇ, ਉਹ ਕੀ ਦੱਸੇਗਾ ਕਿ ਉਸ ਕੋਲ ਕਿੰਨੀ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ? ਕੁਰਕੀ ਵਾਲਾ ਕਿੱਲਾ ਛੱਡ ਕੇ ਬਾਕੀ ਬਚਦੇ 'ਚੋਂ ਉਹਨੂੰ ਅੱਧ ਆਉਂਦਾ ਸੀ ਪਰ ਜੇ ਤਿੰਨ ਹਿੱਸਿਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਪੌਣੇ ਕਿੱਲੇ ਤੋਂ ਵੀ ਘੱਟ ਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਉਹਦਾ ਘਰ ਪਾਉਣਾ ਅਜੇ ਬਾਕੀ ਸੀ। ਦਸਾਂ-ਬਾਰਾਂ ਸਾਲਾਂ ਨੂੰ ਮਹਿੰਦਰ ਦੀ ਵੱਡੀ ਕੁੜੀ ਵਿਆਹੁਣ ਵਾਲੀ ਹੋ ਜਾਣੀ ਸੀ ਤੇ ਹੋਰ ਫੇਰ ਛੋਟੀ। ਵਿਆਹ ਵੇਲੇ ਅਗਲਿਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਣਾ ਪੈਣਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹਨੂੰ ਕਿੰਨੀ ਜ਼ਮੀਨ ਆਉਂਦੀ ਐ ਤੇ ਵੰਡਾਉਣੀ ਵੀ ਪਊ ਤਾਂ ਫੇਰ ਉਹਦੇ ਭਾਈਆਂ ਦਾ ਕੀ ਬਣੇ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਕੀ ਰਹਿ ਜਾਵੇਗਾ। ਖਾਸਾ ਚਿਰ ਖੋਲ੍ਹਣ ਪਿੱਛੋਂ ਉਹ ਇਹ ਗੱਲ 'ਤੇ ਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਜਿਸ ਹਾਲ 'ਚ ਨੇ। ਉਸੇ ਹਾਲ 'ਤੇ ਛੱਡ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ। ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਉਹ ਮੱਲਣ ਤੋਂ ਆਇਆ ਸੀ।

ਮਾਮੇ ਕੇ ਆ ਕੇ ਉਹਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਜੇ ਹਿੱਸੇ ਦਾ ਕਿੱਲਾ ਵੰਡਵਾਇਆ ਜਾਂ ਧੱਕੇ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਬੈਠ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਵੀ ਕੀ ਰਹਿ ਜਾਵੇਗਾ? ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਭਾਵੇਂ ਮਾਮੇ ਕਿਆਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਮਾੜੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਹਨੂੰ ਅੰਦਰੋਂ-ਅੰਦਰੀ ਸੂਤੇ ਗਏ ਘਰ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਸੀ, ਉਹਨੂੰ ਗੁੱਸਾ ਆਉਣ ਹਟ ਗਿਆ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਨਾਨੇ 'ਤੇ ਉਹਨੂੰ ਬਹੁਤ ਤਰਸ ਆਉਂਦਾ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਮਾਮੇ 'ਤੇ ਵੀ। ਕਦੇ-ਕਦੇ ਤਾਂ ਮਾਮੀ 'ਤੇ ਵੀ।

ਉਹਨੂੰ ਛੋਟੇ ਹੁੰਦੇ ਨੂੰ ਉਹਨੇ ਮਾਵਾਂ ਵਾਂਗ ਪਾਲਿਆ ਸੀ ਪਰ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਹਾਲਾਤ ਹੀ ਅਜਿਹੇ ਬਣ ਗਏ ਸੀ ਕਿ ਘਰ ਦੀ ਇਕ ਚੂਲ ਠੀਕ ਕਰਦੇ, ਦੂਜੀ ਹਿੱਲ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਕਦੇ ਕੋਈ ਆਫ਼ਤ ਪੈ ਜਾਂਦੀ, ਕਦੇ ਕੋਈ ਬਿਮਾਰੀ-ਠਮਾਰੀ ਆ ਘੇਰਦੀ। ਦਿਨੋਂ-ਦਿਨ ਕਰਜ਼ੇ ਦੀ ਪੰਡ ਦੀਆਂ ਕੁੱਖਾਂ ਨਿਕਲੀ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸੀ। ਉੱਤੇ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗੰਢਾਂ ਪਿਚਕ ਰਹੀਆਂ ਸੀ। ਦਲਵੀਰ ਦੇ ਨਹੁੰ ਤਿੱਖੇ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਖੋਲ੍ਹਣੀਆਂ ਉਹਦੇ ਵੱਸ ਦਾ ਰੋਗ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਅੰਦਰੋਂ-ਅੰਦਰੀ ਕਰਜ਼ੇ 'ਚੋਂ ਸੁੰਦਾ ਵਿਆਜ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਸਰਾਲ ਵਾਂਗ ਸਾਹ ਪੀ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਗੁਰਜੀਤ ਦਾ ਮਨ ਬੇ-ਹੱਦ ਉਦਾਸ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਿਆ।

ਛੁੱਟੀ ਆ ਕੇ ਉਹਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਘਾਟਾ ਪਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੇ ਤਿੰਨੇ ਦੋਸਤਾਂ 'ਚੋਂ ਹੁਣ ਕੋਈ ਵੀ ਇਥੇ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪੜ੍ਹਨ 'ਚ ਉਹ ਤੇਜ਼ ਸੀ। ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਦਾ ਇਕ ਬਿਜਲੀ ਬੋਰਡ ਦਾ ਵੱਡਾ ਅਫ਼ਸਰ ਸੀ। ਉਹਦਾ ਉਹਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ ਕਿੱਥੇ ਹੈ। ਨੰਬਰਦਾਰਾਂ ਦੇ ਸ਼ਰੀਕੇ 'ਚੋਂ ਮੁੰਡਾ ਉਹਦੇ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ ਅਮਰੀਕਾ ਚਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਦਰਜ਼ੀਆਂ ਦਾ ਗੁਰਵਿੰਦਰ ਕੈਨੇਡਾ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਉਹਦੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨਾਲ ਸੱਥਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪੈਂਦੀ।

ਡੇਰੇ ਵੀ ਜਾਣ ਨੂੰ ਦਿਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਦਾ। ਓਥੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਹੋਰ ਬੰਦੇ

ਵੀ ਆਉਂਦੇ-ਜਾਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਨਾਨੇ ਦਾ ਡੇਰੇ ਪੱਕਾ ਰਹਿਣਾ ਵੀ ਉਹਨੂੰ ਬੁਰਾ ਲੱਗਦਾ ਸੀ। ਆਉਣ ਪਿੱਛੋਂ ਇੱਕ ਵਾਰ ਹੀ ਗਿਆ ਸੀ। ਤਖਤਪੋਸ਼ 'ਤੇ ਪਏ ਅਖਬਾਰ ਦੇ ਵਰਕੇ ਫਰੋਲ ਕੇ ਉਹ ਮਹੰਤ ਦੇ ਕਮਰੇ 'ਚ ਗਿਆ। ਉਹ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਪੜ੍ਹਿਆ ਸੀ।

ਪਰ ਅਜੇ ਇਕ-ਦੋ ਗੱਲਾਂ ਹੋਈਆਂ ਸੀ। ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਔਰਤਾਂ ਅੰਦਰ ਆ ਗਈਆਂ। ਪਹਿਨੀਆਂ-ਪੱਚਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ। ਉਹ ਕਿਸੇ ਚਲਦੇ ਘਰ ਦੀਆਂ ਲਗਦੀਆਂ ਸੀ। ਇਕ ਦੇ ਹੱਥ 'ਚ ਮਿਠਾਈ ਵਾਲਾ ਡੱਬਾ ਸੀ, ਜਿਹੜੀ ਸਾਰੀਆਂ 'ਚੋਂ ਵੱਧ ਅਪਣੱਤ ਜਿਤਾ ਰਹੀ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਇਕ ਬਣਦੀ-ਤਣਦੀ ਕੁੜੀ ਵੱਲ ਹੱਥ ਕਰਕੇ ਕਹਿ ਰਹੀ ਸੀ “ਇਹ ਮੇਰੀ ਨਣਦ ਐ ਬਾਬਾ ਜੀ! ਇਹਦਾ ਵਿਆਹ ਐ! ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਅਸੀਂ ਡੇਰੇ 'ਚ ਹੀ ਕਰਨੇ ਐਂ। ਪੰਦਰਾਂ ਤਾਰੀਖ ਦੇ ਲਿਖ ਲਓ।”

ਔਰਤ ਹੱਸ-ਹੱਸ ਕੇ ਸਭ ਕੁੱਝ ਦੱਸ ਰਹੀ ਸੀ। ਮਹੰਤ ਕਦੇ-ਕਦੇ ਆਪ ਵੀ ਥੋੜਾ ਬਹੁਤਾ ਹੱਸ ਪੈਂਦਾ ਸੀ ਤੇ ਗੁਰਜੀਤ ਤੋਂ ਝਿਪ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਰ ਕਦੇ-ਕਦੇ ਕੋਇਆਂ ਰਾਹੀਂ ਉਹਦੇ ਵੱਲ ਵੇਖ ਲੈਂਦਾ ਸੀ। ਗੁਰਜੀਤ ਨੂੰ ਯਾਦ ਆਇਆ। ਗਿਆਨੀ ਮਾਸਟਰ ਤੋਂ ਉਹ ਬੜੀ ਕੁੱਟ ਖਾਂਦਾ ਸੀ। ਪੰਜਵੀਂ ਮਸਾਂ ਪਾਸ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਛੇਵੀਂ ਦੇ ਅੱਧ 'ਚ ਹੀ ਵੱਡੇ ਮਹੰਤ ਦੀ ਸ਼ਰਨ 'ਚ ਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਗੁਰਜੀਤ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਬੈਠੇ ਰਹਿਣਾ ਵਾਧੂ ਜਿਹਾ ਲੱਗਿਆ। ਉਹ ਉੱਠਿਆ ਤਾਂ ਮਹੰਤ ਕਹਿੰਦਾ, “ਚਾਹ ਆਉਂਦੀ ਐ। ਚਾਹ ਪੀ ਕੇ ਜਾਇਓ ਜੀ। ਐਂ ਨਾ ਕਰੋ ਤੁਸੀਂ।”

“ਮੈਂ ਫੇਰ ਆਉਂ।” ਕਹਿ ਕੇ ਉਹ ਤੁਰ ਆਇਆ ਸੀ।

ਡੇਰੇ ਦੇ ਬਾਹਰ ਆਇਆ ਤਾਂ ਉੱਥੇ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਲਾ ਕੁੱਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਟੋਭੇ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਭਰ ਕੇ ਸਹਿਕਾਰੀ ਸਭਾ ਦੀ ਬਿਲਡਿੰਗ ਬਣਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਅੱਗਣਵਾੜੀ ਸਕੂਲ ਸੀ। ਪਰਲੇ ਪਾਸੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕਬਰਾਂ ਲਈ ਥਾਂ ਵਗਲ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਬੋਹੜਾਂ-ਪਿੱਪਲਾਂ ਦਾ ਨਾਂ ਨਿਸ਼ਾਨ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਿਹਾ। ਔਰਤਾਂ ਦੀਆਂ ਟੋਭੇ ਦੇ ਕੱਪੜੇ ਧੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਪੱਕੀਆਂ ਪੌੜੀਆਂ ਵਿੱਚੇ ਦੱਬ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸੀ। ਉਹਦੇ ਉਹ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਬੋਹੜ ਵੀ ਯਾਦ ਆਇਆ, ਜਿਸ 'ਤੇ ਵਿਪਰੀਤ ਪੀਘ ਝੂਟਦੀ-ਝੂਟਦੀ ‘ਉਹਦੀ’ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਹਦਾ ਮਨ ਉਦਾਸ ਹੋ ਗਿਆ। ਅੱਡੇ ਵੱਲ ਜਾਣ ਨੂੰ ਦਿਲ ਨਾ ਕੀਤਾ ਤੇ ਮੁੜਕੇ ਬੈਠਕ 'ਚ ਆ ਪਿਆ।

ਹੁਣ ਉਹਦੇ ਕੋਲ ਇਕੱਲਾ ਸੀਟੀ ਰਹਿ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਮਨ ਭਰ ਆਉਂਦਾ। ਉਹ ਉਹਦੇ ਕੋਲ ਚਲਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਉਹਦਾ ਉਹ ਅਹਿਸਾਨ ਵੀ ਮੰਨਦਾ ਸੀ। ਜਿਹੜੀ ਗੱਲ 'ਚ ਉਹ ਉਲਝਦਾ ਸੀ, ਉਹਨੂੰ ਗੱਲੀ-ਬਾਤੀ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦਿੰਦਾ ਸੀ।

ਇਕ ਦਿਨ ਉਹਨੇ ਕਿਹਾ, “ਮਾਮਾ! ਜਿਵੇਂ ਮਾਮੇ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਪਿੰਡੋਂ ਕੱਢਣ ਨੂੰ ਫਿਰਦੇ ਐ। ਜਾਣ ਨੂੰ ਦਿਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਜੀਅ ਕਰਦੈ ਹਿੱਕ ‘ਚ ਗੱਡਾ ਦੇ ਕੇ ਰਹਾਂ।”

ਸੁਣ ਕੇ ਸੀਟੀ ਬੋਲਿਆ, “ਭਾਣਜਿਆ! ਗਲਤੀ ਨਾ ਕਰ ਬੈਠੀਂ। ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਮੰਨੋਂ ਤਾਂ ਅਜੇ ਕੁਸ਼ ਨਾ ਕਰ। ਤੇਰੇ ਮਾਮੇ ਸਿਰ ਏਨਾ ਭਾਰ ਐ ਕਿ ਉਹਦੇ ਪੈਰ ਨਿਕਲੇ ਪਏ ਐ। ਦਲਵੀਰ ਜਿਹੜਾ ਮਾੜਾ-ਮੋਟਾ ਹੱਥ ਮਾਰਦੈ, ਉਹਦੇ ਨਾਲ਼ ਇਹ ਮਰਨੋਂ ਬਚੇ ਹੋਏ ਐ। ਉੱ ਕਸਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਤੇਰੇ ਮਾਮੇ ਵੰਨੀਂ ਵੇਖ। ਉਹ ਕਦੇ ਬੋਲਦਾ ਵੇਖਿਆ ਤੂੰ...ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਦਾ ਗੁੱਸਾ ਨਾ ਕਰੀਂ। ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਛੇ-ਸੱਤ ਗੱਲਾਂ ਹੋਈਐਂ। ਹੁਣ ਮੈਂ ਕੀਹਦਾ-ਕੀਹਦਾ ਨਾਂ ਲਵਾਂ। ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਕਮਲਾ ਜਾ ਹੋ ਕੇ ਤੁਰਨ-ਫਿਰਨ ਲੱਗ ਪੈਂਦੈ, ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਂਦੈ ਕਿ ਲਓ ਇਹ ਤਾਂ ਗਿਆ। ਜੈਮਲ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਬਾਰੇ ਮੈਂ ਪੰਜ ਮਹੀਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਦੱਸ ‘ਤਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਜੇ ਤੇਰੇ ਮਾਮੇ ਕਿਆਂ ‘ਤੇ ਕੋਈ ਆਫ਼ਤ ਆ ਪਈ ਤਾਂ ਐਵੇਂ ਵਿੱਚੇ ਤੂੰ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਜਾਵੇਂਗਾ।”

ਸੀਟੀ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਗੁਰਜੀਤ ਉਹਦੇ ਵੱਲ ਵੇਖਦਾ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਉਹਨੂੰ ਗੱਲ ਸਹੀ ਵੀ ਲੱਗੀ ਕਿ ਇਹ ਹੋ ਵੀ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਉਹਦਾ ਮਾਮਾ ਉਹਦੇ ਨਾਲ਼ ਤਾਂ ਕੀ, ਘਰੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਨਾਲ਼ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਦਾ। ਉਹ ਤੜਕੇ ਅੰਦਰੋਂ ਉਠਦਾ ਸੀ। ਆ ਕੇ ਵਰਾਂਡੇ ‘ਚ ਪਈ ਪਲਾਸਟਿਕ ਦੀ ਕੁਰਸੀ ‘ਤੇ ਬਹਿ ਕੇ ਚਾਹ ਪੀਂਦਾ ਤੇ ਰਾਤ ਦੀਆਂ ਬਚੀਆਂ ਰੋਟੀਆਂ ਖਾ ਕੇ ਖੇਤ ਤੁਰ ਜਾਂਦਾ।

ਗੁਰਜੀਤ ਕੋਲ਼ ਇੱਕੋ ਕੰਮ ਰਹਿ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਮੋਬਾਇਲ ‘ਤੇ ਜਿਹੜੇ ਕਦੇ ਹਿੰਦੀ-ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਗੀਤ ਉਹਨੂੰ ਚੰਗੇ ਲਗਦੇ ਸੀ, ਉਹ ਸੁਣ ਲੈਂਦਾ। ਉਹਦੇ ਨਾਲ਼ ਰਹੇ ਕਿਸੇ ਫ਼ੌਜੀ ਦਾ ਉਹਨੂੰ ਕਦੇ-ਕਦੇ ਫੋਨ ਆਉਂਦਾ। ਥੋੜ੍ਹੀ-ਬਹੁਤੀ ਗੱਲ ਹੁੰਦੀ। ਜਦੋਂ ਮੋਬਾਇਲ ਤੋਂ ਅੱਕ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਉਹਦੀ ਬਿਰਤੀ ਆਪਣੀ ਹੋਈ ਹਾਲਤ ਨਾਲ਼ ਜੁੜ ਜਾਂਦੀ। ਉਲਝਵਾਂ ਸਿਲਸਿਲਾ ਫੇਰ ਚਲਦਾ। ਕਦੇ ਕੋਈ ਗੱਲ ਯਾਦ ਆਉਂਦੀ। ਕਦੇ ਕੋਈ। ਇਕ ਪਾਸਿਓਂ ਆ ਕੇ ਪਾਣੀ ਪਈ ਜਾਂਦਾ, ਦੂਜੇ ਪਾਸਿਓਂ ਨਿਕਲੀ ਜਾਂਦਾ। ਵਾਧੂ ਦਾ ਹੋਇਆ ਚਿੱਕੜ ਕਿਸੇ ਪਾਸੇ ਤੁਰਨ ਜੋਗਰਾ ਨਾ ਛੱਡਦਾ।

ਉਹਨੂੰ ਦਿਨ ‘ਚ ਕਈ ਵਾਰ ਦਿੱਲੀ ਫ਼ੌਜ ‘ਚ ਬਣੇ ਆਪਣੇ ਮਿੱਤਰ ਰਣਵੀਰ ਦੀ ਵੀ ਯਾਦ ਆਉਂਦੀ। ਉਹਨੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਉਹਦੇ ਬਾਰੇ ਚੰਗਾ ਸੋਚਿਆ ਸੀ। ਉਹਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰਜੀਤ ਦਾ ਵਿਆਹ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਉਹ ਉਹਦੇ ਮਨ ਦੇ ਨੇੜੇ ਸੀ। ਗੁਰਜੀਤ ਉਹਨੂੰ ਹਰ ਪੱਖੋਂ ਠੀਕ ਲਗਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਮਨੋਂ-ਮਨੀਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਆਪਣੀ ਭੈਣ ਦਾ ਸਾਕ ਉਹ ਗੁਰਜੀਤ ਨੂੰ ਕਰ ਦੇਵੇ।

ਗੁਰਜੀਤ ਨੂੰ ਉਦੋਂ ਆਏ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਕੁ ਦਿਨ ਹੋਏ ਸੀ। ਰਣਵੀਰ ਦਾ ਫੋਨ ਆਇਆ ਸੀ। ਉਹਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹਨੇ ਜਦੋਂ ਪਿੰਡ ਆਉਣਾ ਹੋਇਆ

ਤਾਂ ਰਾਏਕੋਟ ਆ ਕੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਾਲੀ ਬੱਸ ਲੈ ਲਵੇ ਤੇ ਜੋਧਾਂ ਉੱਤਰ ਕੇ ਫੋਨ ਕਰ ਦੇਵੇ। ਉਹ ਉਹਨੂੰ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ 'ਤੇ ਲੈ ਜਾਵੇਗਾ।

ਫੌਜ 'ਚੋਂ ਆਉਣ ਪਿੱਛੋਂ ਅੱਠਾਂ ਕੁ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਗਿਆ ਸੀ।
ਦਿਨ ਛਿਪ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਰਣਵੀਰ ਉਹਨੂੰ ਆ ਕੇ ਲੈ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਜਾ ਰਹੇ ਸੀ ਤਾਂ ਟਾਵੇਂ-ਟਾਵੇਂ ਖੇਤ 'ਚ ਕਣਕ ਬੀਜੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਥਾਂ-ਥਾਂ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਬੀਜੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸੀ। ਲਗਭਗ ਹਰ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ। ਕਿਤੇ ਪਸ਼ੂਆਂ ਲਈ ਚਾਰਾ ਬੀਜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਮਿਲਾ ਕੇ ਭਾਵੇਂ ਕਣਕ ਫੇਰ ਵੀ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸੀ ਪਰ ਗੁਰਜੀਤ ਕੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਇੱਧਰ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਤੇ ਹਰਾ ਚਾਰਾ ਵੱਧ ਬੀਜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਉਹ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ 'ਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸੀ ਤੇ ਸੜਕ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਮੱਝਾਂ ਦੇ ਨੌਹਰੇ ਵੀ ਆਏ। ਆਪਣੇ ਪਿੰਡਾਂ ਨਾਲੋਂ ਇਹ ਲੁਧਿਆਣੇ ਦੇ ਪਿੰਡ ਉਹਨੂੰ ਕਾਫ਼ੀ ਨਿੱਖਰੇ ਲੱਗੇ। ਵੱਡੀਆਂ-ਵੱਡੀਆਂ ਕੋਠੀਆਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਪਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ। ਉਹਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਰਗਾ ਠਿਥਿਆ ਹੋਇਆ ਕੋਈ ਘਰ ਵੀ ਉਹਨੂੰ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਇਆ।

ਰਣਵੀਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡੋਂ ਬਾਹਰ ਫਿਰਨੀ 'ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਰੋਕਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਖੇਤ 'ਚ ਹੀ ਕੋਠੀ ਪਾਈ ਹੋਈ ਸੀ ਪਰ ਸੀ ਰਾਹ ਤੋਂ ਕਾਫ਼ੀ ਹਟਵੀਂ। ਸੜਕ ਦੇ ਨਾਲ ਪੰਦਰਾਂ-ਵੀਹ ਕਮਰੇ ਪਾਏ ਹੋਏ ਸੀ। ਰਣਵੀਰ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ 'ਚ ਲੁਧਿਆਣੇ ਫੈਕਟਰੀਆਂ 'ਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਭਈਏ ਕਿਰਾਏ 'ਤੇ ਰਹਿੰਦੇ ਨੇ।

ਰਣਵੀਰ ਉਹਨੂੰ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦੱਸੀ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹਦੇ ਪਿਉ ਨੇ ਖੇਤ 'ਚ ਹੀ ਆਟਾ ਚੱਕੀ ਲਾਈ ਹੋਈ ਹੈ। ਦਸ-ਦਸ ਕਿੱਲੋ ਵਾਲੀਆਂ ਛਪੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਥੈਲੀਆਂ 'ਚ ਉਹ ਆਟਾ ਭਰ ਕੇ ਵੇਚਦੇ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਥੈਲੀਆਂ ਸਿਉਣ ਵਾਲੀ ਮਸ਼ੀਨ ਵੀ ਲਿਆਂਦੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਕ ਭਈਆ ਆਟਾ ਪੀਂਹਦਾ ਵੀ ਸੀ ਤੇ ਤੋਲ ਕੇ ਥੈਲੀਆਂ ਵੀ ਭਰਦਾ ਸੀ। ਆਪੇ ਸਿਉਂਦਾ ਸੀ ਤੇ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਰੋਹੜੀ 'ਤੇ ਉਹਦੇ ਪਿਉ ਕੋਲ ਆਉਂਦੇ ਆਰਡਰਾਂ ਮੁਤਾਬਿਕ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪਿੰਡਾਂ ਤੇ ਲੁਧਿਆਣਾ ਦੇ ਬਾਹਰਲੇ ਬਾਜ਼ਾਰਾਂ 'ਚ ਸਪਲਾਈ ਕਰ ਆਉਂਦਾ ਸੀ।

ਇਕ ਪਾਸੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦੋ ਮੰਜ਼ਿਲਾ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਮੁਰਗੀਖਾਨਾ ਸੀ। ਉਸ 'ਚ ਇਕ ਚੂਚੇ ਵੇਚਣ ਵਾਲੀ ਕੰਪਨੀ ਨੇ ਬਰੈਲਰ ਪਾਏ ਹੋਏ ਸੀ। ਖੁਰਾਕ ਵੀ ਕੰਪਨੀ ਦਿੰਦੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਡਾਕਟਰ ਆਪ ਆ ਕੇ ਚੂਚੇ ਚੈੱਕ ਕਰਕੇ ਜਾਂਦੇ। ਬਰੈਲਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਮੁਤਾਬਿਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੈਸੇ ਮਿਲਦੇ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ ਕੰਪਨੀ ਪਾਲੇ ਹੋਏ ਬਰੈਲਰ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਤੇ ਨਵੇਂ ਚੂਚੇ ਛੱਡ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਚੱਕੀ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਭਈਏ ਦੀ ਘਰਵਾਲੀ ਤੇ ਉਹਦਾ ਕੁੜੀ ਤੇ ਮੁੰਡਾ ਸਕੂਲ

ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤੇ ਆ ਕੇ ਬਰੈਲਰ ਸਾਂਭਦੇ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੋ ਮੱਝਾਂ ਵੀ ਰੱਖੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸੀ।

ਆਪਣੀ ਭੈਣ ਬਾਰੇ ਰਣਵੀਰ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਤੀਹ-ਇਕੱਤੀ ਸਾਲ ਦੀ ਹੈ। ਉਹਦਾ ਘਰਵਾਲਾ ਕੀੜੇਮਾਰ ਦਵਾਈਆਂ ਦੀ ਫੈਕਟਰੀ 'ਚ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ ਤੇ ਪੰਜ ਕਿੱਲੋ ਜ਼ਮੀਨ ਵੀ ਸੀ ਪਰ ਉਹਦੀ ਕਾਰ ਦਾ ਇਕ ਟਰੱਕ ਨਾਲ਼ ਐਕਸੀਡੈਂਟ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਥਾਏਂ ਉਹਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਜੁਆਕ ਕੋਈ ਹੈ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਕਿਤੇ ਹੋਰ ਵਿਆਹੁਣ ਦੀ ਨੀਅਤ ਨਾਲ਼ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਸਮਾਨ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲੈ ਆਏ ਸੀ।

ਗੁਰਜੀਤ ਰਾਤ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਉਹਨੂੰ ਰਣਵੀਰ ਕੀ ਕੋਠੀ ਬੜੀ ਵਧੀਆ ਲੱਗੀ। ਹਰ ਚੀਜ਼ ਥਾਂ-ਸਿਰ ਪਈ ਸੀ। ਹਾਲ ਕਮਰਾ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਸੀ। ਆਉਣ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸੌਣ ਤੱਕ ਉਹ ਫੁੱਫਰ ਨਾਲ਼ ਭਰ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਰਣਵੀਰ ਦੀ ਭੈਣ ਦਾ ਸਾਕ ਉਹਨੂੰ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਕੀਹਦੇ ਲੈਣ ਦਾ ਹੈ। ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਅੱਗੇ ਤੁਰ ਪਵੇਗੀ।

ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਤੜਕੇ ਚਾਹ ਫੜਾਉਣ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਰਣਵੀਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਭੈਣ ਨੂੰ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਤੇ ਦੋ-ਚਾਰ ਮਿੰਟ ਆਪ ਨਹੀਂ ਸੀ ਗਿਆ। ਉਹਦੀ ਭੈਣ ਗੁਰਜੀਤ ਦੇ ਡਬਲ-ਬੈੱਡ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕੁਰਸੀ 'ਤੇ ਆ ਕੇ ਬੈਠ ਗਈ ਸੀ। ਉਹਨੇ ਕੋਈ ਗੱਲਬਾਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤੀ ਤੇ ਸਿਰਫ਼ ਦੋ-ਤਿੰਨ ਵਾਰ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਉਹਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਸੀ। ਵੇਖ ਤਾਂ ਉਹਨੇ ਕੱਲ੍ਹ ਆਉਂਦੇ ਨੂੰ ਵੀ ਲਿਆ ਸੀ। ਉਹਨੂੰ ਉਹ ਚੰਗਾ ਲੱਗਿਆ ਸੀ। ਮਰਨ ਵਾਲੇ ਤੋਂ ਉਹ ਲੰਬਾ ਸੀ। ਗੋਰਾ ਤੇ ਭਰਵਾਂ ਵੀ।

ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਰਣਵੀਰ ਦੀ ਭੈਣ ਦਾ ਕੱਦ ਝਿਰਮਲ ਵਰਗਾ ਲੱਗਿਆ। ਨਾ ਉਹ ਲੰਮੀ ਸੀ, ਨਾ ਮਧਰੀ। ਰੰਗ ਵੀ ਚੰਗਾ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਵੇਖਦੀ ਹੋਈ ਗੁਰਜੀਤ ਨੂੰ ਉਹ ਚੰਗੀ ਲੱਗ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਹਨੇ ਸੋਚਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਉਹਦੇ ਨਾਲ਼ ਤੁਰੀ ਜਾਂਦੀ ਮਾੜੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗੇਗੀ।

ਉਹਦੇ ਮਨ 'ਚ ਇੱਕੋ ਗੱਲ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਮਾਮੀ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਘਰ ਵਸਾ ਕੇ ਦਿਖਾਵੇ। ਉਹਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਵਾ ਦੇਵੇ ਕਿ ਜੇ ਉਹ ਉਹਦੇ ਨਾਲ਼ ਨਹੀਂ ਨਿਭੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਉਹਨੇ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਆਪ ਗੁੰਦ ਲਿਆ ਹੈ। ਫੇਰ ਉਹਦੇ ਮਨ 'ਚ ਗੱਲ ਆਈ ਕਿ ਰਣਵੀਰ ਦੀ ਭੈਣ ਪਹਿਲਾਂ ਵਿਆਹੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪਿੰਡ 'ਚ ਪਤਾ ਲੱਗੇਗਾ ਤਾਂ ਲੋਕ ਕੀ ਕਹਿਣਗੇ?

‘ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਕੀ ਕਹਿਣੈ, ਲੋਕ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਈ ਰਹਿੰਦੇ ਨੇ’ ਉਹਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ।

ਉਹ ਕਾਫ਼ੀ ਦੇਰ ਚੁੱਪ ਰਿਹਾ।

ਉਹਦਾ ਮਨ ਸਾਫ਼ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਰਿਸ਼ਤਾ ਉਹਦੇ ਲਈ ਮਾੜਾ

ਨਹੀਂ ਸੀ। ਖਾਂਦਾ-ਪੀਂਦਾ ਘਰ ਹੈ। ਉਹ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੈਰ ਵਰਗਾ ਵੀ ਨਹੀਂ। ਰਣਵੀਰ ਦੀ ਭੈਣ ਜੇ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾ ਵਿਆਹੀ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਿਆਹ ਬਾਰੇ ਗੱਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਤੋਰਨੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਹੋ ਮਜ਼ਬੂਰੀ ਉਹਨੂੰ ਸਾਕ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ।

ਉਹਨੂੰ ਆਪਣੀ ਵੀਰਾਨਗੀ ਦੇ ਦਿਨ ਮੁੱਕਦੇ ਲੱਗੇ।

ਬੈਠੇ-ਬੈਠੇ ਨੇ ਹੀ ਉਹਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਉਹ ਚਾਰ ਬੰਦੇ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਮਾਮੇ ਕਿਆਂ ਤੋਂ ਮਗਰ ਕਮਰਾ ਪਾਉਣ ਲਈ ਥਾਂ ਲੈ ਲਵੇਗਾ। ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਰਸੋਈ ਪਾ ਲਵੇਗਾ ਤੇ ਰਸੋਈ ਤੋਂ ਗਲੀ ਤੱਕ ਸਿੱਧੀ ਕੰਧ ਕੱਢਕੇ ਬੈਠਕ ਨਾਲ ਗੈਲਰੀ ਛੱਤ ਕੇ ਵੱਖਰਾ ਗੇਟ ਲਾ ਲਵੇਗਾ। ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਘਰ ਉਹਦਾ ਮਾਮੇ ਕਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖਰਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।

ਉਹਨੂੰ ਸਾਰੇ ਪਾਸਿਓਂ ਗੱਲ ਠੀਕ ਲੱਗੀ ਸੀ। ਫੌਜ 'ਚੋਂ ਆਉਣ ਪਿੱਛੋਂ ਅੱਜ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਉਹ ਏਨਾ ਖੁਸ਼ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਰਣਵੀਰ ਵੀ ਕਮਰੇ 'ਚ ਆ ਬੈਠਾ।

ਉਹਦਾ ਪਿਉ ਵੀ ਗੇੜਾ ਮਾਰ ਗਿਆ ਸੀ। ਹਾਲ-ਚਾਲ ਪੁੱਛਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਉਹ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬੋਲਿਆ। ਰਣਵੀਰ ਰਾਹੀਂ ਉਹਨੇ ਗੁਰਜੀਤ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਹ ਉਹਨੂੰ ਨਿਗਾਹ ਥਾਂਈਂ ਕੱਢਣ ਆਇਆ ਸੀ।

ਗੱਲਾਂ-ਗੱਲਾਂ 'ਚ ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਾਨਕਿਉਂ ਆਉਂਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਸੀ ਤੇ ਪਿੱਛੋਂ ਆਉਂਦੇ ਹਿੱਸੇ ਦੀ ਵੀ। ਕੁੱਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਉਹ ਰਿਸ਼ਤਾ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਨੇ ਤਾਂ ਗੁਰਜੀਤ ਕਿਸੇ ਪੱਖੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਮਾੜਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਕੁਝ ਚਿਰ ਬਾਅਦ ਰਣਵੀਰ ਉਹਨੂੰ ਜੋਧਾਂ ਦੇ ਅੱਡੇ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਾ ਗਿਆ ਤੇ ਬੱਸ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹਦੇ ਪਿਉ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪਣੇ ਨਾਨਕਿਆਂ ਤੇ ਪਿੱਛੋਂ ਆਉਂਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵੰਡਵਾ ਲਵੇ। ਜਦੋਂ ਲਿਖਤ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫੋਨ ਕਰ ਦੇਵੇ। ਉਹ ਆ ਕੇ ਵੇਖ ਜਾਣਗੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਰਿਸ਼ਤਾ ਮਨਜ਼ੂਰ ਹੈ।

ਰਾਹ 'ਚ ਆਉਂਦੇ ਗੁਰਜੀਤ ਦੇ ਮਨ 'ਚ ਕਾਫ਼ੀ ਉਤਰਾਅ-ਚੜ੍ਹਾਅ ਆਏ। ਅਜੇ ਉਹਨੂੰ ਆਏ ਨੂੰ ਕੁੱਝ ਦਿਨ ਹੋਏ ਸੀ। ਉਹਨੂੰ ਪੂਰੀ ਉਮੀਦ ਸੀ ਕਿ ਦੋਵੇਂ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਉਹਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਦੇਣਾ ਪਵੇਗਾ ਪਰ ਜਦੋਂ ਇੱਥੇ ਆ ਕੇ ਹਕੀਕਤ ਦੇਖੀ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹਨੇ ਉਹਦੀ ਬਣੀ-ਬਣਾਈ ਖੇਡ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਚਾਰੇ ਕੂਟਾਂ ਹਨ੍ਹੇਰੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ ਸਨ।

ਉਸਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਦੋਵਾਂ ਥਾਵਾਂ ਤੋਂ ਕੁਝ ਵੀ ਉਹਦੇ ਹੱਥ-ਪੱਲੇ ਨਹੀਂ ਪੈਣਾ। ਉਹਨੇ ਕਈ ਵਾਰ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਰਣਵੀਰ ਨਾਲ ਗੱਲ ਕਰੇ। ਫੇਰ ਆਪ ਈ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਕਾਹਦੇ ਲਈ ਗੱਲ ਕਰਨੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਰਤ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਜੋਗਰਾ ਉਹ ਹੈ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਫੌਜ 'ਚੋਂ ਮਿਲੇ ਪੈਸਿਆਂ ਨਾਲ

ਉਹ ਕਿੱਲਾ ਸਵਾ ਕਿੱਲਾ ਜ਼ਮੀਨ ਲੈ ਵੀ ਲਵੇ ਤਾਂ ਘਰ ਕਿੱਥੋਂ ਪਾਵੇਗਾ। ਉਹਦਾ ਮਨ ਰਣਵੀਰ ਨਾਲ਼ ਗੱਲ ਕਰਨ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰ ਰਿਹਾ। ਮਨ 'ਚ ਉਹਨੇ ਢੇਰੀ ਢਾਹ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

ਹੁਣ ਚਾਰੇ ਪਾਸਿਓਂ ਹਤਾਸ਼ ਹੋਇਆ ਉਹ ਕਿਤੇ ਨਾ ਕਿਤੇ ਕੰਮ ਮਿਲਣ ਦੀ ਉਡੀਕ 'ਚ ਸੀ। ਅਚਾਨਕ ਰਣਵੀਰ ਦਾ ਫੋਨ ਆਇਆ। ਉਹਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, “ਗੁਰਜੀਤ ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਕੀ ਬਣਿਆ?”

“ਅਜੇ ਕੁਸ਼ ਨਹੀਂ ਬਣਿਆ। ਰਣਵੀਰ! ਕੁਸ਼ ਦਿਨ ਲੱਗਣਗੇ।”

“ਫੇਰ ਵੀ ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਦਿਨ?”

“ਉਮੀਦ ਐ ਮਹੀਨਾ-ਵੀਹ ਦਿਨ ਲੱਗ ਜਾ।”

ਉਹਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਰਣਵੀਰ ਬੋਲਿਆ, “ਗੁਰਜੀਤ! ਅਸੀਂ ਮਹੀਨਾ-ਵੀਹ ਦਿਨ ਹੋਰ ਦੇਖਾਂਗੇ। ਜ਼ਮੀਨ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਠੀਕ ਕਰ ਲੈ ਤੂੰ। ਸਾਡੀ ਦੋ-ਤਿੰਨ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਗੱਲ ਚਲਦੀ ਐ ਪਰ ਬਾਪੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹੈ, ਅਸੀਂ ਢੋਈ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਾਕ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੇ।”

13

ਗੁਰਜੀਤ ਦੀ ਨਾਨਕਿਆਂ ਨਾਲ਼ ਬੋਲ-ਬਾਣੀ ਬੰਦ ਹੋ ਗਈ ਸੀ।

ਉਹ ਬਾਹਰੋਂ ਆ ਕੇ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਬੈਠਕ ਦੇ ਅੰਦਰਲੇ ਪਾਸੇ ਖੜ੍ਹਾ ਦਿੰਦਾ। ਅੰਦਰਲੇ ਬਾਰ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਬੈਠਕ 'ਚ ਜਾ ਕੇ ਪੈ ਜਾਂਦਾ। ਨਹਾ-ਧੋ ਉਹ ਗੁਸਲਖ਼ਾਨੇ 'ਚ ਲੈਂਦਾ। ਪਰ ਉਹਦੇ ਮਾਮੇ ਕੇ ਉਹਨੂੰ ਘਰੋਂ ਜਾਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਹਿ ਰਹੇ, ਸਗੋਂ ਘਰੋਂ ਕੱਢਣ ਦਾ ਮਾਹੌਲ ਬਣਾ ਰਹੇ ਸੀ।

ਇਕ ਦਿਨ ਉਹ ਨਹਾਉਣ ਲੱਗਿਆ ਤਾਂ ਅੱਧੀ ਬਾਲਟੀ ਭਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਟੂਟੀ ਬੰਦ ਹੋ ਗਈ। ਇਕ ਦਿਨ ਉਹਨੇ ਧੋ ਕੇ ਕੱਪੜੇ ਕੋਠੇ 'ਤੇ ਸੁੱਕਣੇ ਪਾਏ। ਲਾਹੇ ਤਾਂ ਉਹਦੀ ਪੈਂਟ 'ਤੇ ਥਾਂ-ਥਾਂ ਟੱਕ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਸੀ। ਇਕ ਦਿਨ ਅੰਦਰ ਲਾਈਟ ਚੱਲੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਪਰ ਉਹਦੀ ਬੈਠਕ 'ਚ ਲਾਈਟ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਕ ਦਿਨ ਉਹਦੇ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਦੀ ਹਵਾ ਕੱਢੀ ਪਈ ਸੀ। ਇਕ ਦਿਨ ਲਾਈਟ ਭੰਨੀ ਪਈ ਸੀ। ਇਕ ਦਿਨ ਵਿਹੜੇ ਆਲੇ ਬਾਰ ਦੀ ਅਰਲ ਬਾਹਰੋਂ ਲਾਈ ਹੋਈ ਸੀ।

ਉਹ ਸਮਝ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਦਲਵੀਰ ਹੀ ਇਹ ਹਰਕਤਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਉਹਨੇ ਸੋਚਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ਼ ਉਲਝੇਗਾ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਰੋਲਾ ਵਧਾਉਣ ਨੂੰ ਫਿਰਦੇ ਨੇ। ਉਹਦੇ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਸੀਟੀ ਯਾਦ ਆਉਂਦਾ। ਉਹ ਜਦੋਂ ਉਹਦੀ ਦੁਕਾਨ ਤੋਂ ਖਾ-ਪੀ ਕੇ ਆਉਂਦਾ ਤਾਂ ਸੀਟੀ ਕਹਿੰਦਾ, “ਦੱਬ-ਘੁੱਟ ਕੇ ਦਿਨ ਕੱਟ ਲੈ। ਮਰਿਆ ਸੱਪ ਨਾ ਗਲ਼ ਪਾ ਲਈਂ। ਜੇ ਤੈਂ ਚਾਰ ਬੱਪੜ ਮਾਰ 'ਤੇ, ਦਲਵੀਰ ਥਾਏਂ ਫੁੜਕ ਜਾਵੇ। ਉਹਦੇ 'ਚ ਜਾਨ ਹੈ ਨਹੀਂ।”

ਪਰ ਹੁਣ ਉਹ ਸਮੱਸਿਆਵਾਂ ਪੈਦਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਦਿਲ ਕਰਦਾ ਸੀ

ਕਿ ਉਹਦਾ ਮੂੰਹ ਈ ਮੂੰਹ ਕੁੱਟੇ ਪਰ ਲੰਬੀ ਸੋਚ ਕੇ ਗੁੱਸਾ ਪਾਣੀ ਵਾਂਗ ਪੀ ਜਾਂਦਾ। ਉਲਝੇ ਹੋਏ ਨੇ ਉਹਨੇ ਹੱਲ ਕੱਢ ਲਿਆ ਸੀ।

ਕੱਪੜੇ ਧੋ ਕੇ ਉਹ ਅੰਦਰ ਹੀ ਸੁੱਕਣੇ ਪਾ ਦਿੰਦਾ ਤੇ ਸੁਕਾਉਣ ਲਈ ਪੱਖਾ ਛੱਡ ਜਾਂਦਾ। ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਉਹ ਸੀਟੀ ਦੀ ਦੁਕਾਨ 'ਚ ਖੜ੍ਹਾਉਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਪਾਣੀ ਦੀ ਮਾਮੇ ਕਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪ ਵੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ। ਉਸੇ ਦੀ ਧਰਾਈ ਟੈਂਕੀ 'ਚੋਂ ਲੈਂਦੇ ਸੀ। ਨਲਕਾ ਖੜ੍ਹਨ ਪਿੱਛੋਂ ਸਬਮਰਸੀਬਲ ਮੋਟਰ ਵੀ ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਹੀ ਲਵਾਈ ਸੀ।

ਉਹ ਦੋ ਪਲਾਸਟਿਕ ਦੀਆਂ ਬਾਲਟੀਆਂ ਲੈ ਆਇਆ। ਅੰਦਰੇ ਪਾਣੀ ਦੀਆਂ ਭਰ ਕੇ ਰੱਖ ਲੈਂਦਾ। ਹੁਣ ਉਹ ਬਾਹਰੋਂ ਹੀ ਬੈਠਕ ਦਾ ਬਾਰ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਅੰਦਰ ਆਉਂਦਾ-ਜਾਂਦਾ। ਅੰਦਰਲੇ ਘਰ ਨਾਲ ਉਹਦਾ ਲਾਗਾ-ਦੇਗਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਿਹਾ।

ਦਲਵੀਰ ਨੇ ਜਸਵੀਰ ਤੋਂ ਗੁਰਜੀਤ ਦੀ ਕੁੱਟ-ਮਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਮੁੰਡੇ ਮੰਗੇ ਸੀ। ਪਰ ਉਹਦਾ ਗੁਰਜੀਤ ਨਾਲ ਕੋਈ ਲੈਣਾ-ਦੇਣਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹਨੂੰ ਗੁਰਜੀਤ ਨੂੰ ਕੁਟਵਾ ਕੇ ਕੀ ਮਿਲਣਾ ਸੀ। ਉਹ ਬੇ-ਰਸਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਦਲਵੀਰ ਨੇ ਕੇਸ 'ਚ ਉਲਝ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਠਾਣੇ-ਠੱਪੇ ਕਿੰਨੇ ਦਿਨ ਲੱਗਣੇ ਸੀ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਖਾਧੇ-ਪੀਤੇ 'ਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿੰਨੀਆਂ ਕੁ ਸੱਟਾਂ ਮਾਰ ਦੇਣੀਆਂ ਸੀ ਜਾਂ ਮਰਵਾ ਲੈਣੀਆਂ ਸੀ।

ਹੁਣ ਉਹ ਉਹਦੇ ਚਾਰ-ਪੰਜ ਡੱਬੇ ਰੋਜ਼ ਸ਼ਰਾਬ ਦੇ ਵੇਚ ਦਿੰਦਾ ਸੀ। ਪੈਸੇ ਉਹ ਨਾਲ ਦੀ ਨਾਲ ਖਿੱਚੀ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਉਹਨੂੰ ਕੀ ਲੋੜ ਸੀ ਰੋਜ਼ ਆਂਡੇ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਮੁਰਗੀ ਮਾਰਨ ਦੀ। ਉਹਨੇ ਲੰਮੀ ਨਿਗਾਹ ਮਾਰ ਕੇ ਕਿਹਾ, “ਉਹ ਫੌਜੀ ਐ। ਕੁੱਟ ਨੂੰ ਖਾਣੀ ਉਹਨੇ ਥੋਡੇ ਤੋਂ। ਐਵੇਂ ਨਾ ਲੱਤ ਬਾਂਹ ਤੁੜਾ ਕੇ ਬਹਿ ਜਿਓ।” ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣਕੇ ਦਲਵੀਰ ਸਿੱਧਾ ਟੱਕਰਣ ਤੋਂ ਪਾਸਾ ਵੱਟ ਗਿਆ ਸੀ।

ਰੋਟੀ ਦੀ ਗੁਰਜੀਤ ਨੂੰ ਕੋਈ ਸਮੱਸਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਜਦੋਂ ਦਿਲ ਕਰਦਾ, ਚਰਨੋ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਫੋਨ ਕਰ ਦਿੰਦਾ। ਉਹ ਡੱਬਾ ਦੇ ਜਾਂਦਾ। ਉੱਠ ਕੇ ਚਾਹ ਉਹ ਦੇਬੂ ਦੇ ਹੋਟਲ ਤੋਂ ਪੀ ਆਉਂਦਾ। ਉਹਦੇ ਆਉਂਦੇ ਨੂੰ ਸੀਟੀ ਦੁਕਾਨ ਸੁੰਭਰਦਾ ਹੁੰਦਾ।

ਅੱਜ ਜਦੋਂ ਉਹ ਚਾਹ ਪੀ ਕੇ ਦੇਬੂ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਤੋਂ ਤੁਰਿਆ ਤਾਂ ਸੀਟੀ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਪਈ ਸੀ। ਉਹਦਾ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਕੱਢ ਕੇ ਬਾਹਰ ਲਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਆਪ ਉਹ ਦੁਕਾਨ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ ਛੱਡੀ ਥਾਂ 'ਚ ਤਿੰਨ-ਚਾਰ ਬੰਦੇ-ਬੁੜੀਆਂ ਕੋਲ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਉਹ ਗੱਲੀਂ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਸੀ। ਗੁਰਜੀਤ ਦੁਕਾਨ 'ਚ ਆਇਆ ਤਾਂ ਉਹਨੇ ਉਹਨੂੰ ਬੈਂਚ 'ਤੇ ਬੈਠਣ ਲਈ ਕਿਹਾ।

ਸੀਟੀ ਆਏ ਬੰਦੇ-ਬੁੜੀਆਂ ਨਾਲ ਗੱਲੀਂ ਲੱਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਉਹਨੇ ਸੁਣਿਆ। ਸੀਟੀ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ, “ਬਾਈ ਜੀ! ਮੈਂ ਕੋਈ ਨਵਾਂ

ਨੂੰ ਪਿਆ ਏਸ ਕੰਮ 'ਚ। ਹੁਣ ਤੱਕ ਵੀਹ ਸਾਕ ਕਰਾਏ ਐ ਮੈਂ। ਪਤਾ ਕਰ ਲਉ ਜੇ ਇਕ ਦਾ ਵੀ ਰੋਲਾ ਪਿਆ ਹੋਵੇ। ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਪਤੈ। ਭਾਵੇਂ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਪੁੱਛ ਲਉ। ਮੈਂ ਚੁਬਾਰੇ ਦੀ ਇੱਟ ਕਦੇ ਨਾਲੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਲਾਈ। ਟਣਕਾ ਕੇ ਗੱਲ ਕਰਦਾਂ। ਥੋਨੂੰ ਸਹੀ ਦੱਸਿਐ। ਮੁੰਡਾ ਡਰਾਈਵਰੀ ਕਰਦੈ। ਪੈਸੇ ਜੋੜ ਕੇ ਰੱਖਦੈ। ਉਹਦੀ ਬੈਂਕ ਵਾਲੀ ਕਾਪੀ ਵੇਖ ਲਿਓ। ਦੋ ਲੱਖ ਤੋਂ ਘੱਟ ਹੋਏ ਮੈਨੂੰ ਕਹਿ ਦਿਓ। ਜ਼ਮੀਨ ਦਾ ਅੱਧਾ ਕਿੱਲਾ ਆਉਂਦੈ। ਪਟਵਾਰੀ ਤੋਂ ਪੁੱਛ ਲਉ ਜਾ ਕੇ। ਪਿਉ ਮਰਿਆ ਹੋਇਐ। ਆਵਦਾ ਘਰ ਐ। ਸਾਕ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਅੱਧੀ ਜ਼ਮੀਨ ਕੁੜੀ ਦੇ ਨਾਂ ਲਵਾਉਣਗੇ।”

ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਉਹਨੇ ਗਲ਼ ਸਾਫ਼ ਕੀਤਾ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਿਆ, “ਜੇ ਮਾਂ-ਪਿਉ ਹੀਲ-ਹੁੱਜਤ ਕਰਨ, ਮੇਰੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਐ...ਨਾਲੇ ਇਕ ਗੱਲ ਮੈਂ ਥੋਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਦੱਸੀ ਸੀ। ਹੁਣ ਵੀ ਦੱਸਦਾ। ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ ਮੈਂ ਥੋਡੇ ਤੋਂ ਲਊਂ। ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ। ਕੱਪੜਾ-ਲੀੜਾ ਤੁਸੀਂ ਮੁੰਡੇ ਆਲਿਆਂ ਨੂੰ ਦੇਓ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਜੋ ਕੁਝ ਮਰਜ਼ੀ ਲਓ। ਮੈਨੂੰ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ।”

ਸੀਟੀ ਨੇ ਗੱਲ ਮੁਕਾਈ ਤਾਂ ਆਏ ਬੰਦੇ-ਬੁੜੀਆਂ ਉੱਠ ਕੇ ਜਾਣ ਲੱਗੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਚੋਂ ਇਕ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਦਾਹੜੀ ਵਾਲਾ ਬੰਦਾ ਬੋਲਿਆ, “ਅਸੀਂ ਥੋਨੂੰ ਦੋ-ਤਿੰਨ ਦਿਨਾਂ 'ਚ ਫੋਨ ਕਰ ਦਿਆਂਗੇ। ਸਾਨੂੰ ਤਾਂ ਗੱਲ ਠੀਕ ਲਗਦੀ ਐ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੁੱਛ ਲਉ ਤੁਸੀਂ।”

“ਮੇਰੇ ਠਕੋਰੇ ਹੋਏ ਐ। ਮੁੰਡੇ ਦੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਹੋਇਐ ਕਿ ਰਮਦਾਸੀਆਂ ਦੀ ਕੁੜੀ ਐ। ਪੱਕਾ ਰੰਗ ਐ। ਪੰਜ ਫੁੱਟ ਕੱਦ ਐ। 'ਕੱਲੀ ਪੇਟੀ ਦੇਣਗੇ। ਹੋਰ ਦੱਸੋ ਕੀ ਦੱਸਣੈ?”

ਸੀਟੀ ਤਲਖੀ ਖਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਇੱਕੋ ਗੱਲ ਨੂੰ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਉਹ ਖਿਝ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

ਬੁੜੀਆਂ-ਬੰਦੇ ਤੁਰ ਗਏ।

ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, “ਇਹ ਕੰਮ ਕਦੋਂ ਕੁ ਦਾ ਤੋਰਿਆ ਵਿਐ?”

ਸੀਟੀ ਉਹਦੇ ਵੱਲ ਵੇਖ ਕੇ ਹੱਸਿਆ, “ਖਾਸਾ ਚਿਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਏਧਰੋਂ ਵੀ ਚਾਰ ਪੈਸੇ ਝੜੀ ਜਾਂਦੇ ਐ। ਓਹਲਾ ਆਪਾਂ ਰੱਖਿਆ ਨੂੰ ਕਦੇ। ਖਰੀ ਗੱਲ ਕਰੀਦੀ ਐ। ਸਿਉਨਾ ਤੈਨੂੰ ਪਤੈ ਹਰ ਥਾਂ ਵਿਕ ਜਾਂਦੈ। ਮੈਂ ਬਹੁਤੇ ਸਾਕ ਅੜਿਆਂ-ਬੁੜਿਆਂ ਜੱਟਾਂ ਦੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਦੇ ਕਰਵਾਉਨੈਂ। ਪੋਲੇ ਪਏ ਹੋਏ ਐ ਵਿੱਚੋਂ। ਭਾਵੇਂ ਮੁੜੀ ਕਰਦ ਨਾਲ਼ ਗਲ਼ ਵੱਢ ਲਓ। ਵਿਹੜੇ ਵਾਲੇ ਮੈਂ ਦੂਰੋਂ ਨੇੜਿਓਂ ਹੱਥ 'ਚ ਕਰਕੇ ਰੱਖਦੈਂ। ਵਿਹੜੇ ਆਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਜੱਟਾਂ ਦੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨਾਲ਼ ਵਿਆਹ ਕਰਾਉਣ ਦਾ ਚਾਅ ਹੁੰਦੈ। ਬਿੰਦ ਲਗਦੈ, ਗੱਲ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹਨ ਨੂੰ।”

ਆਦਤ ਅਨੁਸਾਰ ਸੀਟੀ ਨੜੇ ਵਾਂਗ ਉੱਧੜਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਖਿਡਿਆ ਹੋਇਆ ਬੰਦਾ ਸਮਝਦਾ ਸੀ ਤੇ ਜਦੋਂ ਮੌਕਾ ਹੱਥ

ਆਉਂਦਾ, ਉਹ ਵਿੰਗੇ-ਟੇਢੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨਕਾਰਦਾ ਸੀ।

ਉਹ ਗੁਰਜੀਤ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਿਆ, “ਇਕ ਕੰਮ ਨਾਲ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਪਟਦਾ ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ। ਸੋ ਪਾਸੇ ਹੱਥ ਮਾਰਨੇ ਪੈਂਦੇ ਐ। ਹੁਣ ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਦਾ ਗੁੱਸਾ ਨਾ ਕਰੀਂ। ਤੇਰੇ ਮਾਮੇ ਕੇ ਤਾਂ ਹੀਂ ਫੇਲ੍ਹ ਹੋਏ ਐ। ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਕਈ ਜੱਟਾਂ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਨੇ। ਉਹ ਖੇਤੀ ਵੀ ਕਰਦੇ ਐ। ਦੋ-ਤਿੰਨ ਬਿਜਲੀ ਦਾ ਕੰਮ ਵੀ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ। ਇਕ ਵੇਲੇ-ਕੁਵੇਲੇ ਮੋਟਰਾਂ ਵੀ ਬੰਨ੍ਹਦੇ। ਘਰਾਂ 'ਚ ਈ ਹੱਟਾਂ ਬਣਾ ਲਈਆਂ। ਪੱਖੇ, ਮਧਾਣੀਆਂ, ਪ੍ਰੈਸਾਂ ਤੈਨੂੰ ਪਤੈ ਹਰ ਘਰ 'ਚ ਐ। ਲੋਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਠੀਕ ਕਰਵਾ ਲੈਂਦੇ ਐ। ਦੋ ਜੱਟਾਂ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਸਿਲਾਈ ਦਾ ਕੰਮ ਵੀ ਕਰਦੇ ਐ। ਇਕ ਲੱਤੋਂ ਆਹਰੀ ਐ। ਉਹ ਸ਼ਹਿਰ 'ਚੋਂ ਲਿਆ ਕੇ ਕਿਸੇ ਦਰਜ਼ੀ ਦੀਆਂ ਸਲਵਾਰਾਂ ਬਣਾ ਕੇ ਦੇ ਆਉਂਦੇ। ਕਈ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਖਰੀਦ ਵੇਚ ਕਰਦੇ ਐ। ਕਈ ਬੀਮਾ ਕੰਪਨੀਆਂ 'ਚ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਨੇ। ਕਈ ਹੋਰ ਨੇ, ਕੋਈ ਕੁਸ਼ ਕਰਦੇ, ਕੋਈ ਕੁਸ਼। ਹੁਣ ਥੋਡਾ ਦੱਲੀ ਐ। ਉਹ ਜਿਹੜੇ ਕੰਮ 'ਚ ਪਿਆ, ਉਹ ਕੰਮ ਐ ਕੋਈ?”

ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ-ਕਰਦੇ ਨੇ ਉਹਨੇ ਕਿਹਾ, “ਔਹ ਦੇਖ ਸਾਹਮਣੇ! ਆਪਣੇ ਆਲੇ ਔਮ.ਪੀ. ਦੇ ਚਾਰ ਬੈਂਚ ਡਾਹੇ ਹੋਏ ਐ। ਔਹ ਦੋ ਓਦੂੰ 'ਗਾਹਾਂ ਪਏ ਐ। ਇਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਮੁੰਡੇ ਬੈਠੇ ਰਹਿੰਦੇ ਐ। ਇਨ੍ਹਾਂ 'ਚੋਂ ਅੱਧੋਂ ਵੱਧ ਥੋਡੇ ਮੁੰਡੇ ਹੁੰਦੇ ਐ। ਏਥੇ ਦੱਸ ਬਹਿ ਕੇ ਕੀ ਮਿਲਦੈ। ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਜਾਂ ਤਾਂ ਮੋਬਾਇਲਾਂ 'ਚ ਧਸੇ ਰਹਿੰਦੇ ਐ। ਜਾਂ ਬੱਸੋਂ ਉੱਤਰਦੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ-ਬੁੜੀਆਂ ਤਾੜੀ ਜਾਂਦੇ ਐ। ਹੁਣ ਇਹ ਕੋਈ ਕੰਮ ਐ? ਵਿਹਲ ਤਾਂ ਸਿਉਂਕ ਵਾਂਗੂ ਖਾ ਜਾਂਦੀ ਐ ਬੰਦੇ ਨੂੰ। ਜੇ ਨਹੀਂ ਖਾਂਦੀ ਤਾਂ ਦੱਸ?”

ਜਦੋਂ ਸੀਟੀ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਾ-ਕਰਦਾ ਥੱਕਣ ਲੱਗਿਆ ਤਾਂ ਉਹਨੇ ਫੋਨ ਕਰਕੇ ਦੇਬੂ ਤੋਂ ਦੋ ਕੱਪ ਚਾਹ ਦੇ ਮੰਗਵਾ ਲਏ। ਜਦੋਂ ਦੋ-ਦੋ ਘੁੱਟਾਂ ਭਰੀਆਂ ਤਾਂ ਸੀਟੀ ਅਸਲੀ ਗੱਲ 'ਤੇ ਆਇਆ, “ਹੋਰ ਕੀ ਸੋਚਿਐ ਫੇਰ?”

“ਅਜੇ ਕੁਸ਼ ਨੂੰ ਸੋਚਿਆ।”

“ਪਰ ਸੋਚਣਾ ਤਾਂ ਪਊ।”

“ਹਾਂ, ਵੇਖਦਾਂ ਕੀ ਕਰੀਏ।”

ਸੀਟੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗਿਆ, “ਮੈਨੂੰ ਥੋਡੀ ਗੱਲ ਖਾਸੀ ਵਧੀ ਲਗਦੀ ਐ। ਦੋ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਹੋ ਗਏ। ਨੰਬਰਦਾਰਾਂ ਦਾ ਸੀਰੀ ਪੈਰ ਮਲ ਕੇ ਗਿਆ ਸੀ ਮੇਰੇ ਕੋਲੇ। ਉਹ ਕੰਮ-ਧੰਦਾ ਵੀ ਮੈਥੋਂ ਕਰਵਾਉਂਦੇ। ਵੇਲੇ ਕੁਵੇਲੇ ਐਧਰ-ਉੱਧਰ ਕਰੀ ਇਕ ਅੱਧੀ ਘਰ ਦੀ ਦਾਰੂ ਦੀ ਬੋਤਲ ਵੀ ਦੇ ਜਾਂਦੇ। ਉਹ ਦੱਸ ਕੇ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਦੱਲੀ ਲਾਲੀ ਕੋਲੇ ਚੌਥੇ-ਪੰਜਵੇਂ ਦਿਨ ਜਾਂਦੇ। ਉਹਨੂੰ ਬਰਾਬਰ ਬਹਾ ਕੇ ਦਾਰੂ ਪਿਆਉਂਦੇ। ਮੈਨੂੰ ਲਗਦੈ ਤੇਰੇ ਮਾਮੇ ਕੇ ਉਲਝਣਗੇ ਤੇਰੇ ਨਾਲ। ਜਸਵੀਰ ਤਾਂ ਸਿੱਧਾ ਈ ਦੱਲੀ ਨਾਲ ਐ। ਨੰਬਰਦਾਰਾਂ ਦੀ ਵੀ ਚੱਕ ਲਗਦੀ ਐ ਮੈਨੂੰ।”

“ਉਹ ਕਿਉਂ ਚਕਦੇ ਐ ਉਹਨੂੰ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਲੋੜ ਐ?”

“ਚੱਕਣ ਨਾ, ਦਲਵੀਰ ਜਸਵੀਰ ਕੀ ਦਾਰੂ ਵੇਚਦੈ। ਲਾਲੀ ਚੋਣ ਲੜਨ ਨੂੰ ਫਿਰਦੈ ਐਤਕੀ। ਦੱਲੀ ਨਾਲ ਉਹਦੇ ਵਰਗੇ ਖਾਸੇ ਰਲੇ ਹੋਏ ਐ। ਤੈਥੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੀ ਲੈਣੈ। ਪਰ ਮੇਰੇ ਇਕ ਗੱਲ ਸਮਝ ਨੂੰ ਆਈ। ਦੱਲੀ ਤੇਰੇ ਆਏ ਤੋਂ ਜਾਣ ਲੱਗਿਐ ਲਾਲੀ ਕੋਲ। ਮੈਨੂੰ ਸੀਰੀ ਨੇ ਦੱਸਿਐ ਕਿ ਆਪ ਲਾਲੀ ਨੇ ਸੱਦਿਆ ਸੀ ਇਹ। ਪਹਿਲਾਂ ਕਦੇ ਅੱਗੇ ਨਾ ਪਿੱਛੇ, ਉਹ ਲਾਲੀ ਕੋਲ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਹੁਣ ਨਾਲ ਪੀਂਦੈ। ਗੱਲ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਲੱਗਦੀ ਐ।”

“ਹੋਰ ਕਿਹੜੀ?” ਗੁਰਜੀਤ ਦਾ ਪਾਲਾ ਬੋਲਿਆ।

“ਅਖੇ ਡੁੱਬੀ ਤਾਂ ਜੇ ਸਾਹ ਨਾ ਆਇਆ। ਰੋਲਾ ਤਾਂ ਏਸੇ ਗੱਲ ਦੇ। ਕਿੱਥੇ ਦੱਲੀ ਨੰਗ। ਕਿੱਥੇ ਲਾਲੀ ਰੱਜਿਆ ਪੁੱਜਿਆ। ਗੱਲ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਜ਼ਰੂਰ ਐ। ਕੋਈ ਨਾ ਮੈਂ ਵੀ ਸੀਟੀ ਆਂ। ਜੇ ਪੰਜ-ਚਾਰ ਦਿਨਾਂ 'ਚ ਵਿਚਲੀ ਗੱਲ ਨਾ ਕੱਢੀ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਸੀਟੀ ਕੌਣ ਕਹੂ।” ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਉਹ ਗੁਰਜੀਤ ਵੱਲ ਝਾਕਿਆ। ਉਹਦੇ ਵੇਖਣ ਤੋਂ ਗੁਰਜੀਤ ਨੂੰ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹਦੇ ਤੇ ਵਿਪਰੀਤ ਦੀ ਗੱਲ ਬਾਰੇ ਉਹਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪੈਂਦੀ ਸੱਟੇ ਉਹਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, “ਲਾਲੀ ਦਾ ਮੁੰਡਾ ਕਿੱਥੇ ਐ?”

“ਮੁੰਡਾ ਤਾਂ ਬਾਹਰ ਐ। ਕੁੜੀ ਉਹਦੀ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵੱਲ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਲੱਗ ਹੋਈ ਐ। ਖਾ-ਖਾ ਕੇ ਦੁੱਗਣੀ ਹੋਈ ਪਈ ਐ। ਪ੍ਰਾਹੁਣਾ ਖਾਸਾ ਵੱਡਾ ਅਫਸਰ ਦੱਸਦੇ ਐ। ਕਦੇ-ਕਦੇ ਡੇਰੇ ਆਉਂਦੇ ਹੁੰਦੇ ਐ। ਵੱਡੇ ਬਾਬੇ ਦੀ ਬਰਸੀ 'ਤੇ। ਪੁਲਸ ਵਾਲੀ ਗੱਡੀ ਮੂਹਰੇ ਹੁੰਦੀ ਐ।”

ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਸੀਟੀ ਬਾਹਰ ਝਾਕਿਆ।

ਦੁਕਾਨ ਵੱਲ ਵਿਹੜੇ ਆਲੀਆਂ ਤਿੰਨ-ਚਾਰ ਕੁੜੀਆਂ ਆ ਰਹੀਆਂ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ 'ਚ ਕੱਪੜਿਆਂ ਆਲੇ ਲਿਫਾਫੇ ਫੜੇ ਹੋਏ ਸੀ। ਉਹ ਹੱਸਦੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਦੁਕਾਨ ਵੱਲ ਆ ਰਹੀਆਂ ਸੀ।

ਦੁਕਾਨ 'ਚ ਆ ਕੇ ਕਾਊਂਟਰ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲਿਫਾਫਿਆਂ 'ਚੋਂ ਕੱਪੜੇ ਕੱਢ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤੇ ਤੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਬਾਰੇ ਦੱਸਦੀਆਂ ਸੀਟੀ ਨਾਲ ਹੱਸ-ਹੱਸ ਕੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਈਆਂ। ਸੀਟੀ ਇਕ ਕੁੜੀ ਦਾ ਬੰਦਿਆਂ ਵਾਂਗ ਨਾਪ ਲੈਣ ਲੱਗਿਆ। ਇਵੇਂ ਦੂਜੀ ਤੇ ਫੇਰ ਤੀਜੀ ਦਾ ਨਾਪ ਲਿਆ। ਨਾਪ ਦਿੰਦੀਆਂ ਉਹ ਚੁੱਪ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰੀਆਂ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ ਦਾ ਕੀ ਬੋਲੀ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਾਸੀ ਨਾਲ ਦੁਕਾਨ ਭਰ ਗਈ ਸੀ।

ਸੀਟੀ ਚੁੱਪ ਕਰਿਆ ਨਾਪ ਲੈ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਕੰਨ ਹੋਣ ਹੀ ਨਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਾ ਉਹਦੇ 'ਤੇ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਨਵੇਂ ਜ਼ਮਾਨੇ ਦੀ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਇਹ ਹਵਾ ਭਾਵੇਂ ਉਹਨੂੰ ਚੁਭਦੀ ਸੀ ਪਰ ਕੰਮ ਨੂੰ ਚਲਦਾ ਰੱਖਣ ਲਈ ਉਹਨੂੰ ਸਭ ਕੁਝ ਪਾਣੀ ਵਾਂਗ ਪੀਣਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕੰਨਾਂ 'ਚ ਕੌੜਾ ਤੇਲ ਪਾ ਕੇ ਰੱਖਣਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਕੱਪੜੇ ਬਣਾ ਕੇ ਦੇਣ ਦਾ ਦਿਨ ਪੁੱਛ ਕੇ

ਉਹ ਜਿਵੇਂ ਹੱਸਦੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਆਈਆਂ ਸੀ, ਓਵੇਂ ਦੁਕਾਨ ਦੀਆਂ ਪੌੜੀਆਂ ਉੱਤਰ ਕੇ ਚਲੀਆਂ ਗਈਆਂ।

ਗੁਰਜੀਤ ਹੈਰਾਨ ਹੋਇਆ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਪਿੰਡ 'ਚ ਅਜਿਹਾ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਇਹ ਕੀ? ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਏਨੀਆਂ ਬਦਲ ਗਈਆਂ ਨੇ। ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਇਹ ਬਾਹਲੀਆਂ ਹੀ ਚੱਕਵੀਆਂ ਲੱਗਦੀਆਂ ਸੀ।”

“ਚੱਕਵੀਆਂ ਤਾਂ ਹੋਣੀਆਂ ਈ ਨੇ। ਸ਼ਹਿਰ 'ਚ ਧਾਗਾ ਮਿੱਲ 'ਚ ਭਈਆਂ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਦੀਆਂ। ਸੰਗ ਸ਼ਰਮ ਚੱਕੀ ਗਈ। ਉਮਰ ਤੀਹ-ਤੀਹ ਸਾਲ ਦੇ ਨੇੜੇ-ਤੇੜੇ ਐ। ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਨੂੰ ਸਕਦੀਆਂ। ਇਕ-ਇਕ ਦਿਨ ਦੀ ਹਫ਼ਤੇ 'ਚ ਛੁੱਟੀ ਆਉਂਦੀਆਂ। ਰਾਤ ਕੱਟ ਕੇ ਚਲੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ।”

“ਕਿਉਂ ਵਿਆਹ ਕਰਾਉਣ 'ਚ ਕੀ ਅੜਿਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ। ਜੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਤੂੰ ਕਰਵਾ ਦੇ ਕਿਤੇ।”

ਉਹਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣਕੇ ਸੀਟੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਉਏ ਭੋਲਿਆ ਪੰਛੀਆ। ਮੈਂ ਕੀ-ਕੀ ਦੱਸੀ ਜਾਵਾਂ ਤੈਨੂੰ। ਫੈਕਟਰੀ ਵਾਲਾ ਵਿਆਹੀ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਰੱਖਦਾ। ਹਟਾ ਦਿੰਦੇ। ਕਹਿੰਦਾ ਵਿਆਹ ਪਿੱਛੋਂ ਇਹ ਕੰਮ ਦੀਆਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ। ਰਾਤ ਨੂੰ ਇਹ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਵੀ ਓਥੇ ਈ ਐ। ਤਨਖ਼ਾਹ ਤੇਰਾਂ-ਤੇਰਾਂ, ਚੌਦਾਂ-ਚੌਦਾਂ ਹਜ਼ਾਰ ਐ। ਮਾਂ ਪਿਉ ਲਾਲਚ ਦੇ ਮਾਰੇ ਵੱਡੀਆਂ ਕਰੀ ਜਾਂਦੇ ਐ।”

ਗੁਰਜੀਤ ਘਰੇ ਆਇਆ ਤੇ ਕੱਪੜੇ ਪਾ ਕੇ ਸੰਗਰੂਰ ਨੂੰ ਚੱਲ ਪਿਆ। ਕੰਮ ਦਿਵਾਉਣ ਵਾਲੀ ਕੰਪਨੀ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਗਿਆ ਤਾਂ ਅੱਗੋਂ ਕਲਰਕ ਬੋਲਿਆ, “ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਕੂਲ ਐ। ਅਮਰਗੜ੍ਹ ਟੱਪ ਕੇ ਪੁੱਛ ਲਈ। ਉੱਥੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਪਹਿਰੇ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨੇ ਤਾਂ ਦੱਸ। ਉਲਾਂਭਾ ਨੂੰ ਆਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਰਾਤ ਨੂੰ ਨੌਂ ਵਜੇ ਤੋਂ ਤੜਕੇ ਛੇ ਵਜੇ ਤੱਕ ਡਿਊਟੀ ਐ।”

ਉਹ ਹਾਂ ਕਹਿ ਆਇਆ।

ਭਟਕਦੇ ਨੂੰ ਆਸਰਾ ਮਿਲ ਗਿਆ ਸੀ।

ਉਹ ਆਬਣੇ ਘਰੇ ਆਇਆ। ਰਾਤ ਕੱਟੀ। ਤੜਕੇ ਬੈਠਕ ਦੀ ਅਲਮਾਰੀ ਖੋਲ੍ਹੀ। ਵੱਡੇ ਬੈਗ 'ਚ ਕੱਪੜੇ-ਲੀੜੇ ਪਾਏ। ਉੱਤੇ ਲੈਣ ਵਾਲਾ ਇਕ ਫ਼ੌਜੀ ਕੰਬਲ ਵੀ ਲਿਆ। ਮੋਢੇ ਵਾਲੇ ਬੈਗ 'ਚ ਵੀ ਉਹਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਕੁਝ ਚੀਜ਼ਾਂ ਪਾਈਆਂ। ਪੈਨਸ਼ਨ ਵਾਲੀ ਕਾਪੀ ਤੇ ਹੋਰ ਲੋੜੀਂਦੇ ਕਾਗਜ਼ ਵੀ ਇਕ ਲਿਫ਼ਾਫ਼ੇ 'ਚ ਪਾ ਲਏ।

ਉਹਨੇ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਸੀਟੀ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਤੋਂ ਲਿਆਂਦਾ। ਉਹਦੇ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ ਵੱਡਾ ਬੈਗ ਬੰਨ੍ਹ ਲਿਆ। ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਲਟਕਣ ਵਾਲੇ ਝੋਲੇ 'ਚ ਵੀ ਉਹਨੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਵਾਲੇ ਦੋ ਲਿਫ਼ਾਫ਼ੇ ਪਾਏ। ਆਂਢ-ਗੁਆਂਢ ਉਹਨੂੰ ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿੱਕਲ-ਨਿੱਕਲ ਕੇ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਕਦੇ ਆਇਆ ਸੀ, ਓਵੇਂ ਅੱਜ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹਦੇ ਮਨ 'ਚ ਗੱਲ ਆਈ ਕਿ ਉਹ ਫਲੱਸ਼-

ਬਾਬਰੂਮ ਨੂੰ ਅੰਦਰੋਂ ਵੀ ਬੰਦ ਕਰ ਦੇਵੇ ਤੇ ਬੈਠਕ 'ਚੋਂ ਵੀ। ਪਰ ਨਾਨੇ ਦਾ ਖਿਆਲ ਆਉਂਦਿਆਂ ਹੀ ਇਉਂ ਕਰਨਾ ਠੀਕ ਨਾ ਲੱਗਿਆ। ਆਪਣੀ ਇਹ ਹਰਕਤ ਉਹਨੂੰ ਕਮੀਨੀ ਵੀ ਲੱਗੀ।

ਉਹਨੇ ਬਾਹਰਲਾ ਜ਼ਿੰਦਾ ਲਾਇਆ।

ਜਦੋਂ ਉਹ ਸਮਾਨ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ 'ਤੇ ਲੱਦ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹਦੀ ਮਾਮੀ ਨੂੰ ਭਿਣਕ ਪੈ ਗਈ ਸੀ। ਉਹ ਘਰ ਦੇ ਬਾਰੇ ਅੱਗੇ ਪਏ ਕੁੱਤੇ ਵਾਲੇ ਠੀਕਰੇ 'ਚ ਪਾਣੀ ਵਰਗੀ ਪਤਲੀ ਲੱਸੀ ਪਾਉਣ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਸਭ ਕੁਝ ਵੇਖ ਰਹੀ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਸਟਾਰਟ ਕਰਕੇ ਜਾਣ ਲੱਗਿਆ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਸਮਾਨ ਲੱਦਿਆ ਵੇਖ ਕੇ ਉਹਦਿਆਂ ਬੁੱਲ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਹਾਸੀ ਆ ਗਈ। ਮਨ 'ਚ ਕਿਹਾ, 'ਹੋਰ ਚਾਹੀਦੈ ਹਿੱਸਾ?'

ਉਹ ਅੱਡੇ 'ਤੇ ਆਇਆ।

ਦੂਰੋਂ ਹੀ ਦੁਕਾਨ 'ਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸੀਟੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਬੁਲਾਇਆ। ਉਹਨੇ ਉਹਨੂੰ ਬੈਠਕ ਦੀ ਚਾਬੀ ਫੜਾਉਣੀ ਚਾਹੀ। ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਕਦੇ-ਕਦੇ ਜਾ ਕੇ ਬੈਠਕ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਵੇਖ ਆਇਆ ਕਰੇ ਪਰ ਸੀਟੀ ਨੇ ਚਾਬੀ ਨਹੀਂ ਫੜੀ।

“ਕੁੰਜੀ ਬਾਈ ਤੂੰ ਆਵਦੇ ਕੋਲੇ ਰੱਖ। ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਕੁਝ ਹੋ ਗਿਆ, ਐਵੇਂ ਗੱਲ ਮੇਰੇ 'ਤੇ ਆਉ। ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਕਈ ਮੁੰਡੇ ਚੋਰੀਆਂ 'ਚ ਆਏ ਹੋਏ ਨੇ। ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਵਿਹਲੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਤਕਾਉਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਐ। ਪਰ ਤੂੰ ਫ਼ਿਕਰ ਨਾ ਕਰ। ਮੈਂ ਲੰਘਦਾ-ਟਪਦਾ ਨਿਗ੍ਹਾ ਮਾਰ ਕੇ ਆਇਆ ਕਰੂੰ। ਜੇ ਕੋਈ ਗੱਲ ਹੋਈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਦੱਸੂੰ। ਤੂੰ ਕੁੰਜੀ ਨਾਲ਼ ਈ ਲੈ ਜਾ।”

ਗੁਰਜੀਤ ਨੂੰ ਹੈਰਾਨੀ ਹੋਈ ਕਿ ਸੀਟੀ ਨੇ ਕੁੰਜੀ ਫੜੀ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ? ਕੁੰਜੀ ਫੜ ਕੇ ਰੱਖਣ 'ਚ ਕੀ ਹਰਜ਼ ਸੀ ਪਰ ਗੁਰਜੀਤ ਉਹਨੂੰ ਪੂਰਾ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਕਿਆ। ਸੀਟੀ ਦਾ ਸੁਭਾਅ ਸੀ ਕਿ ਜਿਹੜੇ ਕੰਮ 'ਚੋਂ ਉਹਨੂੰ ਚਾਰ ਪੈਸੇ ਟੱਕਰਦੇ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਉਹ ਕਰਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ।

14

ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਆ ਕੇ ਗੁਰਜੀਤ ਲਈ ਮਹੌਲ ਬਦਲ ਗਿਆ ਸੀ।

ਕੰਮ ਦਿਵਾਉਣ ਵਾਲੀ ਕੰਪਨੀ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰੋਂ ਉਹ ਢਾਈ ਕੁ ਵਜੇ ਸਕੂਲ ਅੱਗੇ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਸੀ।

ਸਕੂਲ ਦੇ ਵੱਡੇ ਗੇਟ ਦੇ ਨਾਲ਼ ਇਕ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਚੈੱਕ-ਪੋਸਟ ਸੀ। ਜਿਸ 'ਚ ਇੱਕ ਅਧਖੜ ਫ਼ੌਜੀ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ, ਜਿਸਨੇ ਰਜ਼ਿਸਟਰ 'ਚ ਉਹਦਾ ਨਾਂ-ਪਤਾ ਲਿਖਵਾ ਕੇ ਸਕੂਲ ਮਾਲਕ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ 'ਚ ਜਾਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਬੈਂਗ ਲਾਹ ਕੇ ਉਹਨੇ ਚੈੱਕ-ਪੋਸਟ ਵਾਲੇ ਨਿੱਕੇ ਜਿਹੇ ਕਮਰੇ 'ਚ ਰੱਖ ਦਿੱਤੇ।

ਰਾਈਫਲ ਮੋਢੇ 'ਚ ਪਾਈ ਰੱਖੀ।

ਉਹ ਸਕੂਲ ਮਾਲਕ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਅੱਗੇ ਆਇਆ।

ਦਫ਼ਤਰ ਦੇ ਬਾਹਰ ਪਿੱਤਲ ਦੇ ਅੱਖਰਾਂ 'ਚ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, 'ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਵਿਰਕ, ਮੁੱਖ ਪ੍ਰਬੰਧਕ'। ਦਫ਼ਤਰ ਦੇ ਅੱਗੇ ਇਕ ਸਟੂਲ 'ਤੇ ਸਕੂਲ ਦੀ ਹਰੇ ਰੰਗ ਦੀ ਵਰਦੀ ਪਾਈ ਇਕ ਔਰਤ ਬੈਠੀ ਸੀ, ਜਿਹੜੀ ਦੂਰੋਂ ਹੀ ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਆਉਂਦੇ ਗੁਰਜੀਤ ਵੱਲ ਝਾਕ ਰਹੀ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਸਿਆਣ ਕੱਢ ਰਹੀ ਹੋਵੇ।

ਔਰਤ ਦਾ ਮੂੰਹ ਭਰਵਾਂ ਸੀ। ਨੱਕ 'ਚ ਕੋਕਾ ਸੀ। ਨੈਣ-ਨਕਸ਼ ਨਾ ਤਿੱਖੇ ਸੀ, ਨਾ ਹੀ ਬਹੁਤੇ ਮੋਟੇ। ਦਰਮਿਆਨੇ ਸੀ। ਰੰਗ ਵੀ ਸਾਫ਼ ਸੀ। ਗੁਰਜੀਤ ਉਹਦੇ ਕੋਲ ਗਿਆ ਤੇ ਉਹਨੇ ਹਲਕਾ ਜਿਹਾ ਹੱਸ ਕੇ ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਕੀਤੀ ਤੇ ਉਹ ਸਿਰ ਨੀਵਾਂ ਕਰਕੇ ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇ ਕੇ ਆਪ ਵੀ ਹੱਸਿਆ।

ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਉਣ ਦਾ ਮਕਸਦ ਦੱਸਿਆ।

ਔਰਤ ਉੱਠ ਕੇ ਅੰਦਰ ਚਲੀ ਗਈ। ਦੋ-ਤਿੰਨ ਮਿੰਟਾਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਬਾਹਰ ਆਈ ਤੇ ਹੱਥ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਨਾਲ ਅੰਦਰ ਜਾਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਉਹ ਉਹਨੂੰ ਸਿਰ ਤੋਂ ਪੈਰਾਂ ਤੱਕ ਤਾੜ ਰਹੀ ਸੀ।

ਉਹ ਅੰਦਰ ਗਿਆ ਤਾਂ ਦਫ਼ਤਰ ਕਾਫ਼ੀ ਵੱਡਾ ਸੀ। ਸਾਹਮਣੀ ਕੰਧ ਤੇ ਜਿਹੜੇ ਪਾਸੇ ਵਿਰਕ ਬੈਠਾ ਸੀ, ਉਹਦੇ ਪਿੱਛੇ ਪਿੱਤਲ ਦੇ ਫਰੇਮ ਵਾਲੀ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਪਹਾੜੀ ਸੀਨਰੀ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਕੰਧਾਂ 'ਤੇ ਵੀ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ-ਵੱਡੀਆਂ ਸੀਨਰੀਆਂ ਲੱਗੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸੀ। ਦਫ਼ਤਰ 'ਤੇ ਬੇ-ਤਹਾਸ਼ਾ ਥੱਪਿਆ ਹੋਇਆ ਪੈਸਾ ਵੇਖ ਕੇ ਗੁਰਜੀਤ ਹੈਰਾਨ ਹੋਇਆ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ।

ਜਾਣ ਸਾਰ ਉਹਨੇ ਫ਼ੌਜੀ ਅੰਦਾਜ਼ 'ਚ ਸਲੂਟ ਮਾਰਿਆ।

ਵਿਰਕ ਉਹਨੂੰ ਵੇਖਦਾ ਰਹਿ ਗਿਆ ਤੇ ਕੁਰਸੀ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਕੇ ਬੈਠਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਪਰ ਉਹ ਬੋਲਿਆ, “ਸਰ! ਸਾਡੀ ਫ਼ੌਜ ਦਾ ਨਿਯਮ ਐਂ। ਅਸੀਂ ਸੀਨੀਅਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬਹਿੰਦੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ।”

ਉਹ ਖੜ੍ਹਾ ਰਿਹਾ।

ਬਾਹਰੋਂ ਜਿਹੜੀ ਔਰਤ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਅੱਗੇ ਬੈਠੀ ਸੀ, ਉਹ ਚੀਨੀ ਦੀ ਟਰੇਅ 'ਚ ਪਾਣੀ ਦੇ ਦੋ ਗਿਲਾਸ ਲੈ ਆਈ। ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਪੀਤਾ। ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਬਾਹਰ ਆ ਕੇ ਪੀਵੇਗਾ।

ਉਹਨੇ ਵਿਰਕ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦਿੱਤਾ।

ਵਿਰਕ ਦੇ ਗਿਲਾਸ ਵਿਹਲਾ ਕਰਨ ਤੱਕ ਔਰਤ ਖੱਬੇ ਕੋਢੇ ਵਿਚਦੀ ਉਹਨੂੰ ਤਾੜਦੀ ਰਹੀ। ਜਿਹੜੇ ਚੁੰਬਕੀ ਕਣ ਉਹ ਬਾਹਰ ਖਿਲਾਰ ਕੇ ਆਇਆ ਸੀ, ਉਹ ਖਿੱਚੀ ਜਾ ਰਹੇ ਸੀ।

ਵਿਰਕ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਕੁਝ ਗੱਲਾਂ ਪੁੱਛੀਆਂ ਤੇ ਕਿਹਾ, “ਸਾਡਾ ਕੰਮ ਫ਼ੌਜੀ

ਸਾਹਿਬ ਬਹੁਤ ਔਖੇ। ਹਰ ਕੋਈ ਨੂੰ ਕਰ ਸਕਦਾ।”

“ਕੰਮ ਦੱਸੋ ਸਰ!”

“ਰਾਤ ਨੂੰ ਸਕੂਲ ਦੁਆਲੇ ਪਹਿਰਾ ਦੇਣੈ। ਜੇ ਪਹਿਲਾਂ ਗੋੜਾ ਮਾਰ ਕੇ ਆਉਣਾ, ਮਾਰ ਆ। ਕੰਮ ਦਾ ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜੂ। ਗੇਟ ਵਾਲੀ ਕੰਧ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਸਕੂਲ ਦੀ ਬਿਲਡਿੰਗ ਐ। ਉਹਦੇ ਪਿੱਛੇ ਇਕ ਕੋਲਡ ਸਟੋਰ ਐ। ਇਕ ਮੱਝਾਂ ਦਾ ਨੌਹਰੇ ਤੇ ਦੂਜਾ ਗਊਆਂ ਦਾ। ਸਕੂਲ ਦੇ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਬੱਸਾਂ ਖੜ੍ਹਦੀਆਂ। ਹੋਰ ਅਸੀਂ ਸਭ ਕੁਝ ਜਰ ਲਾਂ ਗੇ, ਪਰ ਕੰਮ 'ਚ ਕੁਤਾਹੀ ਨੂੰ ਜਰਨੀ। ਪੈਸਿਆਂ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨੂੰ। ਵੱਧ-ਘੱਟ ਵੀ ਚੱਲ ਜਾਣਗੇ।”

“ਸਰ! ਤੁਸੀਂ ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰੋ।”

ਪਰ ਵਿਰਕ ਬੋਲਿਆ, “ਤੈਨੂੰ ਸਾਡੇ ਵਿਰਕਾਂ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦਾ ਪਤੈ?”

“ਹਾਂ ਸਰ! ਪਤੈ।”

“ਕੀ ਪਤੈ?”

“ਮੈਨੂੰ ਪਤੈ ਕਿ ਵਿਰਕਾਂ ਦੀਆਂ ਸੁੱਤੇ ਪਿਆਂ ਦੀਆਂ ਅੱਧੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਖੁੱਲ੍ਹੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ।”

“ਬਈ ਵਾਹ! ਕਮਾਲ ਕਰ 'ਤੀ। ਬੰਦਾ ਕੰਮ ਦਾ ਲਗਦੇ ਤੂੰ ਪਰ ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ ਕਿੱਥੋਂ ਲੱਗਿਆ ਇਹ।”

“ਸਰ! ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਇਕ ਦੁਆਬੇ ਦਾ ਮੁੰਡਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਵਿਰਕਾਂ 'ਚੋਂ ਸੀ। ਆਵਦੇ ਬਾਰੇ ਉਹ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਦਸਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ।”

“ਚਲੋ, ਇਹ ਦੱਸ ਕਿ ਛੁੱਟੀਆਂ ਕਿੰਨੀਆਂ ਕੁ ਕਰਿਆ ਕਰੇਂਗਾ?”

“ਸਰ! ਛੁੱਟੀ ਦੀ ਲੋੜ ਈ ਕੋਈ ਨੂੰ।”

“ਕਿਉਂ? ਤੇਰੇ ਬਾਲ-ਬੱਚੇ?”

“ਸਰ ਅਜੇ ਆਪ ਈ ਬਾਲ-ਬੱਚੇ ਆਂ।”

ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਵਿਰਕ ਨੇ ਉਹਦੇ ਵੱਲ ਗਹੁ ਨਾਲ ਵੇਖਿਆ। ਅੱਖਾਂ 'ਚ ਹੱਸਿਆ ਵੀ। ਉਹ ਵਿਰਕ ਤੋਂ ਅੱਧਾ ਹੱਥ ਉੱਚਾ ਸੀ। ਉਹਨੇ ਮੇਜ 'ਤੇ ਪਈ ਬੈੱਲ ਖੜਕਾਈ। ਬੈੱਲ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣ ਕੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਅੱਗੇ ਬੈਠੀ ਔਰਤ ਅੰਦਰ ਆਈ। ਉਹਦੇ ਕੰਨ ਅੰਦਰ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ 'ਤੇ ਹੀ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਸੀ।

ਵਿਰਕ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਸਿਦਰੇ! ਇਹਨੂੰ ਕਲਰਕ ਆਲੇ ਕਮਰੇ 'ਚ ਲੈ ਜਾ। ਇਹਦਾ ਨਾਂ-ਪਤਾ ਨੋਟ ਕਰਵਾ ਦੇ।”

ਸਿਦਰ ਕਮਰੇ 'ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲੀ। ਉਹ ਉਹਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਨਿਕਲਿਆ। ਉਹਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਦਾ ਮੌਕਾ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਪਰ ਉਹ ਨਹੀਂ ਗਿਆ। ਸਿਦਰ ਸਮਝ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਆਪ-ਹੁਦਰਾ ਨਹੀਂ। ਬਾਹਰ ਆ ਕੇ ਉਹ ਕਲਰਕ ਦੇ ਕਮਰੇ 'ਚ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਹਿੰਦਾ, “ਪਹਿਲਾਂ ਪਾਣੀ ਪਿਆਓ।”

“ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਪੀਤਾ?” ਸਿੰਦਰ ਨੇ ਸਵਾਲ ਉਹਦੀ ਹਿੱਕ 'ਚ ਤੀਰ ਵਾਂਗ ਗੱਡ ਦਿੱਤਾ।

“ਅਸੀਂ ਫ਼ੌਜੀ ਆਪ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ ਪੀਂਦੇ ਹੁੰਦੇ।”

“ਅੱਛਾ-ਅੱਛਾ ਇਹ ਗੱਲ ਐ।” ‘ਅੱਛਾ-ਅੱਛਾ’ ਸ਼ਬਦ ਉਹਨੇ ਚੱਬ ਕੇ ਕਹੇ। ਉਹ ਹਲਕਾ-ਹਲਕਾ ਹੱਸ ਵੀ ਰਹੀ ਸੀ। ਨੱਕ ਦਾ ਕੋਕਾ ਵੀ ਹੱਸ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਅੱਖਾਂ 'ਚੋਂ ਸੁਪਨੇ ਝਰ ਰਹੇ ਸੀ। ਤੌਰ 'ਚ ਲਚਕ ਆ ਗਈ ਸੀ। ਉਹਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਹੋਈ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਕਿਆਰੀ 'ਚ ਖਿੜੇ ਫੁੱਲਾਂ ਨੇ ਵਟ ਜਿਹਾ ਖਾਧਾ।

ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਫੇਰ ਕਿਹਾ, “ਅਸੀਂ ਫ਼ੌਜੀ ਪਿਛਲੱਗ ਹੁੰਦੇ ਆਂ। ਅਫ਼ਸਰ ਅੱਗੇ ਲੱਗ ਕੇ ਭਾਵੇਂ ਜਿੱਥੇ ਮਰਜ਼ੀ ਲੈ ਜੇ, ਹਰ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਮੂਹਰੇ ਲਾ ਕੇ ਰੱਖਦੇ ਆਂ।”

“ਜੇ ਅਗਲਾ ਮੂਹਰੇ ਤੁਰਿਆ ਜਾਂਦਾ ਖੂਹ 'ਚ ਛਾਲ ਮਾਰੇ?”

“ਫ਼ੌਜ ਦਾ ਕਾਨੂੰਨ ਐ, ਮਗਰੋ ਛਾਲ ਮਾਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਐ।”

“ਪਰ ਇਹ ਸਕੂਲ ਐ, ਫ਼ੌਜ ਨਹੀਂ।”

“ਸਾਡੇ ਕਾਨੂੰਨ ਫ਼ੌਜ ਆਲੇ ਈ ਰਹਿੰਦੇ ਐ।”

“ਵਾਹ!” ਸਿੰਦਰ ਨੇ ਕਿਹਾ।

ਸਿੰਦਰ ਰਸੋਈ 'ਚ ਗਈ।

ਚੀਨੀ ਦੀ ਟਰੇਅ 'ਚ ਪਾਣੀ ਦਾ ਗਿਲਾਸ ਧਰ ਲਿਆਈ। ਉਹਨੇ ਗਿਲਾਸ ਚੁੱਕ ਕੇ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਪਾਣੀ ਪੀਤਾ ਤੇ ਉਹਦੇ ਵੱਲ ਵੇਖ ਕੇ ਕਿਹਾ, “ਸ਼ੁਕਰੀਆ।”

“ਸ਼ੁਕਰੀਆ ਕਾਹਦਾ। ਮੇਰੀ ਪਾਣੀ ਪਿਆਉਣ ਦੀ ਹੀ ਡਿਊਟੀ ਐ ਏਥੇ।”

“ਡਿਊਟੀ ਵੇਲੇ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਵੀ ਆਉਂਦੈ ਤੁਹਾਨੂੰ। ਖਿੜੇ ਮੱਥੇ ਹਰ ਕੋਈ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।”

“ਕੰਮ ਕਾਹਦਾ? ਮੇਰੇ ਕੋਲ਼ ਤਾਂ ਕੰਮ ਈ ਨਹੀਂ ਕੋਈ। ਖ਼ਾਲੀ ਹੱਥ ਆਂ ਮੈਂ ਤਾਂ।”

“ਤੁਸੀਂ ਖ਼ਾਲੀ ਹੱਥ ਨਹੀਂ, ਭਰੇ ਹੋਏ ਓ। ਆਪ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਹੁੰਦਾ।” ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਉਹਦੇ ਵੱਲ ਸਰਸਰੀ ਨਿਗ੍ਹਾ ਮਾਰੀ। ਉਹ ਉਹਨੂੰ ਵਿਪਰੀਤ ਵਰਗੀ ਲੱਗੀ ਪਰ ਰੰਗ ਉਹਦੇ ਨਾਲੋਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਪੱਕਾ ਸੀ। ਕੱਦ ਵੀ ਉਹਦੇ ਨਾਲੋਂ ਨਿੱਵਦਾ ਸੀ।

ਉਹ ਉਹਨੂੰ ਕਲਰਕ ਦੇ ਕਮਰੇ 'ਚ ਲੈ ਆਈ।

ਗੰਜੇ ਕਲਰਕ ਨੇ ਉਹਦਾ ਅਤਾ-ਪਤਾ ਨੋਟ ਕੀਤਾ। ਡਿਊਟੀ ਦਾ ਟਾਈਮ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਤੇ ਮੋਬਾਇਲ ਨੰਬਰ ਵੀ ਲਿਖ ਲਿਆ।

ਗੁਰਜੀਤ ਫੇਰ ਸਿੰਦਰ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਤੁਰਿਆ।

ਜਦੋਂ ਸਿੰਦਰ ਕਮਰੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆਈ, ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ,

“ਅਠਾਨਵੇਂ ਇਕ ਸੌ ਤਰਤਾਲੀ, ਵੀਹ ਜ਼ੀਰੇ ਵੀਹ।” ਉਹ ਮੋਬਾਇਲ ਦੇ ਨੰਬਰਾਂ ਨੂੰ ਲਚਕ ਨਾਲ ਕਹਿ ਰਹੀ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਸੰਗੀਤਕਾਰ ਗੀਤ ਦੀ ਤਰਜ਼ ਬਣਾ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ। ਸ਼ਬਦਾਂ 'ਚੋਂ ਸੁਰ ਪੈਦਾ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਬੋਲੀ, “ਕਮਾਲ ਦਾ ਨੰਬਰ ਐ।”

ਗੁਰਜੀਤ ਦੇ ਯਾਦ ਆਇਆ। ਉਹਦਾ ਪਹਿਲਾਂ ਔਖਾ ਜਿਹਾ ਨੰਬਰ ਸੀ। ਆਠੇ-ਨਾਏ-ਸਾਤੇ ਬਹੁਤ ਸੀ ਵਿਚ। ਉਹ ਜਦੋਂ ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਸੰਗਰੂਰ ਆਇਆ ਸੀ ਤਾਂ ਵਿਪਰੀਤ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਰਜ਼ੀ ਦਾ ਇਹ ਨੰਬਰ ਲੈ ਕੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਸਿੰਦਰ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ, “ਇੱਕੋ ਵਾਰ ਸੁਣ ਕੇ ਨੰਬਰ ਯਾਦ ਹੋ ਗਿਆ।”

ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਖੁੱਲ੍ਹ ਲਈ, “ਯਾਦ ਰੱਖਿਓ....ਭੁੱਲਿਓ ਨਾ।”

“ਭੁੱਲਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਈ ਨੂੰ।”

“ਅੱਛਾ-ਅੱਛਾ।”

ਉਹ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ-ਕਰਦੇ ਰਸੋਈ ਕੋਲ ਆ ਗਏ।

ਸਕੂਲ 'ਚ ਛੁੱਟੀ ਹੋ ਗਈ।

ਸਕੂਲ ਦੀਆਂ ਵਰਦੀਆਂ ਵਾਲੇ ਮੁੰਡੇ-ਕੁੜੀਆਂ ਇਕਦਮ ਭਰਿੰਡਾਂ ਦੇ ਛੱਤੇ 'ਤੇ ਡਲਾ ਵੱਜਣ ਵਾਂਗ ਕਲਾਸਾਂ 'ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਾਰੇ ਦਿਨ ਦੀ ਚੁੱਪ ਤੋੜੀ ਤੇ ਇਕ-ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਛੇੜ-ਛਾੜ ਕਰਦੇ ਉਹ ਗੇਟ ਵੱਲ ਜਾ ਰਹੇ ਸੀ। ਮੁੰਡੇ ਵੀ ਭਾਵੇਂ ਇਕ-ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਛੇੜ ਰਹੇ ਸੀ ਪਰ ਕੁੜੀਆਂ-ਚਿੜੀਆਂ ਦੀ ਚਿਰ-ਚਿਰ ਬਹੁਤ ਉੱਚੀ ਸੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੈਡਮਾਂ ਵੀ ਸਕੂਲ ਦੇ ਦਬਾਅ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਕੇ ਹੱਸ-ਹੱਸ ਕੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਚ ਟਾਵਾਂ-ਟਾਵਾਂ ਅਧਿਆਪਕ ਵੀ ਸੀ। ਮੁੰਡੇ-ਕੁੜੀਆਂ ਦੀਆਂ ਵਰਦੀਆਂ ਦੇ ਰੰਗ ਇੱਕੋ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਪੰਛੀਆਂ ਦੀਆਂ ਡਾਰਾਂ ਵਰਗੇ ਲੱਗ ਰਹੇ ਸੀ।

ਗੁਰਜੀਤ ਦਫ਼ਤਰ ਦੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਖੜ੍ਹਾ ਰਿਹਾ।

ਸਿੰਦਰ ਰਸੋਈ 'ਚ ਗਈ। ਗੁਰਜੀਤ ਨੂੰ ਖੜ੍ਹੇ ਨੂੰ ਲੱਗਿਆ, ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਪਰੀ ਦੇਸ 'ਚ ਆ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਕਮਰਿਆਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਉੱਚੇ-ਉੱਚੇ ਅਸ਼ੋਕਾ ਦੇ ਦਰਖਤ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਸੀ। ਵਿਚ-ਵਿਚ ਸਾਗਵਾਨ ਦੇ ਵੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੋਟੇ ਪੇਰੇ ਸਕੂਲ ਦੇ ਢਾਈ-ਤਿੰਨ ਦਹਾਕੇ ਪੁਰਾਣੇ ਹੋਣ ਦੀ ਗਵਾਹੀ ਭਰਦੇ ਸੀ। ਦਰਖਤਾਂ ਦੁਆਲੇ ਚਾਰ-ਚਾਰ, ਪੰਜ-ਪੰਜ ਫੁੱਟ ਚੌੜੀਆਂ ਇੱਟਾਂ ਦੀਆਂ ਕਿਆਰੀਆਂ ਬਣੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸੀ। ਜਿਹੜੀਆਂ ਮੌਸਮੀ ਫੁੱਲਾਂ ਨਾਲ ਭਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸੀ। ਟੇਢੀਆਂ ਲਾਈਆਂ ਇੱਟਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਰੰਗ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਸੀ। ਸਕੂਲ ਦਾ ਸਭ ਕੁੱਝ ਨਿਗਾਹ ਖਿੱਚ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਨਿਗ੍ਹਾ ਮਾਰੀ।

ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਰੰਗਾਂ ਦਾ ਮੇਲਾ ਲੱਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਬੱਚਿਆਂ, ਮੈਡਮਾਂ

ਤੇ ਫੁੱਲਾਂ ਦੇ ਰੰਗ-ਰੂਪ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਮੋਢੇ ਮਾਰ ਰਹੇ ਸੀ। ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਕਮਰਿਆਂ ਦੇ ਉੱਤੇ ਵੀ ਕਮਰੇ ਪਾਏ ਹੋਏ ਸੀ ਤੇ ਮੂਹਰੇ ਵਰਾਂਡੇ। ਅਸ਼ੋਕਾ ਦੇ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਦਰਖਤ ਉਤਲੇ ਕਮਰਿਆਂ ਤੋਂ ਵੀ ਉੱਚੇ ਸੀ।

ਗੁਰਜੀਤ ਦੇ ਮੋਢੇ 'ਚ ਰਾਈਫਲ ਪਾਈ ਹੋਈ ਸੀ।

ਹਰ ਕੋਈ ਉਹਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਲੰਘ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕਈ ਜੁਆਕ ਉਹਨੂੰ ਵਿਸ਼ ਕਰਕੇ ਵੀ ਲੰਘੇ ਤੇ ਕਈ ਕੁੜੀਆਂ ਉਹਦਾ ਕੱਦ-ਕਾਠ ਵੇਖ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਸੀ ਤੇ ਵੇਖ ਕੇ ਹਲਕਾ-ਹਲਕਾ ਹੱਸ ਕੇ ਲੰਘ ਰਹੀਆਂ ਸੀ। ਉਹ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਉਸੇ ਅੰਦਾਜ਼ 'ਚ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਤੁਰਦਿਆਂ-ਤੁਰਦਿਆਂ ਸਿੰਦਰ ਟਰੇਅ 'ਚ ਚਾਹ ਦੀ ਪਿਆਲੀ ਧਰ ਲਿਆਈ ਤੇ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਪਲੇਟ 'ਚ ਭੁਰਭੁਰੇ ਬਿਸਕੁਟ ਵੀ।

“ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਲਈ ਚਾਹ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਆਏ?”

“ਕਰ 'ਤੀ ਨਾ ਓਹੀ ਡੋਜੀਆਂ ਵਾਲੀ ਗੱਲ। ਇਹ ਸਕੂਲ ਐ, ਘਰ ਨੂੰ। ਮੈਂ ਇੱਥੇ ਚਾਹ-ਪਾਣੀ ਪਿਆਉਣ ਆਉਂਦੀ ਆਂ, ਪੀਣ ਨੂੰ ਆਉਂਦੀ।”

“ਸੌਰੀ!” ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਕਿਹਾ।

ਗੁਰਜੀਤ ਜਦੋਂ ਚਾਹ ਦੀਆਂ ਘੁੱਟਾਂ ਭਰਨ ਲੱਗਿਆ ਤਾਂ ਸਿੰਦਰ ਕਹਿੰਦੀ, “ਸਕੂਲ 'ਚ ਦਿਨੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨੂੰ। ਰਹਿਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰ ਲਿਉ ਕੋਈ। ਸਕੂਲ ਹੁਣ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾ ਗਾ। ਸਕੂਲ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਜਿਹੜੀ ਸੜਕ ਜਾਂਦੀ ਐ, ਇਹ ਵੱਡੀ ਸੜਕ 'ਤੇ ਜਾ ਚੜ੍ਹ। ਉੱਥੋਂ ਅੱਧ ਕੁ ਮੀਲ 'ਤੇ ਬਾਈਆਂ ਦਾ ਢਾਬੈ। ਸਾਡੇ ਪਹਿਲੇ ਬੰਦੇ ਉੱਥੇ ਈ ਰੋਟੀ ਖਾਂਦੇ ਰਹੇ ਐ। ਜੇ ਕੋਈ ਬਾਹਰਲਾ ਹੁੰਦੈ। ਦਿਨੇ ਪੈਣ ਵੀ ਦੇ ਦਿੰਦੇ ਐ। ਜੇ ਕੋਈ ਤਕਲੀਫ਼ ਹੋਈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਪਿੰਡ 'ਚ ਕਮਰਾ ਭਾਲ ਦੇਵੂੰ।”

ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਉਹਨੇ ਰਸੋਈ ਨੂੰ ਜਿੰਦਾ ਲਾਇਆ। ਚਾਬੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕਮਰੇ 'ਚ ਫੜਾ ਆਈ ਤੇ ਸਕੂਲ ਦੇ ਬਾਹਰ ਆ ਗਈ। ਉਹ ਸਿੰਦਰ ਦੇ ਮਗਰੋਂ ਹੋ ਤੁਰਿਆ। ਲਗਦਾ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਉਹਦਾ ਗੰਨਮੈਨ ਹੋਵੇ।

ਮੁੰਡੇ-ਕੁੜੀਆਂ ਜਾ ਰਹੇ ਸੀ।

ਕੋਈ ਬੱਸ ਵੱਡੀ ਸੜਕ ਵੱਲ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਕੋਈ ਪਿੰਡ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ।

ਸਿੰਦਰ ਵੀ ਇਕ ਬੱਸ 'ਚ ਜਾ ਚੜ੍ਹੀ। ਉਹ ਜਾਂਦੀ-ਜਾਂਦੀ ਉਹਦੇ ਵੱਲ ਵੇਖ ਕੇ ਹੱਸੀ। ਕੋਕਾ ਵੀ ਨਾਲ ਹੱਸਿਆ। ਉਹਨੂੰ ਉਹ ਬੜੀ ਚੰਗੀ ਲੱਗੀ। ਮਨ ਦਾ ਕੋਨਾ-ਕੋਨਾ ਰੁਸ਼ਨਾਇਆ ਗਿਆ। ਲੱਗਿਆ, ਜਿਵੇਂ ਜਾਨ ਸੂਤ ਕੇ ਲੈ ਗਈ ਹੋਵੇ। ਬਿਲਕੁਲ ਉਵੇਂ, ਜਿਵੇਂ ਤੀਆਂ 'ਚੋਂ ਘਰ ਨੂੰ ਜਾਂਦੀ ਵਿਪਰੀਤ ਸੂਤ ਕੇ ਲੈ ਗਈ ਸੀ।

ਬਾਈਆਂ ਦਾ ਢਾਬਾ ਉਹਨੂੰ ਬੜਾ ਵਧੀਆ ਲੱਗਿਆ।

ਤੀਹ ਕੁ ਫੁੱਟ ਦਾ ਮੱਥਾ ਸੀ, ਜਿਸ 'ਤੇ ਇਕ ਠੰਢੇ ਵੇਚਣ ਵਾਲੀ ਕੰਪਨੀ ਦਾ ਬੋਰਡ ਲੱਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਬੋਰਡ 'ਤੇ ਤਿੰਨ-ਚਾਰ ਥਾਂ 'ਤੇ ਪੰਜਾਬੀ ਫਿਲਮਾਂ ਦੇ ਹੀਰੋ ਦਲਜੀਤ ਦੁਸਾਂਝ ਦੀ ਠੰਢਾ ਪੀ ਕੇ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੋਣ ਦੀ ਫੋਟੋ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਸੀ।

ਹੋਟਲ ਦੀ ਸੇਧ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸੜਕ ਤੱਕ ਇੰਟਰ ਲਾਕਿੰਗ ਟਾਇਲਾਂ ਲੱਗੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸੀ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਸ਼ੌਂਕ ਸੀ। ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਜ਼ਨਾਨਾ ਤੇ ਮਰਦਾਨਾ ਬਾਥਰੂਮ। ਹੋਟਲ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਜਾਣ ਲਈ ਦੋਵੇਂ ਪਾਸਿਆਂ 'ਤੇ ਥਾਂ ਛੱਡੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਹ ਹੋਟਲ ਕਾਹਦਾ ਸੀ, ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਲੰਬਾ ਵਰਾਂਡਾ ਲਗਦਾ ਸੀ।

ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਕਾਊਂਟਰ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ ਖੜ੍ਹੇ ਪੰਜਾਹ ਕੁ ਸਾਲ ਦੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਬੁਲਾਈ ਤੇ ਆਪਣੇ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ। ਉਹਦੀ ਗੱਲ ਅਜੇ ਵਿਚਾਲੇ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਹੋਟਲ ਮਾਲਕ ਬੋਲਿਆ, “ਰੋਟੀ-ਟੁੱਕ ਦੀ ਬਾਈ ਇੱਥੇ ਕੋਈ ਦਿੱਕਤ ਨਹੀਂ। ਭਈਏ ਵਾਲਾ ਕਮਰਾ ਦਿਨੇ ਵਿਹਲਾ ਹੁੰਦੈ। ਸੌਂ-ਪੈ ਲਿਆ ਕਰੋ....ਪਰ ਥੋਡੇ ਸਕੂਲ ਦਾ ਮਾਲਕ ਸਖ਼ਤ ਬਹੁਤ ਐ ਪਰ ਦਿਲ ਬਹੁਤ ਵੱਡੈ। ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਬੰਦੇ ਤੋਂ ਜਾਨ ਵਾਰਨ ਤੱਕ ਜਾਂਦੈ....ਹੁਣ ਤੱਕ ਮੇਰਾ ਖ਼ਿਆਲ ਐ ਦਸ-ਬਾਰਾਂ ਫ਼ੌਜੀ ਡੱਕਰੇ ਹੋਣਗੇ ਉਹਨੇ। ਜੇ ਤੂੰ ਉਹਨੂੰ ਜੱਚ ਗਿਆ, ਕਮੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣੀ ਕੋਈ।”

ਉਹਨੂੰ ਹੋਟਲ ਮਾਲਕ ਦੀ ਗੱਲ ਚੰਗੀ ਲੱਗੀ।

ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਹੋਟਲ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ ਨਿਗੂ ਮਾਰੀ। ਉੱਥੇ ਮੂਲੀਆਂ ਗਾਜਰਾਂ ਤੇ ਸਲਗਮ ਬੀਜੇ ਹੋਏ ਸੀ। ਖੇਤ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਸਫ਼ੈਦੇ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੱਦ ਕਾਠ ਤੇ ਚਿਹਨ-ਚੱਕਰ ਮਿਲਦੇ ਜੁਲਦੇ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਕਿਤੋਂ ਇੱਕੋ ਕਬੀਲਾ ਆ ਕੇ ਵਸਿਆ ਹੋਵੇ।

ਇਕ ਪਾਸੇ ਲੰਮੇ ਪਟੇ 'ਚ ਕਣਕ ਬੀਜੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਜਿਸਦੀਆਂ ਪੀਲੀ ਭਾਹ ਮਾਰਦੀਆਂ ਬੋਲੀਆਂ ਸੈਨਤਾਂ ਮਾਰ ਰਹੀਆਂ ਸੀ ਤੇ ਹਲਕੀ-ਹਲਕੀ ਵਗਦੀ ਹਵਾ ਕਣਕ ਦੇ ਪੱਤਿਆਂ ਨਾਲ ਖੇਡ ਰਹੀ ਸੀ। ਹਵਾ ਤੇ ਉਹ ਇਕਮਿਕ ਹੋਣ ਨੂੰ ਫਿਰਦੇ ਸੀ।

ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਵੇਖ ਕੇ ਗੁਰਜੀਤ ਦਾ ਮਨ ਬੜਾ ਖੁਸ਼ ਹੋਇਆ। ਮਨ ਉੱਡਣ ਨੂੰ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਜਾਂਦੀ-ਜਾਂਦੀ ਸਿੰਦਰ ਖੰਭ ਲਾ ਗਈ ਸੀ। ਦਿਲ ਦੇ ਕੋਲ ਫੁੱਲ ਨੇ ਪੱਤੀਆਂ ਖੋਲ੍ਹਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਚੁਫੇਰੇ ਮਹਿਕ ਖਿੱਲਰ

ਰਹੀ ਸੀ।

ਉਹਨੇ ਆਪਣਾ ਸਾਮਾਨ ਭਈਏ ਵਾਲੇ ਕਮਰੇ 'ਚ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਮਨ ਦੀ ਲਹਿਰ 'ਚ ਸੂਏ ਦੀ ਪਟੜੀ 'ਤੇ ਜਾ ਚੜ੍ਹਿਆ। ਉਹਨੂੰ ਦੂਰੋਂ ਇਕ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਸਾਹਿਬ ਦਿਸਿਆ। ਲੱਗਿਆ, ਜਿਵੇਂ ਇਹ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਹੋਵੇ।

ਉਹ ਤੁਰਦਾ-ਤੁਰਦਾ ਦੋ-ਤਿੰਨ ਮੀਲ ਲੰਘ ਆਇਆ।

ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਵਿਸ਼ਾਲਤਾ ਵੇਖ ਕੇ ਉਹਨੂੰ ਵਿਪਰੀਤ ਯਾਦ ਆਈ, ਜਿਹੜੀ ਉਹਦੇ ਹੱਥੋਂ ਰੇਸ਼ਮੀ ਡੋਰ ਵਾਂਗ ਤਿਲੁਕ ਗਈ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਸੰਗਰੂਰ ਆਈ ਸੀ, ਸਾਲ ਕੁ ਬਾਅਦ ਉਹਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ 'ਚ ਮੈਡਮ ਸ਼ਾਰਦਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਆਉਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ।

ਇਕ ਵਾਰ ਡਲਹੌਜ਼ੀ ਉਹਨੇ ਕਿਹਾ, “ਮੈਡਮ ਸ਼ਾਰਦਾ ਕਹਿੰਦੀ ਹੁੰਦੀ ਐ, ਸਾਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦੀ ਮਾਣਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਪਰ ਆਜ਼ਾਦੀ 'ਚੋਂ ਮਾਧੇ ਮਨਫੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨੇ ਚਾਹੀਦੇ। ਸਾਡੀ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਜੜ੍ਹ ਹਰੀ ਰਹਿਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਜੜ੍ਹ ਹਰੀ ਰਹੇ, ਦਰਖਤ ਤਾਂ ਹੀ ਹਰਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਤੁਰੇ ਜਿੱਥੇ ਮਰਜ਼ੀ ਫਿਰੋ।”

ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਉਹ ਗੁਰਜੀਤ ਵੱਲ ਝਾਕੀ।

ਉਹਨੇ ਕੋਈ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿੱਤਾ। ਇਹੋ ਕਿਹਾ, “ਹਰ ਬੰਦੇ ਦੇ ਸੋਚਣ ਦਾ ਆਪਣਾ-ਆਪਣਾ ਢੰਗ ਹੁੰਦਾ। ਜਿਵੇਂ ਸਾਡੇ ਮੂੰਹ-ਮੱਥੇ ਨੂੰ ਮਿਲਦੇ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੋਚ ਵੀ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀ। ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹੋਣ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਐ।”

“ਤੇਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਚੰਗੀ ਨੂੰ ਲੱਗੀ?”

“ਮੈਂ ਕਦੋਂ ਕਿਹੈ ਮਾੜੀ ਲੱਗੀ ਐ। ਪਰ ਇਹ ਆਜ਼ਾਦੀ ਕਾਹਦੀ ਐ? ਉੱਤੋਂ ਅਖਵਾਓ, ਅਸੀਂ ਨਵੇਂ ਯੁੱਗ ਦੇ ਆਂ। ਵਿੱਚੋਂ ਉਹੀ ਪੁਰਾਣੇ ਕਿੱਲਿਆਂ ਨਾਲ ਜਕੜੇ ਰਹੋ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਬੜਦੀਆਂ-ਖੁੱਲ੍ਹਦੀਆਂ ਸਾਡੀਆਂ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਬੀਤੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਨੇ।”

“ਤੇਰਾ ਮਤਲਬ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉਣ ਤੋਂ ਐ?”

“ਮੇਰਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਨਹੀਂ। ਸਾਨੂੰ ਅੰਦਰੋਂ-ਬਾਹਰੋਂ ਇਕ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਕਰੋ ਹੋਰ, ਕਮਾਓ ਹੋਰ, ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ।”

“ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਬਾਰੇ ਇਹ ਸੋਚਦੇ ਓ?”

“ਨਹੀਂ-ਨਹੀਂ! ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਬਾਰੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੋਚਦਾ, ਸਗੋਂ ਤੇਰੀ ਗੱਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇ ਰਿਹਾਂ।”

“ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਤੁਸੀਂ ਸਾਈਡ ਤੋਂ ਮੈਨੂੰ ਵਿਆਹ ਕਰਨ ਲਈ ਉਕਸਾ ਰਹੇ ਹੋ।”

“ਵਿਆਹ ਲਈ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਉਕਸਾਇਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਹਰ ਆਦਮੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਚੰਗਾ-ਮਾੜਾ ਆਪ ਸੋਚਣਾ ਹੁੰਦਾ।”

ਜਦੋਂ ਵਿਪਰੀਤ ਨੂੰ ਕੋਈ ਢੁਕਵਾਂ ਜਵਾਬ ਨਾ ਲੱਭਿਆ ਤਾਂ ਉਹਨੇ ਕਿਹਾ, “ਫੌਜ 'ਚ ਜਾ ਕੇ ਤੂੰ ਖਾਸਾ ਸਿਆਣਾ ਹੋਈ ਜਾਨੈਂ।”

“ਸਿਆਣਾ ਬੰਦਾ ਉਮਰ ਨਾਲ ਹੋ ਈ ਜਾਂਦੈ। ਹਰ ਚੀਜ਼ ਨੇ ਮੌਕੇ ਨਾਲ ਹੋਣਾ ਈ ਹੁੰਦੈ। ਸੱਚ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜ਼ਿੰਦਗੀ 'ਚ ਹੋਰ ਬੰਦੇ ਆਉਂਦੇ ਹੀ ਸਿਆਣਾ ਕਰਨ ਲਈ ਨੇ।”

“ਇਹਦਾ ਮਤਲਬ ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ 'ਚ ਆਉਣੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਚਾਹੀਦੀ?”

“ਇਹ ਮੈਂ ਕਦੋਂ ਕਿਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਆਪਾਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਕਿਉਂ ਜੋੜਦੀ ਐਂ?”

“ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੀਆਂ ਨਹੀਂ। ਆਪਾਂ ਵੀ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਰੂਪ 'ਚ ਇਨ੍ਹਾਂ 'ਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹਾਂ।” ਵਿਪਰੀਤ ਨੇ ਕਹਿ ਕੇ ਉਹਦੇ ਵੱਲ ਵੇਖਿਆ। ਉਹਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ 'ਚ ਹਲਕੇ-ਹਲਕੇ ਗੁੱਸੇ ਦਾ ਰੰਗ ਵੀ ਸੀ।

ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਗੱਲ ਮੁਕਾ ਦਿੱਤੀ, “ਮੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਤੂੰ ਅੱਜ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਰਹੀ ਐਂ। ਆਪਾਂ ਕਿਸੇ ਗੱਲੋਂ ਅਜੇ ਤੱਕ ਗੁੱਸੇ ਨਹੀਂ ਹੋਏ ਪਰ ਮੈਡਮ ਸ਼ਾਰਦਾ ਆਪਣੀਆਂ ਗੱਲਾਂ 'ਚ ਕੀ ਆਉਂਦੀ ਐ, ਹੋਰ ਹੀ ਪਾਸੇ ਗੱਲਾਂ ਤੁਰ ਪੈਂਦੀਆਂ ਨੇ।”

“ਮੈਡਮ ਸ਼ਾਰਦਾ ਮੇਰੀ ਆਦਰਸ਼ ਹੈ। ਮਤਲਬ ਕਿ ਮੇਰਾ ਸਾਰਾ ਕੁਸ਼ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਰਾਹ ਵਿਖਾਉਣ ਵਾਲੀ ਓਹੀ ਐ। ਮੈਂ ਜੋ ਤਰੱਕੀ ਹੁਣ ਤੱਕ ਪੜ੍ਹਾਈ 'ਚ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਸੇ ਕਰਕੇ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਮੈਨੂੰ ਸੋਧ ਨਹੀਂ ਦੇ ਸਕੇ। ਜੋ ਮੈਡਮ ਸ਼ਾਰਦਾ ਨੇ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਉਹ ਮੇਰੀ ਜਾਨ ਹੈ ਜਾਨ! ਮੇਰੇ 'ਚੋਂ ਨਿਕਲ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ।”

“ਮੈਂ ਕਦੋਂ ਕਿਹੈ ਉਹਨੂੰ ਆਪਣੇ 'ਚੋਂ ਕੱਢ।”

“ਨਹੀਂ, ਤੇਰਾ ਮਤਲਬ ਇਹੋ ਹੈ।” ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਵਿਪਰੀਤ ਉੱਠ ਕੇ ਬਾਥਰੂਮ 'ਚ ਚਲੀ ਗਈ।

ਉਹਦੇ ਰਾਤ ਵਾਲੇ ਪਤਲੇ ਕੱਪੜੇ ਪਾਏ ਹੋਏ ਸੀ।

ਉਹ ਹੋਟਲ ਦੇ ਕਮਰੇ 'ਚ ਬੈਠੇ ਸੀ।

ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਤੇ ਬਾਰੀਆਂ ਬੰਦ ਸੀ ਪਰ ਠੰਢ ਫੇਰ ਵੀ ਲੱਗ ਰਹੀ ਸੀ। ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਕੁੜਤੇ-ਪਜਾਮੇ ਉੱਪਰ ਦੀ ਸਵੈਟਰ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸਰੀਰ ਫੇਰ ਵੀ ਠੰਢ ਮੰਨ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਠੰਢ ਵਿਪਰੀਤ ਨੂੰ ਵੀ ਲੱਗ ਰਹੀ ਸੀ।

ਉਹ ਹੁਣ ਤੱਕ ਤਿੰਨ ਵਾਰ ਚਾਹ ਮੰਗਵਾ ਕੇ ਪੀ ਚੁੱਕੀ ਸੀ ਪਰ ਰਾਤ ਵਾਲੇ ਕੱਪੜੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬਦਲੇ। ਉਹ ਜਿਵੇਂ ਠੰਢ ਨੂੰ ਕਹਿ ਰਹੀ ਹੋਵੇ, ਉਹਨੂੰ ਕੀ ਸਮਝਦੀ ਹੈ ਉਹ।

ਗੁਰਜੀਤ ਨੂੰ ਲੱਗਿਆ, ਜਿਵੇਂ ਇਹ ਵੀ ਕਹਿ ਰਹੀ ਹੋਵੇ ਕਿ ਹੁਣ ਉਹ ਉਹਨੂੰ ਵੀ ਕੀ ਸਮਝਦੀ ਹੈ? ਹੁਣ ਤੱਕ ਉਹਦੀਆਂ ਜੋ ਗੱਲਾਂ ਹੋਈਆਂ ਸੀ,

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਤੱਤ ਸਾਰ ਇਹੋ ਸੀ।

ਗੁਰਜੀਤ ਨੂੰ ਉਹ 'ਤੇ ਗਿਲਾ ਸੀ।

ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਉਹਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹੋਰ ਹੀ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਸੀ। ਉਹਦੀ ਗੱਲਬਾਤ 'ਚ ਖਾਣ-ਪੀਣ ਦੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਬੜਾ ਜ਼ਿਕਰ ਆਉਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ। ਕਦੇ ਉਹ ਦੱਸਣ ਲਗਦੀ ਫਲਾਣੇ ਥਾਂ ਦੀ ਆ ਚੀਜ਼ ਮਸ਼ਹੂਰ ਹੈ। ਧਿਮਕੇ ਥਾਂ ਦੀ ਔਹ ਚੀਜ਼ ਮਸ਼ਹੂਰ ਐ। ਮਲੇਰਕੋਟਲੇ ਇਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਐ। ਉਹਦੇ ਨਾਲ਼ ਦੀ ਚਟਣੀ ਲਹੌਰ ਵੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਬਣਾ ਸਕਦਾ। ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਸਤਾਰਾਂ ਸੈਕਟਰ ਵਰਗੀ ਕੁਲਫੀ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਬਣ ਸਕਦੀ। ਸੰਗਰੂਰ ਇਕ ਹਲਵਾਈ ਆਈਸ ਕਰੀਮ ਦੇ ਪਕੌੜੇ ਬਣਾਉਂਦੇ।

ਅਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦੱਸਦੀ-ਦੱਸਦੀ ਉਹ ਸਾਰਾ ਪੰਜਾਬ ਗਾਹ ਮਾਰਦੀ। ਗੁਰਜੀਤ ਦਾ ਮਨ ਉਕਤਾਉਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ। ਪਰ ਹੁੰਗਾਰਾ ਭਰਨਾ ਪੈਂਦਾ। ਉਹਦਾ ਮੂੰਹ ਰੱਖਣ ਲਈ ਉਹ ਆਪਣੇ-ਆਪ 'ਤੇ ਜ਼ਬਤ ਰੱਖਦਾ।

ਪਰ ਅੱਜ ਦੀ ਗੱਲ-ਬਾਤ ਨੇ ਸਾਫ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਉਹਦੇ ਨਾਲ਼ ਵਿਆਹ ਨਹੀਂ ਕਰਵਾਵੇਗੀ। ਆਪ ਗੁਰਜੀਤ ਕਾਫ਼ੀ ਚਿਰ ਦਾ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹਿਣ ਨੂੰ ਫਿਰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਤਣ ਪੱਤਣ ਲਾਵੇ। ਵਾਧੂ ਦੀਆਂ ਲੁਕਵੀਆਂ ਖੁੱਲ੍ਹਾਂ ਮਾਨਣ ਦਾ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਨਹੀਂ। ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਦੋਂ ਤੱਕ ਧੋਖੇ 'ਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦੇ।

ਪਰ ਅੱਜ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਆਪ ਹੀ ਚੱਲ ਪਈਆਂ ਸੀ। ਵਿਆਹ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਈ। ਉਹਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਵਿਪਰੀਤ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ 'ਚੋਂ ਮਾਪੇ ਮਨਫੀ ਕਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ ਤੋਰੀ ਸੀ ਤਾਂ ਕਿ ਮੈਂ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉਣ ਦਾ ਭੁਲੇਖਾ ਮਨ 'ਚੋਂ ਕੱਢ ਦੇਵਾਂ। ਉਹ ਸਮਝਦਾ ਸੀ ਕਿ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ਼ ਉਹਨੇ ਉਹਨੂੰ ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਵਿਖਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਬਹੁਤਾ ਚਿਰ ਭੁਲੇਖੇ 'ਚ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ।

ਗੁਰਜੀਤ ਨੂੰ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਖ਼ਰੀ ਮੁਲਾਕਾਤ ਹੈ।

ਡਲਹੌਜੀ ਤੋਂ ਬੱਸ 'ਚ ਆਉਣ ਵੇਲੇ ਉਹਨੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਆਪਾਂ ਬੱਸ 'ਤੇ ਆਉਣ-ਜਾਣ ਵੇਲੇ ਬਹੁਤ ਔਖੇ ਹੁੰਨੇ ਆਂ। ਜਦੋਂ ਸੀਟ ਖੱਡਾਂ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਆਉਂਦੀ ਐ, ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਡਰ ਲਗਦੇ। ਆਪਣੀ ਗੱਡੀ 'ਚ ਆਦਮੀ ਜਿਹੜੇ ਮਰਜ਼ੀ ਪਾਸੇ ਬੈਠ ਜਾਵੇ।

ਗੁਰਜੀਤ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬੋਲਿਆ। ਇਸ਼ਾਰਾ ਸਮਝ ਗਿਆ ਸੀ।

ਜਦੋਂ ਉਹ ਜਲੰਧਰ ਅੱਡੇ ਤੋਂ ਨਿੱਖੜੇ ਸੀ ਤੇ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਬਣ ਰਹੇ ਸੀ। ਗੁਰਜੀਤ ਨੂੰ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ 'ਚ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਵਾਪਰੇਗਾ ਜ਼ਰੂਰ। ਡਲਹੌਜੀ ਤੋਂ ਆਉਂਦਿਆਂ ਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਪਸੀ ਗੱਲਬਾਤ ਖਿੰਡੀ-ਖਿੰਡੀ ਸੀ। ਮੈਡਮ ਸ਼ਾਰਦਾ ਦੋ-ਤਿੰਨ ਗੱਲਾਂ ਪਿੱਛੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ

ਵਿਚਕਾਰ ਆ ਖੜ੍ਹਦੀ ਸੀ।

ਉਸ ਪਿੱਛੋਂ ਜੋ ਹੋਇਆ। ਉਹਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਸੀ। ਉਹ ਉਹਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ 'ਚੋਂ ਇਕਦਮ ਨਿਕਲ ਗਈ ਸੀ। ਉਹਦੇ ਮਨ 'ਚ ਕਦੇ-ਕਦੇ ਇਹ ਵੀ ਗੱਲ ਆਉਂਦੀ ਕਿ ਹੋ ਸਕਦੈ ਉਹ ਕਿਸੇ ਕਾਰ ਵਾਲੇ ਮੁੰਡੇ ਨਾਲ ਉਲਝ ਗਈ ਹੋਵੇ। ਉਹਦੀ ਉਲਝਣ ਹਰ ਵੇਲੇ ਬੁਝਾਰਤ ਬਣੀ ਰਹਿੰਦੀ। ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਕੀ ਹੋਇਆ? ਸਾਡੀ ਕਿਸੇ ਗੱਲ 'ਤੇ 'ਤੂੰ-ਤੂੰ ਮੈਂ-ਮੈਂ' ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਉਹਦੇ ਹੱਥਾਂ ਦਾ ਖਿਡੌਣਾ ਸੀ। ਉਹ ਜਿਵੇਂ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਤੋੜਦੀ ਮਰੋੜਦੀ ਸੀ। ਕਦੇ ਸੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤੀ।

ਉਹਦੇ ਯਾਦ ਆਇਆ।

ਜਦੋਂ ਉਹ ਸੰਗਰੂਰ ਉਹਦੇ ਕੋਲ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਤੇ ਇੱਧਰ-ਉੱਧਰ ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਮਿਲਦੇ ਸੀ, ਉਦੋਂ ਕਦੇ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕ-ਦੂਜੇ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੱਟੀ। ਦੋਵਾਂ ਦੀ 'ਇਕ ਨੇ ਬਾਤ ਪਾਈ, ਦੂਜੇ ਨੇ ਬੁੱਝੀ' ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਸੀ। ਉਹ ਬੜੇ ਮੋਹ ਨਾਲ ਉੱਛਲ ਕੇ ਉਸ ਨਾਲ ਲਿਪਟਦੀ ਸੀ। ਇਕ ਵਾਰ ਉਹਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ, "ਮੇਰਾ ਜੀਅ ਕਰਦੈ ਤੈਨੂੰ ਕੱਚੇ ਨੂੰ ਖਾ ਜਾਂ।"

"ਖਾ ਤਾਂ ਲਿਆ। ਹੋਰ ਕਿਵੇਂ ਖਾਏਗੀ।"

"ਅਜੇ ਕਿੱਥੇ ਖਾਧੈ। ਅਜੇ ਤਾਂ ਪਹਿਲੀ ਦੰਦੀ ਵੱਢੀ ਐ।"

"ਖਾ ਲੈ। ਮੈਂ ਕਦੋਂ ਰੋਕਿਐ ਤੈਨੂੰ।"

"ਮੈਂ ਤਾਂ ਹੀ ਕਹਿੰਨੀ ਆਂ।"

ਪਰ ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਉਹ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਯਾਦ ਕਰਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਵਾਕਾਈ ਖਾ ਗਈ ਸੀ। ਉਸ ਕੋਲ ਕੁੱਝ ਬਚਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਸਾਲ ਉਹਨੇ ਚੁੰਨੀਆਂ ਵਾਂਗ ਹੰਢਾ ਲਏ ਸੀ। ਤੁਰਦਾ ਹੋਇਆ ਵੀ ਉਹ ਇਕ ਥਾਂ ਖੜ੍ਹਾ ਲਗਦਾ ਸੀ, ਕਿਸੇ ਖੜ੍ਹੱਕ ਦਰਖਤ ਵਾਂਗ। ਜੜ੍ਹਾਂ ਸਤਹੀਣ ਹੋ ਗਈਆਂ ਸੀ।

ਉਹ ਕਈ ਵਾਰ ਸੋਚਦਾ ਕਿ ਜੇ ਉਹਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ 'ਚ ਮੈਡਮ ਸ਼ਾਰਦਾ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਨਾ ਆਉਂਦਾ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਉਹਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ 'ਚੋਂ ਵਿਪਰੀਤ ਨੇ ਜਾਣਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹਨੂੰ ਥਾਂ-ਥਾਂ ਹੀਣਾ ਹੋਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਾ ਪੈਂਦੀ। ਬੰਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੋਇਆ ਵੀ ਉਹ ਰੇਤੇ ਦੀ ਜੂਨ ਪੈ ਗਿਆ ਸੀ। ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਕੋਈ ਮਲਾਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਿਹਾ। ਹਵਾ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਕਿਸ਼ਤੀ ਨੂੰ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਪਾਸੇ ਲਈ ਫਿਰਦੀ। ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਪਾਸੇ।

...ਉਹ ਕਾਫ਼ੀ ਅੱਗੇ ਚਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਬਾਈਆਂ ਦੇ ਢਾਬੇ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਕੇ ਮੁੜ ਆਇਆ। ਉਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸੰਦੇਹਾਂ ਰੋਟੀ ਖਾ ਕੇ ਨੌਂ ਵਜੇ ਤੱਕ ਘੰਟਾ-ਦੋ ਘੰਟੇ ਸੌਂ ਲਵੇ। ਰੋਟੀ ਖਾ ਕੇ ਉਹਨੇ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਭਈਏ ਦੇ ਕਮਰੇ ਅੱਗੇ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਸੌਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਪਰ ਨੀਂਦ ਨਹੀਂ ਆਈ। ਓਪਰੇ ਥਾਂ ਦੀਆਂ ਛਿਲਤਰਾਂ

ਚੁਭਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ। ਅਖੀਰ ਉਹ ਉੱਠਿਆ। ਮੋਢੇ 'ਚ ਰਾਈਫਲ ਪਾ ਕੇ ਪੈਦਲ ਹੀ ਸਕੂਲ ਵੱਲ ਤੁਰ ਪਿਆ। ਆਉਣ ਵੇਲੇ ਉਹਨੇ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਤੁਰ ਕੇ ਸਕੂਲ ਅੱਧੇ ਘੰਟੇ ਦਾ ਵਾਟ ਐ।

16

ਸਕੂਲ ਦੇ ਗੇਟ ਦੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਸੀਮਿਟ ਦਾ ਬੈਂਚ ਪਿਆ ਸੀ। ਕਲਰਕ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਗੋੜਾ ਮਾਰ ਕੇ ਪੰਦਰਾਂ-ਵੀਹ ਮਿੰਟ ਦਮ ਲੈ ਕੇ ਫੇਰ ਗੋੜਾ ਮਾਰਨਾ ਹੈ।

ਸਕੂਲ ਦਾ ਗੇਟ ਬੰਦ ਸੀ। ਆਉਣ ਵੇਲੇ ਬੈਟਰੀ ਉਹਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਤੁਰਨ ਵੇਲੇ ਉਹ ਦੂਰ ਤੱਕ ਬੈਟਰੀ ਮਾਰਦਾ। ਉਹਦੇ ਪੈਰ ਜਿਵੇਂ ਰੌਸ਼ਨੀ ਦਾ ਪਿੱਛਾ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋਣ। ਬੈਟਰੀ ਦੀ ਲਾਈਟ ਰਾਤ ਦੇ ਹਨ੍ਹੇਰੇ ਨੂੰ ਚੀਰਦੀ ਹੋਈ ਅੱਗੇ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਹ ਅੱਗੇ ਕਦਮ ਪੁੱਟਦਾ, ਲਾਈਟ ਅੱਗੇ ਜਾਈ ਜਾਂਦੀ।

ਉਹ ਲੰਬੀ ਨਿਗਾਹ ਮਾਰਦਾ। ਬੈਟਰੀ ਮਾਰਨੀ। ਅੱਗੇ ਵੇਖਣਾ, ਜਿਵੇਂ ਉਹਦੇ ਲਈ ਜਵਾਕਾਂ ਵਾਲੀ ਖੇਡ ਹੋਵੇ। ਉਹਦਾ ਦਿਲ ਪਰਚਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਪੈਰਾਂ 'ਚ ਪਏ ਜੰਜਾਲ ਲਹਿ ਗਏ ਲੱਗੇ।

ਉਹ ਪਹਿਲਾ ਗੋੜਾ ਲਾ ਆਇਆ।

ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਇਹ ਸਕੂਲ ਵਾਲੀ ਥਾਂ ਸੱਠ-ਸੱਤਰ ਏਕੜ ਹੋਵੇਗੀ। ਸਕੂਲ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਬੰਦੇ ਜਿੰਨੀ ਉੱਚੀ ਕੰਧ ਕੱਢ ਕੇ ਕੰਡਿਆਲੀ ਤਾਰ ਲਾਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਹ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਚੱਕਰ ਲਾਉਂਦਾ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕੰਧ 'ਤੇ ਤਾਰ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਹੈ ਤਾਂ ਫੇਰ ਪਹਿਰੇ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਐ?

ਪਰ ਉਹਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਸਕੂਲ ਦਾ ਮਾਲਕ ਪੈਸੇ ਨਾਲ ਨੱਕੋ-ਨੱਕ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਪਹਾੜਾਂ ਤੋਂ ਡਿਗਦੇ ਝਰਨਿਆਂ ਵਾਂਗ ਚਾਰੇ ਪਾਸਿਓਂ ਪੈਸਾ ਆ ਕੇ ਡਿੱਗੀ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਤਿੰਨ ਹਜ਼ਾਰ ਤੋਂ ਵੱਧ ਬੱਚੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਸੀ। ਦਾਖਲੇ ਤੇ ਫੀਸਾਂ ਵੱਡੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੇ ਸਕੂਲਾਂ ਵਾਲੀਆਂ ਸਨ। ਗੱਠ ਦੇ ਪੂਰੇ ਮਾਪੇ ਹੀ ਉਹਦੀ ਝਾਲ ਝੱਲਦੇ ਸਨ। ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਤੀਹ-ਪੈਂਤੀ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਬੱਚੇ ਪੜ੍ਹਨ ਆਉਂਦੇ। ਬੋਰੀਆਂ 'ਚ ਪਾ-ਪਾ ਕੇ ਪੈਸੇ ਬੈਂਕ 'ਚ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਵਾਉਣੇ ਪੈਂਦੇ।

ਗੁਰਜੀਤ ਦੇ ਮਨ 'ਚ ਫੇਰ ਗੱਲ ਆਈ। ਏਨੀ ਉੱਚੀ ਕੰਧ ਹੈ, ਉੱਤੇ ਕੰਡਿਆਲੀ ਤਾਰ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਫੇਰ ਪਹਿਰੇ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਐ? ਪਰ ਉਹਨੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਤਾ ਕਿ ਅੱਠ-ਦਸ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਇਕ ਟੈਂਪੂ 'ਤੇ ਕੁਝ ਬੰਦੇ ਆਏ ਸੀ। ਕੰਧ ਉੱਤੇ ਦੀ ਛਾਲ ਮਾਰ ਕੇ ਉਹ ਮੱਝਾਂ ਦੇ ਨੌਹਰੇ 'ਚ ਚਲੇ ਗਏ ਸੀ ਤੇ ਨੌਹਰੇ 'ਚ ਪਏ ਭਈਆਂ ਨੂੰ ਜਗਾ ਕੇ ਪਿਸਤੌਲ ਦੀ ਨੱਕ 'ਤੇ ਚਾਰ ਮੱਝਾਂ ਵੱਡੇ ਟੈਂਪੂ 'ਚ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਲੈ ਗਏ ਸੀ। ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਹੀ ਮਾਲਕ ਨੇ ਪਹਿਰਾ

ਲਵਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਤੜਕੇ ਛੇ ਵੱਜੇ।

ਗੁਰਜੀਤ ਢਾਬੇ 'ਤੇ ਆਇਆ। ਉਹਦੇ ਜਾਂਦੇ ਨੂੰ ਹੋਟਲ ਦਾ ਮਾਲਕ ਕਾਊਂਟਰ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ। ਘੰਟੇ ਕੁ ਬਾਅਦ ਰੋਟੀ ਖਵਾਉਣ ਵਾਲਾ ਭਈਆ, ਮਾਲਕ ਦੇ ਛੋਟੇ ਭਾਈ ਨਾਲ ਟਿਊਬਵੈੱਲ ਦੀ ਬਾਹਰਲੀ ਖੋਲ੍ਹ 'ਚ ਗਾਜਰਾਂ, ਮੂਲੀਆਂ ਤੇ ਸਲਗਮ ਧੁਵਾਉਣ ਲੱਗ ਪਿਆ।

ਮਾਲਕ ਦਾ ਕਾਲਜ ਪੜ੍ਹਦਾ ਮੁੰਡਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਧੋ ਕੇ ਰੱਖੀਆਂ ਗਾਜਰਾਂ-ਮੂਲੀਆਂ ਰਬੜ ਦੇ ਕਰੇਟ 'ਚ ਪਾ ਕੇ ਹੋਟਲ ਦੇ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਲੱਗੀ ਰੇਹੜੀ 'ਤੇ ਧਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹਦੇ ਚਿਣ-ਚਿਣ ਕੇ ਧਰਨ ਦੇ ਸਲੀਕੇ ਤੋਂ ਲਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਮੁੰਡਾ ਵੀ ਪਿਉ ਤੇ ਚਾਚੇ ਦੇ ਪੈਰ 'ਚ ਪੈਰ ਧਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ ਹੈ। ਬੱਤੀ ਨਾਲ ਬੱਤੀ ਲੱਗੀ ਲਗਦੀ ਸੀ।

ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਚਾਹ ਦਾ ਕੱਪ ਬਣਵਾ ਲਿਆ।

ਗਾਹਕ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਮਾਲਕ ਉਹਦੇ ਕੋਲ ਆ ਬੈਠਾ। ਉਹਨੇ ਦਾਹੜੀ ਬੰਨ੍ਹੀ ਹੋਈ ਸੀ ਤੇ ਸਲੀਕੇ ਨਾਲ ਪੱਗ। ਮੋਟਾ ਕੁੜਤਾ-ਪਜਾਮਾ ਪਾ ਕੇ ਉੱਤੋਂ ਦੀ ਸੁਰਮਈ ਕੋਟੀ ਪਾਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਕ ਹੱਥ 'ਚ ਛਾਪ ਸੀ ਤੇ ਦੂਜੇ ਹੱਥ 'ਚ ਸੋਨੇ ਦਾ ਕੜਾ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, “ਆਪਾਂ ਸਬਜ਼ੀ ਦਾ ਕੰਮ ਵੀ ਕਰਦੇ ਆਂ?”

“ਹਾਂ ਬਾਈ! ਇਹ ਵੀ ਕਰੀਦੈ ਥੋੜ੍ਹਾ-ਬਹੁਤਾ। ਸਾਡਾ ਕੰਮ ਇਹ ਰੇਹੜੀ ਤੋਂ ਈ ਚੱਲਿਐ। ਦਸ-ਬਾਰਾਂ ਸਾਲ ਦੀ ਗੱਲ ਐ। ਸਾਡੀ ਕਬੀਲਦਾਰੀ ਦਬੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਆਹ ਤਿੰਨ ਕਿੱਲੇ ਜ਼ਮੀਨ ਸੀ ਸਾਡੇ ਕੋਲ, ਬਸ। ਇਹਦੇ ਆਸਰੇ ਰੋਟੀ ਖਾਂਦੇ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ 'ਚ ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਇਕ ਮੁੰਡਾ ਲੁਧਿਆਣੇ ਜੱਟਾਂ ਦੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ 'ਚ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਆਇਆ ਸੀ। ਉਹਨੇ ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਬੀਜਣੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀਆਂ। ਇਕ ਭਈਆ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਤੇ ਵਿਹਲੇ ਵੇਲੇ ਸੜਕ 'ਤੇ ਰੇਹੜੀ ਲਾ ਕੇ ਸਬਜ਼ੀ ਵੀ ਵੇਚਦਾ। ਅਸੀਂ ਵੀ ਉਹਦੇ ਵਾਂਗ ਕਰ ਲਿਆ।”

“ਅਜੇ ਮਹੀਨਾ ਕੁ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਦੋਵੇਂ ਭਾਈ ਆਹ ਹੁਣ ਜਿਵੇਂ ਮੇਰਾ ਮੁੰਡਾ ਰੇਹੜੀ 'ਤੇ ਸਬਜ਼ੀ ਧਰੀ ਜਾਂਦੈ, ਅਸੀਂ ਧਰੀ ਜਾਂਦੇ ਸੀ। ਸਾਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਇਕ ਕਾਰ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਆ ਖੜ੍ਹੀ। ਉਹਦੇ 'ਚ ਦੋ ਬੰਦੇ ਉੱਤਰੇ। ਉਹ ਸਾਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਹੱਸ ਰਹੇ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਅਫ਼ਸਰ ਲੱਗੇ। ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ ਸੜਕ ਆਲੇ ਮਹਿਕਮੇ ਦੇ ਅਫ਼ਸਰ ਹੋਣਗੇ। ਸਾਨੂੰ ਰੇਹੜੀ ਲਾਉਣ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਆਏ ਐ। ਡਰਦੇ ਮਾਰੇ ਨੇ ਮੈਂ ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਬੁਲਾਈ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਚੋਂ ਇਕ ਨੇ ਮੇਰੇ ਮੋਢੇ 'ਤੇ ਦੀ ਬਾਂਹ ਪਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲਾ ਲਿਆ, ਕਹਿੰਦਾ, “ਇਹ ਕਣਕ ਵੀ ਥੋਡੀ ਬੀਜੀ ਹੋਈ ਐ?”

ਮੈਂ ਕਿਹਾ, “ਹਾਂ ਜੀ।”

“ਫੇਰ ਦੇਰ ਕਾਹਦੇ 'ਚ?”

ਮੈਂ ਕਿਹਾ, “ਕਾਹਦੇ 'ਚ ਜੀ?”

ਉਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗਿਆ, “ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਥੋਡੀਆਂ, ਕਣਕ ਥੋਡੀ। ਜ਼ਮੀਨ ਥੋਡੀ। ਫੇਰ ਢਾਬਾ ਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਏਥੇ। ਅਸੀਂ ਵੇਖਦੇ ਆਏ ਆਂ। ਆਹ ਪੰਦਰਾਂ-ਵੀਹ ਕਿਲੋਮੀਟਰ 'ਚ ਕੋਈ ਢਾਬਾ ਨੂੰ।”

“ਲਓ ਜੀ ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਜਚ ਗਈ। ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਮੰਨ ਕੇ ਖੱਬਿਓ-ਸੱਜਿਓ ਕਰਕੇ ਇਹ ਢਾਬਾ ਖੋਲ੍ਹ ਲਿਆ। ਰੋਟੀ ਪਕਾਉਣ 'ਤੇ ਇਹ ਭਈਆ ਰੱਖ ਲਿਆ। ਹੁਣ ਇਕ ਪਿੰਡ ਦਾ ਮੁੰਡਾ ਵੀ ਰੱਖਿਆ ਹੋਇਐ। ਆਬਣ-ਤੜਕੇ ਮੇਰਾ ਮੁੰਡਾ ਵੀ ਥੋੜ੍ਹਾ-ਬਹੁਤਾ ਹੱਥ ਵਟਾਉਂਦੇ।”

“ਪਰ ਬਾਈ ਦੁੱਖ ਦੀ ਇਹ ਗੱਲ ਐ। ਸਾਨੂੰ ਰਾਹ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਬੰਦੇ ਮੁੜਕੇ ਨਹੀਂ ਆਏ। ਕਦੇ ਆਉਣ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੈਰ ਧੋ ਕੇ ਪੀਵਾਂ ਤੇ ਔਹ ਸਾਹਮਣੇ, ਜਿੱਥੇ ਮੈਂ ਖੜ੍ਹਦਾਂ, ਉੱਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਫੋਟੋ ਜੜਾ ਕੇ ਲਾਵਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਬਾਈ ਸੱਚੀ-ਮੁੱਚੀ ਉਹ ਬੰਦੇ ਰੱਬ ਵਰਗੇ ਲੱਗੇ।”

ਹੋਟਲ ਦਾ ਮਾਲਕ ਗੱਲਾਂ ਕਰੀ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਗੁਰਜੀਤ ਦੇ ਮਨ 'ਚ ਦਲਵੀਰ ਵੀ ਆਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਮੀਨ ਵੀ ਵੱਡੀ ਸੜਕ 'ਤੇ ਲਗਦੀ ਸੀ ਪਰ ਉਹਨੇ ਮਾਂ ਦੇ ਸ਼ੇਰ ਨੇ ਕਦੇ ਮੂਲੀ ਦਾ ਬੀ ਦੱਬ ਕੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਵੇਖਿਆ। ਹੋਰ ਤਾਂ ਕਰਨਾ ਕੀ ਸੀ।

ਉਹਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦੋਵੇਂ ਭਾਈ ਵੀ ਯਾਦ ਆਏ। ਉਹ ਜੇ ਪੜ੍ਹੇ-ਲਿਖੇ ਹੁੰਦੇ, ਹੋਰ ਕੰਮ ਨੂੰ ਵੀ ਹੱਥ ਪਾ ਸਕਦੇ ਸੀ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਉਹਨੂੰ ਦਲਵੀਰ ਵਾਂਗ ਗੁੱਸਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਇਆ। ਉਹ ਤੜਕੇ ਤੋਂ ਆਬਣ ਤੱਕ ਹੱਡ ਰਗੜ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਚੜ੍ਹਿਆ ਭਾਰ ਹੋਲਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸੀ।

ਢਾਬੇ 'ਤੇ ਟਾਵਾਂ-ਟਾਵਾਂ ਗਾਹਕ ਆਉਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ।

ਗੁਰਜੀਤ ਚਾਹ ਪੀ ਕੇ ਉੱਠਿਆ।

ਮਾਲਕ ਦੇ ਭਾਈ ਨੇ ਟਿਊਬਵੈੱਲ 'ਤੇ ਸਬਜ਼ੀ ਧੋਣ ਵਾਲਾ ਗੰਧਲਾ ਪਾਣੀ ਕੱਢ ਕੇ ਖੋਲ੍ਹ 'ਚ ਸਾਫ਼ ਪਾਣੀ ਭਰ ਦਿੱਤਾ। ਖੋਲ੍ਹ 'ਤੇ ਆ ਕੇ ਲੰਮੇ ਸਫ਼ਰ ਦੇ ਚਲਦੇ ਡਰਾਈਵਰ-ਕੰਡਕਟਰ ਨਹਾਉਂਦੇ ਸੀ। ਗੁਰਜੀਤ ਵੀ ਨਹਾ ਲਿਆ। ਉਸਨੇ ਨਾਸ਼ਤਾ ਕੀਤਾ। ਖਾ-ਪੀ ਕੇ ਭਈਏ ਦੇ ਕਮਰੇ 'ਚ ਚਲਿਆ ਗਿਆ। ਬੈਗ 'ਚੋਂ ਚਾਦਰ ਕੱਢੀ ਤੇ ਭਈਏ ਦੇ ਮੈਲੇ ਜਿਹੇ ਗਦੈਲੇ 'ਤੇ ਵਿਛਾ ਲਈ। ਉੱਤੇ ਕੰਬਲ ਲੈ ਲਿਆ। ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਗੇੜੇ ਦਿੰਦਾ-ਦਿੰਦਾ ਉਹ ਥੱਕਿਆ ਪਿਆ ਸੀ। ਪਤਾ ਹੀ ਨਾ ਲੱਗਿਆ, ਕਦੋਂ ਨੀਂਦ ਆ ਗਈ।

ਗੁਰਜੀਤ ਦੇ ਪਹਿਰਾ ਪੈਰੀਂ ਲੱਗ ਗਿਆ ਸੀ।

ਹਲਟ ਦੀਆਂ ਟਿਡਾਂ ਵਾਂਗ ਉਹਦੇ ਪਲ ਭਰਨ ਤੇ ਮੁਧਣ ਲੱਗ ਪਏ ਸੀ। ਉਹ ਬੈਠਾ-ਬੈਠਾ ਉਕਤਾਉਣ ਲਗਦਾ। ਉੱਠ ਕੇ ਗੇੜਾ ਮਾਰ ਆਉਂਦਾ। ਲੰਘਦੇ ਸਮੇਂ ਦਾ ਪਤਾ ਹੀ ਨਾ ਸੀ ਲਗਦਾ। ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੀ ਅਜੀਬ ਚੁੱਪ ਤੇ ਖੇਤਾਂ ਦੇ ਨਿੱਕੇ-ਨਿੱਕੇ ਜੀਵਾਂ ਤੇ ਬੀਡਿਆਂ ਦੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਉਹਨੂੰ ਚੁਭਣੇਂ ਹਟ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਉਹਨੂੰ ਉਹ ਵੀ ਆਪਣਾ-ਆਪਣਾ ਕਰਮ ਕਰਦੇ ਲਗਦੇ।

ਦੂਰੋਂ ਸੜਕ ਤੋਂ ਰਾਤ ਨੂੰ ਲੰਘਦੇ ਭਾਰੀ ਵਾਹਨਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਵੀ ਉਹਨੂੰ ਸੁਣਦੀ ਸੀ। ਪਰ ਹੁਣ ਕੰਨਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਖਾਂਦੀ। ਹੁਣ ਕੁਝ ਵੀ ਅਸਹਿ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਿਹਾ। ਲਗਦਾ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਤੋਂ ਸੱਪ ਵਾਂਗ ਆਈ ਕੁੰਜ ਲਹਿ ਗਈ ਹੋਵੇ। ਆਲਾ-ਦੁਆਲਾ ਸਾਫ਼ ਦਿਸਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਹੋਵੇ ਤੇ ਕੁੰਜ ਲਹਿਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮਲੇ-ਝਾੜੀਆਂ 'ਚ ਫਸ ਕੇ ਜਿਹੜੇ ਜ਼ਖ਼ਮ ਹੋਏ ਸੀ, ਉਹ ਵੀ ਆਠਰ ਰਹੇ ਸੀ।

ਉਹਨੂੰ ਆਪਣਾ ਨਵਾਂ ਜੀਵਨ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹਦੇ ਮਨ 'ਚ ਅਕਸਰ ਇਹ ਗੱਲ ਆਉਂਦੀ ਕਿ ਉਹ ਹੁਣ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਕਰ ਲਵੇਗਾ। ਦਿਨੇ ਜਦੋਂ ਉੱਠਦਾ ਸੂਰਜ ਵੱਲ ਨਿਗਾਹ ਜਾਣ ਲੱਗ ਪਈ ਸੀ।

ਰਾਤ ਨੂੰ ਪਹਿਰਾ ਦਿੰਦਿਆਂ ਉਹਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਸਕੂਲ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਕੈਮਰੇ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਨੇ। ਪਰ ਉਹਨੂੰ ਕੋਈ ਫ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕੰਮ 'ਚ ਕਦੇ ਉਹਨੇ ਕੁਤਾਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤੀ। ਬੈਠਣ ਨਾਲੋਂ ਤੁਰਨ-ਫਿਰਨ ਵੇਲੇ ਆਤਮਾ ਵੱਧ ਠਰਦੀ। ਫ਼ੌਜ 'ਚੋਂ ਆ ਕੇ ਉਹ ਬੈਠ-ਬੈਠ ਕੇ ਤੇ ਬੈਠਕ 'ਚ ਪੈ-ਪੈ ਕੇ ਔਕ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹਨੂੰ ਮਹੀਨਾ ਸਵਾ-ਮਹੀਨਾ ਫ਼ੌਜ 'ਚੋਂ ਆਏ ਨੂੰ ਹੋਇਆ ਸੀ ਪਰ ਸਾਰਾ ਖੂਹ-ਖਾਤੇ ਪੈ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਿਸ 'ਚੋਂ ਉਹਨੂੰ ਕੁਝ ਨਿਕਲਣ ਦੀ ਆਸ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਰ ਜੋ ਕੁਝ ਉਹਦੇ ਕੋਲ ਸੀ, ਉਹ ਵੀ ਪਿੰਡ ਰਹਿਣ ਦੀ ਸੂਰਤ 'ਚ ਹੱਥੋਂ ਖਿਸਕਦਾ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਹਫ਼ਤਾ ਲੰਘ ਗਿਆ।

ਹੋਟਲ 'ਤੇ ਰੋਟੀ-ਪਾਣੀ ਵਧੀਆ ਮਿਲਦਾ ਸੀ ਪਰ ਰਹਿਣ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਠੀਕ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਹੋਟਲ ਦੇ ਮਾਲਕ ਨਾਲ ਉਹਦੀ ਵਧੀਆ ਬਣਨ ਲੱਗ ਪਈ ਸੀ। ਜਾਣ-ਪਛਾਣ ਵਧਣ ਕਰਕੇ ਉਹਤੋਂ ਰੋਟੀ ਦੇ ਪੈਸੇ ਤਾਂ ਲੈ ਲਏ ਸੀ ਪਰ ਰਹਿਣ ਦੇ ਪੈਸੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਏ ਪਰ ਗੁਰਜੀਤ ਦਾ ਇੱਥੋਂ ਮਨ ਉੱਖੜ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਉਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਕਿਤੇ ਨਾ ਕਿਤੇ ਹੋਰ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਠੀਕ ਹੈ। ਉਹਨੂੰ ਕਈ ਵਾਰ ਸਿੰਦਰ ਯਾਦ ਆਈ। ਪਰ ਉਹਨੂੰ ਸਕੂਲ 'ਚ ਜਾ ਕੇ ਮਿਲੇ ਕਿਵੇਂ? ਹੋ ਸਕਦੇ ਓਥੇ ਕਿਸੇ ਬਾਹਰਲੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਜਾ ਕੇ ਮਿਲਣ ਦੀ ਮਨਾਹੀ ਹੋਵੇ। ਇਹ ਵੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ਕਿਤੇ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਆਪਣੇ ਪੈਰੀਂ ਕੁਹਾੜਾ ਮਾਰ ਬੈਠੇ। ਆਪਣਾ ਕਿੱਲਾ ਆਪ ਹੀ ਪੁੱਟ ਲਵੇ।

ਉਹਨੂੰ ਕੱਪੜੇ ਵੀ ਖੇਲ 'ਤੇ ਧੋਣੇ ਪੈਂਦੇ। ਉੱਥੇ ਹੀ ਸੁਕਾਉਣੇ ਪੈਂਦੇ। ਕਈ ਵਾਰ ਉਹਦੇ ਕੋਲ ਭਈਆ ਆਪਣੇ ਕੱਪੜੇ ਧੋਅ ਰਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂ ਕੋਈ ਡਰਾਈਵਰ, ਕੰਡਕਟਰ। ਉਹਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਘਿਣ ਆਉਂਦੀ। ਸੋਚਦਾ ਕੀ ਨੇ ਇਹ ਮੇਰੇ ਮੁਕਾਬਲੇ। ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਹੜੀ-ਕਿਹੜੀ ਜਾਤ 'ਚੋਂ ਨੇ। ਉਹਨੂੰ ਆਪਣਾ ਆਪ ਛੋਟਾ ਲੱਗਦਾ। ਨਹਾਉਣਾ ਵੀ ਠੰਡੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਪੈਂਦਾ।

ਦੁਪਹਿਰੇ ਤਿੰਨ ਵਜੇ ਉਹ ਉੱਠ ਖੜ੍ਹਦਾ। ਉਸ ਪਿੱਛੋਂ ਨੀਂਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਉਂਦੀ। ਹੋਟਲ 'ਚ ਤੁਰਿਆ ਫਿਰਦਾ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵਾਧੂ ਜਿਹਾ ਸਮਝਦਾ। ਉਹਨੂੰ ਖੇਲ 'ਤੇ ਨਹਾਉਣਾ ਵੀ ਕਈ ਵਾਰ ਬੁਰਾ ਲਗਦਾ ਤੇ ਬਾਹਰ-ਅੰਦਰ ਵੀ ਦੂਰ ਖੇਤਾਂ 'ਚ ਜਾਣਾ ਪੈਂਦਾ। ਉਹਨੂੰ ਲੰਘ ਰਹੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ 'ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਤਰਸ ਆਉਂਦਾ ਸੀ ਪਰ ਪਿੰਡ ਮਾਮੀ ਦੇ ਕੀਤੇ ਨਿਰਾਦਰ ਤੋਂ ਫੇਰ ਵੀ ਇਹ ਜੀਵਨ ਕਿਤੇ ਚੰਗਾ ਸੀ।

ਉਹ ਆਪਣਾ ਬੈਗ ਤੇ ਰਾਈਡਲ ਭਈਏ ਦੀ ਅਲਮਾਰੀ 'ਚ ਰੱਖ ਦਿੰਦਾ। ਭਈਏ ਤੋਂ ਉਹਨੇ ਇਕ ਚਾਬੀ ਲਈ ਹੋਈ ਸੀ ਪਰ ਸੌਣ ਵੇਲੇ ਆਪਣੇ ਪੈਸੇ ਪੈਂਟ ਦੀ ਚੋਰ-ਜੇਬ 'ਚ ਪਾ ਕੇ ਰੱਖਣੇ ਪੈਂਦੇ। ਅੱਖ ਖੁੱਲ੍ਹਦੀ ਤਾਂ ਹੱਥ ਪੈਂਟ ਦੀ ਅੰਦਰਲੀ ਜੇਬ 'ਤੇ ਜਾਂਦਾ।

ਇਕ ਦਿਨ ਉਹਦੇ ਮਨ 'ਚ ਆਇਆ ਕਿ ਸਕੂਲ ਨੇੜਲੇ ਪਿੰਡ 'ਚ ਗੋੜਾ ਮਾਰ ਆਵੇ। ਹੋ ਸਕਦੇ ਕੋਈ ਵਿਹਲਾ ਪਿਆ ਘਰ ਮਿਲ ਜਾਵੇ। ਪਰ ਉਹਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਕੌਣ ਦੇਵੇਗਾ? ਐਂ ਕਿਵੇਂ ਕੋਈ ਓਪਰੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਘਰ ਦੇ ਦੇਵੇਗਾ? ਇਸੇ ਖਿੰਚੋਤਾਣ 'ਚ ਉਹ ਭਈਏ ਦੇ ਕਮਰੇ 'ਚ ਦਿਨ-ਕਟੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹਦੇ ਦਿਲ 'ਚ ਪੁੱਛ-ਪੁਛਾ ਕੇ ਸਿੰਦਰ ਦੇ ਘਰੇ ਜਾਣ ਨੂੰ ਵੀ ਕੀਤਾ। ਪਰ ਮਨ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ।

ਪਰ ਇਕ ਦਿਨ ਉਹਦੀ ਇਹ ਸਮੱਸਿਆ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੱਲ ਹੋ ਗਈ। ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਫ਼ਿਕਰ-ਫ਼ਾਕਾ ਹੀ ਨਾ ਰਿਹਾ। ਸੋਚਣ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਜੇ ਕੁਦਰਤ ਖੋਹਣਾ ਜਾਣਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਦੇਣਾ ਵੀ ਜਾਣਦੀ ਹੈ। ਜੇ ਕੱਖੋਂ ਹੌਲਾ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਲਹਿਰਾਂ-ਬਹਿਰਾਂ ਵੀ ਲਾ ਦਿੰਦੀ ਐ।

ਉਹ ਪੂਰਾ ਖੁਸ਼ ਸੀ।

ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਖ਼ਾਲੀ ਝੋਲੀ ਨਿਹਮਤਾਂ ਨਾਲ ਭਰ ਗਈ ਸੀ। ਜਿੱਧਰ ਪੈਰ ਪੁੱਟਦਾ, ਧਰਤੀ ਵਿਛੀ ਹੋਈ ਲੱਗਦੀ। ਰਾਹਾਂ ਦੀ ਧੂੜ ਆਪੇ ਪਾਸੇ ਹਟਣ ਲੱਗ ਪਈ। ਰੁਕੀ ਹੋਈ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਧੜਕਣ ਲੱਗ ਪਈ। ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ

ਉੱਗਿਆ ਹੋਇਆ ਘਾਹ ਦਾ ਹਰ ਤੀਲਾ, ਦਰਖਤਾਂ ਦੇ ਪੱਤੇ, ਲਹਿਰਾਉਂਦੀਆਂ ਟਾਹਣੀਆਂ, ਵਗਦੀ ਹਵਾ, ਪੱਕਦੀਆਂ ਫ਼ਸਲਾਂ, ਮਾਰਚ ਦੇ ਅੱਧ ਦੀ ਗਰਮ-ਸਰਦ ਜਿਹੀ ਧੁੱਪ ਕਹਿੰਦੀ ਲਗਦੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਾ ਕਰੇ। ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਤੇਰੇ ਨਾਲ਼ ਹਾਂ।

ਉਹ ਜੱਗ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਹ 'ਚ ਆ ਗਲਿਆ ਸੀ।

ਜਿੱਧਰ ਵੇਖਦਾ, ਹਰ ਪਾਸੇ ਅਪਣੱਤ ਹੀ ਅਪਣੱਤ ਸੀ। ਆਲਾ-ਦੁਆਲਾ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਵਾਉਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ। ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਅਣਚਾਹੇ ਵਰਤਾਰੇ, ਜੋ ਹੁਣ ਤੱਕ ਅੱਥਰੇ ਵਹਿਣ ਵਾਂਗ ਉਹਨੂੰ ਖੋਰ-ਖੋਰ ਕੇ ਗਏ ਸੀ, ਉਹ ਮਨ 'ਚ ਡੂੰਘੇ ਜਾ ਧਸੇ ਸਨ।

ਜਦੋਂ ਤੜਕੇ ਛੇ ਵੱਜਦੇ। ਉਹ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ 'ਤੇ ਸਿੰਦਰ ਦੇ ਘਰ ਵੱਲ ਚੱਲ ਪੈਂਦਾ। ਉਹਨੂੰ ਵੇਖਣ ਸਾਰ ਉਹ ਅੰਦਰਲੇ ਕਮਰੇ 'ਚੋਂ ਆਉਂਦੀ-ਆਉਂਦੀ ਗੀਜਰ ਦੀ ਸਵਿੱਚ ਆਨ ਕਰ ਦਿੰਦੀ। ਆਉਣ ਵੇਲੇ ਗੇਟ ਨਹੀਂ ਸੀ ਖੁਲ੍ਹਵਾਉਣਾ ਪੈਂਦਾ। ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੰਦੀ ਸੀ।

ਚਾਰ ਕੁ ਉਂਗਲਾਂ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਗੇਟ ਉਹਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸਵਾਗਤ ਕਰਦਾ ਲਗਦਾ। ਘਰ ਦਾ ਚੱਪਾ-ਚੱਪਾ ਉਹਦੀਆਂ ਆਂਦਰਾਂ ਠਾਰਦਾ। ਉਹ ਰਾਹ ਆਲੀ ਬੈਠਕ 'ਚ ਜਾਂਦਾ। ਅੱਖ ਦੇ ਫੋਰੇ 'ਚ ਹੀ ਸਿੰਦਰ ਉਹਨੂੰ ਚਾਹ ਫੜਾ ਜਾਂਦੀ। ਉਹਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਪੱਤੀ ਤੇਜ਼ ਪੀਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਮਿੱਠਾ ਘੱਟ।

ਉਹਨੇ ਜਦੋਂ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਪਹਿਲੀ ਘੁੱਟ ਭਰੀ ਸੀ ਤਾਂ ਸਿੰਦਰ ਉਹਦਾ ਚਿਹਰਾ ਤਾੜ ਗਈ ਸੀ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਉਸਨੇ ਪੱਤੀ ਤੇਜ਼ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਪਰ ਮਿੱਠਾ ਪਹਿਲਾਂ ਜਿੰਨਾ ਹੀ ਰੱਖਿਆ ਸੀ। ਉਹਦੇ ਚਿਹਰੇ 'ਤੇ ਫੇਰ ਵੱਧ ਮਿੱਠੇ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਆਇਆ ਤਾਂ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਉਹਨੇ ਮਿੱਠਾ ਘੱਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਉਹਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਕੋਸੇ-ਕੋਸੇ ਪਾਣੀ ਨਾਲ਼ ਨਹਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਉਹ ਚਾਹ ਪੀਣ ਸਾਰ ਗੁਸਲਖ਼ਾਨੇ 'ਚ ਜਾ ਕੇ ਨਹਾ ਆਉਂਦਾ। ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਗੀਜਰ ਛੱਡੇ ਨੂੰ ਔਠ-ਦਸ ਮਿੰਟ ਮਸਾਂ ਹੋਏ ਹੁੰਦੇ। ਉਹ ਨਹਾ ਕੇ ਗੁਸਲਖ਼ਾਨੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਹੀ ਰਾਤ ਦੇ ਕੱਪੜੇ ਬਦਲਦਾ ਤੇ ਦਿਨ ਵਾਲ਼ੇ ਕੱਪੜੇ ਪਾ ਕੇ ਅੰਦਰੋਂ ਨਿਕਲਦਾ।

ਉਹਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਡੱਬੀਆਂ ਵਾਲ਼ਾ ਪਰਨਾ ਬੰਨ੍ਹਿਆ ਹੁੰਦਾ। ਸਿੰਦਰ ਉਹਦੇ ਲਈ ਰੋਟੀ ਬਣਾ ਦਿੰਦੀ। ਕਦੇ-ਕਦੇ ਪਰੋਠੇ ਵੀ ਲਾਹੁੰਦੀ। ਕਦੇ ਮੂਲੀਆਂ ਵਾਲ਼ੇ। ਕਦੇ ਆਲੂਆਂ ਵਾਲ਼ੇ। ਉਹ ਖਾ-ਪੀ ਕੇ ਹਟਦਾ ਤਾਂ ਏਨੇ ਨੂੰ ਸਿੰਦਰ ਦੇ ਸਕੂਲ ਜਾਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਹੋ ਜਾਂਦਾ।

ਉਹ ਪਿੰਡ ਦੇ ਅੰਦਰਲੇ ਬੱਸ ਅੱਡੇ ਤੋਂ ਹੀ ਸਕੂਲ ਵਾਲੀ ਬੱਸ ਚੜ੍ਹਦੀ। ਗੁਰਜੀਤ ਖਾ-ਪੀ ਕੇ ਸੌਂ ਜਾਂਦਾ। ਵਿਚਕਾਰ ਦੀ ਭੁੱਖ ਲੱਗਦੀ, ਉਹ ਰਸੋਈ 'ਚ ਗਰਮ ਕਰਕੇ ਰੋਟੀ ਖਾ ਲੈਂਦਾ।

ਦੁਪਹਿਰੇ ਤਿੰਨ ਵਜੇ ਉਹਦੀ ਅੱਖ ਖੁੱਲ੍ਹਦੀ।

ਉਹ ਦੂਜੇ-ਤੀਜੇ ਦਿਨ ਸ਼ਹਿਰ ਗੇੜਾ ਮਾਰ ਆਉਂਦਾ। ਸਬਜ਼ੀਆਂ ਤੇ ਘਰ 'ਚ ਵਰਤਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਨਿੱਕ-ਸੁੱਕ ਲੈ ਆਉਂਦਾ। ਖੜ੍ਹੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਵਹਿਣ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ।

ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਇਆ ਸੀ ਵਿਹੜੇ 'ਚ ਲੱਗੇ ਤੂਤ ਦੇ ਪੱਤੇ ਝੜੇ ਹੋਏ ਸੀ। ਪਰ ਹੁਣ ਉਹਦੇ ਢੰਗੂਰ ਛੁੱਟਣ ਲੱਗ ਪਏ ਸੀ, ਜਿਹੜੇ ਵੇਖਣ ਵੇਲੇ ਝਾਕਦੇ ਲਗਦੇ। ਦੋ-ਚਾਰ ਦਿਨਾਂ 'ਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਬੰਦ ਮੁੱਠੀਆਂ ਖੋਲ੍ਹ ਲੈਣੀਆਂ ਸੀ ਤੇ ਲਵੇ-ਲਵੇ ਪੱਤੇ ਨਿਕਲਣ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਣੇ ਸੀ। ਉਹ ਉੱਠਣ ਵੇਲੇ ਖਾਸਾ-ਖਾਸਾ ਚਿਰ ਤੂਤ ਨੂੰ ਵੇਖਦਾ ਰਹਿੰਦਾ।

ਉਹਨੂੰ ਹੁਣ ਕਦੇ ਮਾੜਾ ਸੁਪਨਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਇਆ। ਹਾਂ, ਕਦੇ-ਕਦੇ ਵਿਪਰੀਤ ਨਾਲ਼ ਗੁਜ਼ਾਰੇ ਸਮੇਂ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਉਹਨੂੰ ਕਦੇ ਡਲਹੌਜੀ ਲਈ ਫਿਰਦੇ, ਕਦੇ ਸ਼ਿਮਲੇ। ਇਕ ਵਾਰ ਮਨਸੂਰੀ ਵੀ ਉਹ ਗਏ ਸੀ ਤੇ ਇਕ ਵਾਰ ਮਨਾਲੀ ਵੀ।

ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਰਲ਼ਵੇਂ-ਮਿਲ਼ਵੇਂ ਸੁਪਨੇ ਉਹਨੂੰ ਆਉਂਦੇ ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੁਪਨਿਆਂ ਦੇ ਰੰਗ ਹੁਣ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗ ਪੁੰਦਲੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਤੇ ਮਨ 'ਚ ਖੋਹ ਪੈਣ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਾਉਂਦੇ ਪਰ ਕਦੇ-ਕਦੇ ਲਗਦਾ ਕਿ ਉਹਦੇ ਨਾਲ਼ ਵਿਪਰੀਤ ਦੀ ਬਜਾਏ ਸਿੰਦਰ ਹੋਵੇ। ਅੱਖ ਖੁੱਲ੍ਹਦੀ ਤਾਂ ਅੱਖਾਂ ਮਲ਼ ਕੇ ਉਹ ਫੇਰ ਪੈ ਜਾਂਦਾ। ਨੀਂਦ ਬਹੁਤੀ ਭਟਕਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜੇ ਥੋੜ੍ਹੀ ਬਹੁਤੀ ਉੱਖੜਦੀ ਵੀ, ਰੁੜ੍ਹਦੇ ਜੁਆਕ ਵਾਂਗ ਗੇੜਾ ਦੇ ਕੇ ਫੇਰ ਆ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਰੋਹੀਏਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਚੜ੍ਹਦੀ।

ਹੋਇਆ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਇਕ ਦਿਨ ਉਹ ਤੜਕੇ ਪਹਿਰਾ ਦੇ ਕੇ ਆਏ ਨੂੰ ਘੰਟਾ ਕੁ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਅਚਾਨਕ ਨਾਨਕਿਆਂ ਤੋਂ ਆਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੁੰਭਕਰਨ ਦੀ ਨੀਂਦ ਸੁੱਤੇ ਮੋਬਾਇਲ ਦੀ ਘੰਟੀ ਵੱਜੀ। ਉਹਨੇ ਸੋਚਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਫੋਨ ਸਿੰਦਰ ਦਾ ਹੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਹੋਰ ਉਹਨੂੰ ਫੋਨ ਕਰਨ ਵਾਲ਼ਾ ਕੌਣ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ।

ਉਹਨੇ ਫੋਨ ਆਨ ਕੀਤਾ। ਅੱਗੋਂ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ, “ਮੈਂ ਜੀ ਸਿੰਦਰ ਬੋਲਦੀ ਆਂ।”

“ਮੈਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਂ ਦਾ ਪਤੈ।”

“ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਪਤੈ?”

“ਯਾਦ ਕਰੋ। ਆਪਾਂ ਜਿੱਦੇਂ ਸਕੂਲ ਮਾਲਕ ਦੇ ਕਮਰੇ 'ਚ ਖੜ੍ਹੇ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਸਿੰਦਰੇ! ਕਲਰਕ ਦੇ ਕਮਰੇ 'ਚ ਲੈ ਜਾ ਇਹਨੂੰ।” ਪਰ ਉਹਨੇ ਹਲਕਾ ਜਿਹਾ ਗਿਲਾ ਕੀਤਾ, “ਓਦਣ ਦਾ ਮੋਬਾਇਲ ਕਿਤੇ ਧਰਤੀ 'ਚ ਦੱਬਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ?”

“ਨਹੀਂ-ਨਹੀਂ।”

“ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਐਂ ਈਂ ਲਗਦੈ।”

“ਨਹੀਂ-ਨਹੀਂ। ਇਹ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸੀ। ਸੋਚਿਆ ਜੇ ਉਸੇ ਦਿਨ ਫੋਨ

ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਬਾਰੇ ਤੁਸੀਂ ਪਤਾ ਨੂੰ ਕੀ ਸੋਚੋਗੇ। ਅੱਜ-ਕੱਲ੍ਹ ਕਰਦੀ ਨੇ ਮੈਂ ਮਸਾਂ ਏਨੇ ਦਿਨ ਕੱਢੇ। ਸੱਚ ਪੁੱਛੋ, ਹਰ ਵੇਲੇ ਤੁਸੀਂ ਅੱਖਾਂ ਮੂਹਰੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸੀ। ਤੁਸੀਂ ਪਤਾ ਨੂੰ ਕੀ ਕਰ 'ਤਾ ਸੀ ਉਸ ਦਿਨ। ਮੇਰੀ ਨੀਂਦ ਸਕੂਲ 'ਚ ਹੀ ਰਹਿ ਗਈ ਸੀ। ਇਕ ਦਿਨ ਸੋਚਿਆ, ਛੁੱਟੀ ਪਿੱਛੋਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਢਾਬੇ 'ਤੇ ਮਿਲ ਆਵਾਂ ਪਰ ਫੇਰ ਸੋਚਿਆ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਸੋਚੋਗੇ। ਇਹ ਕਿਹੋ ਜਿਹੀ ਤੀਵੀਂ ਐ? ਜਿਹੜੀ ਢਾਬਿਆਂ 'ਤੇ ਤੁਰੀ ਫਿਰਦੀ ਐ।”

“ਇਹ ਕਿਹੜੀ ਗੱਲ ਸੀ। ਆ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਪਹਿਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਿੱਥੇ ਰਹਿ ਗਈਆਂ। ਜ਼ਮਾਨਾ ਗੇੜਾ ਖਾ ਗਿਆ।”

“ਨਹੀਂ-ਨਹੀਂ। ਫੇਰ ਵੀ ਏਨਾ ਗੇੜਾ ਨੂੰ ਖਾਧਾ। ਜਿੰਨਾ ਤੁਸੀਂ ਕਹਿ ਰਹੇ ਓ। ਸੋ ਗੱਲਾਂ ਸੋਚਣੀਆਂ ਪੈਂਦੀਐਂ। ਮੈਂ ਲੰਘਦੀ-ਟੱਪਦੀ ਨੇ ਹੀ ਇਹ ਢਾਬਾ ਵੇਖਿਆ ਹੋਣੈ....ਪਰ ਥੋਡਾ ਹਾਲ ਕੀ ਐ? ਰਹਿਣ 'ਚ ਕੋਈ ਤਕਲੀਫ਼ ਤਾਂ ਨਹੀਂ?”

“ਸਾਰੀਆਂ ਤਕਲੀਫ਼ਾਂ ਹੀ ਤਕਲੀਫ਼ਾਂ ਨੇ। ਕਦੇ ਮਿਲ ਕੇ ਦੱਸੂੰ ਤੁਹਾਨੂੰ।”

“ਕਦੇ ਕੀ, ਹੁਣੇ ਆ ਜੋ।”

“ਹੁਣੇ?”

“ਹਾਂ, ਹੁਣੇ।”

“ਪਰ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡਾ ਘਰ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ।”

ਗੁਰਜੀਤ ਦਾ ‘ਤੁਹਾਡਾ’ ਕਿਹਾ ਸ਼ਬਦ ਸਿੰਦਰ ਦੀ ਰੂਹ ਠਾਰ ਗਿਆ। ਸੂਰਜ ਨਿਕਲਣ ਵਾਲੇ ਪਾਸਿਓਂ ਲਾਲੀ ਦੀ ਹਲਕੀ-ਹਲਕੀ ਭਾਹ ਮਾਰਨ ਲੱਗ ਪਈ।

“ਘਰ ਤਾਂ ਆਪੇ ਥਿਆ ਜੂ। ਤੁਸੀਂ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਬਣੋ।”

“ਫੇਰ ਵੀ ਕਿੱਥੇ ਐ?”

“ਇਕ ਵਾਰ ਸਕੂਲ ਤੋਂ ਆਉਂਦੇ ਰਾਹ ਪਿੰਡ ਵੱਲ ਆ ਜਾਇਓ। ਉੱਥੇ ਵੱਡਾ ਸਕੂਲ ਐ। ਉੱਥੇ ਈ ਪਿੰਡ ਵਾਲਾ ਬੱਸਾਂ ਦਾ ਅੱਡੈ। ਉੱਥੋਂ ਖੱਬੇ ਪਾਸੇ ਫਿਰਨੀ ਤੋਂ ਤੀਜੀ ਬੀਹੀ ਮੁੜਦੀ ਐ। ਪੱਕੀਆਂ ਇੱਟਾਂ ਆਲੀ। ਉਸੇ ਗਲੀ 'ਚ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਦੂਜਾ ਘਰ ਐ ਆਪਣਾ।”

ਗੁਰਜੀਤ ਨੂੰ ‘ਆਪਣਾ ਘਰ’ ਕਹਿਣਾ ਬੜਾ ਚੰਗਾ ਲੱਗਿਆ। ਉਹਨੇ ਖੁੱਲ੍ਹ ਲਈ, “ਮੇਰਾ ਵੀ ਇਹ ਦੂਜਾ ਘਰ ਐ।”

“ਉਹ ਕਿਵੇਂ?”

“ਮੈਂ ਆ ਕੇ ਦਸਦਾਂ।”

ਗੱਲਾਂ ਕਰਕੇ ਉਹਦਾ ਮਨ ਛੁੱਲ ਵਰਗਾ ਹੋਲਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਹ ਦੱਸੇ ਘਰ ਨੂੰ ਚਿਤਵਦਾ ਹੋਇਆ, ਮੋੜ ਮੁੜਦਾ-ਮੁੜਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਅੱਗੇ ਜਾ ਰੁਕਿਆ। ਉਹਨੇ ਗਲੀ 'ਚ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਖੜ੍ਹਾਉਣਾ ਚਾਹਿਆ ਤਾਂ ਸਿੰਦਰ

ਬੋਲੀ, “ਅੰਦਰ ਹੀ ਕਰ ਲਉ।”

ਉਹਨੇ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਅੰਦਰ ਲਾਇਆ।

ਸਿੰਦਰ ਨੇ ਬਾਹਰਲੀ ਬੈਠਕ ਦਾ ਅੰਦਰਲਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਕਮਰੇ 'ਚ ਗਿਆ ਤਾਂ ਕਮਰਾ ਅੰਦਰੋਂ ਬੜਾ ਵਧੀਆ ਸੀ। ਹੇਠਾਂ ਰਾਜਸਥਾਨੀ ਪੱਥਰ ਲੱਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਛੱਤ 'ਤੇ ਪੀ.ਓ.ਪੀ. ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਬਿਜਲੀ ਦੀਆਂ ਸਵਿੱਚਾਂ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਲੱਗੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸੀ। ਗਲੀ ਵਾਲੀਆਂ ਤਾਕੀਆਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਰੰਗ-ਬਿਰੰਗੇ ਪਰਦੇ ਲਾਏ ਹੋਏ ਸੀ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਦੋ ਕੁਰਸੀਆਂ ਪਈਆਂ ਸੀ ਤੇ ਉਹਦੇ ਅੱਗੇ ਹਲਕੇ ਕਾਲੇ ਰੰਗ ਦਾ ਸ਼ੀਸ਼ੇ ਦਾ ਮੇਜ਼ ਪਿਆ ਸੀ।

ਸਾਹਮਣੀ ਕੰਧ 'ਤੇ ਇਕ ਬੜੇ ਸੋਹਣੇ ਆਦਮੀ ਦੀ ਫੋਟੋ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਜਿਹੜਾ ਸਿੰਦਰ ਦੇ ਹਾਣ ਦਾ ਲਗਦਾ ਸੀ। ਉਹਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਇਹ ਉਸਦੇ ਘਰਵਾਲਾ ਹੋਣੈ।

ਸਿੰਦਰ ਕਾਹਲ ਨਾਲ ਚਾਹ ਬਣਾ ਲਿਆਈ।

ਟਰੇਅ 'ਚ ਉਹਦੀ ਆਪਣੀ ਪਿਆਲੀ ਵੀ ਸੀ। ਇਕ ਪਲੇਟ 'ਚ ਭੁਜੀਆ ਸੀ। ਦੂਜੀ 'ਚ ਬਿਸਕੁਟ। ਸਿੰਦਰ ਨੇ ਚਾਹ ਦੀ ਪਿਆਲੀ ਉਹਨੂੰ ਆਪ ਚੁੱਕ ਕੇ ਫੜਾਈ ਤੇ ਬਿਸਕੁਟ ਤੇ ਭੁਜੀਆ ਲੈਣ ਲਈ ਵੀ ਕਿਹਾ।

ਉਹ ਮਾਣ ਨਾਲ ਭਰ ਗਿਆ ਸੀ। ਸਾਹਾਂ ਦੀ ਚਾਲ ਸਾਧੀ ਗਈ ਸੀ।

ਜੋ ਕੁੱਝ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਉਹ ਸੱਚੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ? ਉਹਨੂੰ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆ ਰਿਹਾ। ਲੱਗਦਾ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਸੁਪਨਾ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ।

“ਕੀ ਗੱਲ ਘਰੇ ਨੂੰ ਕੋਈ?” ਉਹਨੇ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਨਹੀਂ, ਕੋਈ ਨਹੀਂ।”

“ਕੰਮ 'ਤੇ ਗਏ ਹੋਏ ਐ?”

“ਨਹੀਂ! ਓਥੇ ਗਏ ਐ, ਜਿੱਥੋਂ ਕੋਈ ਮੁੜਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।” ਸਿੰਦਰ ਨੇ ਲਾਚਾਰੀ ਨਾਲ ਕਿਹਾ।

“ਹੈਅ? ਇਹ ਕੀ?”

ਗੁਰਜੀਤ ਉਹਦੇ ਵੱਲ ਝਾਕਿਆ ਤੇ ਕਿਹਾ, “ਕੋਈ ਬੱਚਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਘਰੇ?”

“ਇਕ ਕੁੜੀ ਐ। ਮਸਤੂਆਣੇ ਬੀ.ਐੱਡ ਕਰਦੀ ਐ। ਪਹਿਲਾ ਸਾਲ ਐ ਉਹਦਾ। ਓਥੇ ਹੀ ਹੋਸਟਲ 'ਚ ਰਹਿੰਦੀ ਐ।”

“ਘਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ?”

“ਪੈੜ ਤੋਂ ਡਿੱਗ ਪਏ ਸੀ ਕੰਮ ਕਰਦੇ-ਕਰਦੇ।”

“ਕਿਹੜੀ ਪੈੜ?”

“ਮਿਸਤਰੀਆਂ ਆਲੀ ਪੈੜ।”

“ਅੱਛਾ-ਅੱਛਾ।”

“ਫੱਟਿਆਂ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਪਾਇਆ ਬਾਲਾ ਟੁੱਟ ਗਿਆ ਸੀ। ਕੰਮ ਤੀਜੀ ਮੰਜ਼ਿਲ 'ਤੇ ਚਲਦਾ ਸੀ। ਹੇਠਾਂ ਡਿੱਗਣ ਸਾਰ ਠੰਢੇ ਹੋ ਗਏ।”

‘ਠੰਢੇ ਹੋਣ’ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਨੇ ਉਹਦੇ ਮਨ ਦਾ ਖੂਹ ਗੇੜ ਦਿੱਤਾ। ਵਕਤ ਬਲਦ ਵਾਂਗ ਅੱਗੇ ਆ ਜੁੜਿਆ। ਚੁੰਨੀ ਦੇ ਪੱਲੇ ਨਾਲ ਉਹ ਅੱਖਾਂ ਪੁੰਝਣ ਲੱਗ ਪਈ। ਉਹਦੀਆਂ ਹੁੱਬਕੀਆਂ ਏਨੀਆਂ ਤੇਜ਼ ਸੀ, ਲਗਦਾ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਹੁਣੇ-ਹੁਣੇ ਭਾਣਾ ਵਰਤ ਕੇ ਹਟਿਆ ਹੋਵੇ।

ਕਮਰਾ ਇਕਦਮ ਸੋਗ 'ਚ ਡੁੱਬ ਗਿਆ।

ਹਰ ਚੀਜ਼ ਦੇ ਜਿਵੇਂ ਘੁੰਡ ਮੁੜ ਗਏ ਹੋਣ।

ਪਰਦਿਆਂ ਦੇ ਰੰਗ ਉੱਡ ਗਏ।

ਛੱਤ ਝੋਲ ਖਾ ਗਈ।

ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਚਾਹ ਵਾਲੀ ਪਿਆਲੀ ਟਰੇਅ 'ਚ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ।

ਹੁੱਬਕੀਆਂ ਲੈਂਦੀ ਸਿੰਦਰ ਸੰਭਲੀ, “ਤੁਸੀਂ ਚਾਹ ਪੀਓ।”

ਸਮਾਂ ਗੰਗਣ ਲੱਗ ਪਿਆ।

ਉਹ ਸੰਭਲਣ ਲੱਗੀ ਤੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੀ ਰਹੀ। ਸਮਾਂ ਬੋੜਾ ਸੀ। ਗੱਲਾਂ ਬਹੁਤੀਆਂ। ਛੇ ਸੱਤ ਮਹੀਨੇ ਮੰਜੇ 'ਤੇ ਇਕੱਲੀ ਨੇ ਪਾਸੇ ਮਾਰ-ਮਾਰ ਕੇ ਕੱਟੇ ਸੀ। ਪਤਾ ਹੀ ਨਾ ਲੱਗਿਆ, ਅੱਠ ਕਦੋਂ ਵੱਜ ਗਏ।

ਉਹ ਇਕਦਮ ਉੱਠੀ ਤੇ ਅੰਦਰ ਚਲੀ ਗਈ।

ਖਾਸਾ ਚਿਰ ਲਾ ਕੇ ਉਹ ਬਾਹਰ ਆਈ। ਗੁਰਜੀਤ ਦੇ ਦਿਲ 'ਚ ਆਈ ਕਿ ਉਹ ਕਮਰੇ ਵਾਲੇ ਸਿੰਗਲ ਬੈੱਡ 'ਤੇ ਪੈ ਜਾਵੇ। ਅੱਖਾਂ 'ਚ ਨੀਂਦ ਉੱਤਰ ਆਈ ਸੀ। ਸਰੀਰ ਰਾਤ ਦੇ ਤੌਰੇ-ਫੇਰੇ ਦਾ ਭੰਨਿਆ ਪਿਆ ਸੀ ਪਰ ਪੈਣਾ ਉਹਨੂੰ ਠੀਕ ਨਾ ਲੱਗਿਆ। ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਸਿੰਦਰ ਕੀ ਸੋਚੇਗੀ ਕਿ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਆਦਮੀ ਐ? ਵਿਹੜੇ 'ਚ ਪੈਰ ਅਜੇ ਧਰਿਆ ਨੂੰ। ਜੜ੍ਹਾਂ ਲਾਉਣ ਪਹਿਲਾਂ ਬਹਿ ਗਿਆ।

ਸਿੰਦਰ ਆਈ ਤਾਂ ਉਹਦੇ ਹੱਥ 'ਚ ਰੋਟੀ ਵਾਲਾ ਟਿਫ਼ਨ ਸੀ। ਉਹ ਜਾਣ ਲੱਗੀ ਕਹਿੰਦੀ, “ਤੁਸੀਂ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਪੈ ਜੋ। ਰੋਟੀ ਰਸੋਈ 'ਚ ਪਈ ਐ। ਜਿਹੜੀ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਲੋੜ ਹੋਈ, ਲੈ ਲਿਓ। ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰਿਓ। ਇਹ ਤੁਹਾਡਾ ਈ ਘਰ ਐ।”

ਉਸਨੇ ਫੇਰ ਪੈਰ ਮਲੇ, “ਸੌਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅੰਦਰੋਂ ਗੇਟ ਬੰਦ ਕਰ ਲਿਓ।” ਸਿੰਗਲ ਕੰਬਲ ਉਹ ਦੇ ਗਈ ਸੀ।

ਸਿੰਦਰ ਘਰੋਂ ਗਈ।

ਉਹਨੇ ਗੇਟ ਬੰਦ ਕਰ ਲਿਆ। ਅੰਦਰ ਦੋਵੇਂ ਕਮਰਿਆਂ ਨੂੰ ਜਿੰਦੇ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਸੀ। ਵਰਾਂਡੇ 'ਚ ਵੀ ਇਕ ਸਿੰਗਲ ਬੈੱਡ ਡਿਹਾ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਗੁਰਜੀਤ ਬੈਠਕ 'ਚੋਂ ਗੁਸਲਖਾਨੇ 'ਚ ਆਇਆ। ਉਹ ਨਾਲ ਕੋਈ ਕੱਪੜਾ-ਲੀੜਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ। ਉਹਨੇ ਗੀਜਰ ਵਾਲੀ ਟੂਟੀ ਛੱਡੀ। ਪਾਣੀ ਕੋਸਾ-ਕੋਸਾ ਸੀ। ਉਹਨੇ ਬਾਲਟੀ ਭਰੀ ਤੇ ਨਹਾ ਕੇ ਸਿੰਦਰ ਵਾਲੇ ਤੌਲੀਏ

ਨਾਲ ਪਿੰਡਾ ਪੁੰਝ ਲਿਆ। ਲੱਗਿਆ, ਜਿਵੇਂ ਵਿੱਚੋਂ ਖ਼ਸ਼ਬੂ ਆ ਰਹੀ ਹੋਵੇ। ਘਰ ਦੀ ਸਾਫ਼ ਸਫ਼ਾਈ ਤੇ ਥਾਂ ਸਿਰ ਪਈ ਹਰ ਚੀਜ਼ ਕੁੱਝ ਕਹਿੰਦੀ ਲੱਗਦੀ ਸੀ। ਕੱਪੜੇ ਪਾ ਕੇ ਉਹ ਰਾਹ ਵਾਲੇ ਕਮਰੇ 'ਚ ਆਇਆ ਤੇ ਪਤਾ ਹੀ ਨਾ ਲੱਗਿਆ, ਨੀਂਦ ਨੇ ਕਦੋਂ ਆ ਘੇਰਿਆ।

18

ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਗੁਰਜੀਤ ਆਪਣੇ ਬੈਗ ਲੈ ਆਇਆ। ਆਉਣ ਲੱਗੇ ਨੂੰ ਹੋਟਲ ਦਾ ਮਾਲਕ ਕਹਿੰਦਾ, “ਕੀ ਗੱਲ ਛੋਟੇ ਭਾਈ! ਇੱਥੇ ਕੋਈ ਤਕਲੀਫ਼ ਸੀ?”

“ਨਹੀਂ ਬਾਈ ਨਹੀਂ। ਤਕਲੀਫ਼ ਤਾਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਮੈਂ ਪਿੰਡ 'ਚ ਇਕ ਕਮਰਾ ਲੈ ਲਿਆ। ਰੋਟੀ-ਪਾਣੀ ਵੀ ਨਾਲ਼ ਕਰ ਲਿਆ।”

“ਵਧੀਆ ਹੋਇਆ। ਇਹ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਹੋਇਆ।” ਹੋਟਲ ਦੇ ਮਾਲਕ ਨੇ ਕਿਹਾ। ਪਰ ਬੋਲ ਮੁਰਦੜੇ ਜਿਹੇ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਹੱਥ 'ਚ ਆਇਆ ਬਟੇਰਾ ਉਡਾਰੀ ਮਾਰ ਗਿਆ ਹੋਵੇ।

ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਵੱਡੇ ਭਾਈ! ਥੋਡਾ ਬਹੁਤ-ਬਹੁਤ ਸ਼ੁਕਰੀਆ! ਜਿਹੜੇ ਏਨੇ ਦਿਨ ਕਟਾ 'ਤੇ। ਨਹੀਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿੱਥੇ-ਕਿੱਥੇ ਰੁਲ਼ਣਾ ਸੀ। ਹੋ ਸਕਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਈ ਰੋਟੀ ਖਾਣੀ ਪੈਂਦੀ।”

ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਮਾਲਕ ਹਲਕਾ-ਹਲਕਾ ਹੱਸਣ ਲੱਗਿਆ। ਉਹਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਏਥੇ ਕਿੰਨਾ ਤੰਗ ਸੀ। ਭਈਏ ਦੇ ਮੰਜੇ 'ਤੇ ਪੈਣ ਵੇਲੇ ਉਹਨੂੰ ਘਿਣ ਆਉਂਦੀ ਸੀ। ਉਹਦੀ ਰਜਾਈ ਉਹਨੇ ਪਾਸੇ ਪਏ ਪਲਾਸਟਿਕ ਦੇ ਕਾਗਜ਼ 'ਤੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਉਹ ਹੇਠਾਂ ਆਪਣੇ ਨਾਲ਼ ਲਿਆਂਦੀ ਚਾਦਰ ਵਿਛਾ ਲੈਂਦਾ ਤੇ ਫ਼ੌਜੀ ਕੰਬਲ ਲੈ ਕੇ ਸੌਂਦਾ ਪਰ ਮੈਲ ਦੇ ਭਰੇ ਗਦੈਲੇ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਮਨ 'ਚੋਂ ਨਾ ਜਾਂਦਾ।

ਇਕ ਦਿਨ ਗੱਲ ਏਦੂੰ ਵੀ ਅੱਗੇ ਚਲੀ ਗਈ। ਉਹ ਰੋਟੀ-ਟੁੱਕ ਖਾ ਕੇ ਸੁੱਤਾ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਲੱਗਿਆ, ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਉਹਦੇ ਨਾਲ਼ ਆ ਕੇ ਪਿਆ ਹੋਵੇ। ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਦਾ ਪੈਰ ਉਹਦੇ ਨਾਲ਼ ਲੱਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਇਕਦਮ ਤੁਝਕ ਕੇ ਉੱਠਿਆ। ਨਾਲ਼ ਆ ਕੇ ਪਿਆ ਬੰਦਾ ਵੀ ਉਹਦੇ ਨਾਲ਼ ਉੱਠ ਖੜ੍ਹਿਆ।

ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਵੇਖਿਆ। ਉਹਦਾ ਰੰਗ ਕਾਲਾ ਸੀ। ਅਗੜੀ-ਦੁਗੜੀ ਦਾਹੜੀ ਤੇ ਬੜੇ ਘਟੀਆ ਕੱਪੜੇ ਪਾਏ ਹੋਏ ਸੀ। ਉਹਨੂੰ ਲੱਗਿਆ, ਜਿਵੇਂ ਉਹ 'ਹੇਠਲਿਆਂ' 'ਚੋਂ ਹੋਵੇ। ਉਹ ਅਜੇ ਸੋਚ ਹੀ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਉਹਨੂੰ ਕੁਝ ਕਹੇ ਪਰ ਨਾਲ਼ ਆ ਕੇ ਪਿਆ ਬੰਦਾ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਬੋਲ ਪਿਆ।

“ਬਾਈ ਜੀ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਟਰੱਕ ਚਲਾ ਕੇ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆਂ। ਰੋਟੀ ਖਾ ਕੇ ਸਾਲੀ ਨੀਂਦ ਆਉਣ ਲੱਗ ਪਈ। ਢਾਬੇ ਆਲ਼ਾ ਕਹਿੰਦਾ ਬਾਈ ਅੰਦਰ ਜਾ

ਕੇ ਪੈ ਜਾ।”

ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਉਹ ਉੱਠਿਆ ਤੇ ਭਈਏ ਦੀ ਰਜਾਈ ਚੁੱਕੀ ਤੇ ਹੇਠਾਂ ਪਲਾਸਟਿਕ ਦਾ ਕਾਗਜ਼ ਵਿਛਾਇਆ ਤੇ ਰਜਾਈ ਉੱਤੇ ਲੈ ਕੇ ਪਲਾਂ-ਛਿਣਾਂ 'ਚ ਹੀ ਸੌਂ ਗਿਆ। ਉਹਦੇ ਵਜਦੇ ਘੁਰਾੜਿਆਂ ਕਾਰਨ ਗੁਰਜੀਤ ਨੂੰ ਮਸਾਂ ਨੀਂਦ ਆਈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਉਸੇ ਕਮਰੇ 'ਚ ਹੀ ਢਾਬੇ 'ਚ ਵਰਤਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਸਾਮਾਨ ਪਿਆ ਹੁੰਦਾ। ਗੰਢਿਆਂ ਦੇ ਪਏ ਗੱਟਿਆਂ 'ਚੋਂ ਵੀ ਬਦਬੋ ਆਉਂਦੀ ਰਹਿੰਦੀ। ਕਮਰੇ ਦੀ ਹਵਾੜ ਕਾਰਨ ਉਹ ਆਪਣੇ ਕੰਬਲ ਨੂੰ ਚਾਰੇ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਦੱਬ ਲੈਂਦਾ। ਥੱਕਿਆ-ਟੁੱਟਿਆ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਨੀਂਦ ਨੇ ਆਉਣਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਸੀ।

ਸ਼ਿੰਦਰ ਦੇ ਘਰੇ ਆ ਕੇ ਉਹਨੂੰ ਕੋਈ ਤਕਲੀਫ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਉਹਦੇ ਆਉਣ ਪਿੱਛੋਂ ਉਹ ਸਕੂਲ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਤੇ ਦੁਪਹਿਰੇ ਜਦੋਂ ਆਉਂਦੀ ਤਾਂ ਉਹਨੂੰ ਜਗਾਉਂਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਬਹੁਤੀ ਗੱਲਬਾਤ ਉਹ ਆਪਸ 'ਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਦੇ। ਆਥਣੇ ਉਹ ਰੋਟੀ ਖਾਂਦਾ। ਸਮਾਂ ਹੋਣ 'ਤੇ ਮੋਢੇ 'ਚ ਰਾਈਫਲ ਪਾ ਕੇ ਕੰਮ 'ਤੇ ਆ ਜਾਂਦਾ।

ਇਕ ਦਿਨ ਉਹਨੇ ਦੋ-ਤਿੰਨ ਪੈਂਗ ਰੰਮ ਦੇ ਲਾ ਲਏ।

ਜਦੋਂ ਸ਼ਿੰਦਰ ਰੋਟੀ ਫੜਾਉਣ ਆਈ ਤਾਂ ਕਮਰੇ 'ਚ ਵੜਨ ਵੇਲੇ ਉਹਦੇ ਹਲਕੇ ਜਿਹੇ ਚੜ੍ਹੇ ਨੱਕ ਤੋਂ ਉਹਨੇ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਸ਼ਰਾਬ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। ਉਸੇ ਦਿਨ ਉਹਨੇ ਘਰੇ ਪੀਣੀ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ।

ਜਿੱਦੋਂ ਉਹਦੇ ਮਨ 'ਤੇ ਬੀਤੇ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਛੱਪਾ ਪਾਉਂਦੀਆਂ, ਉਹ ਟਿਫ਼ਨ 'ਚ ਰੋਟੀ ਪਵਾ ਕੇ ਨਾਲ ਲੈ ਜਾਂਦਾ। ਨਾਲ ਪਾਣੀ ਦੀ ਬੋਤਲ ਵੀ। ਸਕੂਲ ਦੇ ਖਾਸਾ ਪਾਸੇ ਜਾ ਕੇ ਉਹ ਦੋ ਤਿੰਨ ਪੈਂਗ ਲਾ ਲੈਂਦਾ ਤੇ ਰੋਟੀ ਖਾ ਕੇ ਪਹਿਰਾ ਦੇਣ ਲੱਗਦਾ।

ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਇਕ ਦਿਨ ਸ਼ਿੰਦਰ ਨਾਲ ਕਿਰਾਏ ਦੀ ਗੱਲ ਖੋਲ੍ਹਣੀ ਚਾਹੀ ਪਰ ਉਹ ਹੱਸ ਕੇ ਕਹਿੰਦੀ, “ਸ਼ਰਮ ਨੂੰ ਆਉਂਦੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬਾਣੀਆਂ ਵਾਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦਿਆਂ ਨੂੰ? ਆਪਾਂ ਕੋਈ ਦੋ ਆਂ?”

ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਅੰਦਰ ਝਾਤੀ ਮਾਰੀ। ਉਹ ਹੁਣ ਦੋ ਰਹੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਫੇਰ ਇਕ ਦਿਨ ਉਹ ਕਹਿੰਦੀ, “ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਕਹੋਂ ਤਾਂ ਆਪਾਂ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਮਣ-ਧੌਣ ਮੱਕੀ ਲੈ ਲਈਏ? ਥੋੜ੍ਹਾ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਤਾਂ ਨੂੰ?”

“ਮੈਨੂੰ ਕੀ ਇਤਰਾਜ਼ ਹੋਣਾ ਸੀ।” ਉਹਨੇ ਹੱਸ ਕੇ ਕਿਹਾ।

“ਮੈਂ ਸੋਚਿਆ ਸ਼ਾਇਦ ਤੁਹਾਨੂੰ ਮੱਕੀ ਦੀ ਰੋਟੀ ਖਾਣੀ ਪਸੰਦ ਨਾ ਹੋਵੇ।”

ਗੁਰਜੀਤ ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਉਹਦੀ ਕੁੜੀ ਦੇ ਨਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ।

ਇਕ ਦਿਨ ਉਹ ਆਈ ਤੇ ਸਿੱਧੀ ਪਿਛਲੇ ਕਮਰੇ 'ਚ ਚਲੀ ਗਈ।

ਉਹਦੇ ਕਮਰੇ 'ਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਈ। ਅੰਦਰ ਮਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੀ ਹੋਈ ਉਹਨੂੰ ਸੁਣ ਰਹੀ ਸੀ ਤੇ ਆਉਣ ਸਾਰ ਉਹਨੇ ਟੀ.ਵੀ. ਲਾ ਲਿਆ ਸੀ, ਜਿਸਦੀ ਹਲਕੀ-ਹਲਕੀ ਆਵਾਜ਼ ਗੁਰਜੀਤ ਦੇ ਕੰਨੀਂ ਪੈ ਰਹੀ ਸੀ। ਲੱਗਿਆ, ਜਿਵੇਂ ਕੁੜੀ ਦੇ ਆਉਣ ਨਾਲ ਘਰ ਭਰ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। ਘਰ ਦੇ ਖੂੰਜੇ ਝਾਕਣ ਲੱਗ ਪਏ ਸੀ।

ਪਹਿਲਾਂ ਪਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਗਦਾ ਕਿ ਘਰ 'ਚ ਕੋਈ ਰਹਿੰਦਾ ਵੀ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਨਿਯਮਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਹੋਈ ਜਾਂਦੇ। ਦੋਵੇਂ ਇਕ ਔਧ ਗੱਲ ਕਰਕੇ ਅੰਦਰ ਡੁੱਬ ਜਾਂਦੇ। ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦਾ ਸਹਿਮ ਉੱਚੀ ਬੋਲਣ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿੰਦਾ।

ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਤੱਕ ਉਹ ਗੇਟ ਬੰਦ ਰਖਦੇ।

ਹਰ ਵੇਲੇ ਖਿਆਲ ਰਹਿੰਦਾ ਕਿ ਗਲੀ ਦਾ ਡੱਕਾ-ਡੌਲਾ ਅੰਦਰ ਨਾ ਆਵੇ। ਗਲੀ 'ਚ ਹਵਾ ਸੁਲਗ ਰਹੀ ਸੀ। ਪਰ ਤੇਜ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਈ।

ਸ਼ਰਨਪਾਲ ਉਹਦੇ ਕੋਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਈ।

ਨਾ ਉਹਨੂੰ ਸਿੰਦਰ ਲੈ ਕੇ ਆਈ। ਉਹ ਜਦੋਂ ਪਹਿਰੇ 'ਤੇ ਜਾਣ ਲੱਗਿਆ ਤਾਂ ਸੋਚਿਆ, ਕੁੜੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਉਹਦੇ ਬਾਰੇ ਕੀ ਸੋਚਦੀ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਮੈਂ ਕੌਣ ਹਾਂ? ਕਿੱਥੋਂ ਦਾ ਹਾਂ? ਤੇ ਕੀ ਸਬੰਧ ਨੇ ਮੇਰੇ ਉਹਦੀ ਮਾਂ ਨਾਲ?

ਪਰ ਫੇਰ ਉਹਦੀ ਸੋਚਣੀ ਪਲਟਾ ਖਾ ਗਈ ਕਿ ਕੁੜੀ ਪੜ੍ਹੀ-ਲਿਖੀ ਐ। ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਸਮਝਦੀ ਐ। ਇਹ ਵੀ ਖਿਆਲ ਆਇਆ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਸਿੰਦਰ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਮੇਰੇ ਘਰੇ ਰਹਿਣ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਹੋਵੇ। ਆਥਣੇ-ਤੜਕੇ ਉਹ ਕੁੜੀ ਨਾਲ ਫੋਨ 'ਤੇ ਗੱਲ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਤੜਕੇ ਉਹਦੇ ਭਰਮ-ਭੁਲੇਖੇ ਦੂਰ ਹੋ ਗਏ।

ਉਹ ਕੰਮ ਤੋਂ ਆਏ ਨੂੰ ਅਜੇ ਪੰਜ-ਦਸ ਮਿੰਟ ਹੀ ਹੋਏ ਸੀ। ਸ਼ਰਨਪਾਲ ਜਾਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਉਹਨੇ ਗੁਰਜੀਤ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਵੇਖਿਆ ਤੇ ਹੱਸ ਕੇ ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਬੁਲਾਈ, “ਮੰਮੀ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਬਾਰੇ ਸਾਰਾ ਕੁੱਝ ਦੱਸਿਆ। ਤੁਸੀਂ ਬਹੁਤ ਚੰਗੇ ਓ।”

ਗੁਰਜੀਤ ਹੱਸਿਆ ਤੇ ਕਿਹਾ, “ਚੱਲ ਪੁੱਤ! ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਬਾਹਰਲੇ ਅੱਡੇ ਤੱਕ ਛੱਡ ਆਵਾਂ।”

ਪਰ ਉਹਨੇ ਕਿਹਾ, “ਕੋਈ ਨਾ ਅੰਕਲ ਜੀ! ਮੰਮੀ ਛੱਡ ਆਉਣਗੇ। ਰਾਹ 'ਚ ਨਾਲੇ ਅਸੀਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੀਆਂ ਜਾਵਾਂਗੀਆਂ।”

ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਵੇਖਿਆ, ਸ਼ਰਨਪਾਲ ਦੇ ਜੀਨ-ਟਾਪ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉੱਪਰ ਦੀ ਬਾਹਾਂ ਵਾਲੀ ਰੈਡੀਮੇਡ ਬਰਾਂਡਿਡ ਕੋਟੀ। ਗੁੱਤ ਦੀ ਬਜਾਏ ਵਾਲਾਂ 'ਚ ਰਬੜ-ਬੈਂਡ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਪੈਰਾਂ 'ਚ ਚੰਗੇ ਕੰਪਨੀ ਦੇ ਬੂਟ ਪਾਏ ਹੋਏ ਸੀ। ਉਹ ਮਾਂ ਤੋਂ ਉੱਚੀ ਲਗਦੀ ਸੀ। ਰੰਗ ਰੂਪ ਨਿਖਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਘਰੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਸੀ। ਸ਼ਰਨਪਾਲ ਅੱਗੇ ਸੀ। ਸਿੰਦਰ

ਪਿੱਛੇ ਸੀ। ਪਰ ਉਹਦੇ ਪੈਰਾਂ 'ਚ ਪੈਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਧਰ ਰਹੀ। ਉਹਤੋਂ ਪਾਸੇ ਹੋ ਕੇ ਤੁਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਜਵਾਨੀ ਪਹਿਰੇ ਸਿੰਦਰ ਵੀ ਉਹਦੇ ਵਰਗੀ ਹੁੰਦੀ ਹੋਵੇਗੀ।

ਗੁਰਜੀਤ ਦਾ ਜੀਵਨ ਸਹੀ ਤੌਰੇ ਪੈ ਗਿਆ ਸੀ।

ਘਰੋਂ ਸਕੂਲ ਤੇ ਸਕੂਲੋਂ ਘਰੇ ਆਉਣਾ ਹੀ ਉਹਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਸੀ। ਸੀਮਤ ਜਿਹਾ ਸੰਸਾਰ ਉਹਨੂੰ ਆਪਣੇ 'ਚ ਸਮਾਈ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਘਰੇ ਆ ਕੇ ਉਹ ਕਦੇ ਪਿੰਡ 'ਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਗਿਆ। ਨਾ ਹੀ ਉਹਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਕੌਣ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ? ਸੈਰ ਕਰਨ ਦੀ ਉਹਨੂੰ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪੈਂਦੀ। ਹਰ ਰਾਤ ਹੀ ਉਹਨੂੰ ਸੈਰ ਕਰਵਾਉਣ ਆਉਂਦੀ ਸੀ।

ਪੰਦਰਾਂ-ਵੀਹ ਮੀਲ ਉਹ ਰਾਤ ਨੂੰ ਤੁਰਕੇ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਸੀ। ਰੁਕ-ਰੁਕ ਕੇ ਤੁਰਨਾ ਉਹਦੀ ਹੋਣੀ ਬਣ ਗਈ ਸੀ।

ਸਰਦੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਖੇਤਾਂ 'ਚ ਕਣਕਾਂ ਪੀਲੀਆਂ ਪੈਣ ਲੱਗ ਪਈਆਂ। ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਨੂੰ ਧਾੜਵੀਆਂ ਵਾਂਗ ਕੰਬਾਈਨਾਂ ਨੇ ਖੇਤਾਂ 'ਚ ਆ ਵੜਨਾ ਸੀ। ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਲਹਿਰਾਉਂਦੀਆਂ ਕਣਕਾਂ ਨੇ ਬੱਲੀਆਂ 'ਚੋਂ ਨਿੱਕਲ ਆਉਣਾ ਸੀ। ਖਾਣ ਜੋਗੀਆਂ ਨੇ ਘਰਾਂ 'ਚ ਰਹਿਣਾ ਸੀ। ਬਾਕੀਆਂ ਨੇ ਧੀਆਂ ਵਾਂਗ ਪਰਾਈਆਂ ਹੋ ਕੇ ਮੰਡੀ ਦੇ ਰਾਹ ਪੈ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਹਰ ਸਾਲ ਦਾ ਕਰਮ ਨਿਭਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ 'ਚ ਸੀ।

ਉਹਨੂੰ ਬੈਂਕ 'ਚ ਪਈ ਨਵੀਂ ਤਨਖਾਹ ਦਾ ਮੈਸੇਜ ਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਸਕਿਉਰਿਟੀ ਵਾਲੀ ਕੰਪਨੀ ਦੇ ਪੈਸੇ ਵੀ ਆ ਗਏ ਸੀ।

ਸਕੂਲ ਮਾਲਕ ਨੇ ਛੁੱਟੀਆਂ ਦੇ ਪੈਸੇ ਵੀ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਸੀ।

ਇਕ ਦਿਨ ਉਹ ਬਾਰਾਂ ਕੁ ਵਜੇ ਤੱਕ ਸੁੱਤਾ ਤੇ ਸੰਗਰੂਰ ਚਲਿਆ ਗਿਆ। ਬੈਂਕ 'ਚੋਂ ਪੈਸੇ ਕਢਵਾਏ ਤੇ ਫ਼ੌਜੀ ਕੰਟੀਨ ਤੋਂ ਮਹੀਨੇ ਭਰ ਦਾ ਰਾਸ਼ਨ ਲਿਆ।

ਰਾਸ਼ਨ 'ਚ ਉਹਨੇ ਕੁਝ ਚੀਜ਼ਾਂ ਸ਼ਰਨਪਾਲ ਦੇ ਪਸੰਦ ਦੀਆਂ ਵੀ ਲਈਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉਹਨੂੰ ਸਿੰਦਰ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਸੀ। ਸ਼ਰਨਪਾਲ ਦੇ ਪਿੰਡ ਆਉਣ ਕਰਕੇ ਉਹਨੂੰ ਉਹ ਆਪਣੀ ਧੀ ਹੀ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਪਈ ਸੀ।

ਉਹ ਵੀ ਸਿੰਦਰ ਵਾਂਗ ਹੱਸਮੁੱਖ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹਦੇ ਕਮਰੇ 'ਚ ਆ ਕੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪੈਂਦੀ। ਉਹ ਜਦੋਂ ਹੱਸ-ਹੱਸ ਕੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੀ ਤਾਂ ਉਹਦਾ ਕਾਲਜਾ ਠਰਦਾ। ਨਾਲ਼-ਨਾਲ਼ ਆਪਣੇ ਪਛੜੇ ਹੋਏ ਜੀਵਨ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਵੀ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ। ਪਛਤਾਵਾ ਹੋਣ ਲਗਦਾ ਕਿ ਜੇ ਉਹ ਮਾਮੀ ਦੇ ਕਹੇ ਤੋਂ ਝਿਰਮਲ ਨਾਲ਼ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਲੈਂਦਾ, ਉਹਦੇ ਜਿਹੜੇ ਹੁਣ ਮੁੰਡਾ-ਕੁੜੀ ਨੇ, ਉਹ ਉਹਦੇ ਹੋਣੇ ਸੀ।

ਵਿਪਰੀਤ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਲੱਗ ਕੇ ਉਹਨੇ ਕੀ ਖੋਟਿਆ? ਉਹ ਵਾਧੂ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਲੈਂਦਾ ਰਿਹਾ, ਜਿਹੜੇ ਕਦੇ ਪੂਰੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਣੇ। ਉਹ ਪਿੰਡ ਦੀ ਕੁੜੀ

ਸੀ। ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਉਹਦਾ ਵਿਆਹ ਕਿੱਥੋਂ ਹੋਣਾ ਸੀ? ਜੇ ਅਦਾਲਤ 'ਚ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਵੀ ਲੈਂਦੇ ਤਾਂ ਉਹਦੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨੇ ਕਿੱਥੋਂ ਜਰਨਾ ਸੀ? ਐਵੇਂ ਉਲਝਿਆ ਉਹ ਉਹਦੇ ਨਾਲ। ਛੇਤੀ ਸੰਭਲ ਜਾਂਦਾ, ਹੁਣ ਨੂੰ ਕਦੋਂ ਦਾ ਤਣ-ਪੱਤਣ ਲੱਗਿਆ ਹੁੰਦਾ। ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਉਹਦੇ ਸੋਚ ਦੇ ਪ੍ਰਛਾਵੇਂ ਲੰਬੇ ਹੋਣ ਲਗਦੇ, ਜਿਹੜੇ ਉਹਦੇ ਲੰਘੇ ਵਰ੍ਹਿਆਂ 'ਚ ਫੈਲ ਜਾਂਦੇ ਤੇ ਕਈ ਦਿਨਾਂ 'ਚ ਮਸਾਂ ਥਾਂ ਸਿਰ ਆਉਂਦੇ।

ਉਹ ਸੰਗਰੁਰ ਜਾਂਦਾ।

ਆਉਂਦੇ-ਜਾਂਦੇ ਨੂੰ ਬਾਜ਼ਾਰ 'ਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਮਿਲਦੀਆਂ। ਸਜੀਆਂ ਛੱਬੀਆਂ। ਲੰਮੀਆਂ-ਲੰਮੀਆਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰੰਗ ਸੋਨੇ ਰੰਗੀ ਭਾਗ ਮਾਰਦੇ ਹੁੰਦੇ। ਹੱਸਦੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਉਹ ਫੁੱਲਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਨਿੱਖਰੀਆਂ ਲਗਦੀਆਂ। ਚਿਹਰਿਆਂ ਦੀ ਤਾਜ਼ਗੀ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਰੁੱਖੇਪਣ 'ਤੇ ਤਾਰਿਆਂ ਭਰੇ ਅਸਮਾਨ ਵਾਂਗ ਛਾ ਜਾਂਦੀ।

ਉਹਦਾ ਇਹ ਭੁਲੇਖਾ ਵੀ ਨਿਕਲ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਵਿਪਰੀਤ ਹੀ ਸਭ ਤੋਂ ਸੋਹਣੀ ਸੀ। ਉਹਤੋਂ ਵੀ ਕੁੜੀਆਂ ਪਰ੍ਹੇ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ ਪਈਆਂ ਸੀ।

ਫੇਰ ਇਹ ਖਿਆਲ ਵੀ ਆਇਆ ਕਿ ਉਹ ਐਵੇਂ ਹੀ ਵਿਪਰੀਤ ਦੇ ਰੰਗ ਰੂਪ ਵੱਲ ਖਿਚਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਗੱਲ ਤਾਂ ਨਾਲ ਨਿਭਣ ਦੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਹੈ। ਅੰਦਰਲੇ ਬੰਦੇ ਦੀ ਕੀਮਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਉਹਨੂੰ ਉਦੋਂ ਯਾਦ ਆਉਂਦੀਆਂ, ਜਦੋਂ ਸ਼ਰਨਪਾਲ ਬੱਸ ਚੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾਂ ਘਰੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਆਉਂਦੀ। ਉਹਦੇ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ ਦੋ-ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਉਹਦੇ ਬੜੇ ਅੱਖੇ ਨਿਕਲਦੇ। ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਹਿੱਕ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹੇ ਪਛਤਾਵੇ ਦੀ ਧੂੜ ਵਗਦੇ ਸਾਹਾਂ ਨਾਲ ਮਸਾਂ ਉਡਦੀ।

ਕਨਟੀਨ ਤੋਂ ਉਹ ਆਪਣਾ ਪਿੱਠੂ ਬੈਗ ਭਰ ਕੇ ਸਾਮਾਨ ਦਾ ਲਿਆਇਆ ਸੀ। ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ 'ਤੇ ਸਾਈਡ ਵਾਲੇ ਲਮਕਦੇ ਝੋਲੇ 'ਚ ਵੀ ਕੁਝ ਚੀਜ਼ਾਂ ਪਾਈਆਂ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਕੋਟੇ ਦੀ ਰੰਮ ਵੀ ਲਿਆਂਦੀ ਸੀ। ਸਕੂਲੋਂ ਆ ਕੇ ਜਦੋਂ ਸਿੰਦਰ ਨੇ ਉਹਦਾ ਲਿਆਂਦਾ ਸਾਮਾਨ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਬੜੀ ਹੈਰਾਨ ਹੋਈ। ਕਹਿੰਦੀ, “ਆਪਾਂ ਏਨਾ ਸਾਮਾਨ ਕੀ ਕਰਨਾ ਸੀ?”

“ਹਫ਼ਤੇ ਦਸ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਸ਼ਰਨਪਾਲ ਵੀ ਆਉਂਦੀ ਐ। ਉਹਦੇ ਲਈ ਵੀ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਨਾਲੇ ਉਹਨੂੰ ਕਹਿ ਕਿ ਉਹ ਛੇਤੀ ਗੋੜਾ ਮਾਰਿਆ ਕਰੇ। ਦੁੱਖ-ਸੁੱਖ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਰਹਿੰਦੈ। ਉਹਤੋਂ ਆਈ ਤੋਂ ਪਰਚੀ ਬਣਵਾ ਲਿਆ ਕਰ, ਕੀ-ਕੀ ਚਾਹੀਦਾ ਹੁੰਦੈ? ਕਨਟੀਨ ਦਾ ਸਾਮਾਨ ਬਾਜ਼ਾਰ ਨਾਲੋਂ ਵਧੀਆ ਮਿਲਦੈ। ਸਹੀ ਵੀ ਹੁੰਦੈ।”

ਸਿੰਦਰ ਖੁਸ਼ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰਜੀਤ ਨੂੰ ਵੀ ਕੁੜੀ ਉਹਦੇ ਵਾਂਗ ਲਗਦੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਿਆਰ ਵਧ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਫੇਰ ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਹੱਸ ਕੇ ਕਿਹਾ, “ਹੁਣੇ

ਫੋਨ ਕਰਕੇ ਪੁੱਛ ਕਦੋਂ ਆਉ ਤੇਰੀ ਫੋਟੋ ਸਟੇਟ ਕਾਪੀ।”

“ਫੋਟੋ ਸਟੇਟ ਕਾਪੀ? ਮੇਰੇ ਗੱਲ ਸਮਝ ਨੂੰ ਆਈ।”

“ਆਪਣੀ ਸ਼ਰਨਪਾਲ, ਹੋਰ ਕੌਣ?”

“ਅੱਛਾ-ਅੱਛਾ! ਅੰਦਰੋਂ ਏਨੇ ਭੈੜੇ ਓਂ ਤੁਸੀਂ। ਚੱਕਰ 'ਚ ਪਾ ਕੇ ਰੱਖ 'ਤਾ ਮੈਨੂੰ।”

“ਚੱਕਰ 'ਚ ਨੂੰ ਪਾਇਆ, ਸਗੋਂ ਚੱਕਰ 'ਚੋਂ ਕੱਢਿਐ।”

“ਅੱਛਾ-ਅੱਛਾ! ਇਕੱਲੇ ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਚੱਕਰ 'ਚੋਂ ਕੱਢਿਐ, ਆਪ ਨੂੰ ਨਿਕਲੇ?”

“ਨਹੀਂ-ਨਹੀਂ। ਇਹ ਗੱਲ ਨੂੰ। ਤੁਹਾਡਾ ਦੇਣ ਮੈਂ ਇਸ ਜਨਮ 'ਚ ਨੂੰ ਦੇ ਸਕਦਾ। ਜਿਹੜਾ ਵਰੋਲੇ ਵਾਂਗ ਭੜਕਦੇ ਨੂੰ ਹਿੱਕ ਨਾਲ ਲਾਇਐ ਤੁਸੀਂ।”

ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਸਿੰਦਰ ਨੇ ਉਸਤੋਂ ਕਨਟੀਨ ਦੀ ਪਰਚੀ ਮੰਗੀ। ਜਦੋਂ ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕੀ ਕਰਨੀ ਹੈ? ਤਾਂ ਸਿੰਦਰ ਬੋਲੀ, “ਪਰਚੀ ਨਾਲ ਸਾਮਾਨ ਤਾਂ ਮਿਲਾ ਲਵਾਂ ਕਿ ਸਾਰਾ ਆ ਗਿਐ ਕਿ ਨਹੀਂ? ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਚੀਜ਼ ਉੱਥੇ ਤਾਂ ਨੂੰ ਰਹਿ ਗਈ?”

“ਸਾਰਾ ਸਾਮਾਨ ਕੀ! ਮੈਂ ਤਾਂ ਆਪ ਸਾਰਾ ਏਥੇ ਆ ਗਿਆ।”

“ਢਕੇ ਰਹੋ ਤੁਸੀਂ। ਹਰ ਵੇਲੇ ਗੱਲ ਕਰਕੇ ਮੈਨੂੰ ਉਲਝਾ ਦਿੰਨੇ ਓਂ। ਪਰਚੀ ਦੱਸੋ ਕਿੱਥੇ ਐ?” ਉਹਦੇ ਬੋਲਾਂ 'ਚ ਹਲਕਾ ਜਿਹਾ ਹੁਕਮ ਸੀ।

“ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ ਨੂੰ ਆਉਂਦੀ ਪਰਚੀ ਕੀ ਕਰਨੀ ਐ ਤੁਸੀਂ।” ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਹੱਸਦਿਆਂ ਕਿਹਾ।

ਸਿੰਦਰ ਅਸਲੀ ਗੱਲ 'ਤੇ ਆਈ, “ਮੈਂ ਇਹ ਨੂੰ ਵੇਖਣਾ ਕਿ ਸਾਮਾਨ ਕਿੰਨੇ ਦਾ ਆਇਐ? ਜੇ ਕੁਸ਼ ਥੋਡੇ ਫਰਜ਼ ਨੇ, ਮੇਰੇ ਵੀ ਨੇ?”

“ਕਮਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਕਰੀਦੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ।” ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਗੱਲ ਮੁਕਾ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਪਰਸ 'ਚੋਂ ਕਨਟੀਨ ਵਾਲੀ ਪਰਚੀ ਕੱਢ ਕੇ ਟੁਕੜੇ-ਟੁਕੜੇ ਕਰਕੇ ਕੂੜੇ ਵਾਲੇ ਰਬੜ ਦੇ ਡੱਬੇ 'ਚ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੀ।

ਇਕ ਦਿਨ ਸ਼ਰਨਪਾਲ ਆਈ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੀ, “ਅੰਕਲ ਜੀ! ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੀ ਮੰਮੀ ਨਾਲੋਂ ਐਡਵਾਂਸ ਓਂ।”

“ਮੈਂ ਐਡਵਾਂਸ ਕਿੱਥੇ ਆਂ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਹਦੇ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਕਮਲਾਂ।”

“ਇਹਦਾ ਮਤਲਬ ਮੈਂ ਕਮਲੀ ਆਂ?” ਸਿੰਦਰ ਨੇ ਹੱਸ ਕੇ ਕਿਹਾ।

“ਨਹੀਂ-ਨਹੀਂ, ਇਹ ਗੱਲ ਨੂੰ। ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਗੱਲ ਹੋਰ ਪਾਸੇ ਪਾ ਲਈ ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਮੰਮੀ ਨਾਲੋਂ ਐਡਵਾਂਸ ਓਂ।”

“ਇਹ ਤੈਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ?”

“ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਲਿਆਂਦੀਆਂ ਆਈਟਮਾਂ 'ਚੋਂ।”

“ਫੇਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੈਸੇ ਤਾਂ ਦੇ?”

“ਲੈ ਲਓ ਅੰਕਲ ਜੀ! ਦੱਸੋ ਕਿੰਨੇ ਨੇ?”

“ਪੈਸੇ ਨੂੰ ਲੈਣੇ।”

“ਫੇਰ ਮੰਗਦੇ ਕਾਹਤੋਂ ਐ?”

“ਪੈਸਿਆਂ ਬਦਲੇ ਤੈਨੂੰ ਹਰ ਚੌਥੇ-ਪੰਜਵੇਂ ਦਿਨ ਆਉਣਾ ਪਿਆ ਕਰੂ।”

ਸ਼ਰਨਪਾਲ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਹੱਸੀ।

ਉਹਦੀ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਟੋਏ ਫੈਲ ਗਏ। ਏਨੀ ਹਸਦੀ ਹੋਈ ਉਹ ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਵੇਖੀ ਤੇ ਮਰਨ ਵਾਲੇ ਪਿੱਛੋਂ ਸਿੰਦਰ ਨੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਵੇਖੀ।

ਉਹਦੇ ਮਨ 'ਚ ਆਈ ਕਿ ਸ਼ਰਨਪਾਲ ਨੂੰ ਕਹੇ ਏਨਾ ਨੂੰ ਹੱਸੀ ਦਾ ਹੁੰਦਾ। ਮਾੜਾ ਹੁੰਦੈ। ਪਰ ਬਰਾਬਰ ਦੀ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਚੰਗਾ ਨਾ ਲੱਗਿਆ। ਇਹ ਵੀ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਘਰ ਦੀਆਂ ਦੇਹਲੀਆਂ ਟੱਪ ਕੇ ਖੁਸ਼ੀ ਮਸਾਂ ਆਈ ਹੈ ਕਿਤੇ ਨਜ਼ਰ ਨਾ ਲੱਗ ਜਾਵੇ।

ਸਿੰਦਰ ਸ਼ਰਨਪਾਲ ਨੂੰ ਬੱਸ ਚੜ੍ਹਾ ਆਈ।

ਉਸਦਾ ਮਨ ਬੱਸ ਅੱਡੇ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਆਉਣ ਵੇਲੇ ਰਾਹ 'ਚ ਹੀ ਭਰ ਆਇਆ ਸੀ ਪਰ ਉਹਨੇ ਜ਼ਬਤ ਰੱਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਆਉਣ-ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਕੀ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਉਹ ਕਿਉਂ ਰੋਂਦੀ ਜਾਂਦੀ ਐ। ਉਹ ਘਰ ਦੀ ਦੇਹਲੀ ਟੱਪ ਕੇ ਅੰਦਰ ਆਈ ਤਾਂ ਉਹਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਛਲਕ ਪਈਆਂ। ਉਹ ਅੰਦਰਲੇ ਕਮਰੇ 'ਚ ਚਲੀ ਗਈ। ਜਦੋਂ ਗੁਰਜੀਤ ਨੂੰ ਉਹਦੇ ਰੋਣ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਅੰਦਰ ਚਲਿਆ ਗਿਆ। ਮਸਾਂ ਚੁੱਪ ਕਰਾਈ ਉਹ।

ਸਿੰਦਰ ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਮਰਨ ਵਾਲੇ ਦਾ ਏਨਾ ਦੁੱਖ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸੋਚਿਆ ਸੀ, ਜੇ ਮਰਨ ਵਾਲਾ ਨਾ ਮਰਦਾ ਤਾਂ ਅੱਜ ਜਿਹੜਾ ਸਭ ਕੁਝ ਉਹਨੂੰ ਕਰਨਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਹ ਨਾ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ। ਉਹ ਭਾਵੇਂ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ 'ਚ ਗੁਰਜੀਤ ਦੇ ਆਉਣ ਪਿੱਛੋਂ ਸ਼ਾਂਤ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਪਰ ਆਲਾ-ਦੁਆਲਾ ਚੁਭਣ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹਟਦਾ।

ਉਹ ਸੋਚਦੀ ਕਿ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਲੋਕ ਕੀ ਸੋਚਦੇ ਹੋਣਗੇ? ਜਦੋਂ ਸਦਾਚਾਰੀ ਉਹਨੂੰ ਆਪਣਾ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਵਾਉਂਦੀ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਤਿਲੁਕੀ ਹੋਈ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪੈਂਦੀ। ਤੁਰਨ ਵੇਲੇ ਅੱਖ ਨੀਵੀਂ ਰੱਖਣੀ ਪੈਂਦੀ। ਦੁਰੋਂ ਕੋਈ ਸਹਿਜੇ ਵੀ ਝਾਕਦਾ, ਲਗਦਾ ਜਿਵੇਂ ਉਹਦੇ 'ਤੇ ਅੰਦਰੋਂ ਹੱਸ ਰਿਹਾ ਹੋਵੇ। ਸਕੂਲ ਆਉਣ-ਜਾਣ ਵੇਲੇ ਸਿੱਧਾ ਝਾਕਣ ਨੂੰ ਜੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਦਾ।

ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਕਾਫ਼ੀ ਚਿਰ 'ਚ ਉਹ ਥਾਂ-ਸਿਰ ਲਿਆਂਦੀ। ਸੰਭਲ ਕੇ ਉਹ ਉਹਨੂੰ ਚਿੰਬੜ ਗਈ ਤੇ ਕਿਹਾ, “ਮੈਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਨਾ ਜਾਇਓ ਜੀ ਤੁਸੀਂ।”

“ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਕਿੱਥੇ ਜਾਣੈ? ਮੇਰਾ ਹੈ ਕੌਣ ਤੇਰੇ ਬਿਨਾਂ? ਮਾਂ-ਪਿਉ ਮਰੇ ਹੋਏ ਐ। ਨਾਨਕਿਆਂ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਘਰੋਂ ਕੱਢਿਐ। ਮੇਰਾ ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰੋ

ਤੁਸੀਂ। ਆਪ ਨਾ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ 'ਚ ਆਇਓ।”

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਲੁਕੀ ਛਿਪੀ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਆਂਢ-ਗੁਆਂਢ ਨੇ ਸਿੰਦਰ ਦੇ ਰਹਿਣ ਸਹਿਣ, ਨਿੱਖਰੇ ਰੰਗ, ਪਹਿਣਨ ਪੱਚਰਣ ਤੇ ਦੇਹ ਤੇ ਫਿਰੇ ਪਾਣੀ ਤੋਂ ਵਿਚਲੀ ਗੱਲ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਗੱਲ ਪਿੰਡ 'ਚ ਤਾਂ ਕੀ ਉਹਦੇ ਪੇਕੀਂ ਵੀ ਚਲੀ ਗਈ ਸੀ। ਅਜੇ ਵੀਹ ਕੁ ਦਿਨ ਹੋਏ ਸੀ ਗੁਰਜੀਤ ਨੂੰ ਉਹਦੇ ਘਰੇ ਆਏ ਨੂੰ। ਸਿੰਦਰ ਦਾ ਵੱਡਾ ਭਾਈ ਸਕੂਲ 'ਚ ਆਇਆ ਸੀ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਿਆ, “ਅਸੀਂ ਸਿੰਦਰੇ! ਜਿਹੜੀ ਗੱਲ ਸੁਣੀ ਐਂ, ਕੀ ਸੱਚੀ ਐ ਉਹ।”

“ਸੱਚੀ ਈ ਐ ਬਾਈ! ਬਿਨਾਂ ਗੱਲ ਤੋਂ ਤਾਂ ਗੱਲ ਉਡਦੀ ਨੂੰ।”

“ਫੇਰ ਕੀ ਕੀਤਾ ਤੂੰ ਇਹ। ਸਾਡੀ ਇਜ਼ਤ ਬਾਰੇ ਕੁੱਝ ਤਾਂ ਸੋਚਦੀ। ਜਵਾਨ ਕੁੜੀ ਬਾਰੇ ਵੀ ਸੋਚਦੀ। ਕੀ ਕਹਿੰਦੀ ਹੋਊ ਉਹ। ਕਦੇ ਸੋਚਿਐ ਤੂੰ? ਨਿਆਣੀ ਸੀ ਤੂੰ?”

ਸਿੰਦਰ ਨੀਵੀਂ ਪਾਈ ਖੜ੍ਹੀ ਸੀ।

ਉਹਦੇ ਭਾਈ ਨੂੰ ਲੱਗਿਆ, ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਕੀਤੇ 'ਤੇ ਪਛਤਾ ਰਹੀ ਹੋਵੇ। ਉਹ ਬੋਲਿਆ, “ਜੋ ਹੋ ਗਿਆ। ਸੋ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਹ ਗੱਲ 'ਤੇ ਮਿੱਟੀ ਪਾ ਹੁਣ। ਘਰੋਂ ਕੱਢ ਉਹਨੂੰ। ਫੇਰ ਮੈਂ ਸੋਚਦਾ, ਕੀ ਕਰਨੈਂ ਤੇਰਾ।”

“ਮੇਰਾ ਤਾਂ ਬਾਈ ਤੂੰ ਬਹੁਤ ਕੁਸ਼ ਕਰ 'ਤਾ। ਅੰਤ ਨੂੰ ਕੋਈ। ਮਰਨ ਵਾਲੇ ਦੇ ਭੋਗ ਪਿੱਛੋਂ ਅੱਜ ਆਇਐਂ ਤੂੰ। ਸੱਤ ਮੀਨ੍ਹੇ ਹੋ ਗਏ। ਮੇਰਾ ਫਿਕਰ ਹੁੰਦਾ, ਇਕ ਵਾਰ ਤਾਂ ਆਉਂਦਾ। ਮੈਂ ਰੱਖੜੀਆਂ ਵੇਲੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਆਈ, ਇਹ ਤਾਂ ਸੋਚਦਾ ਮੈਂ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਆਈ। ਹੁਣ ਜੋ ਹੋ ਗਿਆ ਠੀਕ ਐ। ਬਾਹਲੀ ਗੱਲ ਥੱਲਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ।”

ਉਹਦੇ ਭਾਈ ਨੂੰ ਇਹ ਉਮੀਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਇਉਂ ਕਹੇਗੀ।

ਉਹਦੇ ਹੇਠਾਂ ਉਸਾਰੀ ਵਾਲੇ ਕਈ ਮਿਸਤਰੀ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸੀ। ਉਹ ਹੁਕਮ ਖੋਰਾ ਸੀ। ਕਹਿੰਦਾ, “ਫੇਰ ਭਾਈ ਤੂੰ ਇਕ ਪਾਸਾ ਰੱਖ ਲੈ। ਜਾਂ ਸਾਡੇ ਨਾਲ, ਜਾਂ ਉਹਦੇ ਨਾਲ।”

ਸਿੰਦਰ ਬੋਲੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਭਾਈ ਦੇ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਆਪਣੇ ਡਿਉਟੀ ਵਾਲੇ ਕਮਰੇ ਅੱਗੇ ਜਾ ਬੈਠੀ ਸੀ। ਉਹਦਾ ਭਾਈ ਵੇਖਦਾ ਰਹਿ ਗਿਆ ਸੀ। ਇੱਕੋ ਝਟਕੇ ਨਾਲ ਉਹ ਉਹਤੋਂ ਕੋਹਾਂ ਦੂਰ ਜਾ ਖੜ੍ਹੀ ਸੀ।

19

ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਪਹਿਰੇ 'ਤੇ ਜਾਂਦਾ। ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਂਢ-ਗੁਆਂਢ 'ਚ ਅੰਦਰੋ-ਅੰਦਰੀ ਚੁੰਝ-ਚਰਚਾ ਚਲਦੀ ਪਰ ਬਾਂਹ ਕੱਢ ਕੇ ਕੋਈ ਬੋਲਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਨਾ ਬੋਲਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਵੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹਨੇ ਆਂਢ-ਗੁਆਂਢ 'ਚ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਗੱਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤੀ। ਉਹਦਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਤਾ ਕਿ ਉਹ ਕਿੱਥੋਂ ਆਇਐ, ਕਿੰਨਾ 'ਚੋਂ ਐ? ਜੇ 'ਕਿੰਨ੍ਹਾਂ 'ਚੋਂ ਐ' ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਤਾਂ ਇਹੋ ਰੋਲਾ ਪੈਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣਨਾ ਸੀ। ਇਕ ਕਾਰਨ ਇਹ ਵੀ ਸੀ ਕਿ ਦੋਵੇਂ ਇੱਕੋ ਸਕੂਲ 'ਚ ਨੌਕਰੀ ਕਰਦੇ ਸੀ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਕੂਲ ਦਾ ਨਾਂ ਬਹੁਤ ਵੱਡਾ ਸੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਉਲਝਣਾ ਆਂਢ-ਗੁਆਂਢ ਨੂੰ ਸਕੂਲ ਦੇ ਮਾਲਕ ਨਾਲ ਉਲਝਣਾ ਲਗਦਾ ਸੀ। ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਏਨੇ ਕੁ ਤਾਂ ਸਿਆਣੇ ਹੁੰਦੇ ਈ ਨੇ। ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਉਲਝਦੇ ਨੇ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੋਚਦੇ ਨੇ ਕਿ ਜਿਸ ਨਾਲ ਪੰਗਾ ਲੈ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਉਹਦੇ ਪਿੱਛੇ ਆਵੇਗਾ ਕੌਣ?

ਦੂਜੀ ਇਹ ਗੱਲ ਵੀ ਸਿੰਦਰ ਦੇ ਹੱਕ 'ਚ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਉਹਦੇ ਘਰੇ ਗਿੱਲ ਸੀ। ਨੌਕਰੀ ਕਰਨ ਦੀ ਵੀ ਉਹਨੂੰ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਰ ਵਿਹਲੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਘਰੇ ਮਰਨ ਵਾਲਾ ਯਾਦ ਆਈ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਵੇਲੇ ਹਿੱਕ ਤੋਂ ਪਾਸੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦਾ। ਸਰੀਰ ਹਾਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ। ਪਾਏ ਕੱਪੜੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੇ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਪਏ ਸੀ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਪਈ ਰੋਟੀ ਸੜ ਰਹੀ ਸੀ। ਸਕੂਲ 'ਚ ਲੱਗ ਕੇ ਉਹਨੇ ਆਪਣਾ ਪਾਸਾ ਥੱਲ ਲਿਆ ਸੀ।

ਮਰਨ ਵਾਲਾ ਸ਼ਹਿਰ 'ਚ ਕੋਠੀਆਂ ਦੇ ਠੇਕੇ ਲੈਂਦਾ ਸੀ। ਕਾਫ਼ੀ ਪੈਸਾ ਉਹਨੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਹੇਠ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਮਹਾਜਨਾਂ 'ਚ ਵਿਚਰਦਾ-ਵਿਚਰਦਾ ਉਹ ਮਹਾਜਨ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ। ਨੋਟ ਔਖਾਂ ਔਗੇ ਕਰਦਾ ਤਾਂ ਵਿਚਦੀ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਸਮਾਂ ਦਿਸਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ।

ਮਰਨ ਵਾਲੇ ਪਿੱਛੋਂ ਸਿੰਦਰ ਨੂੰ ਬੀਮੇ ਦੇ ਕਾਫ਼ੀ ਪੈਸੇ ਮਿਲੇ ਸੀ ਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਠੀ ਬਣਾਉਂਦਾ-ਬਣਾਉਂਦਾ ਉਹ ਪੈੜ ਤੋਂ ਡਿੱਗ ਕੇ ਮਰਿਆ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੀ ਕਾਫ਼ੀ ਹੱਥ ਝਾੜ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਹਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਉਹ ਸ਼ਰਨਪਾਲ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਵੀ ਕਾਫ਼ੀ ਪੈਸੇ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਵਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਘਰ ਨਾ ਪੈਸੇ ਦੀ ਮਾਰ ਹੇਠ ਸੀ। ਨਾ ਹੀ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ 'ਚ ਆਉਣਾ ਸੀ। ਪੁਰਾਣੀ ਗਿੱਲ ਮਿੱਟੀ ਸਾਂਭੀ ਬੈਠੀ ਸੀ।

ਆਂਢ-ਗੁਆਂਢ ਦੇ ਲੋਕ ਸਿੰਦਰ ਤੋਂ ਘਰ ਦੀ ਕਿਸੇ ਲੋੜ ਵੇਲੇ ਅੰਦਰ ਵੜ ਕੇ ਪੈਸੇ ਲੈ ਜਾਂਦੇ ਤੇ ਅੰਦਰ ਵੜ ਕੇ ਦੇ ਜਾਂਦੇ। ਉਹ ਕਦੇ ਵਿਆਜ ਦੇ ਚੱਕਰ 'ਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪੈਂਦੀ। ਸੋਚਦੀ ਸੀ, ਉਹ ਚੁੱਪ ਵੱਟੀ ਰੱਖਣ। ਕੁੜੀ ਵਿਆਹੀ ਜਾਵੇ। ਫੇਰ ਉਹ ਆਪਣਾ ਮੂੰਹ ਸਿਰ ਬਣਾ ਲਵੇਗੀ। ਫੇਰ ਕੋਈ ਕੀ ਕਹੇਗਾ। ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਕਦੇ ਬਾਂਹ ਕੱਢ ਕੇ ਨਾ ਲੜਨਾ ਵੀ ਉਹਦੇ ਹੱਕ 'ਚ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਆਂਢ-ਗੁਆਂਢ ਦੇ ਲੋਕ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਗੁਰਜੀਤ ਦੇ ਆਉਣ 'ਤੇ ਮੱਥੇ ਤਿਉੜੀ ਪਾਉਂਦੇ ਸੀ ਪਰ ਹਰ ਇਕ ਇਹ ਸੋਚਦਾ ਸੀ

ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਕੀ? ਤੇ ਜਦੋਂ ਤੱਕ 'ਮੈਨੂੰ ਕੀ' ਸੋਚਣ ਵਾਲਾ ਆਂਢ-ਗੁਆਂਢ 'ਆਪਾਂ' ਨਹੀਂ ਸੀ ਬਣਦਾ, ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਕਿਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀ ਹਲਚਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਹੀ ਉਹਨੇ ਨੇ ਕਹਿਣਾ ਸੀ ਕਿ ਆਪਾਂ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਕਰੀਏ। ਮੁਸ਼ਕ ਮਾਰਦੇ ਥਾਂ 'ਚ ਮਿੱਟੀ ਪਾਈਏ।

ਗੁਰਜੀਤ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਨਾਲ ਮਤਲਬ ਸੀ। ਰਾਹ-ਖਹਿੜੇ ਉਹ ਮਿਲਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਦੁਆ-ਸਲਾਮ ਕਰ ਛੱਡਦਾ। ਉਹਨੂੰ ਕੋਈ ਮਿਲਣ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਉਂਦਾ। ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਪਿੱਛੇ ਰਹਿ ਗਿਆ ਸੀ।

ਪਰ ਕਈ ਵਾਰ ਆਂਢ-ਗੁਆਂਢ ਦੇ ਉਠਦੇ ਮੁੰਡੇ ਉਹਦੀ ਬੈਠਕ ਦਾ ਬਾਰ ਖੁਲ੍ਹਵਾ ਕੇ ਆ ਜਾਂਦੇ। ਉਹਤੋਂ ਘੰਟੇ ਘੰਟੇ ਲਈ ਰਾਈਫਲ ਲੈ ਜਾਂਦੇ। ਉਹ ਰੌਂਦ ਕੱਢ ਕੇ ਫੜਾ ਦਿੰਦਾ। ਮੁੰਡੇ ਪਿੱਛੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾ ਕੇ ਕਿਸੇ ਗਾਣੇ 'ਤੇ ਲਾਉਣ ਲਈ ਗਾਇਕ ਵਰਗੇ ਐਕਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਮੂਵੀ ਬਣਾ ਲੈਂਦੇ ਤੇ ਯੂ ਟਿਊਬ 'ਤੇ ਪਾ ਦਿੰਦੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਾਗੋ ਬਾਗ ਹੋਇਆ ਨੂੰ ਫੌਜੀ ਅੰਕਲ ਚੰਗਾ ਲਗਦਾ ਸੀ।

ਉਹ ਹਰ ਮਹੀਨੇ ਕਨਟੀਨ 'ਤੇ ਜਾਂਦਾ। ਸ਼ਰਨਪਾਲ ਦੀ ਬਣਾਈ ਹੋਈ ਪਰਚੀ ਲੈ ਕੇ ਉਹ ਆਈਟਮਾਂ ਲਿਆਉਂਦਾ। ਉਹ ਵੀ ਚੌਥੇ-ਪੰਜਵੇਂ ਦਿਨ ਗੋੜਾ ਮਾਰਨ ਲੱਗ ਪਈ ਸੀ ਤੇ ਗੁਰਜੀਤ ਨਾਲ ਵੀ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ।

ਉਹਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ 'ਚੋਂ ਉਹਨੂੰ ਲਗਦਾ, ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਪੁਰਾਣੇਪਣ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਦੀ। ਉਹ ਕਹਿੰਦੀ, "ਅੰਕਲ ਜੀ! ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਬਦਲਦੇ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ? ਜਿਹੜੇ ਰਾਹ ਵੱਡੇ ਤੁਰੇ ਜਾਂਦੇ ਐ, ਉਸੇ ਰਾਹ ਛੋਟੇ ਤੁਰੇ ਜਾਂਦੇ ਐ। ਜੀਵਨ 'ਚ ਕੋਈ ਚੋਜ ਤਾਂ ਆਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਐ ਨਾ? ਦਰਖਤ ਵੀ ਰੋਜ਼ ਪੱਤੇ ਕੱਢਦੇ ਐ। ਰੋਜ਼ ਵਧਦੇ ਐ। ਇਹ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਘੇਰਿਆਂ 'ਚੋਂ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਦੇ।"

ਗੁਰਜੀਤ ਦੇ ਭਾਵੇਂ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਪੱਲੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪੈਂਦੀ। ਇਹ ਵੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਗਦਾ ਕਿ ਉਹ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਕਿਉਂ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਪਰ ਉਹਨੇ ਹੁੰਗਾਰਾ ਭਰਿਆ, "ਹਾਂ, ਬਦਲਣਾ ਤਾਂ ਚਾਹੀਦੈ। ਹੁਣ ਤੱਕ ਜੋ ਇੱਥੇ ਐ, ਉਹ ਬਦਲਾਅ ਕਰਕੇ ਹੀ ਐ।"

ਉਹ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਕਾਲਜ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵੀ ਕਰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ।

ਇਕ ਦਿਨ ਉਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ, "ਇਕ ਕੰਮ ਤੁਸੀਂ ਬਹੁਤ ਮਾੜਾ ਕੀਤਾ ਅੰਕਲ ਜੀ!"

"ਕਿਹੜਾ ਕੰਮ?" ਉਸਨੇ ਭੰਵਾਂ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਕਿਹਾ। ਅੰਦਰੋਂ-ਅੰਦਰੀ ਉਹ ਡਰ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹਨੇ ਕਿਹੜਾ ਮਾੜਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ? ਉਹਨੂੰ ਘਬਰਾਏ ਹੋਏ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਉਹ ਕਹਿੰਦੀ, "ਹੁਣ ਕਾਲਜ 'ਚ ਕੁੜੀਆਂ ਮੇਰਾ ਨਾਂ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੀਆਂ। ਮੈਂ ਬੋਡੀ ਫੋਟੋ ਸਟੇਟ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਕਾਹਦੀ ਦੱਸ ਬੈਠੀ, ਮੇਰਾ ਨਾਂ ਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਫੋਟੋ ਸਟੇਟ ਕਾਪੀ ਧਰ ਲਿਆ।"

ਗੁਰਜੀਤ ਦੇ ਸਾਹ 'ਚ ਸਾਹ ਆਇਆ।

ਉਹ ਹੱਸਿਆ ਤੇ ਸ਼ਰਨਪਾਲ ਵੀ ਨਾਲ ਹੱਸੀ।

ਗੁਰਜੀਤ ਜਦੋਂ ਉਹਦੇ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ ਸ਼ਰਨਪਾਲ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦਾ ਤਾਂ ਸੋਚਦਾ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹਦਾ ਵਿਆਹ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਤੇ ਫੇਰ ਉਹ ਅਦਾਲਤ 'ਚ ਸਿੱਦਰ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਲਵੇਗਾ।

ਉਹ ਉਹਨੂੰ ਹਰ ਪੱਖੋਂ ਠੀਕ ਲਗਦੀ ਸੀ। ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵੀ ਉਹ ਬੰਦ ਕਰਨੀਆਂ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਜਿਹੜੀਆਂ ਉਹਦੇ ਵੱਲ ਆਉਂਦੇ-ਜਾਂਦੇ ਨੂੰ ਪਾੜ-ਪਾੜ ਕੇ ਵੇਖਦੀਆਂ ਸੀ। ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਪੈਰ ਵੀ ਕੱਚੇ ਲੱਗਦੇ ਸੀ।

ਇਕ ਦਿਨ ਉਹਨੇ ਸਿੱਦਰ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਮੈਂ ਸੋਚਦਾ, ਆਪਾਂ ਕੋਈ ਸ਼ਹਿਰ 'ਚ ਚੰਗੀ ਕੋਠੀ ਲੈ ਲਈਏ। ਲਗਦੇ ਤੀਹ-ਪੈਂਤੀ ਕੁ ਲੱਖ 'ਚ ਕੋਈ ਵਧੀਆ ਕੋਠੀ ਮਿਲ ਜੂ। ਦੋ-ਤਿੰਨ ਲੱਖ ਘਟੂ। ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਲੋਨ ਮਿਲ ਜੂ ਜਾਂ ਮੈਂ ਕੁਝ ਪੈਨਸ਼ਨ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਵੇਚ ਦੇਊਂ। ਮੈਂ ਉੱਥੇ ਹੀ ਕੋਈ ਕੰਮ ਭਾਲ ਲਊਂ। ਤੂੰ ਬੱਸ ਘਰੇ ਰਿਹਾ ਕਰੀਂ। ਬਥੇਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਕੰਮ। ਛੱਡੀਏ ਪਰ੍ਹਾਂ ਪਿੰਡ ਦਾ ਖਹਿੜਾ। ਆਂਢ ਗੁਆਂਢ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ-ਕੀ ਸੋਚਦਾ ਹੋਣੈ।”

“ਜਿਵੇਂ ਮਰਜ਼ੀ ਕਰ ਲਓ। ਮੈਨੂੰ ਮਨਜ਼ੂਰ ਐ। ਪਰ ਲੋਨ ਲੈਣ ਦੀ ਆਪਾਂ ਨੂੰ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਪੈਣੀ। ਜਿੰਨੇ ਪੈਸੇ ਘਟਦੇ ਐ, ਮੈਨੂੰ ਦੱਸ ਦਿਉ। ਵੱਧ ਪਵਾਉਣੇ ਐ ਵੱਧ ਪਵਾ ਲਓ। ਅੱਧੇ ਪਵਾਉਣੇ ਐ ਅੱਧੇ ਪਵਾ ਲਓ ਪਰ ਮੇਰੀ ਇਕ ਗੱਲ ਮੰਨ ਲਿਓ।”

“ਉਹ ਕਿਹੜੀ?”

“ਉਹ ਇਹ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੀ ਕੁੜੀ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਦਾ ਪਤਾ। ਇਹ ਆਪਣੇ ਨਾਲੋਂ ਚੱਕਵੀਂ ਐਂ। ਜਦੋਂ ਰਜਿਸਟਰੀ ਕਰਵਾਓ, ਆਪਣੇ ਨਾਂ ਕਰਾਇਓ। ਮੈਂ ਕਈ ਸਾਲ ਵੱਡੀ ਵੀ ਆਂ ਤੁਹਾਡੇ ਤੋਂ। ਮੇਰਾ ਨਾਂ ਨਾ ਪਵਾਇਓ ਵਿਚ। ਇਹ ਕੁੜੀ ਕਰਕੇ ਮੈਂ ਅੰਦਰੋਂ-ਅੰਦਰੀ ਥੋਥੀ ਹੋਈ ਪਈ ਆਂ। ਇਹ ਗੱਲ ਦਾ ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ। ਇਹ ਜੇ ਥੋਡੇ ਨਾਲ ਘੁਲੀ-ਮਿਲੀ ਐ ਤਾਂ ਇਹਦਾ ਵੀ ਇਕ ਕਾਰਨ ਐ। ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਜੇ ਮੈਨੂੰ ਕੁਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ, ਇਹ ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਹਿੱਸੇ ਦਾ ਰੋਲਾ ਪਾਊ।”

“ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਕੀ ਕਰਦਿਓ ਤੁਸੀਂ? ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ। ਅਜੇ ਗੱਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ਐ। ਏਨਾ ਅੱਗੇ ਜਾਣ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਐ? ਜਦੋਂ ਮੌਕਾ ਆਊ, ਵੇਖੀ ਜਾਊ।”

“ਨਹੀਂ-ਨਹੀਂ, ਥੋਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪਤਾ। ਗੱਲ ਤੋਰਨ ਵੇਲੇ ਸੋਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਖੜੂ ਕਿੱਥੇ ਜਾ ਕੇ। ਮੇਰੀ ਕੁੜੀ ਆਪ-ਹੁਦਰੀ ਹੋਈ ਪਈ ਐ। ਮੇਰੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੀ। ਸਮਝਾਵਾਂ ਤਾਂ ਗਲ ਨੂੰ ਆਉਂਦੀ ਐ।”

“ਆਪ-ਹੁਦਰੀ? ਉਹ ਕਿਵੇਂ?”

“ਹੁਣ ਕੀ ਦੱਸਾਂ ਮੈਂ ਥੋਨੂੰ। ਚਾਰ-ਪੰਜ ਥਾਂ ਵਿਖਾਈ ਐ ਮੈਂ ਇਹ। ਹਰ

ਥਾਂ ਨੱਕ ਮਾਰ ਜਾਂਦੀ ਐ। ਇਕ ਮੁੰਡਾ ਮਾਸਟਰ ਲੱਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਪਿਓ ਕੋਈ ਵੱਡਾ ਅਫ਼ਸਰ ਸੀ। ਇਕ ਬੈਂਕ 'ਚ ਪੱਕਾ ਕਲਰਕ ਸੀ। ਇਕ ਕੈਨੇਡਾ ਤੋਂ ਆਇਆ ਸੀ। ਇਹਦੇ ਨਾਲੋਂ ਕਈ ਗੁਣਾਂ ਸੋਹਣਾ ਸੀ। ਇਹਦਾ ਮੂੰਹ-ਮੱਥਾ ਚੰਗਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਮੁੰਡੇ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਮੈਥੋਂ ਆਪ ਇਹ ਸਾਕ ਮੰਗੇ ਸੀ ਪਰ ਇਹਨੇ ਕਿਸੇ ਥਾਂ 'ਤੇ ਲੱਤ ਨਹੀਂ ਲਾਈ। ਹਰ ਥਾਂ ਇਹੋ ਗੱਲ ਕਹਿੰਦੀ ਐ ਕਿ ਮੇਰੇ ਮੁੰਡਾ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ।”

ਉਹਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਸ਼ਰਨਪਾਲ ਦੀ ਗੱਲ ਕਿਤੇ ਹੋਰ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਪਰ ਫੇਰ ਵੀ ਉਹਨੇ ਅਸਲੀਅਤ ਜਾਣਨ ਲਈ ਪੁੱਛਿਆ, “ਪਸੰਦ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਮੁੰਡਾ ਇਹਦੇ? ਇਹ ਸਾਰੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਕੀ ਮਾੜੇ ਸੀ ਇਹਦੇ ਲਈ?”

“ਮਾੜੇ ਕੀ ਹੋਣੇ ਸੀ। ਇਹ ਆਪ ਮਾੜੀ ਐ। ਜਦੋਂ ਸੰਗਰੂਰ ਕਾਲਜ 'ਚ ਪੜ੍ਹਨ ਲਾਈ ਸੀ ਤਾਂ ਉੱਥੇ ਹੀ ਕਿਸੇ ਮੁੰਡੇ ਨਾਲ ਇਹਦੀ ਗੱਲਬਾਤ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਬੀ.ਐੱਡ ਵੀ ਉਸੇ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਐ। ਹੁਣ ਟੈਂਟ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਵੀ ਇਕੱਠੇ ਕਰਦੇ ਐ। ਮੈਨੂੰ ਲੱਗਦੈ, ਰਹਿੰਦੇ ਵੀ ਇਹ ਇਕੱਠੇ ਹੀ ਹੋਣਗੇ। ਮੈਨੂੰ ਕਹਿੰਦੀ ਸੀ ਅਸੀਂ ਟਿਊਸ਼ਨਾਂ ਵੀ ਕਰਦੇ ਆਂ। ਜੇ ਇਹ ਟਿਊਸ਼ਨਾਂ ਕਰਦੇ ਐ ਤਾਂ ਅੱਡੋ-ਅੱਡ ਰਹਿ ਕੇ ਤਾਂ ਹੋ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀਆਂ। ਹੁਣ ਉਸੇ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉਣ ਨੂੰ ਫਿਰਦੀ ਐ। ਹੁਣ ਜੇ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਆਉਣ ਲੱਗੀ ਐ ਤਾਂ ਇਹਦਾ ਕਾਰਨ ਵੀ ਇਹੋ ਐ। ਥੋਡੇ ਢਿੱਡ 'ਚ ਵੜ ਕੇ ਹਾਂ ਕਹਾਉਣ ਨੂੰ ਫਿਰਦੀ ਐ।”

“ਆਪਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਹਰਜ ਐ ਫੇਰ? ਕਰ ਦਿੰਨੇ ਆਂ।”

“ਹਰਜ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ? ਮੁੰਡਾ ਦੂਜਿਆਂ 'ਚੋਂ ਐ। ਮੱਥੇ 'ਤੇ ਲੱਗੀ ਕਾਲਸ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਨੂੰ ਲਹਿਣੀ। ਮੇਰੇ ਪੇਕੇ ਕੀ ਕਹਿਣਗੇ? ਸ਼ਰੀਕਾ ਕੀ ਕਹੂ ਤੇ ਹੋਰ ਲੋਕ ਕੀ ਕਹਿਣਗੇ? ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਕਮੀ ਨਹੀਂ ਮੇਰੇ ਕੋਲੇ ਪਰ ਇਹ ਕੁੜੀ ਡੋਬ ਕੇ ਛੱਡੂ ਮੈਨੂੰ। ਚੁੰਨੀ ਲਾਹੁਣ ਨੂੰ ਫਿਰਦੀ ਐ ਮੇਰੀ।”

“ਡੋਬਣ ਨੂੰ ਕੀ ਐ। ਆਪਾਂ ਕੇਰਾਂ ਨੰਦ ਕਾਰਜ ਕਰਾ ਕੇ ਤੋਰ ਦਿਆਂਗੇ। ਮਰਜ਼ੀ ਹੋਈ ਆਉਣੀ-ਜਾਣੀ ਰੱਖਾਂਗੇ। ਨਹੀਂ ਨਾ ਸਹੀ।”

ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਗੱਲ ਲੀਹੇ ਪਾਉਣੀ ਚਾਹੀ। ਉਹਨੇ ਕਿਹਾ, “ਮੈਨੂੰ ਮੁੰਡੇ ਦਾ ਨਾਂ ਤੇ ਪਿੰਡ ਪਤਾ ਕਰਕੇ ਦੱਸ ਦਿਓ। ਉਹਦੇ ਪਿਓ ਦਾ ਨਾਂ ਵੀ। ਆਪਾਂ ਪੜਤਾਲ ਕਰਾਂਗੇ। ਆਪਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਜਚੂ, ਜਵਾਬ ਦੇ ਦਿਆਂਗੇ।”

“ਰੋਲਾ ਤਾਂ ਏਸੇ ਗੱਲ ਦੈ। ਮੈਂ ਵੀਹ ਵਾਰੀ ਪੁੱਛਿਐ। ਹਰ ਵਾਰ ਕਹਿੰਦੀ ਐ, ਮੈਂ ਕਿਉਂ ਦੱਸਾਂ ਨਾਂ ਤੇ ਪਿੰਡ। ਤੈਂ ਕੀ ਲੈਣੈ। ਮੈਨੂੰ ਪਤੈ ਤੂੰ ਕੀ ਕਰਨ ਨੂੰ ਫਿਰਦੀ ਐ...ਕਹਿੰਦੀ ਐ, ਮੈਨੂੰ ਓਹੀ ਮੁੰਡਾ ਪਸੰਦ ਐ, ਓਸੇ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉਣੈ। ਨਹੀਂ ਮਰਨਾ ਮਨਜ਼ੂਰ।”

ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਗੱਲ ਮੁਕਾਉਣੀ ਚਾਹੀ, “ਐਵੇਂ ਮਨ 'ਤੇ ਬਹੁਤਾ ਭਾਰ

ਨਾ ਪਾਓ। ਮੈਂ ਪੁੱਛੂੰ ਉਹਨੂੰ ਸਾਰਾ ਕੁਝ। ਐਂ ਕਿਵੇਂ ਨੂੰ ਦੱਸੂ ਉਹ? ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਲਗਦੈ ਕੁੜੀ ਮੋੜੀ ਮੁੜਨੀ ਨੂੰ। ਅੱਜ ਨਹੀਂ ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ, ਉਹਦੀ ਗੱਲ ਮੰਨਣੀ ਪਊ ਆਪਾਂ ਨੂੰ।”

“ਇਹ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਪਤੈ। ਮੈਂ ਇਕ ਦਿਨ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅਜੇ ਮੈਂ ਵੇਖੂਗੀ। ਕਹਿੰਦੀ? ਹੋਰ ਵੇਖ ਲੈ ਦੋ-ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ। ਜੇ ਤੈਨੂੰ ਨਾ ਜਚੂ, ਨਾ ਸਹੀ। ਅਸੀਂ ਕੋਰਟ 'ਚ ਜਾ ਕੇ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਲਵਾਂਗੇ।”

ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਫੇਰ ਕਿਹਾ, “ਇਹ ਮਸਲਾ ਕੋਈ ਵੱਡਾ ਨੂੰ। ਨਾ ਹੀ ਆਪਾਂ ਨੇ ਬਣਾਉਣੈ। ਹੁਣ ਜਿੱਦੇਂ ਆਈ, ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਕਰਾਂਗੇ ਪਰ ਜੇ ਨਾ ਮੰਨੀ, ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਕਰਾ ਕੇ ਤੋਰ ਦਿਆਂਗੇ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਕਹੋਂਗੇ, ਚਾਰ ਪੈਸੇ ਲਾ ਦਿਆਂਗੇ। ਨਹੀਂ ਨਾ ਸਹੀ। ਜੇ ਕੁੜੀ ਦਾ ਆਪਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੁਸ਼ ਨਾ ਕੀਤਾ, ਲੋਕ ਕੀ ਕਹਿਣਗੇ ਕਿ ਆਪ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉਣ ਬਹਿ ਗਏ। ਕੁੜੀ ਨਿਆਣੀ ਸੀ?”

“ਇਹ ਤਾਂ ਠੀਕ ਐ।” ਸਿੰਦਰ ਛਿੱਥੀ ਹੋਈ ਪਈ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਕੰਡਿਆਂ ਉਤੋਂ ਦੀ ਘੜੀਸੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੋਵੇ। ਉਹਦੀ ਆਵਾਜ਼ 'ਚ ਹੰਝੂਆਂ ਦਾ ਰਲ਼ਾ ਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਆਪਣੀ ਚੁੰਨੀ ਦੇ ਪੱਲੇ ਨੂੰ ਉਹ ਬੇ-ਧਿਆਨੀ ਹੋ ਕੇ ਉਂਗਲ 'ਤੇ ਲਪੇਟ ਰਹੀ ਸੀ।

ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ-ਕਰਦੇ ਉਹ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਗਏ ਸੀ।

ਅਗਲੇ ਹਫ਼ਤੇ ਜਦੋਂ ਸ਼ਰਨਪਾਲ ਆਈ ਤਾਂ ਉਹਨੂੰ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਹਾਂ ਕਹਿ ਕੇ ਜਦੋਂ ਮੁੰਡੇ ਦਾ ਨਾਂ ਤੇ ਪਿੰਡ ਪੁੱਛਿਆ ਤਾਂ ਉਹਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ, “ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਮੁੰਡੇ। ਪਿੰਡ ਦਲੇਲਗੜ੍ਹ ਐ।”

ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਜਿਵੇਂ ਗੁਰਜੀਤ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਪਹਾੜ ਆ ਡਿੱਗਿਆ। ਉਹ ਧਰਤੀ 'ਚ ਡੁੱਘਾ ਜਾ ਧਸਿਆ, ਲੱਗਿਆ ਜਿਵੇਂ ਭੁਚਾਲ 'ਚ ਬੈਠਕ ਹੀ ਗਰਕ ਗਈ ਹੋਵੇ। ਲਗਾਤਾਰ ਸਿਰ 'ਚ ਘਣ ਵੱਜਣ ਲੱਗੇ। ਚਿਹਰੇ ਦਾ ਰੰਗ ਉੱਡ ਗਿਆ। ਖਿੰਡੇ ਹੋਏ ਨੇ ਉਹਨੇ ਮਸਾਂ ਆਪਣਾ ਆਪ ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ, “ਕੋਈ ਨਾ ਪੁੱਤ! ਜਿਵੇਂ ਤੇਰੀ ਮਰਜ਼ੀ ਐ ਕਰ ਲਾਂ ਗੇ। ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਇਤਰਾਜ਼ ਨੂੰ। ਵਿਆਹ ਦਾ ਦਿਨ ਦੇ ਦਿਓ ਸਾਨੂੰ। ਅਸੀਂ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਲਵਾਂਗੇ।”

ਸ਼ਰਨਪਾਲ ਕਹਿੰਦੀ, “ਵਿਆਹ ਦਾ ਦਿਨ ਤੁਸੀਂ ਦੇਖ ਲਓ। ਅਸੀਂ ਪੈਲੇਸ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਡੇਢ ਕੁ ਸੌ ਆਦਮੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੋਊ। ਆਪਣੇ ਦੱਸ ਦਿਓ ਕਿੰਨੇ ਕੁ ਹੋਣਗੇ। ਬਾਰਾਂ ਸੌ ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਬੰਦਾ ਕੀਤੇ ਅਸੀਂ। ਪੈਲੇਸ ਦੇ ਪੈਸੇ ਅੱਡ ਐ। ਅੱਧੋ-ਅੱਧ ਖਰਚ ਕਰਾਂਗੇ ਅਸੀਂ ਦੋਵੇਂ।”

ਸਿੰਦਰ ਕਹਿੰਦੀ, “ਜਦੋਂ ਤੂੰ ਸਾਰਾ ਕੁਸ਼ ਕਰੀਂ ਬੈਠੀ ਐਂ, ਹੁਣ ਵਿਆਹ ਦਾ ਦਿਨ ਵੀ ਧਰ ਲੈ। ਸਾਡਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨੂੰ ਆਉਂਦਾ। ਅਸੀਂ ਦੋਵੇਂ ਆਵਾਂਗੇ।”

ਗੁਰਜੀਤ ਨੂੰ ਆਏ ਨੂੰ ਤੀਜਾ ਸਾਲ ਸੀ। ਸਰਦੀਆਂ 'ਚ ਉਹ ਆਇਆ ਸੀ ਤੇ ਹੁਣ ਫੇਰ ਸਰਦੀਆਂ ਆ ਗਈਆਂ ਸੀ। ਫਰਵਰੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਧੁੱਪ ਦਾ ਤੜਕੇ ਹੀ ਠਰ ਛੁੱਟਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ। ਸ਼ਰਨਪਾਲ ਨੇ ਚਾਰ ਮਾਰਚ ਦਾ ਵਿਆਹ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਦੱਸਣ ਲਈ ਫੋਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤਾ, ਸਗੋਂ ਆਪ ਕਾਰਡ ਲੈ ਕੇ ਆਈ ਸੀ।

ਮਾਂ ਨੇ ਕਾਰਡ ਫੜ ਕੇ ਪਾਸੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ।

ਗੁਰਜੀਤ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਫੜਾਇਆ। ਕਾਰਡ 'ਤੇ ਸਿਰਫ਼ ਸਿੰਦਰ ਦਾ ਨਾਂ ਸੀ। ਪਿਉ ਦਾ ਨਾਂ ਸਵਰਗੀ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਦਾ ਨਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜਾਂਦੀ ਹੋਈ ਉਹ ਦਸ-ਪੰਦਰਾਂ ਕਾਰਡ ਦੇ ਗਈ ਸੀ। ਇਹ ਵੀ ਕਹਿ ਗਈ ਕਿ ਉਹ ਸਰਪੰਚਾਂ ਦੇ ਘਰੇ, ਆਪਣੇ ਸਕੂਲ ਦੇ ਮਾਲਕ ਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਟੀਚਰਾਂ ਨਾਲ ਉਹਦੀ ਬਣਦੀ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਾਰਡ ਜ਼ਰੂਰ ਦੇਵੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਵੱਡੇ-ਵੱਡੇ ਬੰਦੇ ਆਉਣਗੇ।

ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਉਹ ਵਿਆਹ ਜਾਵੇਗਾ, ਉੱਥੇ ਕਿਵੇਂ ਮੂੰਹ ਦਿਖਾਵੇਗਾ? ਉਹ ਕੀ ਦੱਸੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਕੁੜੀ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਕੀ ਲਗਦਾ ਹੈ? ਹੋ ਸਕਦੇ ਸਿੰਦਰ ਉਹਨੂੰ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਵੇਲੇ ਵੀ ਨਾਲ ਰੱਖੇ ਤੇ ਪੈਲੇਸ 'ਚ ਸ਼ਗਨ ਪਾਉਣ ਵੇਲੇ ਵੀ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਉਹਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਵਿਚਰੇਗਾ ਤਾਂ ਗੱਲ ਦਾ ਸਿਰਾ ਉਹਦੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਗੱਲ ਨੂੰ ਉਧੇੜਦੇ-ਉਧੇੜਦੇ ਉਹ ਅਸਲ ਗੱਲ ਤੱਕ ਆ ਜਾਣਗੇ। ਇਹ ਗੱਲ ਗੁੱਝੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣੀ ਕਿ ਕੁੜੀ ਵਾਲੇ ਘਰ ਨਾਲ ਉਹਦਾ ਕੀ ਰਿਸ਼ਤਾ ਹੈ? ਇਹ ਗੱਲ ਉਹਦੀ ਮਾਮੀ ਕੋਲ ਵੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਉਹ ਕੀ ਕਹੇਗੀ?

ਉਹਦੇ ਯਾਦ ਆਇਆ।

ਇਕ ਦਿਨ ਜਦੋਂ ਉਹਦੀ ਮਾਮੀ ਝਿਰਮਲ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇ ਬਾਰੇ ਜ਼ੋਰ ਪਾ ਰਹੀ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਗੱਲ 'ਤੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਇਆ। ਉਹਦੀ ਮਾਮੀ ਨੂੰ ਗੱਲ ਮੁੱਕੀ ਦੇਖ ਕੇ ਗੁੱਸਾ ਆਇਆ ਸੀ, “ਵੇਖ ਲਈਂ, ਇਕ ਨਾ ਇਕ ਦਿਨ ਪਛਤਾਏਂਗਾ। ਤੈਨੂੰ ਪਤੈ ਢੰਡਰ ਕਾਂ, ਕਾਂ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਹੁੰਦੈ ਪਰ ਬਹਿੰਦਾ ਪਤੈ ਕਾਹਦੇ 'ਤੇ ਐ? ਗੁਹਾਰੇ 'ਤੇ। ਖਾਂਦਾ ਪਤੈ ਕੀ ਐ...?”

ਇਹ ਗੱਲ ਯਾਦ ਕਰਕੇ ਉਹਦਾ ਮਨ ਬੜਾ ਖ਼ਰਾਬ ਹੋਇਆ। ਮਨ 'ਚ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਮਾਮੀ ਠੀਕ ਕਹਿੰਦੀ ਸੀ ਪਰ ਹੁਣ ਸਮਾਂ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਜਾ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ। ਮੋੜ ਕੇ ਲਿਆਉਣਾ ਔਖਾ ਸੀ।

ਉਹਦਾ ਮਨ ਆਤਮ ਗਿਲਾਨੀ ਨਾਲ ਭਰ ਗਿਆ। ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਕਿ ਹੁਣ ਉਹ ਬਹੁਤਾ ਚਿਰ ਇੱਥੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕੇਗਾ। ਜੇ ਵਿਆਹ ਨਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਸਿੰਦਰ ਕੀ ਕਹੇਗੀ? ਤੇ ਜੇ ਕੁੜੀ ਦੇ ਵਿਆਹ ਪਿੱਛੋਂ ਉਹਨੇ ਸਿੰਦਰ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਵੀ ਕਰਵਾ ਲਿਆ ਤਾਂ ਇਹ ਗੱਲ ਫੇਰ ਵੀ ਪਿੰਡ ਜਾਵੇਗੀ। ਹਕੀਕਤ 'ਤੇ ਉਹ ਕਿਵੇਂ ਮਿੱਟੀ ਪਾਵੇਗਾ। ਉਹ ਚਿਤਵਣ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਗੱਲ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਇਕੱਲੇ ਬੰਦੇ ਕੋਲ ਹੁੰਦੀ ਐ, ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਹੀ ਉਹਦੀ ਹੁੰਦੀ ਐ। ਦੋ 'ਚ ਗਈ ਨਹੀਂ, ਢੋਲ ਵੱਜੇ ਨਹੀਂ।

ਉਹ ਘਿਰ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਟਾਪੂ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋਵੇ। ਚਾਰ ਚੁਫੇਰੇ ਕੋਹਾਂ ਤੱਕ ਪਾਣੀ-ਪਾਣੀ ਹੋਵੇ। ਧਰਤੀ ਦਿਸਦੀ ਹੀ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਔਖਾਂ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਟਕਰਾ-ਟਕਰਾ ਕੇ ਮੁੜਦੀਆਂ ਹੋਣ।

ਰੋਟੀ ਖਾ ਕੇ ਉਹ ਪਹਿਰੇ 'ਤੇ ਆ ਗਿਆ।

ਇਕ-ਦੋ ਚੱਕਰ ਵੀ ਲਾ ਆਇਆ। ਉਹਨੇ ਮਨ 'ਚ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਵਿਆਹ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ-ਪਹਿਲਾਂ ਚਲਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਉਹਦੇ ਮਨ 'ਚ ਆਇਆ ਕਿ ਉਹ ਸਾਫ਼-ਸਾਫ਼ ਗੱਲ ਸਿੰਦਰ ਨੂੰ ਦੱਸ ਦੇਵੇ। ਦੋ ਮਿੰਟ ਦਾ ਗੁੱਸਾ ਕਰੇਗੀ ਤੇ ਪਿੱਛੋਂ ਆਪੇ ਸੰਭਲ ਜਾਵੇਗੀ।

ਉਹਨੇ ਸੋਚਿਆ। ਠੀਕ ਐ, ਉਹਦੇ ਮਾਂ-ਪਿਉ ਮਰੇ ਹੋਏ ਨੇ। ਮਾਮੇ ਕਿਆਂ ਨਾਲ ਉਹਦੀ ਨਹੀਂ ਬਣਦੀ। ਪਰ ਉਹ ਚਾਰ ਪੈਸੇ ਵਧੀਆ ਕਮਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਸੌ ਤੋਂ ਮਾੜਾ ਹੈ, ਸੌ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਹੈ। ਪਰ ਉਹ ਥਾਂ-ਥਾਂ ਨੀਵੀਂ ਪਾਉਣ ਲਈ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਜੰਮਿਆ। ਜੇ ਸ਼ਰਮ ਲਾਹ ਕੇ ਚਲਿਆ ਵੀ ਗਿਆ ਤਾਂ ਪਿੰਡ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਏਹੀ ਕਹਿਣੈ ਕਿ ਗੁਰਜੀਤ ਦੀ ਕੁੜੀ ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਵਿਆਹੀ ਐ।

ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਬਾਰੇ ਉਹਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਉਹ ਪਾਠੀ ਵੀ ਸੀ ਤੇ ਸਿੱਧੇ ਹੱਥ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਵੀ ਜਾਣਦਾ ਸੀ। ਵਿਹੜੇ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਉਹੀ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਰਿਆਂ ਦੇ ਭੋਗ ਵੀ ਓਹੀ ਪਾਉਂਦਾ ਸੀ। ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਿਹੜੇ ਦਾ ਮੂੰਹਾ ਸੀ ਉਹ।

ਪਿੰਡ ਦੇ ਔਧ ਵਾਲੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ 'ਚੋਂ ਉਹ ਬੀੜ ਲੈ ਆਉਂਦਾ। ਥੋੜ੍ਹੀ ਬਹੁਤੀ ਭੇਟਾ ਦੇ ਕੇ ਵਧੀਆ ਕਬੀਲਦਾਰੀ ਚਲਾਉਂਦਾ ਸੀ। ਦੋ ਵੱਡੇ ਮੁੰਡੇ ਉਹਦੇ ਪੜ੍ਹਾ ਕੇ ਵਧੀਆ ਨੌਕਰੀਆਂ 'ਤੇ ਲਵਾ ਲਏ ਸੀ। ਇਹ ਉਹਦਾ ਤੀਜਾ ਮੁੰਡਾ ਸੀ। ਕੁੜੀ ਕੋਈ ਹੈ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਪਿੰਡ 'ਚ ਦੋ ਵਿਹੜੇ ਸਨ।

ਆਬਾਦੀ ਖਾਸੀ ਸੀ। ਸਰਪੰਚਾਂ ਦਾ ਬੰਦਾ ਸੀ ਉਹ। ਵਿਹੜੇ ਦੀਆਂ ਖਾਸੀਆਂ ਵੋਟਾਂ ਦਾ ਉਹ ਕੁੰਡਾ ਸੀ। ਸਰਪੰਚ ਜਦੋਂ ਚਾਹੁੰਦੇ, ਖੋਲ੍ਹ ਲੈਂਦੇ। ਜਦੋਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਬੰਦ ਕਰ ਲੈਂਦੇ।

ਇਕ ਵਾਰੀ ਵਿਹੜੇ ਦੇ ਕੁਝ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੇ ਦਲਿਤਾਂ ਤੇ ਵੱਖਰੇ ਸਿਵਿਆਂ

ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਭਖਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਤੇ ਸਰਪੰਚਾਂ ਨੇ ਪਿੰਡ ਪਾਟਣ ਦੇ ਡਰੋਂ ਵੱਡੇ ਸਿਵਿਆਂ 'ਚ ਦਲਿਤ ਮੁਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਫੂਕਣ ਦਾ ਮਤਾ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਦਲਿਤਾਂ ਦੇ ਸਿਵਿਆਂ ਵਾਲੀ ਥਾਂ 'ਚ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਮੱਦਦ ਕਰਕੇ ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮਹੰਤ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਲੋਕ ਸਮਝ ਰਹੇ ਸੀ ਕਿ ਸਿਵਿਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਉੱਠੀ ਐ। ਪਰ ਸੀਟੀ ਹਿੱਕ 'ਤੇ ਹੱਥ ਮਾਰ ਕੇ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਗੱਲ ਉੱਠੀ ਨਹੀਂ, ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸ਼ਰੀਕੇ ਦੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਕਹਿ ਕੇ ਇਹ ਗੱਲ ਆਪ ਉਠਾਈ ਐ।

ਮਹੰਤ ਬਣਨ ਨਾਲ ਗਿਆਨੀ ਦੀ ਦੱਸ ਪੁੱਛ ਵਧ ਗਈ ਸੀ। ਸਰਪੰਚਾਂ ਨੇ ਇਹ ਚਾਲ ਚੱਲ ਕੇ ਵੱਡੇ ਡੇਰੇ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਥਾਂ ਸਿਰ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਹੁਣ ਦਲਿਤਾਂ ਦੇ ਭੋਗ ਭਗਤ ਰਵੀਦਾਸ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ 'ਚ ਪੈਂਦੇ ਸੀ ਤੇ ਹੋਰਾਂ ਦੇ ਵੱਡੇ ਡੇਰੇ 'ਚ। ਸਿਵੇ ਇਕ ਹੋ ਗਏ ਸੀ।

ਗੁਰਜੀਤ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਵਿਆਹ 'ਚ ਪਿੰਡ ਦਾ ਹਰ ਮੂੰਹ ਮੱਥੇ ਲੱਗਣ ਵਾਲਾ ਬੰਦਾ ਆਵੇਗਾ। ਸਰਪੰਚ ਵੀ ਆਉਣਗੇ। ਜਸਵੀਰ ਵੀ। ਹੋ ਸਕਦੇ ਲਾਲੀ ਵੀ ਆਵੇ। ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਉਹਦਾ ਕਾਲਜਾ ਘਿਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ।

ਫੇਰ ਉਹਦੇ ਮਨ 'ਚ ਆਇਆ ਕਿ ਸਿੰਦਰ ਨੂੰ ਦੱਸਣਾ ਨਹੀਂ ਚਾਹੀਦਾ। ਚੁੱਪ-ਚੁਪੀਤੇ ਚਲਿਆ ਜਾਵੇ। ਮਨ 'ਚ ਇਹ ਗੱਲ ਵੀ ਆਈ ਕਿ ਉਹ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਝੂਠ ਬੋਲ ਕੇ ਚਲਿਆ ਜਾਵੇ ਤੇ ਫੇਰ ਅੰਦਰੋਂ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ ਕਿ ਬੋਲੇ ਗਏ ਝੂਠ ਨੂੰ ਸਿੰਦਰ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਫੜ ਲਵੇਗੀ। ਅੰਦਰੋਂ ਇਹ ਵੀ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ ਕਿ ਜੋ ਕੁਝ ਤੂੰ ਕਰ ਰਿਹੈਂ, ਉਹ ਚੰਗਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਿਹਾ। ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਹੁਣ ਤੱਕ ਤੂੰ ਜੋ ਵਾਅਦੇ ਕੀਤੇ ਨੇ, ਉਹ ਯਾਦ ਨਹੀਂ ਤੇਰੇ? ਉਹ ਹੁਣ ਤੱਕ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਨਿਭੀ? ਉਹਨੇ ਤੈਥੋਂ ਕੋਈ ਫਾਇਦਾ ਉਠਾਇਆ? ਯਾਦ ਕਰ। ਕਨਟੀਨ 'ਚੋਂ ਤੂੰ ਏ.ਸੀ. ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਸੀ। ਵੱਡੀ ਐਲ ਈ ਡੀ ਵੀ ਲਿਆਂਦਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੈਸੇ ਉਹਨੇ ਜ਼ਿੰਦ ਕਰਕੇ ਤੈਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੇ? ਕੀ ਸੋਚੇਗੀ ਉਹ? ਕੁਝ ਤਾਂ ਸੋਚ?

ਪਰ ਉਹ ਸੋਚਣ ਲੱਗਿਆ, ਮੈਂ ਆਪ ਕੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸੀ ਵਿਪਰੀਤ ਲਈ? ਹੋਟਲਾਂ ਦੇ ਅੱਡੇ ਹੋਏ ਮੂੰਹ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਭਰੇ? ਉਹਦੇ ਲਈ ਮੈਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਤਬਾਹ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ? ਮੇਰੇ ਹੱਥ-ਪੱਲੇ ਕੀ ਆਇਆ? ਮੈਂ ਕਿਹੜਾ ਉਹਦੇ ਗੋਲੀ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ। ਮੈਂ ਕਿਹੜਾ ਉਹਦੇ ਬਿਨਾਂ ਮਰ ਗਿਆ? ਮੈਂ ਵੀ ਜਿਉਂਦੀ ਜਾਨਾਂ, ਉਵੇਂ ਸਿੰਦਰ ਜਿਉਂ ਲਵੇਗੀ। ਕੀ ਫ਼ਰਕ ਪੈਂਦੇ। ਜਿੰਨੀ ਨਿਭ ਗਈ ਠੀਕ ਐ।

ਪਰ ਫੇਰ ਅੰਦਰੋਂ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ ਕਿ 'ਵਿਆਹ ਕੁੜੀ ਕਰਵਾ ਰਹੀ ਐ। ਉਹਦੇ 'ਚ ਸਿੰਦਰ ਦਾ ਕੀ ਕਸੂਰ ਐ। ਜਦੋਂ ਤੁਸੀਂ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਘੁਲ-ਮਿਲੇ ਸੀ, ਉਦੋਂ ਕਿਹੜਾ ਕੁੜੀ ਵਿਚ ਸੀ। ਨਾਲੇ ਉਹਨੂੰ ਕੀ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਕੁੜੀ ਕਿਹੜੇ ਪਿੰਡ 'ਚ ਖੂਹ ਪੁੱਟੀ ਬੈਠੀ ਐ। ਇਹ ਮਾਮਲਾ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਨਾਲ

ਸਬੰਧ ਰੱਖਦੈ। ਸਿੰਦਰ ਦਾ ਇਹਦੇ 'ਚ ਕੀ ਕਸੂਰ ਐ? ਦੋਸ਼ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੈ, ਸਜਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਦੇਈ ਜਾਨੈ। ਇਹ ਚੰਗੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ! ਬੰਦਾ ਬਣ ਬੰਦਾ।'

ਫੇਰ ਕੀਤਾ ਕੀ ਜਾਵੇ? ਉਹਦੇ ਅੱਗੇ ਫੇਰ ਉਲਝਣ ਆ ਪਈ। ਅੰਦਰੋਂ ਫੇਰ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ 'ਰਾਹ ਦੋ ਹੀ ਨੇ ਜਾਂ ਤਾਂ ਅੱਖਾਂ ਮੀਟ ਲੈ। ਜੋ ਕੁੱਝ ਹੋਈ ਜਾਂਦੈ, ਹੋਈ ਜਾਣਦੈ। ਕੰਨਾਂ 'ਚ ਕੌੜਾ ਤੇਲ ਪਾ ਲੈ। ਜੋ ਕੁੱਝ ਕੋਈ ਬੋਲੂ, ਸੁਣੀ ਜਾਈ। ਜਾਂ ਛੱਡ ਖਹਿੜਾ, ਜਿਵੇਂ ਆਇਆ ਸੀ, ਓਵੇਂ ਤੁਰਦਾ ਲੱਗ। ਜੇ ਉਲਝਣ 'ਚ ਪਿਆਂ ਤਾਂ ਸਿੰਦਰ ਕਰਕੇ ਹੀ ਪਿਆਂ। ਜੇ ਉਹਦੇ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਸਰਦਾ, ਹੱਥ ਖੜ੍ਹੇ ਕਰਦੇ। ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ ਤਾਂ ਅਗਲਾ ਦਰ ਭਾਲ ਕੋਈ।'

ਅੰਦਰੋਂ ਫੇਰ ਆਵਾਜ਼ ਆਈ, 'ਅਜੇ ਉਹ ਕਾਹਲ ਨਾ ਕਰੇ। ਵਿਆਹ 'ਚ ਕਿੰਨੇ ਦਿਨ ਪਏ ਨੇ। ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਫੈਸਲਾ ਕਰੇ। ਮਸਾਂ ਉਹ ਤਣ ਪੱਤਣ ਲੱਗਿਐ। ਇਹ ਨਾ ਹੋਵੇ ਕਿ ਨਾ ਉਹ ਨਾ ਘਰ ਦਾ ਰਹੇ, ਨਾ ਘਾਟ ਦਾ। ਵਧੀਆ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਲੰਘ ਰਹੀ ਹੈ। ਕੋਈ ਫ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ, ਫਾਕਾ ਨਹੀਂ।'

ਕੁੱਝ ਦਿਨ ਹੋਰ ਲੰਘੇ।

ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਤਣ ਪੱਤਣ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੱਗ ਰਹੀ। ਮਨ ਦੀ ਉਲਝਣ ਵਧ ਰਹੀ ਸੀ। ਹਰ ਵੇਲੇ ਮਨ 'ਤੇ ਇਹੋ ਗੱਲ ਛਾਈ ਰਹਿੰਦੀ। ਹੋਰ ਗੱਲ ਸੁਝਦੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਆਥਣੇ ਰੋਟੀ ਖਾ ਕੇ ਇਕ ਦਿਨ ਬੈਠਕ 'ਚ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਪਤਾ ਹੀ ਨਾ ਲੱਗਿਆ ਉਹਦੀ ਵਿਰਤੀ ਕਦੋਂ ਮਨ ਦੀ ਉਧੇੜ ਬੁਣ 'ਚ ਲੱਗ ਗਈ। ਅਚਾਨਕ ਸਿੰਦਰ ਰੋਟੀ ਲੈ ਕੇ ਆਈ ਤਾਂ ਉਹ ਨੀਵੀਂ ਪਾਈ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਉਹ ਕੁੱਝ ਚਿਰ ਵੇਖਦੀ ਰਹੀ ਤੇ ਉਹਨੀ ਪੈਰੀਂ ਮੁੜ ਗਈ। ਨਾ ਉਹਨੂੰ ਆਈ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ, ਨਾ ਗਈ ਦਾ।

ਇਕ ਦਿਨ ਨਹਾ ਕੇ ਓਹੀ ਕੱਪੜੇ ਪਾ ਲਏ।

ਇਕ ਦਿਨ ਪਹਿਰੇ ਤੋਂ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪਤਾ ਹੀ ਨਾ ਲੱਗਿਆ ਕਦੋਂ ਇਕ ਅਵਾਰਾ ਢੱਠਾ ਅੱਗੇ ਆਇਆ। ਢੱਠਾ ਭਾਰੀ ਸੀ। ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਵੀ ਹੌਲੀ ਸੀ। ਸੱਟ-ਫੇਟ ਤੋਂ ਬਚਾ ਰਹਿ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਉਹ ਬੇਕਾਬੂ ਹੋ ਕੇ ਡਿੱਗ ਪਿਆ ਸੀ। ਪੱਗ ਲਹਿ ਕੇ ਪਰ੍ਹਾਂ ਜਾ ਡਿੱਗੀ ਤੇ ਢਹਿ ਵੀ ਗਈ ਸੀ।

ਉਹਨੇ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਚੁੱਕ ਕੇ ਇਕ ਪਾਸੇ ਖੜ੍ਹਾ ਦਿੱਤਾ। ਢਹੀ ਪਈ ਪੱਗ ਚੁੱਕੀ। ਅੰਦਾਜ਼ੇ ਨਾਲ ਹੀ ਬੰਨ੍ਹ ਲਈ। ਪਰ ਸੰਦੇਹਾਂ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕੋਈ ਆ ਜਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਿਹਾ। ਰਾਹ ਸੁੱਨਾ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਤਸੱਲੀ ਹੋਈ ਕਿ ਉਹਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਚਾਰ ਮਾਰਚ ਨੇੜੇ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਲਝਣਾਂ ਵੱਧ ਰਹੀਆਂ ਸੀ। ਇਕ ਦਿਨ ਪਿਛੋਂ ਆ ਰਹੇ ਟੈਪੂ ਦਾ ਹਾਰਨ ਹੀ ਨਾ ਸੁਣਿਆ। ਉਹਨੇ ਅਚਾਨਕ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਕੱਚੇ ਲਾਹਿਆ। ਉਹ ਸੜਕ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਡਰਾਈਵਰ ਨੇ ਟੈਪੂ ਰੋਕਿਆ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਰ ਬਾਰੀ 'ਚੋਂ ਸਿਰ ਕੱਢ ਕੇ ਕਹਿੰਦਾ, "ਮਰਨੈ! ਕਿਤੇ ਹੋਰ ਜਾ ਕੇ ਮਰ। ਸਾਡੇ ਗਲ ਕਿਉਂ ਪੈਨੈ?"

ਗੁਰਜੀਤ ਇਕ ਦਮ ਉਹਦੇ ਵੱਲ ਝਾਕਿਆ। ਡਰਾਈਵਰ ਜਾਂਦਾ-ਜਾਂਦਾ ਤਿੰਨ ਚਾਰ ਗਲਾਂ ਵੀ ਕੱਢ ਗਿਆ ਸੀ। ਮਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਵੀ ਤੇ ਭੈਣਾਂ ਦੀਆਂ ਵੀ। ਅੱਜ ਤੱਕ ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਉਹਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਗਾਲ੍ਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੱਢੀ। ਕਦੇ ਉਹਨੇ ਅਜਿਹੀ ਗੱਲ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹਨੂੰ ਕੋਈ ਗਾਲ੍ਹ ਕੱਢੇ। ਪਰ ਇਹ ਮਰਨ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਸੀ। ਕਾਲੇ ਰੰਗ ਦਾ ਭੈੜਾ ਜਿਹਾ ਬੰਦਾ ਉਹਦੀ ਮਾਂ ਭੈਣ ਇਕ ਕਰਕੇ ਤੁਰਦਾ ਲੱਗਿਆ ਸੀ। ਜੇ ਉਹ ਖੜ੍ਹ ਕੇ ਉਹਨੂੰ ਇਹ ਸਭ ਕੁੱਝ ਕਹਿੰਦਾ, ਉਹਨੇ ਮੁਰਗੇ ਵਾਂਗ ਮਰੋੜ ਦੇਣਾ ਸੀ।

ਇਹ ਇਕ ਨਵੀਂ ਉਲਝਣ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਈ ਸੀ, ਜਿਹੜੀ ਕਹਿ ਰਹੀ ਸੀ, 'ਇਉਂ ਬਹੁਤਾ ਚਿਰ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਚੱਲਣਾ। ਨਤਾਰਾ ਕਰ। ਨਹੀਂ ਕਦੇ ਰਾਹ 'ਚ ਕੁੱਤੇ ਬਿੱਲੇ ਵਾਂਗ ਮਾਰਿਆ ਜਾਵੇਂਗਾ।'

ਉਹਦੇ ਅੱਗੇ ਫੇਰ ਦੋਵੇਂ ਪੱਖ ਆਏ। ਮਨ ਦੀ ਤੱਕੜੀ 'ਚ ਪਾ ਕੇ ਫੇਰ ਦੋਵੇਂ ਤੋਲੇ। ਵਿਆਹ 'ਚ ਛੇ ਦਿਨ ਰਹਿ ਗਏ ਸੀ। ਅੰਤ ਕਿਨਾਰਾ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਪੱਲੜਾ ਝੁਕ ਗਿਆ।

ਉਹਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ ਕਿ ਅੱਕ ਚੱਬੇ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਸਰਨਾ। ਉਹ ਪਿੱਛੇ ਮੁੜਕੇ ਵੇਖਣ ਦੀ ਥਾਂ ਅੱਗੇ ਵੇਖਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਇੱਥੇ ਆਉਣ ਪਿੱਛੋਂ ਉਹਦੇ ਪਹਿਲੇ ਪੈਸਿਆਂ 'ਚ ਸੱਤ ਅੱਠ ਲੱਖ ਹੋਰ ਆ ਕੇ ਜੁੜ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹਦੇ ਦਿਲ 'ਚ ਆਇਆ ਉਹ ਕਿਧਰੇ ਚਲਿਆ ਜਾਵੇ। ਇਕ ਵਾਰ ਚੰਗੀ ਥਾਂ 'ਚ ਘਰ ਲੈ ਲਵੇ। ਵਿਆਹ ਦਾ ਕੀ ਐ। ਆਪੇ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਕੁੜੀਆਂ ਦਾ ਘਾਟਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ।

ਉਹ ਤੜਕੇ ਘਰੇ ਗਿਆ।

ਸਿੰਦਰ ਘਰੇ ਹੀ ਸੀ।

ਉਹ ਵੀ ਉਦਾਸ ਸੀ। ਕੁੜੀ ਨੇ ਹਿੰਡ ਪੁਰਾ ਲਈ ਸੀ। ਉਹਦਾ ਮਾਣ ਟੁੱਟ ਗਿਆ ਸੀ। ਕੀ ਕਹੇਗੀ ਉਹ ਸਕੂਲ 'ਚ ਕਿ ਕੁੜੀ ਕਿੱਥੇ ਵਿਆਹੀ ਐ। ਕੀਹਦੇ ਨਾਲ ਵਿਆਹੀ ਐ। ਕਿੰਨਾਂ ਦੇ ਵਿਆਹੀ ਐ। ਉਹਦਾ ਲੜ ਕੇ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਭਾਈ ਕੀ ਕਹੇਗਾ! ਕਿ ਜਿਹੋ ਜਿਹਾ ਕੁੱਝ ਘਰੇ ਆਪ ਕਰੀ ਬੈਠੀ ਸੀ, ਉਹੋ ਜਿਹਾ ਕੁੜੀ ਨੇ ਕਰ ਲਿਆ। ਉਹ ਕੀਹਨੂੰ-ਕੀਹਨੂੰ ਦੱਸੇਗੀ ਕਿ ਉਹਨੇ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਕਿੰਨਾ ਰੋਕਿਆ। ਕਿੰਨਾ ਚਿਰ ਉਹ ਉਹਨੂੰ ਖੂਹ 'ਚ ਛਾਲ ਮਾਰਨੋਂ ਰੋਕਦੀ ਰਹੀ। ਕਿੰਨੇ ਮਿੰਨਤਾਂ ਤਰਲੇ ਕੀਤੇ ਉਹਦੇ। ਇਕ ਪੈਰੀਂ ਚੁੰਨੀ ਧਰਨੀ ਹੀ ਬਾਕੀ ਰਹਿ ਗਈ ਸੀ। ਹੋਰ ਸਭ ਕੁੱਝ ਕਰਕੇ ਵੇਖ ਲਿਆ ਸੀ।

ਪਰ ਇਹ ਅੰਦਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕੀ ਲੈਣਾ ਸੀ। ਸੱਚ ਤਾਂ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਉਹਦੀ ਕੁੜੀ ਰਮਦਾਸੀਆਂ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਅੰਦਰੋਂ ਭਾਵੇਂ ਉਹਨੂੰ ਇਹ ਹੋ ਰਿਹਾ ਵਿਆਹ ਵਿਹੁ ਵਰਗਾ ਸਮਝਦੀ ਸੀ ਪਰ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਇਹੋ ਕਹਿਣਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਆਪ ਵਿਆਹ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ।

ਪਰ ਅੰਤ ਉਹਨੇ ਆਪਣੀ ਉਲਝਣ ਦਾ ਹੱਲ ਲੱਭ ਲਿਆ ਸੀ। ਉਹਨੇ ਅੰਦਰਲੇ ਕਮਰੇ 'ਚ ਸਕੂਲ ਜਾਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਰਹੀ ਨੇ ਸੋਚ ਲਿਆ ਕਿ ਉਹ ਔਖੀ-ਸੌਖੀ ਪੈਲਿਸ 'ਚੋਂ ਤੁਰਨ ਵੇਲੇ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਕਹਿ ਦੇਵੇਗੀ ਕਿ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਲਈ ਜਿਉਂਦੀ ਮਰ ਗਈ। ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਲਈ। ਮੁੜਕੇ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ।

ਉਹ ਜਦੋਂ ਤਿਆਰ ਹੋ ਕੇ ਆਈ ਤਾਂ ਗੁਰਜੀਤ ਸੌਂ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ। ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਉਲਝਣ 'ਚ ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਰੂਹ ਬੇ-ਲੋੜੇ ਭਾਰ ਹੇਠਾਂ ਦਬੀ ਪਈ ਸੀ। ਪੈਣ ਸਾਰ ਨੀਂਦ ਆ ਗਈ ਸੀ।

ਸ਼ਿੰਦਰ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਾਹਦੇ ਲਈ ਜਗਾਉਣੈ। ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਉਹਨੇ ਜੋ ਤੁਰਨ ਵੇਲੇ ਕਹਿਣਾ ਹੈ, ਓਹੀ ਦੱਸਣੈ। ਆਥਣੇ ਦੱਸ ਦੇਵੇਗੀ। ਇਹ ਸੋਚ ਕੇ ਉਹ ਟਿਫਨ ਲੈ ਕੇ ਸਕੂਲ ਚਲੀ ਗਈ। ਉਹਦੀ ਤੌਰ ਖਿਲਰ-ਖਿਲਰ ਜਾਂਦੀ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਲੰਬੀ ਬਿਮਾਰੀ ਤੋਂ ਉੱਠੀ ਹੋਵੇ।

ਗੁਰਜੀਤ ਦੀ ਬਾਰਾਂ ਕੁ ਵਜੇ ਅੱਖ ਖੁੱਲ੍ਹੀ।

ਉਹ ਉੱਠਿਆ ਤੇ ਕਾਹਲੀ ਨਾਲ ਨਹਾ ਕੇ ਕੱਪੜੇ ਪਾਏ, ਜਿਵੇਂ ਕਦੇ ਉਹ ਆਪਣਾ ਸਮਾਨ ਲੈ ਕੇ ਆਇਆ ਸੀ। ਓਵੇਂ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ 'ਤੇ ਲੱਦ ਲਿਆ। ਗੇਟ ਨੂੰ ਬਾਹਰੋਂ ਜਿੰਦਾ ਲਾ ਕੇ ਉਹ ਸਕੂਲ ਕੋਲ ਆਇਆ। ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਪਾਸੇ ਵਾਲੀ ਕੰਧ ਕੋਲ ਲਾ ਕੇ ਉਹਨੇ ਗੇਟ ਵਾਲੇ ਫੌਜੀ ਨੂੰ ਘਰ ਦੀ ਚਾਬੀ ਫੜਾਈ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਸ਼ਿੰਦਰ ਨੂੰ ਫੜਾ ਦੇਵੇ। ਕਹਿ ਦੇਵੇ ਕਿ ਉਹਨੂੰ ਸ਼ਹਿਰ ਗਏ ਨੂੰ ਕੁਵੇਲਾ ਹੋ ਸਕਦੈ।

ਗੁਰਜੀਤ ਸਕੂਲ ਤੋਂ ਮੁੱਖ ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਆਇਆ। ਅਗਲੇ ਚੌਕ 'ਚ ਆਇਆ ਤਾਂ ਇਕ ਰਾਹ ਉਹਦੇ ਨਾਨਕਿਆਂ ਨੂੰ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਦੂਜਾ ਰਾਹ 'ਚੋਂ ਕਾਫੀ ਅੱਗੇ ਜਾ ਕੇ ਉਹਦੇ ਪਿੰਡ ਨੂੰ ਰਾਹ ਪਾਟਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਉਹਨੇ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਪਟਿਆਲੇ ਵੱਲ ਮੋੜ ਲਿਆ।

21

ਜਦੋਂ ਉਹ ਨਾਨਕਿਆਂ ਦੇ ਘਰੋਂ ਆਇਆ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹਦੀ ਮਾਮੀ ਨੇ ਸਮਝਿਆ ਸੀ ਕਿ ਚੰਗਾ ਹੋਇਆ। ਜੂੜ ਵੱਢਿਆ ਗਿਆ। ਨਿੱਤ-ਨਿੱਤ ਦਾ ਕਲੇਸ਼ ਮੁੱਕਿਆ। ਮਰਿਆ ਸੱਪ ਗਲੋਂ ਲਿਹਾ।

ਉਹਨੂੰ ਆਏ ਨੂੰ ਚਾਰ ਕੁ ਦਿਨ ਹੋਏ ਸੀ। ਦਲਵੀਰ ਨੇ ਇਕ ਦਿਨ ਬੈਠਕ ਨੂੰ ਲੱਗਿਆ ਬਾਹਰਲਾ ਜਿੰਦਾ ਭੰਨ ਲਿਆ ਸੀ ਤੇ ਬੀਹੀ ਵਾਲੇ ਪਾਸਿਓਂ ਅੰਦਰੋਂ ਪੱਕੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਜਿੰਦਾ ਲਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਵਿਹੜੇ ਵਾਲਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਉਹਨੇ ਆਪਣਾ ਡਬਲ-ਬੈੱਡ ਚੁਬਾਰੇ 'ਚੋਂ ਲਾਹ ਕੇ ਅੰਦਰ ਲਾ ਲਿਆ ਸੀ।

ਅਲਮਾਰੀ ਦਾ ਜਿੰਦਾ ਵੀ ਤੋੜ ਲਿਆ ਸੀ ਤੇ ਅੰਦਰ ਪਿਆ ਸਾਰਾ

ਕੁੱਝ ਚੁੱਕ ਕੇ ਇੱਧਰ-ਉੱਧਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਹਦੀ ਇਕ ਵੀ ਚੀਜ਼ ਬੈਠਕ 'ਚ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤੀ। ਕੋਈ ਪੁਰਾਣੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤੀ। ਜਿਉਂਦੇ ਜੀਅ ਉਹਨੂੰ ਮਰਿਆ ਸਮਝ ਲਿਆ ਸੀ।

ਇਹ ਸਾਰਾ ਕੁੱਝ ਦਲਵੀਰ ਨੇ ਲਾਲੀ ਦੇ ਕਹੇ ਤੋਂ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਉਹਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਆ ਕੇ ਪੰਜ ਤਿੰਨ ਕਰੋ, ਬੋਲੀਂ ਨਾ। ਚੁੱਪ ਕਰਕੇ ਥਾਣੇ ਜਾ ਵੜੀ। ਥਾਣੇ 'ਚ ਆਪਣੇ ਬੰਦਿਆਂ ਤੋਂ ਅਖਵਾ ਦਿਆਂਗੇ ਕਿ ਬੈਠਕ ਤੂੰ ਪਾਈ ਐ। ਲੋੜ ਪਈ ਕਿਸੇ ਮਿਸਤਰੀ ਨੂੰ ਖੜ੍ਹਾ ਕਰ ਦਿਆਂਗੇ।

ਜਦੋਂ ਜਿੰਦਾ ਭੰਨ ਕੇ ਉਹਨੇ ਲਾਲੀ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹਦੀ ਹਿੱਕ ਠਰ ਗਈ ਸੀ ਪਰ ਪੂਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਠਰੀ। ਉਹ ਉਹਨੂੰ ਬੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਰਬਾਦ ਹੋਏ ਨੂੰ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਪਰ ਆਪ ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਲੜੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਚੋਣ ਉਹਨੂੰ ਖੁੱਲ੍ਹ ਕੇ ਬੋਲਣ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿੰਦੀ। ਕੁੱਝ ਕਰਨਾ ਕਰਾਉਣਾ ਤਾਂ ਦੂਰ ਦੀ ਗੱਲ ਸੀ।

ਦਲਵੀਰ ਦਾ 'ਕੰਮ' ਵਧੀਆ ਚੱਲ ਪਿਆ ਸੀ।

ਜਸਵੀਰ ਦਾ ਉਹਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਹੱਥ ਸੀ। ਅਕਾਲੀ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਆ ਗਈ ਸੀ। ਜਸਵੀਰ ਦੀਆਂ ਦਸੇ ਉਂਗਲਾਂ ਘਿਉ 'ਚ ਸਨ। ਬਾਹਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਅਜੇ ਉਹਦਾ ਤਾਇਆ ਸਰਪੰਚ ਸੀ ਪਰ ਉਹਦੀ ਵੁੱਕਤ ਘਟ ਗਈ ਸੀ। ਜਸਵੀਰ ਪਿੰਡ 'ਚ ਸਰਪੰਚ ਵਾਂਗ ਹੀ ਵਿਚਰਦਾ ਸੀ।

ਉਹ ਬਾਹਰ ਆਉਣ-ਜਾਣ ਵੇਲੇ ਮਾਵਾ ਲੱਗਿਆ ਕੁੜਤਾ ਪਜਾਮਾ ਪਾਉਂਦਾ। ਉਹਦੇ ਕੁੜਤੇ ਦੀ ਆਕੜੀ ਹੋਈ ਝੋਲੀ 'ਚੋਂ ਲੱਗਦਾ, ਜਿਵੇਂ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਹਿੱਸੇ ਆਈ ਆਕੜ ਜਾਂ ਧੌਂਸ ਝੋਲੀ 'ਚ ਆ ਪਈ ਹੋਵੇ। ਝੋਲੀ ਬੈਠਣ ਵੇਲੇ ਵੀ ਵਟਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਖਾਂਦੀ। ਹਰ ਵੇਲੇ ਅੱਡੀ ਰਹਿੰਦੀ। ਨੱਕ ਦੀ ਕਹੂੰਬਲ ਵੀ ਹਰ ਵੇਲੇ ਚੜ੍ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ, ਜਿਵੇਂ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ 'ਚੋਂ ਮੁਸਕ ਮਾਰਦਾ ਹੋਵੇ। ਹਰ ਵੇਲੇ ਮੋਬਾਈਲ ਉਹਦੇ ਹੱਥ 'ਚ ਰਹਿੰਦਾ।

ਦਲਵੀਰ ਨੇ ਪਿੰਡ 'ਚ ਇਕੱਲੀ-ਦੁਕੱਲੀ ਬੋਤਲ ਦੇਣੀ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਤੇ ਘਰੇ ਆਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਹ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਤੱਕ ਘਰੇ ਪਿਆ ਰਹਿੰਦਾ। ਮੋਬਾਈਲ 'ਤੇ ਅਲਾਰਮ ਲਾਇਆ ਹੁੰਦਾ। ਸਹੀ ਬਾਰਾਂ ਵਜੇ ਉਹ ਉਠਦਾ। ਲੋਈ ਦੀ ਬੁੱਕਲ ਮਾਰ ਕੇ ਉਹ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ 'ਤੇ ਸਟੇਡੀਅਮ 'ਚ ਆ ਜਾਂਦਾ।

ਸਟੇਡੀਅਮ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ ਬਾਹਰਲੀ ਕੰਧ ਤੇ ਸਟੇਡੀਅਮ ਦੇ ਛੱਡੇ ਮੋਘਿਆਂ 'ਚ ਲੱਕੜਾਂ ਪਾ ਕੇ ਗੁੱਡੂ ਤੇ ਫੀਨੇ ਨੇ ਝੁੰਬੀ ਪਾਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਉੱਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੜਕਾਂ 'ਤੇ ਲਾਏ ਹੋਲਡਿੰਗਾਂ ਤੋਂ ਬੈਨਰ ਲਾਹ ਕੇ ਛੱਤ ਪਾ ਲਈ ਸੀ ਤੇ ਪਾਸਿਆਂ 'ਤੇ ਠੰਢ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਵੀ ਬੈਨਰ ਲਮਕਾਏ ਹੋਏ ਸਨ।

ਫੀਨਾ ਘਰੋਂ ਕੱਢਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਗੁੱਡੂ ਦੀ ਮਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਭਾਂਡੇ

ਮਾਂਜਦੀ-ਮਾਂਜਦੀ ਮੁੱਕ ਗਈ ਸੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਉਹਨੇ ਘਰ ਗਹਿਣੇ ਕੀਤਾ। ਫੇਰ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਵੇਚ ਦਿੱਤਾ। ਅੰਤ ਉਹ ਸਟੇਡੀਅਮ ਦੇ ਗਲ਼ ਆ ਲੱਗਿਆ ਸੀ। ਫੀਨਾ ਵੀ ਉਹਦੇ ਵਰਗਾ ਹੀ ਸੀ।

ਪਰ ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਉਹ ਦਲਵੀਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਲੜ ਲਾਏ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਕਲੇਸ਼ ਕੱਟੇ ਗਏ ਸਮਝਦੇ ਸੀ। ਦਲਵੀਰ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਚੋਂ ਰਾਤ ਨੂੰ ਇਕ ਜਣੇ ਨੂੰ ਉਠਾਉਂਦਾ। ਉਹਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਕੈਪਸੂਲ ਤੇ ਗੋਲੀਆਂ ਦਿੰਦਾ। ਉਹ ਰਬੜ ਦੀ ਬੋਤਲ 'ਚੋਂ ਪਾਣੀ ਕੱਢ ਕੇ ਫੱਕਾ ਮਾਰਦੇ ਤੇ ਦਲਵੀਰ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ, “ਚੱਲ ਬਾਈ! ਜਿੱਥੇ ਚੱਲਣੈ।”

ਦਲਵੀਰ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਚੋਂ ਇਕ ਨੂੰ ਨਾਲ਼ ਲੈ ਕੇ ਜਸਵੀਰ ਦੇ ਖੇਤ ਆਉਂਦਾ। ਜਿੱਥੇ ਜਸਵੀਰ ਨੇ ਇਕ ਬੰਦਾ ਛੱਡਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਹਤੋਂ ਜਿੰਨੀ ਦੇਸੀ ਸ਼ਰਾਬ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ, ਉਹ ਪਿੱਠੂ ਬੈਗਾਂ 'ਚ ਪਾ ਲੈਂਦੇ। ਜੇ ਵੱਧ ਸਪਲਾਈ ਹੁੰਦੀ, ਰੇਹ ਵਾਲ਼ੀ ਬੋਰੀ 'ਚ ਪਾ ਕੇ ਮਗਰ ਬੈਠਾ ਫੀਨਾ ਜਾਂ ਗੁੱਡੂ ਵਿਚਾਲੇ ਫੜ ਕੇ ਬਹਿ ਜਾਂਦਾ। ਜੇ ਫੇਰ ਵੀ ਆਰਡਰ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੁੰਦਾ, ਉਹ ਇਕ ਬੈਗ ਸੀਟ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਸਟੀਲ ਦੀ ਸਪੋਰਟ ਨਾਲ਼ ਬੰਨ੍ਹ ਲੈਂਦੇ।

ਦਲਵੀਰ ਪੈਰਾਂ ਸਿਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਜਿਹੜੇ ਪੈਸੇ ਉਹਨੇ ਠੱਗੀ ਵੱਜਣ ਵੇਲੇ ਏਜੰਟ 'ਤੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਦੁਆਬੀਆਂ ਤੋਂ ਲਏ ਸੀ ਜਾਂ ਜਿਹੜਾ ਇੱਕਾ-ਦੁੱਕਾ ਪ੍ਰਨੋਟ ਉਹਦੇ ਪਿਉ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭਰਵਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਉਹ ਪੈਸੇ ਦੇ ਕੇ ਪੜਵਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਹੁਣ ਉਹਦੀ ਅੱਖ ਜਿਹੜੇ ਦੋ ਕਿੱਲੇ ਦੁਆਬੀਆਂ ਕੋਲ਼ ਗਹਿਣੇ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਟਿਕੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਅੱਧ-ਪਚੱਧ ਪੈਸੇ ਉਹ ਹੱਥ ਹੇਠ ਕਰੀ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਬਾਕੀ ਦੇ ਇਕੱਠੇ ਕਰਨ ਲਈ ਤਰਲੋ-ਮੱਛੀ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਘਰੇ ਵੀ ਉਹਨੇ ਥੋੜ੍ਹਾ-ਬਹੁਤਾ ਕੰਮ ਕਰਵਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਗੁੱਡੂ ਤੇ ਫੀਨਾ ਉਹਦਾ ਅਹਿਸਾਨ ਮੰਨਦੇ ਸੀ, ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਜਸਵੀਰ ਦਾ ਅਹਿਸਾਨ ਮੰਨਦਾ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਗੱਲੋਂ ਵੀ ਬਾਹਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਂਦਾ।

ਦਲਵੀਰ ਦਾ ਕੰਮ ਕਾਫ਼ੀ ਵਧ ਗਿਆ ਸੀ।

ਉਹ ਦਿਨ-ਬ-ਦਿਨ ਸੌਖਾ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਹੋਰ ਸੌਖਾ ਹੋਣ ਲਈ ਹੱਥ-ਪੈਰ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕਈ ਵਾਰ ਦਿਨੇ ਵੀ ਪਿੱਠੂ ਬੈਗ 'ਚ ਬੋਤਲਾਂ ਪਾ ਕੇ ਦੂਰ-ਨੇੜੇ ਫੜਾ ਆਉਂਦਾ। ਦੂਰ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ 'ਚ ਵੀ ਉਹ ਮਾਰ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ।

ਰਾਹ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਛੱਤ੍ਰਪੇ ਮਾਰਦਾ ਫਿਰਦਾ। ਦਿਲ 'ਚ ਗੱਲ ਆਉਂਦੀ ਕਿ ਇਕ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਗੁੱਡੂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਦੇਵੇ। ਕੰਮ ਵਧਾ ਲਵੇ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਇਹਦੇ ਬਾਰੇ ਫੀਨੇ ਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ, “ਨਾ...ਨਾ... ਬਾਈ, ਇਹ ਕੰਮ ਭੁੱਲ ਕੇ ਵੀ ਨਾ ਕਰੀ। ਜੇ ਉਹਦੇ ਸੌ ਦੋ ਸੌ ਹੱਥ ਲੱਗ ਜੇ ਉਹ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਨੂੰ ਭਾਲ਼ਿਆ ਥਿਆਉਂਦਾ। ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਲੈ ਕੇ ਉਹ

ਰੋਹੀਏਂ ਚੜ੍ਹ ਜੂ। ਓਦੋਂ ਮੁਝੁ ਜਿੱਦੋਂ ਆਵਦੇ ਘਰ ਵਾਂਗੂ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਵੀ ਛਕ ਲਿਆ। ਨਾ ਮੇਰਾ ਬਾਈ ਇਹ ਕੰਮ ਨਾ ਕਰੀਂ। ਦੇਖੀਂ ਕਿਤੇ ਆਪਣੇ ਗਲ ਵਾਸਤੇ ਵੇੜ ਵੱਟ ਲੇਂ।”

ਠੇਕੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਉਹਦੀ ਵੇਚੀ ਜਾਂਦੀ ਸ਼ਰਾਬ ਦਾ ਪਤਾ ਸੀ। ਪਰ ਉਹ ਜਸਵੀਰ ਕਰਕੇ ਬੋਲਦੇ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਦੂਜੀ ਗੱਲ ਦਲਵੀਰ ਦੀ ਦੂਰ ਤੱਕ ਕੀਤੀ ਮਾਰ ਹੋਰਾਂ ਠੇਕੇਦਾਰਾਂ ਦੇ ਗਲ ਅੰਗੂਠਾ ਦਿੰਦੀ ਸੀ।

ਪਰ ਕਾਂਗਰਸ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਬਣਨ ਪਿੱਛੋਂ ਸਰਕਾਰ ਆਪਣੇ ਵਾਅਦੇ ਮੁਤਾਬਿਕ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਵਿਕਰੀ 'ਤੇ 'ਰੋਕ' ਲਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਥਾਂ-ਥਾਂ ਤੋਂ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲਾਂ 'ਤੇ ਗੈਸ 'ਤੇ ਚੱਲਣ ਵਾਲੀਆਂ ਮਰੂਤੀਆਂ 'ਤੇ ਸ਼ਰਾਬ ਵੇਚਣ ਵਾਲੇ ਫੜ-ਫੜ ਕੇ ਅੰਦਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸੀ।

ਪੁਲਸ ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਧਾ ਰਹੀ ਸੀ।

ਪੈਸੇ ਕਮਾਉਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਹੁਣ ਵੱਧੋ-ਵੱਧ ਕੇਸ ਪਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਵੱਡੇ ਅਫਸਰ ਨੂੰ ਦੱਸਣੇ ਪੁਲਸ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕੰਮ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ। ਹੇਠਲੀ ਰਿਪੋਰਟ ਰੋਜ਼ ਉੱਤੇ ਤੱਕ ਜਾਂਦੀ ਤੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤਰੀ ਆਪਣੇ ਭਾਸ਼ਨ 'ਚ ਜੇਲ੍ਹ ਭੇਜੇ ਗਏ ਨਸ਼ੇ ਦੇ ਸੰਦਾਗਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਪੰਜਾਬ 'ਚ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਵੱਡੇ ਸਰਕਾਰੀ ਸਮਾਗਮਾਂ 'ਚ ਦੱਸਦਾ ਸੀ।

ਪਰ ਜਦੋਂ ਲੋਕ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਫੜੇ ਗਏ ਨਸ਼ਾ ਤਸਕਰਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖਦੇ ਤਾਂ ਹੱਸੇ ਬਿਨਾਂ ਨਾ ਰਹਿ ਸਕਦੇ। ਸੱਥਾਂ 'ਚ ਗੱਲ ਚਲਦੀ ਕਿ ਨਾਗਾਂ ਦੀ ਬਜਾਏ ਸਪੋਲੀਏ ਫੜੇ ਜਾ ਰਹੇ ਨੇ। ਫੜੀ ਸ਼ਰਾਬ ਦੇ ਨਾਲ ਸੌ-ਪੰਜਾਹ ਨਸ਼ੀਲੇ ਕੈਪਸੂਲ ਜਾਂ ਗੋਲੀਆਂ ਦੇ ਪੱਤੇ ਪਾ ਕੇ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਭਰੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਸੀ।

ਦਰਖਤਾਂ ਦੇ ਪੱਤੇ ਛਾਂਗੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸੀ। ਪਤਾਲਾਂ 'ਚ ਲੱਗੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਵਾਲੇ ਦਰਖਤ ਓਵੇਂ ਝੂਲ ਰਹੇ ਸੀ। ਬਿਨਾਂ ਰੋਕ ਟੋਕ। ਕਮਾਊ ਪੁੱਤਾਂ ਦੇ ਕੌਣ ਗਲ ਅੰਗੂਠਾ ਦਿੰਦੇ।

ਇਕ ਦਿਨ ਰਾਤ ਨੂੰ ਦਲਵੀਰ ਤੇ ਗੁੱਡੂ ਨੇ ਸ਼ਰਾਬ ਦੇਣ ਗਏ ਪਰ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਹੱਥ ਲੱਗ ਗਏ। ਪਿੰਡ ਆਲੇ ਸੂਏ 'ਤੇ ਪੁਲਸ ਨੇ ਨਾਕਾ ਲਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਨੇੜੇ ਆਏ ਤਾਂ ਖਤਾਨਾਂ 'ਚੋਂ ਨਿੱਕਲ ਕੇ ਪੁਲਸ ਵਾਲੇ ਸੜਕ 'ਤੇ ਆ ਕੇ ਬੈਟਰੀਆਂ ਮਾਰਨ ਲੱਗ ਪਏ।

ਦਲਵੀਰ ਨੇ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਰੋਕ ਲਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਾਸੇ ਖੜਾਈ ਜਿਪਸੀ 'ਚ ਬਿਠਾਇਆ ਤੇ ਬਿਨਾਂ ਕੁੱਝ ਕਿਹਾ ਥਾਣੇ ਲੈ ਆਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਇਕ ਹੋਮ ਗਾਰਡੀਆ ਚਲਾ ਕੇ ਥਾਣੇ ਲੈ ਆਇਆ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੱਜ ਆਉਣ ਦਾ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਫੜਾਏ ਤਾਂ ਕਿਸਨੇ ਫੜਾਏ? ਦਲਵੀਰ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ ਪਰ ਉਹਨੂੰ

ਇਹ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਨਵੇਂ ਆਏ ਥਾਣੇਦਾਰ ਨੇ ਉਤਲੇ ਦਬਾਅ ਕਾਰਨ ਜਸਵੀਰ ਤੋਂ ਤਿੰਨ-ਚਾਰ ਕੇਸ ਮੰਗੇ ਸੀ। ਉਹਨੇ ਦੋ-ਤਿੰਨ ਗੁਆਂਢੀ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਸ਼ਰਾਬ ਲਿਜਾਣ ਵਾਲੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਤੇ ਚੌਥਾ ਨਾਂਅ ਦਲਵੀਰ ਦਾ ਲੈ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਜਸਵੀਰ ਨੂੰ ਕਈ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦਾ ਲੱਗ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਜਿਵੇਂ ਪੈਰਾਂ ਸਿਰ ਹੋਈ ਜਾਂਦੇ, ਕਿਤੇ ਸਿੱਧਾ 'ਮਾਲ' ਨਾ ਮੰਗਵਾਉਣ ਲੱਗ ਪਵੇ। ਦਲਵੀਰ ਨੂੰ ਉਹ ਥਾਂ-ਸਿਰ ਰੱਖਣ ਲਈ ਸੋਚਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ ਤੇ ਹੁਣ ਇਹ ਮੌਕਾ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਉਹਦੇ ਹੱਥ ਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਕੋਈ ਵਿਧ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਈ। ਥਾਣੇਦਾਰ ਵੱਖਰਾ ਖੁਸ਼ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ।

ਉਸੇ ਰਾਤ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਤਿੰਨ-ਚਾਰ ਥਾਵਾਂ ਤੋਂ ਸ਼ਰਾਬ ਸਮੇਤ ਮੁੰਡੇ ਫੜੇ ਸੀ। ਇਕ ਨੂੰ ਹਲਕੇ ਦੇ ਐੱਮ.ਐੱਲ.ਏ. ਨੇ ਛੁਡਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਇਕ ਪੈਸੇ ਦੇ ਕੇ ਛੁੱਟ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਕ ਨੇ ਥੋੜ੍ਹੇ ਬਹੁਤੇ ਪੈਸੇ ਦੇ ਕੇ ਆਪਣੇ ਨੌਕਰ 'ਤੇ ਕੇਸ ਪਵਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਦਲਵੀਰ ਤੋਂ ਛੱਤੀ ਬੋਤਲਾਂ ਫੜੀਆਂ ਸੀ ਪਰ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਪੰਜ ਡੱਬੇ ਪਾ ਕੇ ਸ਼ਰਾਬ ਦੀ ਬਰਾਮਦਗੀ ਭਾਰੀ ਕਰ ਲਈ ਸੀ।

ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਵਾਲਾਤ 'ਚ ਤਾੜ ਦਿੱਤਾ।

ਤੜਕੇ ਆ ਕੇ ਹੌਲਦਾਰ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਹੁਣ ਦੱਸੋ ਤੁਸੀਂ ਕਿਵੇਂ ਕਰਨੈ? ਜੇ ਤਾਂ ਕੁੱਟ ਖਾਣੀ ਐਂ ਤਾਂ ਬਾਹਰ ਆ ਜੋ। ਨਹੀਂ ਖਾਣੀ ਤਾਂ ਪੰਜ ਡੱਬੇ ਪਾਵਾਂਗੇ। ਜ਼ਮਾਨਤ ਥੋਡੀ ਦੋਵਾਂ 'ਚੋਂ ਹੋ ਜੂ। ਨਾਲੇ ਥੋੜ੍ਹੀ ਬਹੁਤੀ ਪੈਸਿਆਂ ਦੀ ਰਿਕਬਰੀ ਵੀ ਕਰਵਾਓ।”

ਗੁੱਛੂ ਨਹੀਂ ਬੋਲਿਆ।

ਉਹ ਕੁੱਟ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਸੀ। ਉਹਨੂੰ ਸਭ ਕੁੱਝ ਮਨਜ਼ੂਰ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਬਾਰੇ ਉਹ ਬਹੁਤਾ ਸੋਚਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਰ ਜੇਲ੍ਹ ਜਾਣ ਤੋਂ ਡਰਦਾ ਸੀ। ਅੰਦਰ ਨਸ਼ੇ ਪੱਤਾ ਨਾ ਮਿਲਣ ਦੇ ਡਰੋਂ ਉਹ ਦਲਵੀਰ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ, “ਜਿਵੇਂ ਪੁਲਸ ਆਲੇ ਕਹੀ ਜਾਂਦੇ ਐ। ਸੱਤ ਕਰਕੇ ਮੰਨੀ ਚੱਲ। ਕੇਰਾਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਦਾ ਹੋ। ਇਹ ਕੁੱਟਣ ਬਹਿ ਗਏ ਰੂਆ ਵਾਂਗ ਪਿੰਡਾ ਦੇਣਗੇ। ਤਿੰਨ-ਚਾਰ ਮਹੀਨੇ ਪੱਟੇ ਤਾਬ ਨੂੰ ਆਉਣੇ।”

ਜਿਹੜੇ ਪੁਲਸ ਵਾਲੇ ਨੇ ਰਾਤ ਦਲਵੀਰ ਦੀ ਜਾਮਾ ਤਲਾਸ਼ੀ ਲਈ ਸੀ ਤੇ ਜੇਬ 'ਚੋਂ ਨਿਕਲਿਆ ਪੈਸਾ ਟਕਾ ਹੱਥ ਹੇਠ ਕਰਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਦਲਵੀਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ, “ਬਾਈ ਜੀ! ਪੈਸੇ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਦੇਵਾਂ। ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਆਲੇ ਜਸਵੀਰ ਨੂੰ ਫੌਨ ਕਰ ਦੇ।”

“ਸਾਲਾ ਜਸਵੀਰ ਦਾ।” ਕਹਿ ਕੇ ਹੌਲਦਾਰ ਨੇ ਉਹਦੇ ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਥੱਪੜ ਮਾਰਿਆ ਸੀ। ਅੱਗੇ ਉਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਬੋਲਿਆ। ਦਲਵੀਰ ਗੱਲ ਜਸਵੀਰ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਕੇ ਜਸਵੀਰ 'ਤੇ ਮੁਕਦੀ ਸਮਝਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਅੱਜ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜਸਵੀਰ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਵੀ ਬਹੁਤ ਕੁੱਝ ਹੈ। ਸ਼ਰਾਬ ਫੜਨ ਵੇਲੇ ਵੀ ਥਾਣੇਦਾਰ

ਨੂੰ ਉਹਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ, “ਦੇਖ ਲਓ ਜੀ! ਇਹ ਜਸਵੀਰ ਦੀ ਦਾਰੂ ਐ।”

“ਜਸਵੀਰ ਸਾਲਿਆ ਡੀ. ਸੀ. ਲੱਗਿਐ। ਵੀਹ ਫਿਰਦੇ ਐ ਉਹਦੇ ਵਰਗੇ। ਤੁਸੀਂ ਥਾਣੇ ਚੱਲੋ ਫੇਰ ਵੇਖਦੇ ਆਂ ਕੀ ਕਰਨੈਂ ਬੋਝਾ। ਭੈਣ ਦੇਣੇ ਨਾ ਹੋਣ ਤਾਂ।”

ਥਾਣੇਦਾਰ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਦਲਵੀਰ ਦੇ ਨਾਲ ਦਾ ਟੁੱਕ ਟੇਰ ਐ। ਉਹਦੇ ‘ਚੋਂ ਕੱਢਣ ਪਾਉਣ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ। ਦਲਵੀਰ ਤੋਂ ਉਹ ਇਕੱਲੀ-ਇਕੱਲੀ ਗੱਲ ਪੁੱਛਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਕਦੋਂ ਦੀ ਬਲੈਕ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਬਲੈਕ ‘ਚੋਂ ਬਚੇ ਪੈਸਿਆਂ ਨਾਲ ਕੀ-ਕੀ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਕੀ-ਕੀ ਲਿਆ ਹੈ। ਕਿਹੜੇ-ਕਿਹੜੇ ਬੈਂਕ ‘ਚ ਕਿੰਨੇ-ਕਿੰਨੇ ਪੈਸੇ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਾਏ ਨੇ।”

ਦਲਵੀਰ ਨੇ ਕੁੱਟ ਤੋਂ ਡਰਦੇ ਮਾਰੇ ਨੇ ਸਭ ਕੁਝ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਪਰ ਥਾਣੇਦਾਰ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ, ਘੱਟੋ-ਘੱਟ ਇਕ ਲੱਖ ਦੇ। ਤੇਰੇ ‘ਤੇ ਰਿਕਬਰੀ ਪਾਉਣੀ ਐਂ। ਇਕ ਲੱਖ ਦਾ ਨਾਂ ਸੁਣਕੇ ਦਲਵੀਰ ਕੰਬ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਉਹਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪੈਸੇ ਉਹਦੇ ਕੋਲ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਥਾਣੇਦਾਰ ਨੇ ਉਹਦੇ ਮੂੰਹ ‘ਤੇ ਥੱਪੜ ਮਾਰਿਆ, “ਭੈਣ ਦਿਆ ਯਾਰਾ! ਕਰਨੀਆਂ ਬਲੈਕਾਂ। ਸਾਲਾ ਕਹਿੰਦਾ ਮੇਰੇ ਕੋਲੇ ਪੈਸੇ ਨਹੀਂ। ਹੋਰ ਸਾਲਿਆ ਪੈਸੇ ਤੇਰੀ ਭੈਣ ਦੇ ਯਾਰ ਕੋਲੇ ਨੇ। ਸ਼ਰਾਬ ਤੂੰ ਵੇਚੇਂ, ਪੈਸੇ ਹੋ ਨਹੀਂ। ਪੈਸੇ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਹੱਥਾਂ ‘ਚੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਛੱਡੂੰ? ਕੁੜੀ ਦਾ ਯਾਰ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਭੈਣ ਦਾ ਰੱਖੜ।”

ਉਹ ਗਾਲਾਂ ਵੀ ਕੱਢੀ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਤੇ ਲਗਾਤਾਰ ਥੱਪੜ ਵੀ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਦਲਵੀਰ ਪਿੱਛੇ ਹਟ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਪਿੱਛੇ ਹਟਣੋਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹਟ ਰਿਹਾ ਤੇ ਥਾਣੇਦਾਰ ਥੱਪੜ ਮਾਰਨੋਂ। ਜਦੋਂ ਉਹਨੇ ਅਖੀਰਲਾ ਥੱਪੜ ਮਾਰਿਆ ਤਾਂ ਦਲਵੀਰ ਦਾ ਸਿਰ ਥਾਣੇ ਦੇ ਵਿਹੜੇ ਦੀ ਬਾਹਰਲੀ ਕੰਧ ‘ਚ ਜਾ ਵੱਜਿਆ। ਉਹ ਧਰਤੀ ‘ਤੇ ਜਾ ਡਿੱਗਿਆ। ਉਹ, “ਮਰ ਗਿਆ ਓਏ” ਕਹਿਣ ਲੱਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਇਕੱਲਾ ‘ਮਰ ਗਿਆ’ ਕਹਿ ਕੇ ਹੀ ਉਹਦੀ ਜ਼ੁਬਾਨ ਬੰਦ ਹੋ ਗਈ। ਇਹ ‘ਮਰ ਗਿਆ’ ਸ਼ਬਦ ਉਹਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਆਖੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਆਖਰੀ ਸ਼ਬਦ ਹੋ ਨਿਬੜੇ।

ਥਾਣੇ ‘ਚ ਇਕਦਮ ਸੋਗ ਪੈ ਗਿਆ।

ਉਹਦੀ ਨਬਜ਼ ਟੋਹ ਕੇ ਵੇਖੀ। ਥਾਣੇਂ ਖੜ੍ਹ ਗਈ ਸੀ। ਪਹਿਰੇ ‘ਤੇ ਖੜ੍ਹੇ ਸਿਪਾਹੀ ਨੇ ਗੇਟ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਹਸਪਤਾਲ ‘ਚ ਲਿਜਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਈ।

ਪੰਦਰਾਂ-ਵੀਹਾਂ ਮਿੰਟਾਂ ਬਾਅਦ ਥਾਣੇਦਾਰ ਨੇ ਆਪਣਾ ਬਚਾਅ ਕਰ ਲਿਆ। ਆਪਣੇ ਵੱਲੋਂ ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਦਲਵੀਰ ਸਿੰਘ ਉਰਫ ਦੱਲੀ ਨੂੰ ਪਿਸ਼ਾਬ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਹਵਾਲਾਤ ‘ਚੋਂ ਕੱਢਿਆ ਸੀ। ਉਹਨੇ ਕੰਧ ਟੱਪ ਕੇ ਭੱਜਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਤੇ ਜਦੋਂ ਕੰਧ ਨਾ ਟੱਪੀ ਗਈ ਤਾਂ ਉਹਦਾ ਸਿਰ ਧਰਤੀ ‘ਤੇ ਆ ਵੱਜਿਆ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਉਹਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ।

ਜਸਵੀਰ ਨੇ ਹੀ ਦਲਵੀਰ ਦੀ ਮੌਤ ਬਾਰੇ ਉਹਦੇ ਮਾਂ-ਪਿਉ ਨੂੰ ਘਰੇ ਆ ਕੇ ਦੱਸਿਆ ਤਾਂ ਇਕਦਮ ਘਰ 'ਚ ਰੋਣ-ਪਿੱਟਣ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਹ ਦਲਵੀਰ ਦੇ ਮਾਂ-ਪਿਉ ਨੂੰ ਥਾਣੇ ਜਾਣ ਲਈ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰੇ ਰੋਣ-ਪਿੱਟਣ ਸੁਣ ਕੇ ਆਂਢ-ਗੁਆਂਢ ਦੇ ਖਾਸੇ ਬੰਦੇ-ਬੁੜੀਆਂ ਆ ਗਏ।

ਆਏ ਬੰਦਿਆਂ 'ਚ ਕਿਸਾਨ ਯੂਨੀਅਨ ਵਾਲਾ ਬਲਵੀਰ ਸਿੰਘ ਵੀ ਸੀ। ਉਹਨੇ ਗੱਲ ਸਮਝ ਕੇ ਦਲਵੀਰ ਦੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਨੂੰ ਜਸਵੀਰ ਨਾਲ ਜਾਣੋ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਕਿਹਾ, “ਆਪਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੜਤਾਲ ਕਰਦੇ ਆਂ ਕਿ ਦਲਵੀਰ ਮਰਿਆ ਕਿਵੇਂ ਐਂ? ਫੇਰ ਚੱਲਾਂਗੇ।” ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਉਹ ਪਾਸੇ ਜਾ ਕੇ ਆਪਣੀ ਯੂਨੀਅਨ ਦੇ ਵੱਡੇ ਆਗੂਆਂ ਨੂੰ ਫੋਨ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ।

ਜਸਵੀਰ ਗੱਲ ਤਾੜ ਗਿਆ ਤੇ ਯੂਨੀਅਨ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਖਿਸਕ ਆਇਆ। ਉਹ ਚੰਗੇ ਬੰਦਿਆਂ 'ਚ ਖੜ੍ਹ ਕੇ ਗੱਲ ਕਰਨ ਜੋਗਰਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਹੁਣ ਤੱਕ ਉਹਦੇ ਓਹਲੇ ਤੇ ਹਨ੍ਹੇਰੇ ਰਾਸ ਆਏ ਸੀ। ਇਹ ਚਿੱਟਾ ਦਿਨ ਸੀ। ਉਹਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਬਲਵੀਰ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਉਹਦੀ ਫਾਲ ਨਹੀਂ ਪੁੱਗਣੀ।

ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਕਿਸਾਨ ਯੂਨੀਅਨ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਦੇ ਦਬਾਅ ਹੇਠ ਦਲਵੀਰ ਦੀ ਲੋਥ ਦੇਣੀ ਪਈ ਤੇ ਗੁੱਡੂ ਨੂੰ ਵੀ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ। ਡਰਾਇਆ ਭਾਵੇਂ ਗੁੱਡੂ ਨੂੰ ਵੀ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਕਿਸਾਨ ਯੂਨੀਅਨ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਨੇ ਉਹਤੋਂ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਪੁੱਛ ਲਈ ਸੀ ਤੇ ਰੋਸ ਵਜੋਂ ਪਿੰਡ ਵਾਲੀ ਸੜਕ 'ਤੇ ਆਵਾਜਾਈ ਜਾਮ ਕਰ ਦਿੱਤੀ।

ਦਲਵੀਰ ਦੀ ਲਾਸ਼ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੜਕ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਮੰਜੇ 'ਤੇ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਚਾਰੇ ਪਾਵਿਆਂ ਹੇਠ ਸਟੀਲ ਦੀਆਂ ਕੋਲੀਆਂ 'ਚ ਸਰ੍ਹੋਂ ਦੇ ਤੇਲ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤਾਂ ਕਿ ਕੀੜੀਆਂ ਲਾਸ਼ 'ਤੇ ਨਾ ਚੜ੍ਹਨ। ਤੇਲ ਗਾਹੜਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਕੀੜੀਆਂ ਤੈਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਕਦੀਆਂ। ਮੰਜੇ ਕੋਲ ਦਲਵੀਰ ਦੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਤੇ ਘਰਵਾਲੀ ਹਾਲੋਂ ਬੇ-ਹਾਲ ਹੋਏ ਬੈਠੇ ਸੀ। ਰੋ-ਰੋ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਸੁੱਜ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਅਣਹੋਣੀ ਵਾਪਰ ਗਈ ਸੀ।

ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਹਿਰਾਸਤ 'ਚ ਮਰੇ ਦਲਵੀਰ ਦੀ ਗੱਲ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ 'ਚ ਫੈਲ ਗਈ ਸੀ। ਪਲੋ-ਪਲ ਇਕੱਠ ਵਧ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸ਼ੋਸਲ ਮੀਡੀਏ ਦੇ ਗਰੁੱਪਾਂ 'ਚ ਵੀ ਇਸ ਅਣਹੋਣੀ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਪੈ ਗਈ ਸੀ। ਕਈ ਸਥਾਨਕ ਚੈਨਲਾਂ ਨੇ ਰੋਸ ਧਰਨੇ ਨੂੰ ਲਾਈਵ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਪਲੋ ਪਲ ਰੋਸ ਧਰਨੇ 'ਚ ਆਈ ਤਬਦੀਲੀ ਬਾਰੇ ਦੱਸਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਵੱਡੇ ਚੈਨਲਾਂ ਵਾਲੇ ਵੀ ਆ ਗਏ ਸੀ।

ਅਖਬਾਰਾਂ ਦੇ ਪੱਤਰਕਾਰ ਵੀ ਸ਼ਹਿਰ ਨੇੜੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਆ ਗਏ ਸੀ। ਗੁੱਡੂ ਮੌਕੇ ਦਾ ਗਵਾਹ ਸੀ। ਉਹ ਤੋਂ ਹਰ ਚੈਨਲ ਵਾਲਾ ਥਾਣੇ 'ਚ ਗੱਲ ਕਿਵੇਂ ਵਾਪਰੀ। ਦਲਵੀਰ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਕਿਵੇਂ, ਪੁੱਛ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਦੱਸ ਕੇ

ਹਟਿਆ ਹੁੰਦਾ, ਉਦੋਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ ਹੋਰ ਪੱਤਰਕਾਰ ਆ ਜਾਂਦਾ। ਉਹਦੀ ਅਹਿਮੀਅਤ ਵਧ ਗਈ ਸੀ।

ਜਦੋਂ ਉਹਨੂੰ ਕੋਈ ਪੱਤਰਕਾਰ ਕਹਿੰਦਾ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਆਪਣਾ ਨਾ ਦੱਸੇ ਤਾਂ ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ, “ਬਾਈ ਮੇਰਾ ਨਾਂ ਗੁਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਐ। ਉਂ ਮੈਨੂੰ ਗੁੱਡੂ ਕਹਿੰਦੇ ਐ।”

ਗਿਆਰਾਂ ਕੁ ਵਜੇ ਡੀ.ਐੱਸ.ਪੀ. ਗੱਲਬਾਤ ਕਰਨ ਆਇਆ। ਯੂਨੀਅਨ ਵਾਲੇ ਕਹਿੰਦੇ ਸੀ ਕਿ ਬਾਣੇਦਾਰ ਨੇ ਦਲਵੀਰ ਨੂੰ ਕੁੱਟ ਕੇ ਮਾਰਿਆ ਹੈ। ਜੇ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ ਤਾਂ ਆਹ ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਗੁੱਡੂ ਤੋਂ ਪੁੱਛ ਲਓ, ਇਹ ਨਾਲ਼ ਸੀ।

ਡੀ.ਐੱਸ.ਪੀ. ਕੁਝ ਕਹਿਣ ਜੋਗਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਗੁੱਡੂ ਦਾ ਸ਼ਰਾਬ ਦੇ ਕੇਸ 'ਚ ਨਾਂ ਬੋਲਦਾ ਸੀ। ਯੂਨੀਅਨ ਇੱਕੋ ਗੱਲ 'ਤੇ ਅੜੀ ਹੋਈ ਸੀ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ 'ਤੇ ਕਤਲ ਦਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਦਰਜ ਕਰਕੇ ਅਦਾਲਤ 'ਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਜੇਲ੍ਹ 'ਚ ਭੇਜਿਆ ਜਾਵੇ। ਗੁੱਡੂ ਨੂੰ ਮੌਕੇ ਦਾ ਗਵਾਹ ਰੱਖਿਆ ਜਾਵੇ। ਅਸੀਂ ਧਰਨਾ ਚੁੱਕ ਲਵਾਂਗੇ।

ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਡੀ.ਐੱਸ.ਪੀ. ਤੁਰਨ ਲੱਗਿਆ। ਉਹਦੇ ਤੁਰਦੇ-ਤੁਰਦੇ ਸਟੇਜ ਸੈਕਟਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇ ਅੱਜ ਆਥਣ ਤੱਕ ਬਾਣੇਦਾਰ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਕੇਸ ਦਰਜ ਨਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਕੱਲ੍ਹ ਨੂੰ ਵੱਡੀ ਸੜਕ ਜਾਮ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

ਪਿੰਡ ਦੇ ਡੇਰਿਓਂ ਆਟੇ 'ਤੇ ਆਲੂਆਂ ਦੀਆਂ ਬੋਰੀਆਂ ਆ ਗਈਆਂ ਸਨ ਤੇ ਹੋਰ ਲੰਗਰ ਦਾ ਸਾਮਾਨ ਵੀ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਰੋਟੀ-ਟੁੱਕ ਬਣਾ ਰਹੀਆਂ ਸੀ।

ਲੰਗਰ ਚੱਲ ਪਿਆ ਸੀ। ਜਿਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਸੀ ਕਿ ਯੂਨੀਅਨ ਨੇ ਕੱਚੇ ਪੈਰੀਂ ਰੋਸ ਧਰਨਾ ਨਹੀਂ ਲਾਇਆ। ਆਰ-ਪਾਰ ਦੀ ਲੜਾਈ ਲੜਨ ਦੀ ਧਾਰ ਲਈ ਹੈ। ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ 'ਅਮਨ-ਚੈਨ' ਬਣਾਈ ਰੱਖਣ ਦਾ ਆੜ 'ਚ ਖੜ੍ਹੇ ਪੁਲਸ ਵਾਲੇ ਬੇ-ਧਿਆਨੇ ਹੋ ਕੇ ਸਾਰਾ ਕੁੱਝ ਤਾੜ ਰਹੇ ਰਹੇ ਸੀ ਤੇ ਆਸੇ ਪਾਸੇ ਹੋ ਕੇ ਉਪਰਲੇ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸ ਰਹੇ ਸੀ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਭਿੰਜੀਆਂ ਬਿੱਲੀਆਂ ਵਰਗੇ ਲੱਗ ਰਹੇ ਸੀ।

ਡੀ.ਐੱਸ.ਪੀ. ਦੇ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ ਲਾਲੀ ਵੀ ਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਚੋਣ ਹਾਰ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਹਲਕਾ ਇੰਚਾਰਜ ਉਹੀ ਸੀ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹਨੇ ਆਪਣੇ ਵਿਰੋਧੀ ਅਕਾਲੀ ਉਮੀਦਵਾਰ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ 'ਚ ਕਦੇ ਪਿੰਡ-ਪਿੰਡ ਆਪਣੇ ਧੜੇ ਪੈਦਾ ਕਰਕੇ ਉਹਨੇ ਤੇਲ ਚੋਇਆ ਸੀ, ਓਵੇਂ ਮੋੜਵੀਂ ਭਾਜੀ ਇਸ ਵਾਰ ਉਹਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਨੇ ਮੋੜ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

ਮੌਜੂਦਾ ਕਾਂਗਰਸੀ ਵਿਧਾਇਕ ਵੀ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਸੀ।

ਮਾਈਕ 'ਤੇ ਕਿਸਾਨ ਆਗੂ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਸੀ, “ਅਸੀਂ ਇਹ ਨਹੀਂ

ਕਹਿੰਦੇ ਕਿ ਦਲਵੀਰ ਕਿਸੇ ਚੰਗੇ ਕੰਮ 'ਚ ਫੜਿਆ ਸੀ ਪਰ ਜੋ ਕੁਝ ਉਹ ਕੁਝ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਉਹਦੀ ਸਜ਼ਾ ਹੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ ਪਰ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਇਹ ਅਧਿਕਾਰ ਕੀਹਨੇ ਦਿੱਤੇ ਐ ਕਿ ਫੜੇ ਹੋਏ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਕੁੱਟ-ਕੁੱਟ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ...ਤੇ ਨਾਲੋਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਪਤੈ ਕਿ ਉਹ ਕੀਹਦੀ ਦਾਰੂ ਵੇਚਦਾ ਸੀ। ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਦੱਸਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂ ਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਸਿੱਧਰੇ ਤੋਂ ਵੀ ਸਿੱਧਰੇ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਵੀ ਪਤੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਕਿਸੇ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੱਥ ਪਾਇਐ। ਨਾ ਕਿਸੇ ਨੇ ਪਾਉਣੇ। ਆਹ ਪੁਲਸ ਵਾਲੇ, ਜਿਹੜੇ ਏਥੇ ਆਏ ਐ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਦੀ ਵੀਹੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲੰਘਦੇ।”

ਜਦੋਂ ਬੁਲਾਰਾ ਬੋਲ ਕੇ ਉਹ ਹਟਿਆ ਤਾਂ ਕਾਂਗਰਸੀ ਵਿਧਾਇਕ ਨੇ ਬੋਲਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਮੰਗਿਆ। ਸਟੇਜ ਸੈਕਟਰੀ ਨੇ ਸਾਫ਼ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇਹ ਰਾਜਸੀ ਸਟੇਜ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਿੰਡ ਦੇ ਇਕ ਨੌਜਵਾਨ ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਕੁੱਟ-ਕੁੱਟ ਕੇ ਮਾਰਿਐ। ਜੇ ਵਿਧਾਇਕ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਬੋਲਣ ਦਾ ਚਾਅ ਐ ਤਾਂ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਦਰਜ ਕੀਤੇ ਕੇਸ ਦੀ ਨਕਲ ਲੈ ਕੇ ਆਵੇ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲਾਲੀ ਨੂੰ ਵੀ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਕਿਹਾ ਸੀ, “ਜੇ ਅੱਜ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਬੁਰੀ ਹਾਲਤ ਹੋਈ ਐ ਤਾਂ ਇਹਦੇ ਪਿੱਛੇ ਦੋਵਾਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਬਣੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਨੇ। ਜੇ ਸਰਕਾਰ ਪੜ੍ਹੇ-ਲਿਖੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਨੌਕਰੀਆਂ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾੜੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਾ ਪਵੇ? ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਨੇ...ਆਹ ਫੈਕਟਰੀ ਆਲੇ ਨੂੰ ਕਿਹੈ ਕਿ ਭਈਆਂ ਦੀ ਬਜਾਏ ਹਲਕੇ ਦੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਨੂੰ ਨੌਕਰੀਆਂ ਦੇਵੇ। ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਇਹ, ਕਿਉਂ ਕਿ ਫੈਕਟਰੀ ਵਾਲਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚੋਣ ਲੜਨ ਵੇਲੇ ਸਿਰਾਂ 'ਤੇ ਮੋਮ ਧਰਦੈ। ਮੋਮ ਪਿਘਲ-ਪਿਘਲ ਕੇ ਏਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ 'ਚ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਐ। ਏਨਾਂ ਨੂੰ ਦਿਸਣੋਂ ਹਟ ਜਾਂਦੈ।”

ਅੰਤ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਹੱਥ ਖੜ੍ਹੇ ਕਰਨੇ ਪਏ।

ਗੱਲ ਹਨੇਰੀ 'ਚ ਤਾਸ਼ ਦੇ ਪੱਤਿਆਂ ਵਾਂਗ ਖਿੱਲਰ ਗਈ ਸੀ। ਪੁਲਸ ਦੇ ਉੱਤਲੇ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਤੱਕ ਵੀ ਪਹੁੰਚ ਗਈ ਸੀ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਮੁੱਖ ਮਾਰਗ ਜਾਮ ਹੋਣ ਦੇ ਡਰੋਂ ਕਤਲ ਦਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਦਰਜ ਕਰਕੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਪਰ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਕੇਸ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਵੀ ਲਵਾ ਲਈ।

ਕਈ ਦਿਨ ਲੰਘ ਗਏ।

ਦਲਵੀਰ ਦਾ ਭੋਗ ਪੈ ਪਿਆ।

ਗੱਲ ਹੋਰ ਵਧਣ ਦੇ ਡਰੋਂ ਰਾਜ ਕਰਦੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਆਗੂ ਆਏ। ਹੋਰ ਪਾਰਟੀਆਂ ਵੀ ਪਿੱਛੇ ਨਾ ਰਹੀਆਂ। ਪਰ ਬੋਲੇ ਸਿਰਫ਼ ਕਿਸਾਨ ਯੂਨੀਅਨ ਦੇ ਆਗੂ। ਉਹ ਰਾਜ ਕਰਦੀ ਤੇ ਰਾਜ ਕਰ ਚੁੱਕੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਭਿਉਂ-ਭਿਉਂ ਜੁੱਤੀਆਂ ਮਾਰ ਰਹੇ ਸੀ। ਕਮੌਤ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸਾਰਿਆਂ ਕੋਲ਼ ਸੁਣਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਚਾਰਾ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਕਿਸਾਨ ਯੂਨੀਅਨਾਂ ਦੀ ਮਾਰ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹ ਭੇਜਣ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀ। ਪਿੱਛੋਂ ਇਕ ਦਿਨ ਮੂੰਹ ਹਨ੍ਹੇਰੇ ਜਸਵੀਰ ਦਲਵੀਰ ਕੇ ਗਿਆ। ਚਾਹ ਪੀ ਕੇ ਖਾਸਾ ਚਿਰ ਬੈਠਾ ਰਿਹਾ। ਭੋਗ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਹਨੇ ਆਸਾ-ਪਾਸਾ ਵੇਖ ਕੇ ਦਲਵੀਰ ਦੀ ਨੂੰ ਮਾਂ ਭੋਗ ਪਾਉਣ ਲਈ ਪੰਜਾਹ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਿਆ ਦੇ ਕੇ ਸਮਝੌਤੇ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਪੂਣੀ ਕੱਤ ਲਈ ਸੀ।

ਕਤਲ 'ਚ ਫਸੇ ਥਾਣੇਦਾਰ ਦੀਆਂ ਉਹਨੂੰ ਖੁੱਲ੍ਹੀਆਂ ਛੁੱਟੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਜਿਵੇਂ ਮਰਜ਼ੀ ਕਰੇ, ਮਸਲਾ ਹੱਲ ਕਰੇ। ਉਹਨੂੰ ਅੰਨ੍ਹੇ ਖੂਹ 'ਚੋਂ ਕੱਢੇ। ਬਲੈਕੀਆਂ ਨੂੰ ਉਹ ਜੇਲ੍ਹ ਭੇਜਦਾ-ਭੇਜਦਾ ਆਪ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਆ ਰਲਿਆ ਸੀ। ਜੇਲ੍ਹ ਵਾਲੇ ਉਹਨੂੰ ਕੋਈ ਬਿੱਜ ਪੈਣ ਦੇ ਡਰੋਂ ਵੱਖਰੇ ਕਮਰੇ 'ਚ ਰੱਖ ਰਹੇ ਸੀ।

ਸਮਝੌਤੇ ਦੀ ਗੱਲ ਚੱਲੀ।

ਪਰ ਦਲਵੀਰ ਦੀ ਮਾਂ ਕਹਿੰਦੀ, “ਸਾਡੇ ਘਰ ਦਾ ਕੁੱਤਾ ਨੂੰ ਮਰਿਆ। ਪੁੱਤ ਮਰਿਆ ਮੇਰਾ ਮੂਰਤ ਵਰਗਾ। ਹੁਣੇ ਸਮਝੌਤਾ ਕਿਵੇਂ ਕਰ ਲਈਏ। ਅਜੇ ਸਿਵਾ ਤਾਂ ਠੰਡਾ ਹੋਣ ਦਿਓ।”

ਦਲਵੀਰ ਦੀ ਮਾਂ ਇਕ ਦਿਨ ਬਲਵੀਰ ਕੋਲ ਗਈ ਤੇ ਕਹਿੰਦੀ, “ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਦੱਸੋ ਜੀ! ਅਸੀਂ ਕੀ ਕਰੀਏ। ਸਾਰੇ ਕਹੀ ਜਾਂਦੇ ਐ। ਸਮਝੌਤਾ ਕਰ ਲਉ।”

ਬਲਵੀਰ ਕਹਿੰਦਾ, “ਇਹ ਭਾਈ! ਤੁਸੀਂ ਸੋਚੋ, ਕੀ ਕਰਨੈਂ। ਅਸੀਂ ਸਮਝੌਤਿਆਂ 'ਚ ਨੂੰ ਪੈਂਦੇ ਹੁੰਦੇ। ਸਾਡਾ ਕੰਮ ਤਾਂ ਸੱਚ 'ਤੇ ਮਿੱਟੀ ਨਾ ਪੈਣ ਦੇਣਾ ਸੀ। ਉਹ ਅਸੀਂ ਪੈਣ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ। ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣੋ, ਤੁਹਾਡਾ ਕੰਮ ਜਾਣੇ।”

ਓਧਰ ਥਾਣੇਦਾਰ ਦੇ ਸਾਲੇ ਨੇ ਜਸਵੀਰ ਦੀ ਦੇਹਲੀ ਨੀਵੀਂ ਕਰੀ ਪਈ ਸੀ। ਕਈ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਦੇ ਵੀ ਜਸਵੀਰ ਨੂੰ ਫੋਨ ਆਏ ਸੀ। ਅੰਤ ਜਸਵੀਰ ਨੇ ਦੁਆਬੀਆਂ 'ਚ ਗਹਿਣੇ ਕੀਤੇ ਦੋ ਕਿੱਲੇ ਛੁਡਵਾ ਦਿੱਤੇ ਤੇ ਚਾਰ ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਨਕਦ ਦੇ ਕੇ ਦਲਵੀਰ ਦੇ ਮਾਂ-ਪਿਉ ਨੂੰ ਮਨਾ ਲਿਆ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁਲਸ ਨੇ ਜੋ ਕੁੱਝ ਲਿਖ ਕੇ ਦਿੱਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਸਤਖਤ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਗੁੱਡੂ ਵੱਲ ਕਿਸੇ ਦਾ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਗਿਆ। ਕਈ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਫੀਨੇ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਅੜਿਆ ਰਹੇ। ਉਹ ਮੌਕੇ ਦਾ ਗਵਾਹ ਐਂ। ਪੁਲਸ ਤੈਨੂੰ ਵੀ ਮਾੜਾ ਮੋਟਾ ਹੱਥ ਝਾੜ੍ਹ। ਪਰ ਵਰ੍ਹਨ ਵਾਲਾ ਬੱਦਲ ਪਾਸੇ ਦੀ ਲੰਘ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਦਰਖਤ ਪੁੱਟਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਡਾਹਣੀ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਰਹਿ ਗਈ ਸੀ। ਸੁੱਕੀ ਰਹੇ ਜਾਂ ਹਰੀ।

ਦਲਵੀਰ ਦੇ ਭੋਗ ਪਿੱਛੋਂ ਦਸ-ਪੰਦਰਾਂ ਦਿਨ ਉਹਦੇ ਘਰਵਾਲੀ ਉੱਥੇ ਰਹੀ ਤੇ ਫੇਰ ਇਕ ਦਿਨ ਉਹਦਾ ਭਾਈ ਆ ਕੇ ਉਹਨੂੰ ਲੈ ਗਿਆ।

ਬਾਲ ਬੱਚਾ ਉਹਦੇ ਕੋਈ ਹੋਇਆ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਡਾਕਟਰ ਕੋਲ ਉਹ ਵਿਖਾਈ ਸੀ। ਫੇਰ ਦਲਵੀਰ ਵਿਖਾਇਆ ਸੀ। ਉਹਦੇ 'ਚ ਸੰਤਾਨ ਵਾਧੇ

ਦੇ ਕਣ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹਦੀ ਮਰਨ ਤੱਕ ਦਵਾਈ ਚੱਲਦੀ ਰਹੀ। ਪਰ ਕੁੱਝ ਪੱਲੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਿਆ। ਕਈ ਡਾਕਟਰ ਬਦਲੇ ਸੀ। ਬਦਲਦੇ ਡਾਕਟਰਾਂ ਦੀ ਆਸ 'ਤੇ ਉਹ ਟਿਕੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਹੋ ਕਾਰਨ ਸੀ ਕਿ ਦਲਵੀਰ ਦੀ ਮਾਂ ਉਹਨੂੰ ਕੋਈ ਕੰਮ ਕਰਨ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਹਿੰਦੀ। ਉਹ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਇੱਥੇ ਰਹੇ ਤੇ ਮੁੰਡੇ ਦਾ 'ਨੱਕ' ਵੱਢ ਕੇ ਨਾ ਜਾਵੇ।

ਜਾਣ ਵੇਲੇ ਉਹਨੇ ਆਪਣੇ ਸੱਸ-ਸਹੁਰੇ ਦੇ ਪੈਰੀਂ ਹੱਥ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਾਏ। ਮਨ 'ਚ ਗੁੱਸਾ ਸੀ ਕਿ ਦਲਵੀਰ ਦੇ ਮਿਲੇ ਪੈਸਿਆਂ 'ਚੋਂ ਉਹਦੇ ਨਾਂ ਇਕ ਧੋਲਾ ਵੀ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ। ਉਹਦੇ ਮਨ 'ਚ ਗੱਲਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਸਨ। ਪਰ ਉਹ ਵੀ ਟੁੱਟੇ ਘਰ ਦੀ ਸੀ। ਬਾਰਾਂ ਪਾਸ ਸੀ। ਦਲਵੀਰ ਦਸਵੀਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਟੱਪਿਆ। ਸ਼ਰਾਬ ਦਾ ਖਾਧਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਹ ਉਹਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਤੋਂ ਡਿੱਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਘਰ ਦੀ ਕੋਈ ਵੀ ਗੱਲ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ। ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਟੁੱਟੀ ਟਾਹਣੀ ਵਾਂਗ ਲਟਕ ਰਹੀ ਸੀ ਘਰ ਨਾਲ਼।

ਜਦੋਂ ਉਹਨੂੰ ਗਈ ਨੂੰ ਮਹੀਨਾ ਕੁ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਦਲਵੀਰ ਦੇ ਮਾਂ-ਪਿਉ ਉਹਨੂੰ ਲੈਣ ਗਏ। ਬਹੁ ਦੇ ਪਿਉ ਨੇ ਸਾਫ਼ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, “ਕੁੜੀ ਉੱਥੇ ਰਹੂ ਕਾਹਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ? ਦੱਸੋ ਤਾਂ ਸਹੀ ਸਾਨੂੰ।”

ਉਹ ਨਿੱਮੋਝੂਣੇ ਹੋ ਕੇ ਆ ਗਏ ਸੀ।

ਅੰਤ ਦੋਹਾਂ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਗੁਰਜੀਤ 'ਤੇ ਆ ਗਈ।

ਪਰ ਉਹ ਹੈ ਕਿੱਥੇ? ਦਲਵੀਰ ਦੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਤਾ। ਏਨਾ ਜ਼ਰੂਰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹਦੀ ਸੀਟੀ ਨਾਲ਼ ਆਉਣੀ-ਜਾਣੀ ਸੀ। ਹੋ ਸਕਦੇ ਉਹਨੂੰ ਉਹਦਾ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਪਤਾ ਹੋਵੇ। ਉਹ ਅਧੀਨਗੀ ਨਾਲ਼ ਉਹਦੀ ਦੁਕਾਨ 'ਤੇ ਗਈ।

ਛਿੱਬੀ ਪੈ ਕੇ ਹੱਥ ਖੰਨੂ ਕੇ ਕਹਿੰਦੀ, “ਪੁੱਤ! ਤੂੰ ਹੀ ਸਾਡੇ ਘਰ ਨੂੰ ਉਜੜਣੋ ਬਚਾ। ਹੋਰ ਸਾਡਾ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੁਣ। ਤੇਰੇ ਰੱਖਣ ਦੇ ਆਂ ਬੱਸ। ਲਿਆ ਪੁੱਤ ਭਾਲ਼ ਕੇ ਕਿਤੋਂ ਉਹਨੂੰ। ਨਹੀਂ ਦਲਵੀਰ ਦੀ ਘਰਵਾਲੀ ਨਹੀਂ ਤੋਰਨੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ। ਘਰ ਪੱਟਿਆ ਜਾਊ ਸਾਡਾ। ਦੀਵਾ ਲਾਉਣ ਵਾਲ਼ਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ ਕੋਈ।” ਸੀਟੀ ਨੇ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਸੁਣੀ।

ਉਹਨੂੰ ਦਿਲਾਸਾ ਦੇ ਕੇ ਤੋਰ ਦਿੱਤਾ। ਮਨ 'ਚ ਉਹਨੇ ਜਦੋਂ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਉਹਨੂੰ ਫੌਜੀ ਨੂੰ ਭਾਲ਼ ਕੇ ਲਿਆਉਣ 'ਚੋਂ ਮਿਲੇਗਾ ਕੀ, ਐਂ ਜੇ ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਉੱਜੜੇ ਘਰ ਵਸਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ, ਉਹਦੇ ਆਵਦੇ ਘਰ ਦਾ ਕੀ ਬਣੂੰ?

ਉਹਨੇ ਸੁਣੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਕੰਨ ਥਾਣੀਂ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਦਲਵੀਰ ਦੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਡਿੱਕ-ਡੋਲੇ ਖਾਂਦੀ ਜਾਂਦੀ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਉਹਦੇ 'ਤੇ ਉਹਨੂੰ ਬੜਾ ਤਰਸ ਆਇਆ। ਉਹਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਲਈ ਚੁੰਨੀ ਬੋਦੀ ਹੋਈ ਪਈ ਸੀ। ਜੀਹਦੇ 'ਚ ਗਲੀਆਂ ਵੀ ਹੋਈਆਂ ਪਈਆਂ ਸੀ। ਸਿਰ ਤੋਂ ਤਲੁਕਦੀ ਨੂੰ ਉਹ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਬੋਚ ਰਹੀ ਸੀ।

ਰੋਂਦੀ ਹੋਈ ਉਹ ਸੀਟੀ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਦੇ ਥੜੇ ਤੋਂ ਉੱਤਰੀ ਸੀ। ਹਾਲਤ ਬਹੁਤ ਮਾੜੀ ਸੀ। ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਹੇਠਲੇ ਪਾਸੇ ਹੰਝੂ ਜੰਮੇ ਪਏ ਸੀ।

ਸੀਟੀ ਦਾ ਮਨ ਕਿਸੇ ਗੱਲ 'ਤੇ ਪਿਘਲਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਰ ਉਹਦਾ ਮਨ ਸੱਚੀਓਂ ਪਸੀਜ ਗਿਆ। ਉਹ ਹਥਲਾ ਕੰਮ ਛੱਡ ਕੇ ਕਾਊਂਟਰ ਦੇ ਦਰਾਜ 'ਚੋਂ ਗੁਰਜੀਤ ਦੇ ਟੈਲੀਫੋਨ ਨੰਬਰ ਵਾਲੀ ਪਰਚੀ ਲੱਭਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਪਰ ਪਰਚੀ ਪੱਤ-ਪੱਤ ਕਰਕੇ ਭਾਲ ਲਈ, ਨਹੀਂ ਮਿਲੀ। ਪਤਾ ਨੂੰ ਕਿੱਥੇ ਸਿਤਮ ਹੋ ਗਈ ਸੀ।

ਅੰਤ ਉਹਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਕਿਸੇ ਦਿਨ ਉਹ ਸੰਗਰੂਰ ਸਕਿਓਰਟੀ ਵਾਲੇ ਬੰਦੇ ਭੇਜਣ ਵਾਲੀ ਕੰਪਨੀ ਦੇ ਦਫਤਰ ਜਾਵੇਗਾ ਤੇ ਉਹਦਾ ਪਤਾ ਕਰਕੇ ਆਵੇਗਾ ਕਿ ਉਹ ਕਿੱਥੇ ਐ। ਪਰ ਉਹਦਾ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਦਿਨ ਕਦੇ ਨਾ ਆਇਆ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕੁੱਕੜਾਂ ਦੀ ਖਿਲਾਰੀ ਰੂੜੀ ਵਾਂਗ ਖਿਲਾਰ ਕੇ ਰੱਖਦਾ ਸੀ। ਸੌ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ ਉਹ। ਪੈਸੇ ਨੂੰ ਉਹ ਕਿੱਕਰ ਦੀ ਟੀਸੀ ਤੋਂ ਵੀ ਲਾਹੁਣ ਤਾਈਂ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਅੱਜ ਕੱਲ੍ਹ, ਕਰਦਾ-ਕਰਦਾ ਉਹ ਜਸਵੀਰ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਭੁੱਲ ਹੀ ਗਿਆ ਸੀ।

ਅੱਡਾ ਸੁੰਨਾ ਉਹ ਕਿਸੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਦੇ ਮਰੇ ਤੋਂ ਹੀ ਛੱਡਦਾ ਸੀ।

22

ਸੁਲਤਾਨਪੁਰੋਂ ਆ ਕੇ ਗੁਰਜੀਤ ਪੀ.ਜੀ. ਵਾਲੀ ਆਂਟੀ ਕੋਲ ਆਇਆ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਵਿਪਰੀਤ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਉਂਦਾ ਸੀ, ਇਸੇ ਆਂਟੀ ਕੋਲ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਜਿਹੜੀ ਗੱਲ ਕਹਿੰਦਾ ਉਹ 'ਸੱਤ' ਕਰਕੇ ਮੰਨ ਲੈਂਦੀ ਸੀ। ਲੱਗਦਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਪੈਸੇ ਦਾ ਹੀ ਪਿੱਛਾ ਕਰਨ ਆਈ ਹੋਵੇ।

ਉਹ ਸੁਭਾਅ ਦੀ ਮਿੱਠੀ ਸੀ। ਹੱਸ-ਹੱਸ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੀ। ਸਰੀਰ ਦੀ ਉਹ ਖੁੱਲ੍ਹਵੀਂ ਸੀ। ਮੂੰਹ ਭਾਰੀ ਸੀ, ਜਿਹੜਾ ਕੱਦ ਲੰਬਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਭਾਰਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੱਗਦਾ। ਅੱਖ ਦੇ ਫੋਰੇ 'ਚ ਉਹ ਅਗਲੇ ਦੇ ਢਿੱਡ 'ਚ ਵੜਨ ਤਾਈਂ ਜਾਂਦੀ। ਅਗਲੇ ਨੂੰ ਲਗਦਾ, ਜਿਵੇਂ ਖਾਸੇ ਚਿਰ ਦੀ ਜਾਣਦੀ ਹੋਵੇ। ਰਲੋਂਟਾ ਸੁਭਾਅ ਪੈਸਾ ਹੁੰਝਣ ਲਈ ਬਹੁਕਰ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੀ ਦੇ ਉਹਦੇ ਸਾਰੇ ਨੈਣ ਨਕਸ਼ ਹਸਦੇ। ਗਾਹਕ ਨੂੰ ਉਹ ਬਿਨਾਂ ਰੱਸੇ ਤੋਂ ਬੰਨ੍ਹ ਲੈਂਦੀ। ਉਪਰਲੇ ਸਾਰੇ ਕਮਰੇ ਉਹਨੇ ਰਿਹਾਇਸ਼ ਲਈ ਰੱਖੇ ਹੋਏ ਸੀ। ਹੇਠਾਂ ਵੀ ਰੋਟੀ ਖਵਾਉਣ ਲਈ ਉਹਨੇ ਮੇਜ਼ ਕੁਰਸੀਆਂ ਲਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸੀ। ਦੋ ਕਮਰੇ ਉਹਦੇ ਆਪਣੇ ਸੌਣ ਪੈਣ ਲਈ ਰੱਖੇ ਹੋਏ ਸੀ। ਪਰ ਉਹ ਉਹਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਸਾਰੇ ਉਹਦੇ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਗੁਟਕਣ ਆਏ ਕਬੂਤਰ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਰੋਟੀ ਖਾਂਦੇ, ਨਹੀਂ ਗੁਟਕ ਕੇ ਮੁੜ ਜਾਂਦੇ।

ਹੁਣ ਉਹਨੇ ਤੀਜੀ ਮੰਜ਼ਿਲ ਵੀ ਪਾ ਲਈ ਸੀ।

ਉਹ ਹਫ਼ਤੇ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਪੈਸੇ ਲੈਂਦੀ। ਅੱਧੇ ਪੈਸੇ ਪਹਿਲਾਂ ਫੜਦੀ। ਇਤਬਾਰ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਿਵੇਂ ਕਰੀਦਾ ਹੈ, ਉਹਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। 'ਪੈਸਾ ਫੈਂਕ ਤਮਾਸ਼ਾ ਵੇਖ' ਉਹਦੇ ਸੁਭਾਅ ਦੀ ਚੂਲ ਸੀ।

ਗੁਰਜੀਤ ਆਇਆ ਤਾਂ ਉਹ ਪਹਿਲੀ ਨਜ਼ਰੇ ਪਛਾਣ ਗਈ। ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਵੇਖਿਆ। ਉਹਦੇ ਨੈਣ-ਨਕਸ਼ਾਂ 'ਚ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਲੀ ਤੜ੍ਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਹੀ। ਕਿਸੇ ਦੇ ਬਾਰੀ 'ਚੋਂ ਵੇਖਣ ਵਾਂਗ ਬੁਢਾਪਾ ਝਾਕਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ। ਵਾਲਾਂ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ 'ਚੋਂ ਚਿੱਟੇ ਵਾਲ ਝਾਕ ਰਹੇ ਸੀ। ਫੇਰ ਵੀ ਉਹ ਹੱਸ ਕੇ ਕਹਿੰਦੀ, "ਤੇਰੀ ਹੂਰਾਂ ਪਰੀ ਨੂੰ ਆਈ ਨਾਲ?"

ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਜਵਾਬ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਸਿਰਫ਼ ਖੁਸ਼ਕ ਜਿਹਾ ਹੱਸਿਆ।

ਪਰ ਉਹ ਬੋਲੀ, "ਜਦੋਂ ਤੂੰ ਆਉਣੋਂ ਹਟ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਪਿੱਛੋਂ ਦੋ-ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਆਉਂਦੀ ਰਹੀ ਸੀ। ਰੋਟੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਖਾਂਦੇ ਉਹ। ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਇਕ ਚਿੱਟੀ ਦਾੜ੍ਹੀ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਦਸਦੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹਦੇ ਕੋਲੋਂ ਪੀ.ਐੱਚ.ਡੀ. ਕਰਦੀ ਐ। ਦਸ-ਵੀਹ ਮਿੰਟ ਲਾ ਕੇ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਸੀ।"

ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ।

ਹੱਸਦਾ-ਹੱਸਦਾ ਉਹਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣਦਾ ਰਿਹਾ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਬੋਲ ਹਟੀ ਤਾਂ ਉਹਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੁਣ ਉਹ ਇੱਥੇ ਹੀ ਰਿਹਾ ਕਰੇਗਾ। ਇੱਥੇ ਹੀ ਕੋਈ ਕੰਮ ਭਾਲ ਲਵੇਗਾ। ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਆਂਟੀ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਗਾਹਕ ਉਹਨੂੰ ਰੱਬ ਲਗਦੇ ਸੀ।

ਗੁਰਜੀਤ ਤੜਕੇ ਘਰੋਂ ਨਿਕਲ ਜਾਂਦਾ।

ਕੰਮ ਦਿਵਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕਈ ਕੰਪਨੀਆਂ ਕੋਲ ਉਹ ਆਪਣਾ ਨਾਂ ਲਿਖਵਾ ਆਇਆ ਸੀ। ਹਰ ਵੇਲੇ ਕੰਪਨੀ ਦੇ ਫੋਨ ਦੀ ਉਡੀਕ ਰਹਿੰਦੀ।

ਹੁਣ ਉਹਨੂੰ ਯਾਦ ਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਗੱਲਾਂ 'ਚ ਸਿੰਦਰ ਵੀ ਯਾਦ ਆਉਂਦੀ। ਉਹਦੀ ਕੁੜੀ ਵੀ। ਉਹਨੂੰ ਪਛਤਾਵਾ ਹੁੰਦਾ ਕਿ ਜੇ ਕੁੜੀ ਦਾ ਉਹਦੇ ਨਾਨਕਿਆਂ ਦੀ ਬਜਾਏ ਭਾਲਿਆ ਮੁੰਡਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪਿੰਡ ਦਾ ਹੁੰਦਾ, ਉਹਨੂੰ ਉੱਜੜਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਾ ਪੈਂਦੀ। ਨਾ ਹੀ ਸਿੰਦਰ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ 'ਚ ਡਿੱਗਦਾ ਉਹ।

ਉਹਨੂੰ ਅਕਸਰ ਹੀ ਸਿੰਦਰ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਆਉਂਦੇ ਤੇ ਜਦੋਂ ਸੁਪਨਾ ਆਉਣ ਪਿੱਛੋਂ ਉਹਦੀ ਅੱਖ ਖੁੱਲ੍ਹਦੀ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕੋਸਦਾ ਕਿ ਉਹਨੇ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਸਿੰਦਰ ਨੇ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਨਿਭਣ ਦੀ ਕੋਈ ਕਸਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਛੱਡੀ। ਉਹਦੇ ਸਾਹ 'ਚ ਸਾਹ ਲੈਂਦੀ ਸੀ ਉਹ। ਕਿਹੜੀ ਗੱਲ ਸੀ ਜਿਸਦਾ ਉਹ ਖ਼ਿਆਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰੱਖਦੀ। ਜੇ ਉਹਨੂੰ ਤੇਹ ਲੱਗਦੀ ਸੀ ਤਾਂ ਪਾਣੀ ਬਣਨ ਤੱਕ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਉਹ।

ਉਹ ਉਹਦੇ ਕੱਪੜੇ ਆਪਣੇ ਕੱਪੜਿਆਂ 'ਚ ਰਲਾ ਕੇ ਧੋਣ ਲੱਗ ਪਈ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਬਨੇਰੇ 'ਤੇ ਸੁੱਕਣੇ ਪਾ ਆਉਂਦੀ। ਮੋਹ ਦੇ ਵੇਗ 'ਚ ਉਹ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਕਿ ਆਂਢ-ਗੁਆਂਢ ਇਕੱਠੇ ਸੁਕਦੇ

ਕੱਪੜਿਆਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਕੀ ਸੋਚਦਾ ਹੋਵੇਗਾ।

ਕੱਪੜੇ ਲਾਹ ਕੇ ਵੀ ਉਹ ਆਪ ਲਿਆਉਂਦੀ। ਆਪਣੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਪ੍ਰੈਸ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਤੇ ਹੈਂਗਰਾਂ 'ਚ ਟੰਗਦੀ ਵੀ ਆਪਣੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਨਾਲ ਹੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੱਪੜਿਆਂ ਵਾਲੀ ਅਲਮਾਰੀ ਇਕ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਕਈ ਵਾਰ ਉਹਦੇ ਕੱਪੜੇ ਵੀ ਉਹ ਆਪਣੇ ਕੱਪੜਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਲਿਆਈ ਸੀ।

ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਉਹਨੂੰ ਰੋਟੀ ਖਵਾ ਕੇ ਆਪ ਪਿੱਛੋਂ ਰੋਟੀ ਖਾਂਦੀ।

ਉਹਦੇ ਅੱਗੇ ਉਹ ਫੁੱਲਾਂ ਲੱਦੀ ਟਾਹਣੀ ਵਾਂਗ ਲਿਫੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਹ ਸਾਰੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਉਹਦੀ ਸੀ। ਉਹ ਜ਼ਿੰਦਗੀ 'ਚ ਆਈ ਖੁਸ਼ੀ ਨੂੰ ਮੋਹ ਦੀ ਵਾੜ ਕਰਕੇ ਰੱਖਣ ਦੇ ਯਤਨ 'ਚ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਮਰਨ ਵਾਲੇ ਪਿੱਛੋਂ ਉਹਨੇ ਕੰਡਿਆਂ 'ਤੇ ਪੈ ਕੇ ਬੜੀ ਔਖੀ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬਚਾਇਆ ਸੀ।

ਜਦੋਂ ਉਹਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਛੱਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਹੀ ਤਾਂ ਉਹਦੇ ਵੱਲ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਬੰਦੇ ਵੇਖਣ ਲੱਗ ਪਏ ਸੀ। ਸੁੰਨੀ ਪਈ ਥਾਂ ਨੂੰ ਹਰ ਕੋਈ ਰੋਕਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਪੰਦਰਾਂ ਸਾਲ ਵੱਡਾ ਜੀਜਾ ਵੀ ਕਈ ਵਾਰ ਦੁਖ-ਸੁਖ ਕਰਨ ਆਇਆ ਉਹਦੇ ਵੱਲ ਬਿਨਾਂ ਸੰਗਿਆਂ ਝਾਕਿਆ ਸੀ।

ਕਈ ਦੂਰ ਦੇ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਵੀ ਆਨੇ-ਬਹਾਨੇ ਗੇੜਾ ਮਾਰ ਗਏ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਉਹ ਉਜਾੜ 'ਚ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਬੇਰੀ ਹੋਵੇ। ਦੁਰੋਂ-ਦੁਰੋਂ ਹਰੇ ਪੱਤਿਆਂ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਨ ਲਈ ਅਮਰਵੇਲ ਆ ਰਹੀ ਸੀ।

ਇਕ ਦਿਨ ਸਕੂਲ 'ਚ ਜਦੋਂ ਉਹਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦੇਣ ਲਈ ਵਿਰਕ ਨੇ ਵੈੱਲ ਖੜਕਾਈ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹਨੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਖਾਲੀ ਗਿਲਾਸ ਨੂੰ ਟਰੇਅ 'ਚ ਧਰਨ ਵੇਲੇ ਹਸਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਸੀ, “ਸਿੰਦਰੇ! ਤੇਰੇ ਨੈਣ ਨਕਸ਼ੇ ਜਮਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ਣਾਂ ਵਰਗੇ ਐ।”

ਸੁਣਕੇ ਉਹਨੇ ਹਸਦਿਆਂ ਕਿਹਾ, “ਨਾ ਜੀ ਮੈਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ਣ ਆਂ। ਨਾ ਈ ਮੇਰੇ ਨੈਣ ਨਕਸ਼ੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਣਾਂ ਵਰਗੇ ਐ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਐਵੇਂ ਲੱਗਦੇ ਐ?” ਕਹਿ ਕੇ ਉਹ ਬਾਹਰ ਡਹੀ ਕੁਰਸੀ 'ਤੇ ਆ ਬੈਠੀ ਸੀ। ਪਰ ਤਿੜਕੀ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਪਰ ਪਿੱਛੋਂ ਕਈ ਵਾਰ ਸੋਚਿਆ ਸੀ ਕਿ ਹਿੱਕ 'ਤੇ ਧਰਿਆ ਹੋਇਆ ਪੱਥਰ ਚੁੱਕ ਦੇਵੇ। ਆਖਰ ਕਦੋਂ ਤੱਕ ਬੇਲੋੜਾ ਭਾਰ ਸਹਿੰਦੀ ਰਹੇਗੀ। ਪਰ ਅਚਾਨਕ ਤਿੰਨ-ਚਾਰ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਗੁਰਜੀਤ ਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਡੁੱਬਦੇ ਨੂੰ ਜਿਵੇਂ ਤਿਣਕੇ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਮਿਲਿਆ ਹੋਵੇ। ਚੜ੍ਹਦੇ ਦਿਨ ਦਾ ਪਤਾ ਹੀ ਲੱਗਣੋਂ ਹਟ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਛਿਪਦਾ ਕਦੋਂ ਹੈ। ਸਮੇਂ ਦੀ ਤੋਰ ਲੰਘ ਰਹੀ ਗੱਡੀ ਫੜਨ ਵਾਲੇ ਭੱਜੇ ਜਾਂਦੇ ਮੁਸਾਫਿਰ ਵਰਗੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ।

...ਪਰ ਓਦਣ ਜਦੋਂ ਛੁੱਟੀ ਹੋਣ ਪਿੱਛੋਂ ਗੇਟ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹੇ ਡੂੰਜੀ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਘਰ ਦੀ ਕੁੰਜੀ ਫੜਾਈ ਸੀ ਤਾਂ ਉਹ ਇਕਦਮ ਭਵੰਤਰ ਗਈ ਸੀ। ਸਮਝ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਕੀ ਕਿ ਗੁਰਜੀਤ ਨੂੰ ਕਿੱਥੇ ਜਾਣਾ ਪੈ ਗਿਆ। ਉਲਝੀ ਹੋਈ ਉਹ ਘਰੇ ਆਈ ਸੀ। ਜਿਉਂ-ਜਿਉਂ ਸਮਾਂ ਲੰਘ ਰਿਹਾ ਸੀ ਉਹ ਦਾ ਫਿਕਰ ਵਧ ਰਿਹਾ

ਸੀ। ਕੰਨ ਗਲੀ 'ਚ ਗੁਰਜੀਤ ਦੇ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣਨ 'ਤੇ ਲੱਗੇ ਰਹੇ ਸੀ। ਪਰ ਆਵਾਜ਼ ਆ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਹੀ। ਪਲੋ ਪਲ ਬੇ-ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਵਧ ਰਹੀ ਸੀ।

ਅੰਤ ਸੂਰਜ ਆਪਣਾ ਬੋਰੀਆ ਬਿਸਤਰਾ ਚੁੱਕ ਕੇ ਤੁਰਦਾ ਲੱਗਿਆ ਤੇ ਪੈੜਾਂ ਕਰਦਾ ਦੂਰ ਚਲਿਆ ਗਿਆ। ਅੰਤ ਹਨ੍ਹੇਰੇ ਨੇ ਸੂਰਜ ਦੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਪੈੜਾਂ ਮੋਟ ਦਿੱਤੀਆਂ ਤੇ ਗਲੀ 'ਚ ਪਸਰਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਗੁਰਜੀਤ ਦੇ ਆਉਣ ਦੀ ਆਸ ਹੁੰਦਲੀ ਪੈਣ ਲੱਗੀ।

ਸਿੰਦਰ ਨੇ ਬੇ-ਪ੍ਰਤੀਤੀ 'ਚ ਉਹਨੂੰ ਫੋਨ ਕੀਤਾ। ਘੰਟੀ ਜਾ-ਜਾ ਕੇ ਕਮਲੀ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਚੰਥੀ ਵਾਰ ਵੀ ਫੋਨ ਨਾ ਚੁੱਕਿਆ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਖਾਸਾ ਚਿਰ ਮੋੜਵਾਂ ਫੋਨ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਉਹ ਸਮਝ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਚਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਉਹ ਨਹੀਂ ਆਵੇਗਾ। ਉਹਨੇ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾਇਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਜੱਟ ਸੀ ਤੇ ਸ਼ਰਨਪਾਲ ਦੇ ਭਾਲੇ ਮੁੰਡੇ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਉਹਨੂੰ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗੀ ਹੋਣੀ।

ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਗੁਰਜੀਤ ਆਪਣੀ ਕਿਸਮਤ ਨੂੰ ਕੋਸਦਾ ਹੋਇਆ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ 'ਚ ਰੇਤੇ ਵਾਂਗ ਭਟਕਣਾ ਕਿਉਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ? ਉਹ ਅਜਿਹਾ ਕਿਹੜਾ ਮਾੜਾ ਕੰਮ ਕਰਕੇ ਜੰਮਿਆ ਹੈ ਜਿਸਦੀ ਉਹਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਮਿਲ ਰਹੀ ਹੈ। ਉਹਨੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਕਦੇ ਬੁਰਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ, ਸਗੋਂ ਬੁਰਾ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਪਾਸਾ ਵੱਟਿਆ ਹੈ। ਫੇਰ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਜੋ ਗੱਲਾਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਨੇ, ਉਹ ਕਿਉਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਨੇ? ਉਹਨੂੰ ਰੱਬ ਦੀਆਂ ਵਧੀਕੀਆਂ 'ਤੇ ਗੁੱਸਾ ਆਉਂਦਾ। ਕਦੇ-ਕਦੇ ਅੱਕੇ ਹੋਏ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਪੈਂਦਾ ਕਿ ਮੈਂ ਜਿਹੜੇ ਰੱਬ ਨੂੰ ਮੰਨੀ ਜਾਨਾਂ, ਉਹ ਹੈ ਵੀ ਕਿਧਰੇ। ਜਾਂ ਮੇਰਾ ਭੁਲੇਖਾ ਹੈ। ਉਹ ਸਭ ਕਾਸੇ ਤੋਂ ਦੂਰ ਹੁੰਦਾ-ਹੁੰਦਾ ਰੱਬ ਤੋਂ ਵੀ ਦੂਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਉਹਨੇ ਘਿਰੇ ਹੋਏ ਨੇ ਕੰਮ ਲੱਭਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਕੋਠੀ ਵੀ ਲੱਭਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਸੋਚਿਆ ਸੀ ਕਦੋਂ ਤੱਕ ਰੁਲੇਗਾ ਉਹ ਪੀ.ਜੀ. 'ਚ। ਉੱਥੇ ਤਰ੍ਹਾਂ-ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਰਹਿੰਦੇ ਸੀ। ਹਰ ਵੇਲੇ ਘੜਮੱਸ ਪਿਆ ਰਹਿੰਦਾ। ਤੀਹ ਚਾਲੀ ਪੱਕੇ ਬੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸੀ। ਕਈ ਟੁੱਟਵੇਂ ਰੋਟੀ ਖਾਣ ਆ ਜਾਂਦੇ। ਰੇਟ ਘੱਟ ਸੀ। ਹੋਟਲਾਂ ਦੀ ਮਾਰ ਤੋਂ ਬਚਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਆਵਾਜਾਈ ਹਰ ਵੇਲੇ ਰਹਿੰਦੀ। ਸਸਤਾਪਣ ਪੈਰਾਂ 'ਚ ਰੱਸੇ ਪਾ ਪਾ ਖਿੱਚ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਦੇਰ ਰਾਤ ਤੱਕ ਹਲਚਲ ਰਹਿੰਦੀ। ਮਨ ਆਤਮ-ਗਿਲਾਨੀ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਰਹਿੰਦਾ। ਆਪਣੇ-ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਰਹਿੰਦੀ ਭਾਂਤ-ਭਾਂਤ ਦੀ ਲੋਕੜ ਉਹਦੇ ਨਾਸੀਂ ਪੁੰਆਂ ਲਿਆਉਣ ਲੱਗ ਪਈ ਸੀ।

ਅੰਤ ਇਕ ਦਿਨ ਉਹਦੀਆਂ ਦੋਵੇਂ ਇੱਛਾਵਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ।

ਉਹਨੂੰ ਇਕ ਕਾਂਗਰਸੀ ਆਗੂ ਨਾਲ ਗੰਨਮੈਨ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਮਿਲ ਗਈ। ਉਹ ਕਿਸੇ ਨੇੜਲੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਸੀ। ਪਟਿਆਲੇ ਉਹਦਾ ਦਫ਼ਤਰ ਸੀ। ਉਹ ਜ਼ਮੀਨਾਂ

ਦੀ ਖਰੀਦ-ਵੇਚ ਕਰਦਾ ਸੀ।

ਤੜਕੇ ਗੁਰਜੀਤ ਚਲਿਆ ਜਾਂਦਾ। ਦਫ਼ਤਰ ਅੱਗੇ ਕੁਰਸੀ 'ਤੇ ਰਾਈਡਲ ਲੈ ਕੇ ਬੈਠਾ ਰਹਿੰਦਾ। ਕੋਈ ਆਉਂਦਾ ਉਹ ਉੱਠ ਕੇ ਸਲੂਟ ਮਾਰਦਾ। ਜੇ ਆਗੂ ਕਿਸੇ ਵਿਆਹ ਜਾਂ ਭੋਗ 'ਤੇ ਜਾਂਦਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਸਰਕਾਰੀ ਦਫ਼ਤਰ 'ਚ ਜਾਂਦਾ, ਉਹ ਕਾਰ 'ਚ ਉਹਦੇ ਨਾਲ਼ ਰਹਿੰਦਾ। ਉਹਦੇ ਉਤਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਾਹਲੀ ਨਾਲ਼ ਉੱਤਰ ਕੇ ਉਹ ਤਾਕੀ ਖੋਲ੍ਹਦਾ।

ਉਹਦੇ ਖਾਕੀ ਵਰਦੀ ਪਾਈ ਹੁੰਦੀ। ਮੋਢੇ 'ਤੇ ਲੱਗੇ ਸੋਲਡਰਾਂ ਦੇ ਗੋਲ ਕਾਜਾਂ 'ਚ ਲਾਏ ਕੰਪਨੀ ਦੇ ਸਟਾਰ 'ਤੇ ਸਟੀਲ ਦੇ ਅੱਖਰਾਂ 'ਚ ਪੀ ਪੀ ਸੀ ਲਿਖਿਆ ਹੁੰਦਾ। ਭਾਵ ਪੰਜਾਬ ਪ੍ਰਾਈਵੇਟ ਸਕਿਓਰਟੀ। ਵੇਖਣ ਨੂੰ ਉਹ ਪੁਲਸ ਵਾਲ਼ਾ ਹੀ ਲੱਗਦਾ ਸੀ।

ਕਾਂਗਰਸੀ ਆਗੂ ਨਾ ਉਹਨੂੰ ਕੁੱਝ ਦੱਸਦਾ ਸੀ। ਨਾ ਕੁਝ ਪੁੱਛਦਾ ਸੀ। ਕੰਮ ਨਾਲ਼ ਉਹਦਾ ਮਤਲਬ ਸੀ। ਗੁਰਜੀਤ ਉਹਨੂੰ ਦੱਸ ਕੇ ਇੱਧਰ-ਉੱਧਰ ਵੀ ਜਾ ਆਉਂਦਾ। ਉਹ ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਦੇ ਸਿਰੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਂਦਾ। ਹਰ ਵੇਲ਼ੇ ਉਹਦੇ ਮਨ 'ਚ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਘੁੰਮੀ ਜਾਂਦੀਆਂ। ਬਾਹਰਲੇ ਦੇਸ਼ਾਂ 'ਚ ਬੈਠੇ ਪੰਜਾਬੀ ਉਹਨੂੰ ਹਰ ਵੇਲ਼ੇ ਇਧਰਲੀਆਂ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਵੇਚਣ ਲਈ ਫੋਨ 'ਤੇ ਕੰਡੀਆਂ ਪਾਈ ਰੱਖਦੇ। ਹਰ ਵੇਲ਼ੇ ਉਹ ਸੂਤ ਦੀ ਅੱਟੀ ਵਾਂਗ ਉਲਝਿਆ ਰਹਿੰਦਾ। ਗੁਰਜੀਤ ਨੂੰ ਉਹਨੇ ਬਾਰਾਂ ਹਜ਼ਾਰ 'ਤੇ ਉੱਕਾ-ਪੁੱਕਾ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਪਟਿਆਲੇ ਦੇ ਬਾਹਰ-ਬਾਹਰ ਵਸੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਗੁਰਜੀਤ ਨੇ ਕਈ ਕਲੋਨੀਆਂ ਵੇਖੀਆਂ। ਇਕ ਕਾਲੋਨੀ 'ਚ ਅੱਧੀ ਵਸੋਂ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਬਾਕੀ ਥਾਂ 'ਚ ਕੋਠੀਆਂ ਪਈ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸੀ ਤੇ ਵਿਕੀ ਵੀ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸੀ। ਸਵਾ ਸੌ ਗਜ਼ 'ਚ ਬਣੀ ਕੋਠੀ ਦੀ ਉਹਦੀ ਗੱਲ ਲਗਭਗ ਸਿਰੇ ਚੜ੍ਹ ਗਈ ਸੀ। ਬਿਆਨਾ ਹੋਣਾ ਹੀ ਬਾਕੀ ਸੀ। ਕੋਠੀ ਦੇ ਮੰਜ਼ਿਲੀ ਸੀ। ਕੋਈ ਵੀ ਕੰਮ ਹੋਣ ਵਾਲ਼ਾ ਟਹੀਂ ਸੀ। ਕੋਠੀ ਦਾ ਮੱਥੇ 'ਤੇ ਹੋਇਆ ਰੰਗ ਚੁੰਬਕ ਵਾਂਗ ਖਿੱਚ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਵਾਧਰੇ 'ਤੇ ਲੱਗੀ ਗਰਿਲ 'ਤੇ ਕਾਲੇ ਨਾਗ ਵਰਗਾ ਰੰਗ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਉਹਨੇ ਸੋਚਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਹੇਠਾਂ ਆਪ ਰਹੀ ਚੱਲੇਗਾ ਤੇ ਉਪਰੋਂ ਕਿਰਾਏ 'ਤੇ ਦੇ ਦਿਆ ਕਰੇਗਾ। ਉਲਟ ਵੀ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਅੱਠ-ਦਸ ਹਜ਼ਾਰ ਕਿਰਾਇਆ ਆਉਂਦਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਕੋਠੀ ਲੈ ਕੇ ਉਹਦੇ ਕੋਲ਼ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁੱਝ ਹੈ, ਉਹ ਕਹਿਣ ਜੋਗਰਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਟੋਭੇ ਦੀ ਵੇਲ ਵਰਗੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਤੋਂ ਉਹਨੂੰ ਨਫ਼ਰਤ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਥਾਂ-ਥਾਂ ਬੈਗ ਢੋਂਦਾ ਉਹ ਹੰਭ ਗਿਆ ਸੀ। ਭਟਕਣ ਦਾ ਗਲ਼ ਘੁੱਟਣ ਦੀ ਸੋਚ ਲਈ ਸੀ।

ਉਹ ਅੱਜ ਪੀ.ਜੀ. 'ਚੋਂ ਉੱਠ ਕੇ ਫੇਰ ਕੋਠੀ ਵੇਖਣ ਚਲਿਆ ਗਿਆ। ਕੰਮ 'ਤੇ ਜਾਣ ਦਾ ਅਜੇ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਇਆ। ਕੱਲ੍ਹ ਉਹਨੇ ਕੋਠੀ ਬਾਹਰੋਂ ਵੇਖੀ ਸੀ। ਅੱਜ ਦਲਾਲ ਨੇ ਚਾਬੀ ਲੈ ਕੇ ਆਉਣਾ ਸੀ। ਪਰ ਉਹ ਅਜੇ ਆਇਆ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹਦੇ ਰਾਹ 'ਚ ਉਹਦੀ ਨਿਗਾਹ ਵਿਛੀ ਹੋਈ ਸੀ।

ਆਪਣੇ ਕਲੇਸ ਕੱਟਣ ਲਈ ਉਹ ਕਾਹਲਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਮਨ ਹੀ ਮਨ 'ਚ ਕੋਠੀ ਲਈ ਸਮਝ ਕੇ ਉਹਨੇ ਸੀਟੀ ਨੂੰ ਫੋਨ ਕੀਤਾ, “ਬਾਈ! ਮੈਂ ਗੁਰਜੀਤ ਬੋਲਦਾ ਪਟਿਆਲੇ ਤੋਂ। ਮੈਂ ਇੱਥੇ ਕੋਠੀ ਵੇਖ ਲਈ ਐ। ਅੱਜ-ਸਵੇਰ 'ਚ ਬਿਆਨਾਂ ਹੋ ਜੂ। ਕੰਮ ਵੀ ਵਧੀਆ ਮਿਲ ਗਿਐ ਮੈਨੂੰ। ਹੁਣ ਚਲਾ ਕਿਸੇ ਪਾਸੇ ਗੱਲ। ਬੇੜੀ ਬੰਨੇ ਲਾਈਏ। ਬਹੁਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੁਣ ਭਟਕਦੇ ਨੂੰ।”

ਸੀਟੀ ਬੋਲਿਆ, “ਭਾਣਜਿਆ! ਬੇੜੀ ਬੰਨੇ ਲਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਈ ਨਹੀਂ ਰਹੀ ਹੁਣ ਤਾਂ। ਮੈਥੋਂ ਤੇਰਾ ਨੰਬਰ ਗੁਆਚ ਗਿਆ ਸੀ। ਕਈ ਦਿਨ ਭਾਲਿਆ। ਚੰਗਾ ਹੋਇਆ ਤੂੰ ਫੋਨ ਕਰ ਲਿਆ।”

ਸੀਟੀ ਕਾਹਲੀ ਨਾਲ ਦੱਸ ਰਿਹਾ ਸੀ, “ਗੁਰਜੀਤ! ਦੱਲੀ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਕੁੱਟ-ਕੁੱਟ ਕੇ ਮਾਰ 'ਤਾ। ਉਹਦੀ ਬਹੂ ਪੇਕੀ ਜਾ ਬੈਠੀ। ਬਚਾ ਲੈ ਜੇ ਨਾਨਕਿਆਂ ਦਾ ਘਰ ਬਚਦੈ। ਘਰ ਦੀ ਗੱਲ ਘਰ 'ਚ ਰਹਿ ਜੂ। ਜਿਹੜੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹੋ ਗਈਆਂ, ਮਿੱਟੀ ਪਾ ਹੁਣ ਓਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ। ਦੱਸ ਕਿੱਦੇ ਆਵਾਂ ਮੈਂ?”

ਗੁਰਜੀਤ ਸੀਟੀ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਇਕਦਮ ਸੁੰਨ ਹੋ ਗਿਆ।

ਨਾਨਕਿਆ ਦਾ ਘਰ ਉਹਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅੱਗੇ ਗੋੜਾ ਖਾ ਗਿਆ। ਪਰ ਉਹ ਛੇਤੀ ਸੰਭਲ ਗਿਆ। ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਇਕ-ਇਕ ਕਰਕੇ ਅੱਗੇ ਆ ਖੜ੍ਹੀਆਂ। ਉਹਨੂੰ ਔੜ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਿਹਾ ਕਿ ਸੀਟੀ ਨੂੰ ਕੀ ਕਹੇ? ਉਹ ਸੋਚੀ ਪੈ ਗਿਆ।

ਜਦੋਂ ਸੀਟੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਦੱਸ ਕੁਝ?”

ਉਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗਿਆ, “ਮਾਮਾ! ਮੈਂ ਅਜੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਸਕਦਾ। ਗੱਲ ਏਨੀ ਛੇਤੀ ਦੱਸਣ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ। ਸੋਚ ਕੇ ਦੱਸੂੰ ਮੈਂ ਕੀ ਕਰਨੈਂ।”

ਜਦੋਂ ਉਹ ਇਹ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਲੈਣ ਵਾਲੀ ਕੋਠੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਖੜ੍ਹਾ ਸੀ। ਨਾਨਕਿਆਂ ਦੇ ਪਿੰਡ ਵੱਲ ਉਹਦੀ ਪਿੱਠ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਗਰਦਨ ਨੇ ਭੋਰਾ ਵੀ ਵਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਖਾਧਾ।

★